

Ajan ja huomion saaminen vanhemmilta

***Tutkimus lasten aloitteista yhdessä olemiseen ja vanhempien vastauksista
keskustelunanalyysin ja kiintymyssuhdeteorian näkökulmista***

Eerik Mantere

Pro gradu -tutkielma

Sosiaalipsykologia

Kesäkuu 2014

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

MANTERE, EERIK: Ajan ja huomion saaminen vanhemmilta – tutkimus lasten aloitteista yhdessä olemiseen ja vanhempien vastauksista keskusteluanalyysin ja kiintymyssuhdeteorian näkökulmista

Pro gradu -tutkielma, 216 s.

Sosiaalipsykologia

Kesäkuu 2014

Tutkielmani on osa Suomen Akatemian rahoittamaa ja Anja Riitta Lahikaisen johtamaa *Media, perheen vuorovaikutus ja lasten hyvinvointi* -hanketta. Analysoin lasten vanhemmilleen tekemiä aloitteita vapaa-ajan yhdessä viettämiseen sekä niihin annettuja vastauksia. Aineistonani oli 24:n tamperelaisen perheen kodeissa nauhoitettu videomateriaali. Kahdessatoista perheessä oli vähintään yksi esikouluikäinen lapsi ja kahdessatoista taas vähintään yksi 12-vuotias lapsi. Koteihin asennettiin neljä videokameraa yhden tavallisen arkipäivän ajaksi.

Lasten aloitteiden ja vanhempien vastausten kirjoa kuvasin teemoittelulla esikoululaisten perheissä. Huomasin, että lasten pelaamiseen liittyvät aloitteet eivät olleet sen tyyppisiä, jotka olisivat johtaneet vanhemman ja lapsen kestävään ja molemminpuoliseen yhdessäoloon, mutta muihin asioihin liittyen lapset esimerkiksi kysyivät sellaisia yleisiä maailman ymmärtämisen kysymyksiä, jotka olivat omiaan aloittamaan yhteisen oppimistuokion.

Koko aineistosta valitsin kolme pidempää vuorovaikutustilannetta keskusteluanalyttiseen tarkasteluun ja toin esille, kuinka moninaisilla keinoilla lapsi voi hakea vanhemman aikaa ja huomiota ja miten vanhempi voi kieltäytyessään tasapainotella häneen kohdistuvien odotusten ja omien intressiensä välillä. Lapsi voi esimerkiksi luovasti *kierrättää* vanhemman aiemmin käyttämiä sanoja ja keinoja saadakseen vanhemman leikkimään kanssaan. Lisäksi esittelin *tahmean medialaitteen* käsitteen jolla kuvaan siitä, kuinka matkapuhelinta käyttävän vanhemman kanssa vuorovaikuttaminen voi olla takkuista ja epäselvää. Vanhempi voi käyttää matkapuhelinta myös *takaovena* pois vuorovaikutustilanteesta aloittamalla soittaa puhelua silloin, kun lapsi yrittää saada hänen huomiotaan.

Tutkielman toisessa osassa tarkastelin ajan ja huomion pyytämistä kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta ja pohdin, miltä keskusteluanalyysillä tunnistamani eri vuorovaikutuskeinot näyttävät kiintymyssuhdeteorian valossa. Huomioni kiinnittivät se, kun lapsi *pyytää vanhemman apua* keinona saada vanhemman huomiota ja se, kun vanhempi *vetoaa jaksamattomuuteen* kieltäytyessään pyynnöstä yhdessäoloon. Esitin hypoteesin siitä, miten lapselle muodostuu toistuvan *avun tarvitsijan* diskurssi-identiteetin ottamisen kautta avuttomuutta sisältävä minäkuva. Toisena hypoteesina esitin, kuinka lapsi voi *mallioppia jaksamattomuudella* selittämisen ja sisäistää kyvyttömyyden osaksi persoonaansa. Halusin molemmilla hypoteeseilla avata uusia tapoja ymmärtää takertuvan kiintymyssuhdetyylin negatiivisen minäkuvan synnyttäviä mekanismeja.

Asiasanat: Läheisyys, lapset, vanhemmat, vanhempi-lapsisuhde, matkapuhelimet, mobiililaitteet, älypuhelimet, keskusteluanalyysi, kiintymyssuhde, kiintymyssuhdeteoria

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
2. AIEMPI TUTKIMUS	3
3. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSONGELMAT	12
OSA 1: ETNOMETODOLOGINEN TUTKIMUS	14
4. TEORIA	15
4.1. Sosiaalipsykologia	15
4.2. Perheen vuorovaikutus	16
4.3. Keskusteluanalyysi	16
4.3.1. Teoreettiset taustat ja Harold Garfinkel (1917–2011)	17
4.3.2. Keskusteluanalyysi: teoria vai metodi?	27
4.3.3. Arkikeskustelu ja institutionaalinen keskustelu	28
4.3.4. Keskustelun jäsentyneisyys ja keskusteluanalyysin käsitteet	29
4.3.4.1. Vuorottelujäsennys	30
Vuoro ja lausuma	33
Siirtymän mahdollistava kohta	35
Vuoron rakenneyksikkö	35
4.3.4.2. Sekvenssijäsennys	36
Vierusparit	37
Preferenssijäsennys	37
4.3.4.3. Korjausjäsennys	41
4.3.4.4. Osallistumiskehikko	44
4.3.4.5. Kerrontajäsennys	46
4.3.4.6. Direktiivit	47
4.3.4.7. Keskusteluanalyttisistä käsitteistä yleensä	47
4.3.5. Keskusteluanalyttisen tutkimuksen tekeminen	50
4.3.5.1. Kokoelman kerääminen	50
4.3.5.2. Yksittäistapauksen analysointi	54
4.3.6. Perheen vuorovaikutuksen tutkimus ja keskusteluanalyysi	55
5. METODI	58
5.1. Aineiston keruu	59
5.1.1. Kyselylomakkeet	59
5.1.2. Haastattelut	60
5.1.3. Videointi	61
5.2. Videoaineiston käsittely	61
5.3. Litterointi	65
5.4. Tutkimuksessa mukana olleet perheet	67
6. ANALYYSI JA TULOKSET	68
6.1. Mitä lapset pyytävät ja mitä vanhemmat vastaavat?	71
6.1.1. Arkitieto ja -toimet	76
6.1.2. Leikki	77
6.1.3. Pelaaminen	78
6.1.4. Televisio	80
6.1.5. Läheisyys	81
6.1.6. Uudelleen pyytäminen	82
6.1.7. Teemoittelun tuloksista	83
6.2. Yksittäistapausten analyysejä	84
6.2.1. Kun isä ei meinaa tulla leikkimään legoilla	86
6.2.1.1. Kalastelusta kieltäytyminen ja suostumisen lykkääminen	86

6.2.1.2. Kehottaminen, käskeminen ja avun pyytämisen kautta jalka oven väliin	91
6.2.1.3. Leikkimään tuleminen ja kehujen kysely	92
6.2.1.4. Jaksamattomuudella selittely	94
6.2.1.5. Leikki määriteltynä työksi	98
6.2.1.6. Avun tarvitsemisen ilmoittaminen	98
6.2.1.7. Pyynnön 11 toistoa ja keinojen kierrättäminen	99
6.2.1.8. Vaihtokauppa, ”vain aloittaminen” ja kausaalideterminismi	101
6.2.1.9. Yhteenveto Arton ja isän käyttämistä keinoista	104
6.2.2. Kun matkapuhelin vie äidin huomion	106
6.2.2.1. Anun kehotuksen muuttuva ilmaisu	108
6.2.2.2. Tahmea medialaite	111
Kontekstuaalinen konfiguraatio	115
Tahmean medialaitteen merkitys vuorovaikutukselle	118
6.2.3. Kun äiti ei tule katsomaan treenejä eikä auta palapelissä	119
6.2.3.1. Tasapuolisuuteen vetoaminen ja aikuisuuteen vetoaminen	119
6.2.3.2. Aikuisen päätösvallan vahvistaminen	124
6.2.3.3. Palapelissä auttamisesta kieltäytyminen	126
6.2.3.4. Yhteenveto Sallan ja äidin käyttämistä keinoista	134
6.2.4. Yhteenveto yksittäistapausten analyyseistä	135
OSA 2: KIINTYMYSSUHDETEOREETTISTA POHDINTAA	138
7. TOISEN OSAN TARKOITUS	139
8. KIINTYMYSSUHDETEORIA	140
8.1. Kiintymyssuhdeteorian historia ja sisältö	140
8.1.1. Kiintymyssuhdeteorian synty ja juuret (– 1960)	141
8.1.2. Teorian perusteellinen esittäminen (1969 - 1980)	145
8.1.3. Koeasetelman kehittäminen ja kiintymyssuhdetyylit (1969–1972)	153
8.1.4. Lapsuuden kiintymysrepresentaatiot aikuisiässä (1984–1985)	156
8.1.5. Parisuhde aikuisiän kiintymyssuhteena (1987 – 1991)	159
8.2. Kiintymyssuhdeteorian keskeisiä käsitteitä	162
8.2.1. Sisäinen työskentelymalli (Internal Working Model)	162
8.2.2. Kiintymyskäyttäytyminen	164
8.2.3. Responsiivisuus	164
8.2.4. Sensitiivisyys	165
8.3. Kiintymysturvallisuus – kategorinen vai jatkuva muuttuja?	167
8.4. Kiintymyssuhdeteoreettisen tutkimuksen tekotapa	168
9. SOSIAALIPSYKOLOGIA SILLANRAKENTAJANA	171
10. TULOKSISTA KIINTYMYSSUHDETEORIAN VALOSSA	174
10.3. Takertuvan kiintymyssuhdetyylin rakennuspalikoista	177
10.3.1. ”Pakkopuheen” kiintymyssuhdeteoreettista pohdintaa	178
10.3.2. Avuttomuus diskurssi-identiteetistä minäkuvaksi	180
10.3.3. Jaksamattomuuden mallioppiminen	185
11. POHDINTA	189
12. EPILOGI	198
13. LÄHTEET	203

KIITOKSET

Haluan kiittää Anja Riitta Lahikaista ja Tiina Mälkiää siitä, että valitsemalla minut projektimme tutkimusavustajaksi he antoivat minulle yhden elämäni suurimmista mahdollisuuksista. Heidän lisäksi haluan kiittää Eero Suonista stimuloivista ajatuksenvaihdoista, Irmeli Järventietä erinomaisesta tutkielman ohjauksesta ja Sanna Raudaskoskea tuesta mitä moninaisimmissa tilanteissa. Anna-Maria S-P ansaitsee erityiskiitoksen siitä, että ylipäänsä päädyin yliopistoon ja Pekka M siitä, että kykenin niin paljon nauttimaan opiskeluvuosistani. Äidille, mummille, isälle, Juholle, Heikille, Sudhamanille, Båolle, Heikkisille, Markulle, Lauri P:lle ja Ristolle haluan myös esittää kiitokseni. Olennainen kiitos kuuluu niille 24:lle perheelle, jotka antoivat asentaa kotiinsa videokamerat tieteellistä tutkimusta varten. Omalle elämälleni tärkeimmät pyynnöt ajasta ja huomiosta kohdistan vaimolleni ja haluan kiittää häntä siitä erinomaisesta sensitiivisyydestä, jolla hän on niihin vastannut.

1. JOHDANTO

Tutkielmassani haluan tutkia sellaista aihetta, johon syventyminen auttaa ihmissuhdetyön asiantuntijuuteni kehittymisessä. Samalla haluan löytää ihmistieteellisen tutkimuskohteen, jonka analysoiminen tuottaa suoraan arkielämän kannalta tärkeää tietoa. Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin (2003, 147–156) mukaan ihminen rakentaa ymmärryksensä maailmasta ja itsestään ensisijaisesti perheessä. Tämä on tunnustettu jo pitkään, mutta perhetutkimukselle on mielestäni entistä enemmän tarvetta kolmestakin syystä. Ensinnäkin perheistä on vaikeaa saada luotettavaa tietoa, sillä perheen todellisuutta ei helposti näytetä perheen ulkopuolelle. Tutkijat ovat törmänneet niin sanottuun ”onnellisuusmuuriin” (Lahikainen 2012). Perhetutkimuksessa on ajan myötä kuitenkin opittu tapoja päästä tämän muurin yli ja siksi uudella tutkimuksella voidaan löytää jotain sellaista, mikä ennen olisi ehkä jäänyt piiloon. Toiseksi, perhe ei enää ole sama kuin ennen. Perhe ei sosiaalisena ilmiönä ole staattinen. Yhtenä aikana muodostettu kuva ei välttämättä enää myöhemmin ole pätevä. Perhe on vahvasti yhteiskunnan kehitykseen reagoiva ja se miten suomalaisen perheen dynamiikka on reagoinut esimerkiksi vuorovaikutteisen teknologian yleistymiseen voi muuttaa perhetutkimuksen parissa tärkeäksi nousevia aiheita tavalla jota ei ennalta olisi voinut nähdä. Kolmanneksi, perheitä on tutkittu valtavasti siitä näkökulmasta miten lapsi kasvaa niissä aikuisen ohjaamana yhteiskunnan täysvaltaiseksi jäseneksi, mutta paljon vähemmälle huomiolle on jäänyt lapsen oma aktiivisuus sekä se miten vanhemman ja lapsen välinen suhde näyttäytyy lapsen näkökulmasta. (Schaffer 2006, 180.) Kuitenkin se, minkälainen kokemus lapselle vanhempansa kanssa olemisesta ja toimimisesta tulee, on olennaisen tärkeää lapsen hyvinvoinnin kannalta (ks. esim. Bretherton 1994, 437 sit. Bowlby 1951; Siegler, DeLoache & Eisenberg 2006, 420, 424–426). Pyrin tutkielmassani keskittymään lapsen näkökulmaan, koska lapsikeskeisen tutkimuksen tekemiselle voidaan nähdä suuri tarve (ks. Kurki 2012). Uskon lapsen näkökulman tulevan parhaiten esiin, kun tutkitaan sitä, miten lapset itse ilmaisevat haluavansa läheisyyttä.

Aihe on minulle tärkeä myös henkilökohtaisella tasolla. Tavoitteeni on valmistumiseni jälkeen työskennellä parisuhteiden ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi ja tutkielmani avulla voin oppia paljon myös käytännön työssä tarvittavaa asiantuntemusta. Toivon tutkimukseni antavan jotain myös perhetutkimukselle relevanttien käsitteiden määrittelyyn ja havainnollistamiseen. Haluan edesauttaa käsitteiden selkeytymistä ja näyttää minkälaisen arkielämän esimerkkien kautta käsitteitä ja teorioita voitaisiin selkeästi ymmärtää.

Olen yleisestä käytännöstä poiketen jakanut tutkielmani kahteen osaan. Syynä tälle on käyttämieni teorioiden luonne. Haluan tutkia lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta niin kuin se perheiden arjessa todella ilmenee ja tuoda esille perheenjäsenten itsensä ilmaiseman todellisuuden ja siihen suhtautumisen. Tähän tehtävään sopii hyvin etnometodologinen tutkimus ja erityisesti sen keskustelunanalyttinen suuntaus. Johdantoa seuraa aiemman tutkimuksen esittely ja tutkimuskysymykset, joiden jälkeen alkaa kaksiosaisen tutkielmani ensimmäinen osa: etnometodologinen tutkimus. Siinä esittelen keskustelunanalyysin teoriaa, tutkimusmenetelmiä, analyysini ja tulokseni. Poikkeuksellisesti tulosten jälkeen ei kuitenkaan tule vielä pohdinta -lukua, vaan siirrymme tutkielman toiseen osaan: kiintymyssuhdeteoreettiseen pohdintaan.

Tutkielmassani haluan tarkastella perheen arkea ja keskustelunanalyttisen tutkimukseni tuloksia myös kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta. Kiintymyssuhdeteorია on yksi varteenotettavimmista vanhemman ja lapsen suhdetta käsittelevistä tieteellisistä perinteistä (Bretherton 1994, 431). Etnometodologisen ja kiintymyssuhdeteoreettisen tutkimuksen välillä on kuitenkin tietty jännite – jopa ristiriita. Etnometodologisessa tutkimuksessa tutkimusaineistoa ei tule katsoa minkään sellaisen teorian ohjaamana, joka toisi mukanaan ennakko-oletuksia siitä, mistä tutkittavassa vuorovaikutuksessa on kysymys. Etnometodologiassa on tarkoitus tuoda esille miten aineiston toimijat itse ymmärtävät oman toimintansa (toiminta käsittää tässä yhteydessä myös puheen ja sanattoman vuorovaikutuksen) ja toisten toiminnan syitä ja merkitystä. Teorian rooli ei keskustelunanalyysissä ole auttaa muodostamaan testattavia hypoteeseja, vaan pikemminkin toimia tutkijalle keskustelukumppanina ja vähän kuin heuristiikkana, eli löytämisen keinona, jonka avulla tutkija voi huomata ja sanallistaa ne kohdat ja tavat, joissa toimijoiden itsensä rakentama sosiaalinen todellisuus syntyy, ilmenee ja muuttuu. (Mandelbaum 2008, 182–184.) Etnometodologisen tutkimuksen alussa tutkijalla siis ei kuulu olla sellaisia aineistoa koskevia ennakko-oletuksia, joita kiintymyssuhdeteorian käsitteleminen tutkielman alussa toisi mukanaan.

Edellä mainitusta syystä perehdymme kiintymyssuhdeteoriaan vasta keskustelunanalyttisen osuuden jälkeen. Kiintymyssuhdeteorian esittely ennen keskustelunanalyttistä tarkastelua olisi vastoin etnometodologian periaatetta ja tekisi keskustelunanalyttisestä tutkimuksestani jotain sellaista, jota ei voitaisi enää kutsua keskustelunanalyysiksi. Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään keskustelunanalyttisen tieteen tekemisen perinteen dogmaattisesta noudattamisesta. Jos aloittaisin keskustelunanalyttisen tutkimuksen vasta sen jälkeen kun oltaisi jo perehdytty kiintymys-

suhdeteoriaan ja sen painotukseen vuorovaikutuksen taustalla olevista psykologisista ja biologisista aspekteista, voisi todella ollakin vaikeaa paneutua ennakkoluulottomasti tunnistamaan niitä tapoja joilla ihmiset itse analysoitavia tilanteita ilmaisevat ymmärtävänsä.

Toisen osan alussa (Luku 7) kerron toisen osan tarkoituksesta ja tavoitteista. Sitten esittelen kiintymyssuhdeteorian (Luku 8) ja Luvussa 9 pohdin sen asemaa tässä tutkielmassa sekä ”poikkitieteellisen” tutkielmani perusteita. Luvussa 10 tarkastelen ensimmäisessä osassa tuotettuja keskustelunanalyttisiä tuloksia kiintymyssuhdeteorian valossa ja pohdiskelen vanhemman ajan ja huomion pyytämiseen liittyviä ilmiöitä myös teoreettisemmalla kannalta. Lopuksi kokoan pohdinta-luvussa (Luku 11) yhteen tutkielmani tärkeimmät tulokset ja arvioin niiden merkitystä.

2. AIEMPI TUTKIMUS

Hain aiempaa tutkimusta Google Scholar sekä Ebscohost Academic Search Premier -palveluiden kautta hakusanoilla ”children’s requests”, ”children ask” sekä ”children’s directives”. Kävin molempien hakukoneiden kohdalla läpi kahdesta ensimmäisestä hakulausekkeesta 20 ensimmäistä tulosta ja jälkimmäisen lausekkeen 30 ensimmäistä tulosta (yht. 140 tulosta). Ohitin suoraan ne artikkelit jotka eivät käsitelleet vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta ollenkaan (72 kpl.). Hakulausekkeiden muotoilusta huolimatta jäljelle jääneistä 68:sta artikkelista 33 olivat sellaisia jotka käsittelevät vanhempien lapsille esittämiä pyyntöjä tai käskyjä. Niistä 15 käsitelivät lasten käytöshäiriöitä tai lasten tottelemaan saamista. Lapsen esittämiä pyyntöjä, kysymyksiä tai käskyjä käsiteltiin 35:ssä artikkelissa. Niistä 12:sta käsiteltiin sitä kun lapsi pyytää vanhempaa ostamaan jotakin. Katsauksen perusteella tämänhetkinen tutkimus vaikuttaisi tosiaankin olevan painottunut aikuisten näkökulmaan, niin kuin Kurjen (2012) mukaan yhteiskunta on muutenkin. Seuraavaksi esittelen kuitenkin ne julkaisut jotka eniten liittyivät vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen lapsen näkökulmasta. Mukana ovat hakukoneiden avulla löydettyjen artikkeleiden lisäksi tutkimuksia jotka olen löytänyt monien perheen vuorovaikutuksen tutkimusta tuntevien Tampereen yliopiston Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikön tutkijoiden ja opettajien antamien vihjeiden avulla, sekä näiden tutkimusten lähdeluetteloita lukemalla.

Vuonna 1978 Sharon Jamesin kokeellisessa tutkimuksessa lapsikoehenkilöä pyydettiin eläytymään lapsinukkeeseen, joka oli tekemisissä joko nuoremman, saman ikäisen tai aikuisen nukken kanssa. Huomattiin, että lapset muotoilivat käskynsä paljon kohteliaammin aikuisnukelle, kuin saman

ikäisille tai nuoremmille nukeille. Silloin kun tarkoitus oli pyytää toiselta nukelta palvelusta, niin lapsi kuitenkin puhui kohteliaasti kaiken ikäisille nukeille.

Bock ja Hornsby (1981) selvittivät miten kahdesta kuuteen -vuotiaat lapset ymmärtävät kehotuksia pyytää (ask) jotakin, tai määrätä (tell) saada jotakin. Kaiken ikäiset lapset huomioivat kehotusten eroavan kohteliaisuuden asteessa. Vanhemmat lapset olivat jonkin verran kohteliaampia pyynnöissään, mutta eivät määräyksissään. Bock ja Hornsby esittävät, että jo alle seitsemänvuotiaat lapset pystyvät erottamaan tarkoitukseltaan samanlaisten kehotusten eroavan siinä kuinka vahvasti ne painostavat kuulijaa toimimaan ehdotetulla tavalla. Spekman ja Roth (1985) antoivat kolmesta viiteen -vuotiaille lapsille kaksi tehtävää, joiden tarkoituksena oli testata lasten ymmärrystä sekä erilaisten pyyntöjen ja käskyjen käyttöä. He huomasivat, että lapsen ikä ei vaikuttanut kehotusten ymmärtämiseen tai tuottamiseen, mutta kaikki lapset tottelivat kahta epäsuorinta kehotusta huomattavasti harvemmin ja myös käyttivät niitä itse harvemmin. Nämä epäsuorimmat kehotukset olivat ”kehotus kysymyksen muodossa” ja ”vihjaaminen”.

Ervin-Tripp, Guo ja Lampert (1990) tutkivat lasten kohteliaisuutta analysoimalla kodeista kerätystä videoaineistosta 1369 tekoa, joilla lapsi pyrki vaikuttamaan toiseen ihmiseen. Lapset olivat iältään 2–11 -vuotiaita. He huomasivat kolmevuotiaiden alkavan paremmin erottamaan, ketkä ovat niitä ihmisiä, jotka voivat antaa heille mitä he haluavat. Neljävuotiaat yrittivät korjata virheitään sosiaalisella taktikoinnilla ja oikeuttamisella. Viisivuotiaat muuttivat pyyntöjään kohteliaammiksi silloin kun pyynnöt olivat tunkeileviä tai niiden toteuttaminen oli vaativaa. Vanhemmat lapset taas eivät käyttäneet näitä taktiikoita niin paljon. Ervin-Tripp ja kumppanit huomauttavat, että lisääntynyt kohteliaisuus ei näyttänyt liittyvän siihen, että lapset saisivat sen avulla enemmän sitä mitä haluavat. Tästä syystä sitä ei heidän mielestään voida selittää pelkästään suostuttelussa koettujen onnistumisien seurauksena tapahtuvana ehdollisena oppimisena.

Kochanska ja Kuczynski (1991) tutkivat lasten pyyntöihin vastaamista ja hahmottelivat pyyntöihin suostumisen eroavaisuuksia. He vertailivat 24 tervettä äitiä ja 26 äitiä jolla on masennushistoria. Kaikilla oli viisivuotias lapsi. Niissä tilanteissa joissa lapset pyytävät äidiltään jotakin, näytti sekä terveillä äideillä että masennustaustaisilla äideilläkin, olevan aina enemmän valtaa kuin lapsilla. Masennus ei selittänyt myöskään eroa siinä, kuinka paljon he suostuivat tai eivät suostuneet lastensa pyyntöihin. Toisin kuin ei-masennustaustaisilla äideillä, masentuneiden äitien suostuminen tai ei-

suostuminen pystyttiin kuitenkin ennustamaan siitä, mitä he olivat merkanneet mielialakseen aikaisemmin päivällä, sekä siitä, miten lapset olivat sen jälkeen käyttäytyneet. Silloin kun masennustaustaisilla äideillä oli huono mieliala, ja lapset eivät olleet yhteistyöhaluisia, niin äidit kieltäytyivät useammin lasten seuraavista pyynnöistä. Lasten pyyntöjen sisältö ei tällöin enää merkannut niin paljon kuin pyyntöjen määrä. Näissä tilanteissa masennustaustaiset äidit kohtelivat lasten taitavia ja taitamattomia itsenäisyyden ilmaisuja samalla tavalla.

Hokoda & Fincham (1995) tutkivat kokeellisesti kolmasluokkalaisten lasten motivaatiotyösuhtetta heidän vanhempansa käyttäytymiseen. Kokeeseen osallistui 21 äiti-lapsi -paria, joista 10 tapauksessa lapsella oli avuttomaksi määritelty motivaatiotyö ja 11 tapauksessa kyvykkyyteen keskittynyt työ. Lapset tekivät yhdessä äitiensä kanssa tehtäviä joista osaa oli mahdotonta ratkaista. He huomasivat, että kyvykkyyteen keskittyneiden lasten äidit olivat herkempiä vastaamaan lapsillensa, ja keskittyivät positiiviseen palautteeseen myös niissä tehtävissä, joita oli mahdotonta ratkaista. He kannustivat lapsia myös kun nämä epäonnistuivat. Tutkijat varoittavat kuitenkin yleistämästä tuloksia, otoskoon pienuuden vuoksi.

Pontecorvo, Fasulo ja Sterponi (2001) tutkivat, kuinka vanhemmat ja lapset neuvottelevat moraalista ruokapöydässä. He vertailivat perinteistä ylhäältä alaspäin tapahtuvaa sosialisatiomallia, ja interaktiivisempaa mallia, jonka mukaan myös lapset tavallaan osallistuvat omaan kasvatukseensa. Heidän analyysinsä antoivat tukea interaktiiviselle sosialisatiomallille, osoittamalla miten paljon lasten vuorovaikutus voi mahdollistaa, ja jopa kutsua, aikuisten moraaliopetusta sisältäviä puheenvuoroja.

Siitä, kuinka vanhempi käskemällä, kehottamalla tai ohjaamalla, yrittää saada lapsen toimimaan toivomallaan tavalla, on paljon tutkimusta. Asta Cekaite (2010) kirjoittaa ”lasten paimentamisesta” esitellessään eri keinoja joita vanhempi voi käyttää. Videoetnografisen tutkimuksen aineisto on kahdeksasta ruotsalaisesta keskiluokkaisista perheestä, jossa molemmat vanhemmat käyvät töissä, ja joiden on säännöllisesti ratkaistava eri tahoilla syntyvien vaatimusten priorisointiin ja ristiriitaisuuteen liittyviä ongelmia. Jokaisessa perheessä on vähintään yksi 8–10 -vuotias lapsi, jolla on vähintään yksi sisarus. Perheitä on noin viikon ajan seurannut kolme tutkijaa, niin että kaksi heistä on kuvannut videokameralla ja kolmas on ollut mukana tekemässä muistiinpanoja. Lasten paimentaminen on vertauskuva jolla Cekaite haluaa painottaa vanhempien ohjailevan toiminnan

tapahtuvan arjessa tavoiksi tulleiden sanallisten käytäntöjen lisäksi, myös ruumiillisten ja tilaan liittyvien käytäntöjen kautta. Hän osoittaa aineistosta sen kaltaisia ruumiin liikkeitä kuin lapsen kehon kääntäminen lapselle annetun tehtävän toteuttamisen kannalta oleelliseen suuntaan, lapsen nostaminen johonkin tai pois jostakin, lapsen kädellä saattaminen johonkin suuntaan sekä tilaan liittyvänä käytäntönä lapsen seuraaminen ja ”paimentaminen” tiettyyn suuntaan ilman kosketusta – niin kuin paimenkoira toimii lampaiden kanssa¹.

Yhdysvalloissa UCLA:n (University of California, Los Angeles) yliopistossa on jo yli kymmenen vuoden ajan (CELF a) tehty tutkimusta vanhempien ja lasten välisestä vuorovaikutuksesta Elinor Ochs in johtamassa perheen arkielämän tutkimuskeskuksessa (CELF, Center on Everyday Lives of Families). Huomattavat mediatkin ovat noteeranneet heidän tutkimustuloksiaan. CBS News (2005) uutisoi CELF:n työhön pohjautuen perheenjäsenten kiireisyydestä ja siitä kuinka vähän aikaa vanhemmat viettävät yhdessä lastensa kanssa. Time Magazinessa (2006) oli kansikuva -juttu lasten ylenpalttisesta medianlaitteiden käytöstä. CELF:n julkaisemat kirjat, tutkijoiden antamat haastattelut ja artikkeli Los Angeles Times -lehdessä ovat synnyttäneet paljon keskustelua materialismin kiihtyneestä kehityksestä ja Yhdysvaltalaisen kotien täyttymisestä kaikenlaisella ”roinalla” (clutter) niin, että talot ovat täynnä tavaraa, josta osaa käytetään vain harvoin ja osaa ei käytännössä koskaan (CELF b, UCLA Newsroom 2012). Keskityn nyt kuitenkin vain niihin julkaisuihin, jotka käsittelevät lapsien ja vanhempien välistä vuorovaikutussuhdetta. Aluksi esittelen CELF:in aineiston, sillä se on kaikille seuraavaksi esitellyille tutkimuksille yhteinen.

CELF:n aineisto kerättiin vuosina 2002–2005. Mukana oli 32 sellaista keskiluokkaista perhettä, joissa molemmat vanhemmat kävivät töissä. Kahdessa perheessä vanhemmat olivat samaa sukupuolta, muissa perheissä vanhempina oli heteroseksuaalinen pariskunta. Vanhemmat olivat yleensä noin 35–50 -vuotiaita ja elivät siinä mielessä hankalaa aikaa, että perheen ja työn yhteensovittamisessa on tässä elämänvaiheessa paljon haastetta. Perheissä oli kahdesta kolmeen lasta, joista suurin osa oli ala-aste -ikäisiä. Perheiden elämää tallennettiin videoimalla heitä kahden tutkijan voimin heti aamulla heidän herätessään ja iltapäivällä kotiin tullessaan aina nukkumaan menoon asti. Heitä videoitiin myös viikonloppuisin. Videomateriaalia tuli yli 1500 tuntia. Videokuvaamisen lisäksi kodeista otettiin tuhansia valokuvia, heitä haastateltiin monia tunteja,

¹ Artikkelissa Cekaite (2010, 2) kuitenkin tarkoittaa lasten paimentamisella (parental shepherding moves) kaikkia edellä kuvattuja käytäntöjä.

heiltä otettiin biologisia näytteitä muun muassa stressitason arvioimiseksi ja heidän oleskeluaan talon eri huoneissa sekä pihamaalla kirjattiin ylös 10 minuutin tarkkuudella. Vaikka naturalistista aineistoa saadakseen tutkijat toivoivat voivansa olla ”kuin karpäsiä katossa”, niin perheenjäsenet eivät aina olleet mitenkään välinpitämättömiä tutkijoiden läsnäololle. CELF:n tutkijat saivat aineistoa kerätessään joskus myös keskustelukumppanin tai auttajan roolin. (Ochs & Kremer-Sadlik 2013, 1–4; M. H. Goodwin 2006, 514.)

Yksi CELF:in tutkijoista, Leah Wingard (2006), tutki, kunta vanhempi pyrkii saamaan lapsensa läksyjen tekoon. Hän tunnisti läksyihin liittyvän ensimmäinnän (esim. automatkan aikana: ”tulikos mitään läksyjä?”) avaavan tilaisuuden suunnitella läksyjen tekemistä (esim. ”ahaa, sulla on läksyjä, no ne vois tehdä sitten ennen kylpyyn menoa”) sekä patistaa läksyjentekoon myöhemmin ilman neuvottelevaa aloitusta (esim. ”ja nyt sitte ne läksyt”). Se että läksyt otettiin puheeksi, niin pian vanhemman ja lapsen työpäivän tai koulupäivän jälkeen kohdatessa, toimii Wingardin mukaan keinona, jolla lapset sosialisoiitiin ymmärtämään läksyjen tekemisen tärkeys suhteessa muihin päivään mahdollisesti kuuluviin aktiviteetteihin.

Heti seuraavana vuonna Wingard (2007) julkaisi artikkelin vanhempien ja lasten vuoro-vaikutuksesta, liittyen tulevien askareiden tai tekemisten (activities) suorittamiseen tai suunnittelemiseen yleisemmällä tasolla. Hän kuvaa, kuinka vanhemmat ja lapset implisiittisesti neuvottelevat muun muassa läksyjen teon ja uimassa käymisen paikoista arkipäivän aikataulutuksessa. Päivän aikataulun eri aika-paikkojen (time slot) täyttämistä neuvotellaan, erityisesti silloin kun halutaan että jokin aktiviteetti tulisi tapahtua ennen jotain toista. Tässä neuvottelussa vanhempi ja lapsi voivat asettaa aktiviteetteja erilaisiin tärkeysjärjestyksiin. Tärkeysjärjestysten erilaisuus näkyy heidän välisessä keskustelussaan siinä, miten he vuorotellen suhtautuvat toistensa ehdotuksiin aktiviteettien suoritusajankohdista ja keskinäisistä järjestyksistä.

Fasulo, Loyd ja Padiglione (2007) tutkivat siivouksen järjestämistä ja lapsen siihen osallistamista yhdysvaltalaisessa ja italialaisessa kulttuurissa. Aineistona käytettiin Los Angelesilaisten perheiden lisäksi toisesta projektista saatua, Roomassa asuvien perheiden kotona nauhoitettua, video-materiaalia. Roomassa vanhemmat hoitivat siivous- ja hygieniakäytäntöjä lastensa puolesta, joskus korostaen vanhemmuuden vaatimaa uhrautumista. Los Angelesissa vanhemmat kannustivat ja opastivat lapsia itse suorittamaan näitä askareita. Tutkijat näkivät tämän lasten sosialisointina

individualismiin, varsinkin kun lapsille ikään kuin tarjottiin mahdollisuuksia opetella oman tahdon ja persoonansa rakentamista, järjestämällä heille tilanteita joissa he voivat itse tehdä päätöksiä pienistä arkisista askareista. (Mas. 15–23.) Yhdysvaltalaisen perheiden individualismiin, eli itsenäiseen yksilökeskeisyyteen, sosialisoinen, korostaa lapsen aktiivista toimijuutta, kun taas Italialaisissa perheissä, lapselle tuli enemmänkin huolehdittavan ja sivusta seuraajan rooli.

Marjorie Harness Goodwin (2007) valitsi koko 32:n perheen aineistosta, vain yhden perheen analyysinsä kohteeksi. Tämän perheen arki näyttäytyi poikkeuksellisen positiivisena, vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen suhteen. Heillä oli tapana luoda arkeen useita yhteisiä oppimistuokioita (occasioned knowledge exploration) (mas. 93–94). Näissä tuokioissa vanhempi ja lapsi yhdessä tutkiskelevat monia erilaisia kiinnostuksen herättäneitä aiheita. M. H. Goodwin panee merkille kuinka perheessä oli paljon naurua, leikkiä ja iloa sekä kuvaa niitä vuorovaikutuksellisia käytäntöjä joilla perheen yhteiset oppimistuokiot rakentuivat. Yksi keskeinen käytäntö oli, että vanhempi alkoi johdatella lasta syvemmälle johonkin aiheeseen, vasta jos huomasi lapsen ilmaisevan siihen kiinnostusta. M. H. Goodwinin mukaan nämä oppimistuokioiden vuorovaikutustavat olivat samankaltaisia, kuin tämän perheen arkeen kuuluvissa muissakin tilanteissa: valitusten tekemisessä, arvioinnissa, sääntöjen muodostamisessa ja erimielisyyksissä. Tässä perheessä havaittu vuorovaikutustyyli ei siis ollut niinkään osa-alue -kohtainen kun pikemminkin heidän yleinen tapansa yhdessä olemiseen ja toimimiseen. (Mas. 108.) M. H. Goodwin painottaa, että vaikka neuvottelut kuuluivatkin perheen arkeen, ”ei milloinkaan ollut epäilystäkään siitä, etteivätkö vanhemmat olisi niitä, jotka perheessä määräävät” (mas. 108, oma käännös). Artikkelin antaa esimerkin siitä, millainen vuorovaikutus liittyy naurun, leikkisyyden ja ilon sävyttämiin yhteishetkiin. Vaikka eksplikoitua yhteyttä humanistiseen psykologiaan ei olekaan, artikkelilla on käytännössä sama missio: nostaa esiin ja ymmärtää niitä inhimillisen todellisuuden ilmiöitä, jotka ovat poikkeuksellisen positiivisia. Mielestäni tämä on sosiaalipsykologian piirissä aivan yhtä tarpeellista kuin psykologiankin.

Camposin, Graeschin, Repettin, Bradburyn ja Ochsien (2009) artikkelissa Opportunity for interaction? A naturalistic observation study of dual-earner families after work and school käsiteltiin muun muassa sitä kuinka paljon perheenjäsenet viettävät kotona ollessaan aikaa fyysisesti samassa tilassa. Kuva 1 näyttää että kaikista mahdollisista yhdistelmistä yleisin oli yksin oleva isä ja toiseksi yleisin oli yksin oleva lapsi.

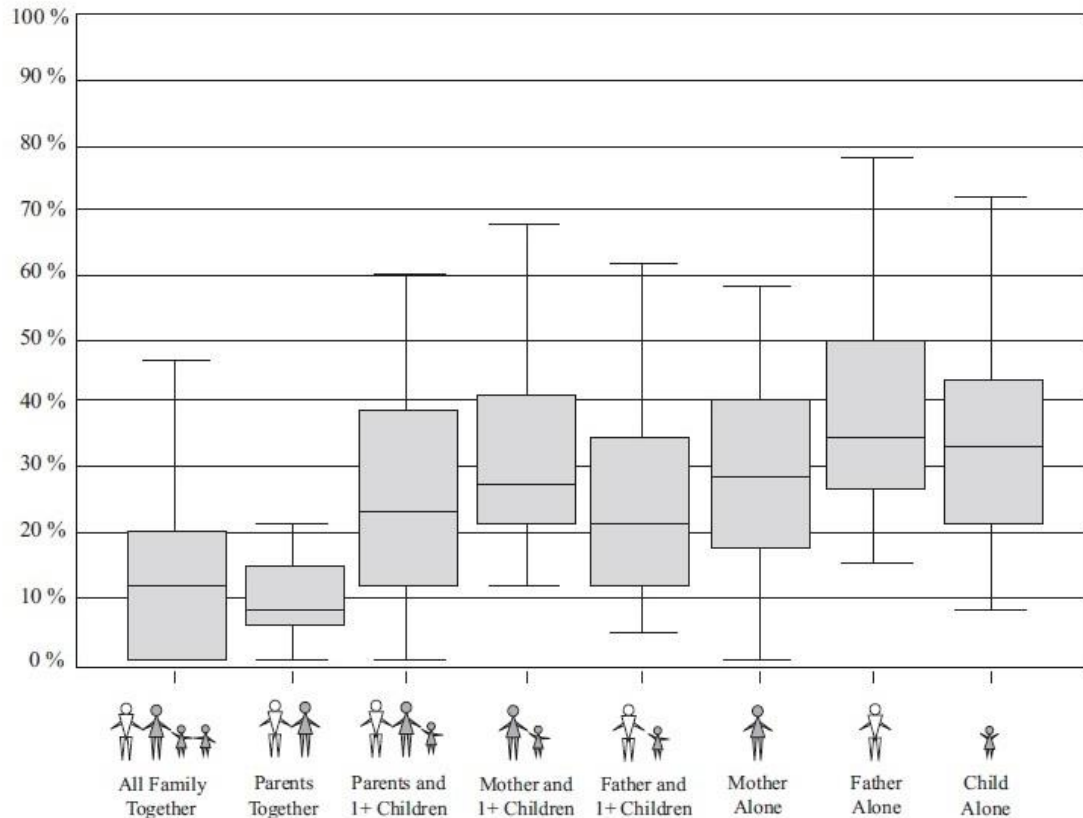

Figure 2. Percentage of observation rounds where members of 30 families shared space or were alone on weekday afternoons and evenings after 3:00 p.m. when both parents and at least one child were at home. These boxplots report observation data in quartiles, and the line running through each gray box indicates the median value for the 30-family dataset. Note that the cumulative frequency across people-space combinations is greater than 100% because, other than instances when all family members were together in one space, a single observation round in a home resulted in more than one code (e.g., father alone in one room, mother and children together in another room).

Kuva 1 Camposin ja kumppaneiden tulos siitä, kenen kanssa perheenjäsenet jakavat saman tilan kotona ollessaan (Campos ym. 2009, 804)

Beckin ja Arnoldin (2009) tutkimuksen mukaan vanhempien kotona vietetystä ajasta vain noin 15% voidaan luokitella vapaa-ajaksi (leisure time) (mas. 121). Tästä äidit käyttivät lasten kanssa leikkimiseen keskimäärin 7.3% ja isät 3.2% (mas. 135). Kun molemmat vanhemmat yhtä aikaa viettivät vapaa-aikaa yhdessä lapsen kanssa katsottiin silloin suurimmaksi osaksi televisiota (63%) (mas. 136). (Ks. Kuva 2.)

Table 8. Shared indoor leisure activities (all 32 families).

Activity category	Both parents with at least one child participating		Both parents with no children participating		Both parents total
		Percent		Percent	
Heterosexual couples (<i>n</i> = 30)					
Game/puzzle	8	13	0	0	8
Internet	1	2	0	0	1
Other	3	5	1	3	4
Playing with child	6	10	0	0	6
Read	3 ^a	5	6	15	9
TV	38	63	33 ^b	83	71
Watching video game	1	2	0	0	1
Heterosexual couples subtotal	60	100	40	100	100
Co-fathers (<i>n</i> = 2)					
Home decoration	0	0	1	20	1
Read	2 ^c	100	4	80	6
Co-fathers subtotal	2	100	5	100	7

^aReading was the parents' primary activity. The shared activity was reading (*n* = 1), talking (*n* = 1), and watching TV (*n* = 1).

^bIn 17 cases, at least one child watched TV at the same time but in another room.

^cThe shared activity was reading in both cases.

Kuva 2 Beckin ja Arnoldin tutkimuksen mukaan vanhempien kodissa vietetty vapaa-aika vähintään yhden lapsen kanssa sekä vanhemmat keskenään (Beck & Arnold 2009, 136)

M. H. Goodwin, Cekaite ja C. Goodwin (2012) kirjoittivat tunteesta ikään kuin vuorovaikutuksessa ilmenevänä "asentona" tai "asennoitumisena" (affectional stance), joka näkyy sekä kehossa, että puheessa ja liittyy sekä tunteen ilmaisemista edeltävään vuorovaikutukseen, että sitä seuraavaan vuorovaikutukseen. CELF:in aineiston lisäksi heillä oli käytössään, jo aiemmin esitelty, A. Cekaiten aineisto ruotsalaisista perheistä. He käsitelivät oman tutkimuksensa korostamaa, tunteiden vuorovaikutuksellista puolta, suhteessa evoluutioteoriaan pohjautuville Charles Darwinin ja Paul Ekmanin käsityksille. He löysivät yhtäläisyyksiä omien havaintojensa ja Darwinin kirjoitusten välillä, mutta näkivät selkeän kontrastin Ekmanin kanssa, joka puhuu maailmanlaajuisesti yleispätevistä tunteista ja käsittää ne heidän mukaansa vain sisäisinä tiloina, sekä sisäisten tilojen ulkoisina ilmentyminä. M. H. Goodwin ja kumppanit analysoivat artikkelissaan vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta ja näyttävät, kuinka erilaisten tunteiden ilmaiseminen voi seurata toinen toistaan nopeassakin tahdissa. Tunteen ilmaisemisella vuorovaikutuksessa, voidaan yrittää edistää monenlaisia pyrkimyksiä. Lapsi voi sen avulla ottaa kantaa johonkin asiaan tai hyödyntää

sitä uhmatessaan vanhemman käskyä tai kehotusta. Lapsi voi myös ilmaista tunnetta vihjatakseen, että vanhempi toimii epäreilusti, jos hän ei vaikkapa vedä takaisin jo esittämänsä käskyä. M. H. Goodwin ja kumppanit esittävät, kuinka kehon asennoilla, lapset asettautuvat vastakkaiseen tai samansuuntaiseen suhteeseen, sekä vanhemman kehoon, että tämän ehdotukseen. Vastustusta lapset tekivät esimerkiksi kääntymällä vanhemmasta pois päin, piiloutumalla viltin alle tai painamalla päätänsä sohvan uumeniin. Samansuuntaisuutta he ilmaisivat esimerkiksi kääntymällä yhdessä jonkun toisen kanssa pois päin inhottavasta asiasta tai iloisesti tanssahtelemalla samalla kun sanallisesti myöntivät äidin käskyyn. Lisäksi, yrittäessään saada vanhempaa esimerkiksi perumaan käskyään, lapsi voi käyttää kehoaan anelemis -tavalla (pleading mode), jonka tarkoituksena on saada vanhempi kallistumaan jossain asiassa lapsen kanssa samalle kannalle. (M. H. Goodwin, Cekaite & C. Goodwin 2012.)

Siitä, kuinka vanhemmat kotona määräävät, ohjaavat, suostuttelevat ja kasvattavat lapsiaan, on myös CELF:in aineistoon perustuen tehty monia julkaisuja. Jo esiteltyjen lisäksi on tutkittu ainakin lisää läksyjien tekemistä (Wingardin & Forsbergin 2009), lapsien kasvattamista työelämää varten (Paugh 2005), lasten määräämistä ja lasten kasvattamista neuvottelemaan (M. H. Goodwin 2005), lasten määräämistä ja selitysvelvollisuuden kasvattamista (M. H. Goodwin 2006), lasten kasvattamista ruokapöydässä (Ochs & Shohet 2006), arvojen kasvattamista lapsille urheilun lomassa (Kremer-Sadlik & 2007), lisää läksyjien tekemistä (C. Goodwin 2007), lasten kasvattamista kielen käyttöön (Paugh 2008) sekä mitä vanhemmat tavoittelevat sillä kun laittavat lapsensa aloittamaan jonkun harrastuksen (Kremer-Sadlik, Izquierdo & Fatigante 2010). Sama painotus näkyy myös CELF:n kirjassa *Fast-Forward Family: Home, Work and Relationships in Middle-Class America* (Ochs & Kremer-Sadlik 2013).

Monet CELF:in tutkimusartikkelit kuvaavat jo otsikon tasolla hyvin niiden sisältämää aikuiskeskeistä näkökulmaa. Paugh ja Izquierdo (2009): *Why is This a Battle Every Night?: Negotiating Food and Eating in American Dinnertime Interaction* käsittelee sitä, kuinka vanhemmat kamppailevat lasten kanssa syömiskäytännöistä, moraalista ja arvoista. Ochs ja Izquierdo (2009): *Responsibility in childhood: Three developmental trajectories* kertoo, miten lapset kasvavat vastuullisiksi ihmisiksi kolmessa eri kulttuurissa. Klein, Graesch ja Izquierdo (2009): *Children and chores: A mixed-methods study of children's household work in Los Angeles families* käsittelee sitä, kuinka paljon lapset tekevät kotitöitä ja kuinka hyvin heitä saa houkutelua siihen viikkorahan

avulla. CELF:n projektiin liittyvien tutkimusten aikuiskeskittävät näkökulmat selittyvät tosin sillä, että projektin rahoittaneen Sloanin säätiön toive olikin saada tietoa ”niistä kiireistä ja vaatimuksista joita perheen hoitamiseen työssäkäynnin ohella liittyy, jotta työnantajat voisivat paremmin ottaa huomioon työntekijöiden perheiden tarpeet” (Ochs & Kremer-Sadlik 2013, 1). Pelkkä CELF:n aineiston keräämisen vaihe maksoi 3,6 miljoonaa dollaria (CBS News 2005). Mistä löytyisi vastaavanlaista rahoitusta lapsen näkökulmasta tehtävälle tutkimukselle?

Vaikka vanhemmissa tutkimuksissa on käsitelty myös niitä tilanteita, kun lapset pyytävät jotain vanhemmiltaan, en uusista perheen vuorovaikutusta käsittelevistä tutkimuksista löytänyt juurikaan sellaisia jotka olisivat tarkastelleet vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta lapsen näkökulmasta. Lähimmäksi tätä tuli mielestäni M. H. Goodwinin (2007) artikkeli jossa kohtalaisesti kuvattiin lasten mielenkiinnon kohteina olleita asioita vanhemmilta peräisin olevien velvollisuuksien ja odotusten sijasta. Siinä kerrottiin jonkin verran minkälaisia kysymyksiä ja keskusteluja lapset halusivat aloittaa ja miten vanhemmat niihin vastasivat. Se minkälaista on olla lapsi 2000 -luvun länsimaisessa perheessä jää minusta näiden tutkimuksien lukemisen jälkeen kuitenkin melkoisesti piiloon.

3. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSONGELMAT

Tutkimukseni tehtävänä on kuvata läheisyyttä perheissä. Keskityn läheisyyteen niin kuin se ilmenee sellaisena yhdessäolona, joka ei tapahdu pelkän arjessa selviytymisen takaamiseksi. Tutkimaani yhdessäoloa ei siis ole esimerkiksi ruoanlaitto, siivoaminen tai polttopuiden pilkkominen – sikäli kun niitä suorittaessa ei siirrytä mihinkään ”ylimääräiseen” leikkiin tai leikintapaiseen ajanviettoon. Tiedostan että siinä työssä joka tehdään muualla kuin lasten välittömässä fyysisessä läheisyydessä ja heidän kanssaan vuorovaikutuksessa, voi myös olla hyvin vahvasti kyse lasten huomioimisesta ja yhdessäolon mahdollistamisesta, mutta rajaan sen tutkielmani ulkopuolelle, koska haluan tutkia kasvokkaista vuorovaikutusta lasten näkökulmasta ja lisäksi aiheeni on jo tällaisenaan hyvin laaja.

Tutkin siis vanhemman ja lapsen yhteistä aikaa, mutta en mitä tahansa heidän yhdessä viettämää aikaa. Keskityn sellaiseen yhdessäoloon jossa tehdään jotain lapsen toivomaa ja ikään kuin aikuiskeskittävää ja suppeasta näkökulmasta katsoen ”tarpeetonta” tai ”ei-välttämätöntä”. Se tekemisen kategoria, mitä tässä tutkielmassa käsitellään, selvenee mielestäni parhaiten englannin kielen sanalla ”leisure”. Oxford English Dictionary (2012) määrittelee sanan seuraavasti: ”Opportunity

afforded by freedom from occupations”. Tutkielman aiheeni kannalta vielä sopivampi määritelmä on mielestäni Sanakirja.org -palvelussa, joka siteeraa Wikisanakirjaa: 1) “Freedom provided by the cessation of activities.” 2) “Time free from work or duties.” Suomeksi sana käännetään vapaa-ajaksi tai joutoajaksi. Tässä tutkielmassa tarkoitan sillä sellaista tekemistä jota ei lasketa velvollisuudeksi sanan tavanomaisessa mielessä. Tällaista voi esimerkiksi olla se kun lapsi ja vanhempi leikkivät, hassuttelevat, telmivät tai juttelevat yhdessä niitä näitä. Se kun vanhempi kuuntelee lasta tämän selittäessä jostakin lasta itseään innostavasta aiheesta, tai kun vanhempi katselee lasta kun tämä esiintyy hänelle jollain tavalla, ovat myös esimerkkejä tarkoittamastani yhteisestä vapaa-ajan vietosta.

Tutkin vapaa-ajan yhdessäoloa keskittymällä lasten vanhemmilleen esittämiin yhdessäoloa koskeviin pyyntöihin. Olen muotoillut tutkimustehtäväni seuraavanlaisiksi tutkimuskysymyksiksi:

1. Millä tavoin lapsi tekee aloitteita ja kehotuksia vanhemman läsnä olon, ajan ja huomion saamiseksi vapaa-ajan yhdessä viettämiseen liittyen?
2. Minkälaiseen vapaa-ajan yhdessäoloon liittyen lapset aloitteita ja kehotuksia tekevät?
3. Miten vanhemmat vastaavat lasten aloitteisiin yhteisestä vapaa-ajan vietosta?

Lisäksi pyrin tutkielman toisessa osassa vastaamaan vielä kahteen tutkimuskysymykseen:

4. Miltä edellisten kysymysten aiheet näyttävät kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta?
5. Miten keskustelunanalyttinen, paikallisen tason aineistopohjainen selittäminen ja kiintymyssuhdeteoreettinen, laajemmasta perspektiivistä lähestyvä tieto perheen vuorovaikutuksesta ja sen vaikutuksista suhtautuvat toisiinsa perheen arkea tarkasteltaessa?

Kolmella ensimmäisellä kysymyksellä haen kuvailevaa tietoa perheen arjen vuorovaikutuksesta. Neljännellä tutkimuskysymyksellä on jokseenkin spekulatiivinen luonne. Viidennellä kysymyksellä haen teoreettista näkemystä teorioiden luonteista, vuorovaikutussuhteista ja soveltamistapojen joustavuudesta.

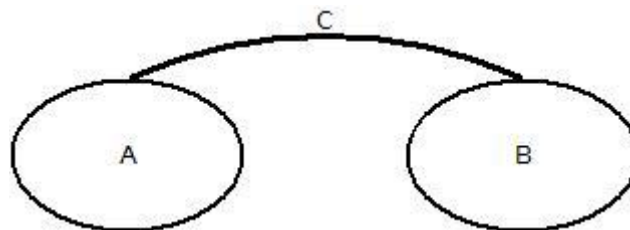
OSA 1
ETNOMETODOLOGINEN TUTKIMUS

4. TEORIA

Tutkielmani teoreettinen tuki on pohjimmiltaan monessa tieteentekijässä ja tieteellisessä suuntauksessa aina filosofiaan ja antiikin kreikkalaisiin saakka. Kaikki nykyiset tavat käsitteellistää sosiaalista todellisuutta ja esittää käsitteiden välisiä yhteyksiä, ovat nimittäin enemmän tai vähemmän suorassa kiitollisuudenvelassa, niitä edeltäneiden ajattelijoiden tekemälle työlle. Käytännössä tärkein tukeni on kuitenkin ollut niissä sosiaalitieteellisissä suuntauksissa, jotka Tampereen yliopiston Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikön, perheiden, lapsuuden ja vuorovaikutuksen tutkimuksessa, ovat olleen vahvasti edustettuina.

4.1. Sosiaalipsykologia

Koska tämä on sosiaalipsykologian tutkielma, niin määrittelen ennen tutkimuskohteen käsitteellistämistä ja käytettävien teorioiden kuvaamista, lyhyesti sen mitä sosiaalipsykologialla tarkoitetaan. Se on ihmistieteellistä tutkimusta, jota voidaan havainnollistaa seuraavalla kuvalla¹:

Kuva 3 Sosiaalipsykologia kuviona

Ympyrä A tai B voi olla joko 1) yksilö, 2) ryhmä tai 3) yhteisö. Sosiaalipsykologiassa vähintään toisen näistä on aina oltava joko yksilö tai ryhmä. Jos sekä A, että B olisivat yhteisöjä, olisi kyseessä joko yhteiskunnan muutosta tutkiva tai eri yhteiskuntia vertaileva sosiologia. C on näiden kahden välinen suhde. Sosiaalipsykologia on siis aina tutkimusta yksilöstä tai ryhmästä sekä tämän suhteesta toiseen yksilöön, ryhmään tai yhteisöön. Jos A olisi yhteiskunta ajan hetkellä T1 ja B sama yhteiskunta hetkellä T2 olisi kyseessä yhteiskunnan muutosta tarkasteleva sosiologia, kuten esimerkiksi Michel Foucaultin teoksessa Tarkkailla ja rankaista. A:n ollessa yhteiskunta X ja B:n ollessa yhteiskunta Y olisi kyseessä vertaileva sosiologia tai sosiaaliantropologia. Vertailevan sosiologian yksi alalaji on sellainen vertailu, jossa A on yhteiskunta ja B on saman yhteiskunnan sisällä oleva yhteisö. Silloin olisi kyse alakulttuurien tutkimisesta. Käsitteet kuten yhteiskunta ja

¹ Esitystapa ja määritelmä mukailten omaksuttu Irmeli Järventieltä. Graduseminaari 22.1.2013.

kulttuuri kuuluvat tässä kuvauksessa yhteisö -käsitteen alle. Perhe taas kuuluu ryhmä -käsitteen alle, sillä ryhmällä tarkoitetaan sellaista usean yksilön muodostelmaa, jossa yksilöt tuntevat toisensa, kun taas yhteisön jäsenten ei tarvitse toisiaan välttämättä henkilökohtaisesti tuntea.

4.2. Perheen vuorovaikutus

Koska tutkimuskohteena on perheen vuorovaikutus, haluan lyhyesti kertoa mitä sanoilla ”perhe” ja ”vuorovaikutus” tarkoitetaan. Baxter ja Braithwaite määrittelevät perheen olevan ”kahden tai useamman ihmisen muodostama sosiaalinen ryhmä, jossa on jatkuva keskinäisriippuvuus sekä pitkäaikaiset sitoutumiset jotka perustuvat sukulaisuudelle, laille tai kiintymykselle” (Baxter & Braithwaite 2006, 3). Vuorovaikutuksen he taas määrittelevät henkilöiden väliseksi symbolien käytöksi, joko verbaalisin (sanallisin) tai non-verbaalisin (sanattomin) keinoin (mp.).

4.3. Keskustelunanalyysi

Liisa Tainio (1995a, 9) määrittelee keskustelunanalyysin yhdeksi etnometodologisen sosiologian suuntauksista, mutta se on mielestäni yhtä hyvin luokiteltavissa yhdeksi sosiaalipsykologian suuntaukseksi. Sen ”tavoitteena on analysoida niitä kompetensseja jotka muodostavat tavallisten sosiaalisten toimintojen perustan” (Heritage 1996, 236). Tiivistettynä keskustelunanalyysiä voidaan kuvailla kolmella sille perustavanlaatuisella olettamuksella:

- 1) ”vuorovaikutus on rakenteellisesti järjestynyttä”
- 2) ”osallistuessaan vuorovaikutukseen asianomaiset ottavat huomioon kontekstin”
- 3) ”nämä kaksi piirrettä läpäisevät vuorovaikutuksen yksityiskohtia myöten niin että mitään yksityiskohtaa ei voida a priori sivuuttaa järjestymättömänä, sattumanvaraisena tai irrelevanttina” (Heritage 1996, 236.)

Nämä kolme keskustelunanalyysin olettamusta rakentuvat erään vieläkin perustavamman oletuksen varaan, nimittäin sen, että puhumista ei ymmärretä niinkään kuvaamisena tai informaation välittämisenä, vaan toimintana (Mandelbaum 2008, 178).

Yhteiskuntatieteiden lisäksi keskustelunanalyysiä käytetään myös kielitieteissä (Tainio 1995a, 9). Keskustelunanalyysi on, esimerkiksi kiintymyssuhdeteoriaan verrattuna, hyvin uusi suuntaus.

Ensimmäinen kirja jossa sen perusteet esiteltiin, ilmestyi vasta vuonna 1992. Kirjan ”kirjoittaja”¹ ja keskustelunanalyysin perustaja, oli tuolloin ollut kuolleena jo 17 vuotta. (Hakulinen 1995, 13.) Keskustelunanalyysi oli kuitenkin saanut alkunsa jo paljon varhaisemmin ja sen perustana oleva etnometodologinen perinne kehitettiin samoihin aikoihin kiintymyssuhdeteorian kanssa.

4.3.1. Teoreettiset taustat ja Harold Garfinkel (1917–2011)

Sosiologi Harvey Sacks (1935–1975) piti vuosina 1964–1972 Kalifornian yliopistossa luentoja keskustelemisesta. Näitä luentoja nauhoitettiin, koska hän halusi toisaalla asuvan ystävänsä Emanuel Schegloffin (s. 1937) pystyvän seuraamaan pohdiskeluidensa etenemistä. Sacksin kuoltua auto-onnettomuudessa, hänen oppilaansa ja kollegansa Gail Jefferson (1938–2008) alkoi litteroida luentoja paperille. Pitkään Sacksin ajatukset kiersivät kiinnostuneiden käsissä näiden litteraatioiden kopioina, kunnes 1992 Jefferson toimitti niistä kaksiosaisen ja yhteensä miltei 1400 -sivuisen teoksen *Lectures on conversation*. (Hakulinen 1995a, 13.) Noilla sivuilla esitetty keskustelunanalyysin perusta ei kuitenkaan syntynyt tyhjästä. Sacks itse kertoo Harold Garfinkelilla (1917–2011) olleen keskeinen rooli hänen ajattelunsa kehityksessä (ks. Ruusu vuori 2001, 389). Garfinkel taas on ottanut paljon vaikutteita opettajaltaan Talcott Parsonsilta (1902–1979), sekä erityisesti Alfred Schützilta (1899–1959), joka taas pohjaa työnsä Edmund Husserlin (1859–1938) fenomenologiaan. Toinen merkittävä taustavaikuttaja keskustelunanalyysin kehittymiseen oli Erving Goffman. Hän oli yhdessä Garfinkelin kanssa ensimmäisiä merkittäviä sosiologeja jotka olivat tyytymättömiä aikansa makrotason funktionalistisiin selityksiin ja ajattelivat mikrotason vuorovaikutuksen, sekä yksilön näkemisen omaa käyttäytymistään valitsevana olentona, jääneen liiaksi varjoon (Förster 2013, 198–199). Garfinkelin yhteys keskustelunanalyysin teoreettiseen puoleen on kuitenkin vielä Goffmanniakin vahvempi ja siksi Goffmannia käsitellään lyhyesti vasta myöhemmin, kun puhutaan suoraan häneltä keskustelunanalyysiin omaksutuista käsitteistä.

Harold Garfinkel kehitti etnometodologian perusajatukset 1950–60 -luvulla (ks. Peräkylä 1996, 11). Etnometodologiassa korostetaan ”merkityksen paikallista, hetki hetkeltä etenevää määrittelyä sosiaalisessa kontekstissa” (Heritage 1996, 16)² ja tästä seuraa, että merkitys nähdään

¹ Lainausmerkit johtuvat siitä, että hän ei itse varsinaisesti kirjoittanut kirjaa vaan se kirjoitettiin hänen luentoja pohjalta.

² Tässä luvussa esittämäni kuvaus etnometodologian synnystä ja etnometodologisesta tavasta katsoa maailmaa pohjautuu John Heritagen teokseen *Harold Garfinkel ja etnometodologia* (1996). Perustelen näin vahvaa tukeutumista yhteen ainoaan selitysteokseen alkuperäislähteiden sijasta sillä, että jopa Heritage (1996, 13, 15–16) kertoo

kontingenttina eli jonain, mikä voisi hyvin olla toisinkin. Käytännössä tämä tarkoittaa, että ihmisten välisessä symbolisessa vuorovaikutuksessa ei etnometodologian perspektiivistä ole kysymys siitä, että symbolien tarkoituksista olisi mitään yhtä totuutta. Ihmiset joskus riitelevät siitä mitä jokin ”oikeasti tarkoittaa”, mutta etnometodologian mukaan sellaista ”oikeaa tarkoitusta”, joka olisi keskustelijoiden omista käsityksistä riippumaton ei ole mielekästä etsiä (Heritage 1996, 139–141). Garfinkel esitteli käsitteet selonteko (account) ja selostettavuus (accountability) helpottamaan tämän ihmisten itsensä tekemän määrittelyn tutkimista (ks. mts. 16). Näillä käsitteillä on tarkoitus valottaa sitä, kuinka selityksien antaminen on olennainen ja tärkeä osa ihmisten arkea ja niiden avulla itsestään selvää arjen vuorovaikutusta voidaan ymmärtää syvemmin. Heritage huomauttaa että ennen Garfinkelia tällaista arjen rutiininomaisen vuorovaikutuksen tutkimista oli harrastettu lähinnä antropologian piirissä silloin kun tutkittiin joitain vieraita kulttuureja ja niiden eksoottisilta vaikuttavilta tapoja. (Ks. mts. 138–139.)

Garfinkel ei ollut kiinnostunut mistään laajamittaisesta teoreettisesta synteisistä. Edmund Husserlin ja Alfred Schützlin tapaan, myös Garfinkel halusi pysyä ”tosi aloittelijana”, eli pidättäytyä havaitsemasta asioita jo valmiiden käsityksien tarjoamien linssien läpi. Se tarkoittaa ikään kuin asioiden havaitsemista yksinkertaisesti sellaisina kuin ne ovat. (Ks. Heritage 1996, 17, 51.) Kyse on taidosta tarkkailla asioita ruohonjuuritasolla ja todella olla valmis oppimaan niiltä, eikä rakentaa teoriaa teorian päälle. Mark D. Sullivan (1999, 296) pitää tätä, zen-buddhalaisuudessa jo paljon ennen Husserlia tunnettua ”aloittelijan mielen” harjoittamista, ehkä kaikkein tärkeimpänä fenomenologian kontribuutiona psykiatrian alalle.

Nimen ’etnometodologia’ Garfinkel keksi 1950 -luvun tienoilla tutkiessaan valamiehistön tapaa perustella sitä, mitkä oikeudenkäynnissä esitetyt väitteet ovat tosiasioita ja mitkä vain mielipiteitä. Garfinkel oli huomannut perusteluissa vedottavan maalaisjärkeen eli sellaiseen logiikkaan, josta voidaan sanoa, että ”kuka hyvänsä pystyisi näkemään asian näin” (ks. Heritage 1996, 18). Heritage siteeraa Garfinkelin kirjoittaneen: ”ihmisessä on 95% valamiestä/naista jo kauan ennen kuin hän on oikeustalon lähelläkään” (mts. 18). Garfinkel halusi ymmärtää juuri tätä kaikille ihmisille saatavilla

järkyttyneensä siitä, kuinka monimutkaisella tavalla Garfinkel kuvaa etnometodologiaa päätteoksessaan artikkelikokoelmassa *Studies in Ethnomethodology* (1967), joka koostuu Heritagen mukaan useista toisistaan melko irrallisen tuntuisista kirjoituksista. Heritagen teosta taas pidetään erinomaisena ellei jopa parhaana lähteenä Garfinkelin ajattelulle (ks. esim. Suoninen 2001, 367; Hakulinen 1995a, 13). Suomenkielisen käännöksen esipuheessa Anssi Peräkylä kirjoittaa, että se on ”vakiinnuttanut asemansa arvovaltaisimpana kokonaisuutena etnometodologiasta” (Peräkylä 1996, 9).

olevaa sosiaalista ymmärrystä ja päättelykykyä. Heritage tiivistää Garfinkelin viittaavan etnometodologialla erään ”erityisen aihepiirin” tutkimukseen: ”arkitiedon tutkimukseen sekä niiden menettelytapojen ja ajatuskulkujen tutkimiseen joilla tavalliset yhteiskunnan jäsenet ymmärtävät elinolojaan, toimivat niissä ja vaikuttavat niihin” (mts. 18).

Siinä Harvardin yliopiston laitoksessa jossa Garfinkel väitteli tohtoriksi, oli johtajana Talcott Parsons. Toisin kun Garfinkel, Parsons oli kiinnostunut juuri laajojen teoreettisten synteisien tekemisestä. Garfinkel tulikin löytämään ja määrittelemään etnometodologian periaatteet ikään kuin Parsonsin näkemysten puutteiden avulla – ensin saatuaan Parsonsilta perusteellisen opastuksen niihin. (Heritage 1996, 21–23.) Parsons korosti teorian tärkeyttä. Heritagen mukaan Parsons ajatteli ettei ”mitään tieteenalaa luoda vain keräämällä yhteen puhtaita tosiasioita. Itse asiassa empiiriset tutkimustulokset ja niille perustuvat tieteenalat ovat aina väistämättä tulosta olemassa olevan aineiston todisteiden teoreettisesta tulkinnasta” (mts. 21). Myös Garfinkel oli aluksi innoissaan teorian tärkeydestä ja hän tekikin väitöskirjansa Parsonsin ohjauksessa. Siinä hän pyrki parantamaan toimijan ’tiedon’ ja ’ymmärryksen’ käsitteitä, Parsonsin hänelle opettamassa toiminnan voluntaristisessa teoriassa. (Mts. 22.)

Heritage siteeraa Garfinkelin väitöskirjaa, jossa tämä kertoo olevansa kiinnostunut erityisesti siitä puolesta toiminnan voluntaristista teoriaa, jossa ”[pyritään] sosiaalisen järjestelmän kuvaukseen yksinomaan kokemusrakenteiden analyysin varassa” (ks. Heritage 1996, 23) ja kirjoittaa väitöskirjansa tarkoituksena olevan ”kehittää teoreettista sanastoa niin pitkälle kuin mahdollista, jotta (mainitusta) suuntauksesta voisi muodostua toimiva kokeellinen sosiaalisen järjestyksen tutkimusohjelma” (mts. 23). Jos katsoo etnometodologian piirissä nykyään tehtävää tutkimusta, saattaa tuntua yllättävältä, että Garfinkel kaavaili että hänen työnsä pohjalta syntyisi ”toimiva kokeellinen (...) tutkimusohjelma”. Niin vahvasti nykyään Garfinkelin perilliset painottavat naturalistisen aineiston¹ tärkeyttä sosiaalisten ilmiöiden tutkimisessa. Mutta Garfinkel uskoi kokeisiin ja hän myös onnistui suunnittelemaan niistä niin oivaltavia, että niiden pohjalta nousi koko etnometodologinen perinne. Garfinkelin kokeet tunnetaan nimellä ”säännönrikkomuskokeet” ja niissä on itse asiassa tärkeitä eroja suhteessa sellaisiin kokeisiin joissa koehenkilöt vaikkapa lehti-ilmoituksen avulla saadaan laboratorioon tapaamaan valkotakkista kokeenjohtajaa. Garfinkelin

¹ Naturalistinen aineisto on aineistoa sellaisista sosiaalisista tilanteista, jotka olisivat tapahtuneet samalla lailla myös jos mitään tutkimusta ei oltaisi oltu tekemässä (Potter 2006, 192).

kokeet tehtiin yleensä arjen lomassa, ilman että niin sanotulle ”koehenkilölle” ennalta kerrottiin, että hän on osallistumassa kokeeseen. Tämä saattaa kuulostaa hyvin epäeettiseltä, mutta kun myöhemmin selitetään minkä tyyppisistä kokeista oli kysymys, voimme nähdä ettei niitä olisi muuten voitu tehdä, ja että haitat koehenkilöille rajoittuvat lähinnä ärsyyntymiseen.

Mutta mitä tulee Garfinkelin väitöskirjansa tarkoitusta käsittelevän sitaatin alkuosaan, ”kehittää teoreettista sanastoa” (ks. Heritage 1996, 23), on mielestäni selvää että väitöskirjan tarkoitus oli palvella sosiaalitieteiden kehitystä juuri siinä mielessä kuin Parsons oli asian määritellyt. Parsons nimittäin näki tärkeänä sen, kuinka esimerkiksi fysiikassa, empiirisistä havainnoista saatiin tolkkua vasta, kun oli muotoiltu selkeitä abstrakteja käsitteitä tai analyttisiä elementtejä kuten ’massa’ ja ’kiihtyvyys’. Yleisten lainalaisuuksien löytäminen fysiikan tapaan oli Parsonsista myös yhteiskuntatieteen tehtävä. (Mts 32.) Heritage tiivistää Parsonsin kannan: ”Jos sosiologia haluaa kehittyä tieteenalana, joka kykenee esittämään tuloksensa yleisinä lainalaisuuksina, sen on ensin käytävä läpi tämä ratkaisevan tärkeä alkuvaihe: käsitteellinen kehitys, jossa analyttiset elementit – sosiologian vastineet sellaisille käsitteille kuin massa ja kiihtyvyys – formuloidaan ja niitä käytetään sosiologisen havainnoinnin tulosten ilmaisemiseen” (mts. 32).

Valitessaan väitöskirjassaan keskittyä juuri toimijan ’tiedon’ ja ’ymmärryksen’ käsitteisiin, Garfinkel alkoi kuitenkin nähdä enemmän ja enemmän tarvetta irrottautua opettajansa ajattelusta. Garfinkel näki Parsonsin työn jättäneen huomiotta kolme hänen mielestään olennaista inhimilliseen toimintaan liittyvää ongelmaa:

- 1) *rationaalisuuden ongelma*: mikä merkitys annetaan toimijoiden omille kuvauksille heidän toimintansa syistä?
- 2) *intersubjektivisuuden ongelma*: miten selittää toimijoiden keskenään jakama yhteinen tieto ja ymmärrys?
- 3) *refleksiivisuuden ongelma*: missä määrin uskotaan myös toimijoilla itsellään (ei pelkästään tutkijalla) olevan tietoa oman toimintansa normatiivisesta taustasta? (Heritage 1996, 35–44.)

Garfinkel haki vastauksia näihin ongelmiin Husserlin ja Schützlin fenomenologisesta ajattelusta. Husserl oli painottanut kokemuksen fenomenologiassaan, kokemuksen lajien puhtaasti kuvailevaa lähestymistapaa. Tässä lähestymistavassa kokemusta eriteltäessä ei tule käyttää oikoreittejä psykologisiin tekijöihin viittaamalla. Husserlin mukaan ihmisten ”luonnollinen asenne”, on kuitenkin olla kyseenalaistamatta psykologisia selityksiä ja se hallitsee meidän arkeamme ja inhimillisestä

toiminnasta tekemiämme arviointeja. Se on toiminnallemme välttämätön käytännöllinen asenne, mutta siitä täytyy irrottautua, jotta sitä itseään voidaan puhtaasti tarkastella. (Heritage 1996, 51–52.)

Luonnollinen asenne ei kyseenalaista sitä ovatko asiat todella niin kuin ne näyttävät olevan ja luottaa vakaasti siihen, että entisten kokemusten pohjalta voidaan riittävästi ymmärtää nykyisiä kokemuksia ja ennustaa tulevia kokemuksia. Husserlin muotoilemassa fenomenologisessa reduktiossa tutkija pyrkii hetkellisesti unohtamaan, että hänen havaitsemansa objektit todella ovat olemassa ja asettaa itselleen esimerkiksi kysymyksen: miten tuoli havaitaan olemassa olevana? (ks. Heritage 1996, 51–52.) Sekä Schütz in että Husserlin mukaan ihmisen kokemisen tapa on tyypittelevä. Luonnollisen asenteen vallitessa muodostettuja tyypittelyjä ei kyseenalaisteta, vaan maailma pikemminkin nähdään niiden kautta. Rakentamiaan tyypikonstrukteja ihmiset arvioivat vasta, jos todellisuus osoittautuukin joksikin muuksi, kuin he olivat ennakoineet. (Mts. 62.) Tyypikonstruktit ovat likiarvoja todellisuudesta ja vain ”riittävän hyviä”. Niistä vain harvat ovat syntyneet henkilön oman kokemuksen kautta, yleensä niitä omaksutaan muilta kielen välityksellä. Tähän kielelliseen siirtymiseen tarvitaan kuitenkin intersubjektivisuutta eli vastavuoroista ymmärtämistä. (Mts. 62–64.)

Schütz ratkaisee intersubjektivisuuden ongelman esittämällä ”perspektiivien vastaavuuden yleisen teesin”, joka tarkoittaa ihmisten mielissä rutiininomaisesti toimivaa kahta idealisointia:

- 1) Minun ja toisen näkökulmat ovat keskenään vaihdettavia niin, että jos toinen tulisi katsomaan siitä, mistä minä nyt katson, hän näkisi saman kuin minä nyt näen.
- 2) Relevanssisysteemit ovat siinä mielessä keskenään vaihdettavia, että ellei ole selvää syytä uskoa toisin, niin toinen näkisi erilaisista elämänkerrallisista kokemuksistaan huolimatta aivan samat asiat merkityksellisenä kuin minä nyt näen.

Nämä idealisoinnit auttavat vakiinnuttamaan jaetun maailman ja tekevät intersubjektivisuuden mahdolliseksi. Ihmiset itse kuitenkin ylläpitävät näitä idealisointeja. Ne ovat siis toiminnan tulosta. Ne eivät ole mikään ulkopuolinen voima joka sumentaa yksilön ymmärryskykyä. Toisten toimintaa tulkitaan niin, että ihmiset jo lähtökohtaisesti uskovat sen olevan tavoitteellista, eivätkä he siis pyri filosofisesti todistamaan itselleen toisten mielten olemassaoloa. Ihmiset eivät siis ole solipsisteja. He ovat suoraan kiinnostuneita niistä toisten mielten sisällöistä, jotka kussakin tapauksessa voisivat aiheuttaa heidän havaitsemaansa toimintaa. Ihmiset käyttävät ymmärtämisen välineenä sosiaalisuuden prosessin myötä saamaansa tyypikonstruktioiden kokoelmaa. (Heritage 1996, 64–67.)

Tämä kokoelma viittaa ”tyypillisten toimijoiden tyypillisiin toimiin tyypillisissä olosuhteissa” (Heritage 1996, 67). Kun on kyse kasvokkaisista vuorovaikutustilanteista läheisten ihmisten kanssa, relevanteiksi tyyppikonstrukteiksi muodostuva joukko on kuitenkin osittain erilainen. Siihen kuuluvat tyyppikonstruktit ovat tutumpia, yksityiskohtaisempia ja erityisempiä, ja niihin ovat sekoittuneet aiempien kokemusten mukanaan tuomaa tunteellisuutta. Läheisten kanssa myös eleet, ilmeet, asennot ja maneerit nousevat merkittävämpään rooliin ymmärryksen välineinä. Oli kyse sitten verraten tuntemattomien tai läheisten ihmisten toiminnan tulkitsemisesta, on ihmisen usein kuitenkin otettava tulkinnassaan myös riskejä. Vaikka tutkija pystyy katsomaan vuorovaikutustoiminnan loppuun saakka, ennen kuin muodostaa käsitystä siitä mitä siinä on tapahtumassa, ei todellisissa vuorovaikutustilanteissa olevilla ihmisillä ole tällaista etuoikeutta. Heidän on usein reagoitava toisen ihmisen toimintaan, ennen kuin he ovat saaneet riittävää tietoa, päätelläkseen aukottomasti mistä siinä on kyse. (Mts. 67–70.)

Rationaalisuuden ongelmasta Schütz nostaa esiin sen, kuinka kauaksi arkitieto jää rationaalisen toiminnan ihanteen edellyttämästä tiedosta. Arkitieto rakentuu aina käytännöllisten ja intressien leimaamien maailmaan osallistumisien kautta. (Ks. Heritage 1996, 72–73.) Puhtaasti rationaalista toimintaa varten olisi oltava tietoa ainakin seuraavista toiminnan tavoitteisiin ja päämääriin liittyvistä seikoista:

- a) ”Tieto siitä, miten tavoite sijoittuu toimijan yleisiin suunnitelmiin
- b) Tieto tavoitteen suhteesta muihin tavoitteisiin ja niiden keskinäisestä yhteensovitettavuudesta tai -sovittamattomuudesta
- c) Tieto mahdollisista toivottavista ja ei-toivotuista seurauksista, jotka voivat olla tavoitteen saavuttamisen sivuvaikutuksia
- d) Tieto erilaisista keinojen ketjuista jotka – – sopivat tavoitteen saavuttamiseen, riippumatta siitä, kontrolloiko toimija niitä kokonaan vai vain osittain
- e) Tieto näiden keinojen vaikutuksesta toisiin päämääriin tai toisiin keinoihin niin, että otetaan huomioon myös kaikki toissijaiset vaikutukset ja sattumanvaraiset seuraukset
- f) Tieto siitä, ovatko ajatellut keinot toimijan ulottuvilla.” (Heritage 1996, 72–73 sit. Schütz 1964.)

Tällaista tietoa ei kuitenkaan saavuteta edes yksinkertaisia toimintoja koskien. Vielä mahdottomammaksi se menee, jos ajatellaan sosiaalista toimintaa. Rationaalisen toiminnan mittapuuna ei siksi ole Schütz in mielestä lainkaan relevantti. (Heritage 1996, 73–74.) Kaiken kaikkiaan Heritage kertoo Schütz in painottaneen koko kirjallisessa tuotannossaan sitä, että ”ihmisen toimintaa ja ajattelua tulkitsevien ja selittävien tieteenalojen on lähdettävä esitieteellisten perus-

rakenteiden kuvauksesta, siitä todellisuudesta, joka on itsestään selvää luonnollisen asenteen omaaville ihmisille” (mts. 75).

Vaikka Schütz valottaa intersubjektiivisuuden ongelmaa paljon, hän jättää Heritagen mukaan kolme seikkaa kuitenkin ratkaisematta:

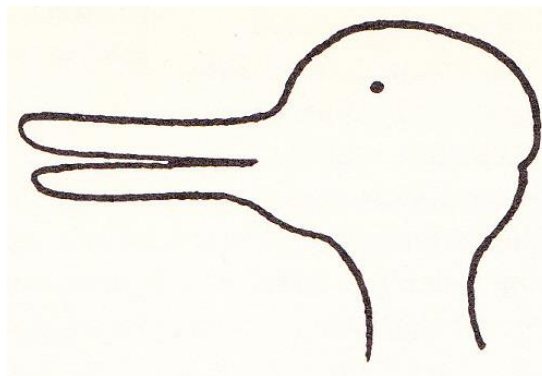
- 1) Millä tavoin tutkija voisi käytännössä tutkia yhteisen ymmärryksen rakentamista? Schütz in kirjoitukset liikkuvat niin abstraktilla tasolla, ettei tämä käy selväksi.
- 2) Toimijoilla sanotaan olevan tyypittelyverkosto, joka on vain käytännöllisiä tarkoituksia varten riittäväksi rakennettu ja muodostuu likiarvoista. Se toimii yhteistyössä toisten toimijoiden kanssa vain näkökulmien vaihdettavuuden ja relevanssien yhdenmukaisuuden idealisointien avulla. Tutkijoiden pitäisi kuitenkin järjestelmällisesti ja selkeästi kuvata toimijoiden toimintaa. Tästä seuraa se vaara, että tutkijat helposti ylirationalisoivat toimijoita.
- 3) Miten toimijoiden arkisia konstrukteja voidaan tutkia metodologisesti kontrolloidulla tavalla? Miten välttää osittain epäjärjestelmällisten ja sattumanvaraisten ilmiöiden perusteton selkeyttäminen? (Heritage 1996, 79–82.)

Garfinkel valitsi lähteä liikkeelle arkielämässä suoritettavien säännönrikkomuskokeiden avulla. Jos kerran perspektiivien vastaavuuden yleisen teesin kaksi idealisointia ovat ainoa tapa mahdollistaa intersubjektiivisuutta ja sitä kautta tyyppikonstruktioiden kielellistä siirtymistä sekä sosiaalista varmistamista, niin eikö olisi kiinnostavaa tietää, mitä seuraa idealisointien kyseenalaistamisesta arjen vuorovaikutuksessa? Tätä Garfinkel sitten yrittikin selvittää ja sai erään opiskelijansa esimerkiksi kyseenalaistamaan relevanssien yhteensopivuuden idealisointia pyytämällä miestä selventämään jokaista tämän tavallistakin puheenvuoroaan. Opiskelija istui miehensä kanssa illalla katsomassa televisiota ja mies joutui selittämään mitä tarkoittaa esimerkiksi sillä että ”on väsynyt” tai sillä, kun sanoi että ”vanhoissa elokuvissa on aina tuollainen vanha rautasänky”. Vaimo kyseli, tarkoittaako mies, että kaikissa vanhoissa elokuvissa on sellainen vai vain useimmissa niistä vai kaikissa niissä, mitä mies on sattumoisin nähnyt. Tässä ja muissa samankaltaisissa Garfinkelin opiskelijoillaan teettämässä kokeissa keskustelun toinen osapuoli pian kiihtyi ja ihmetteli hermostuneena opiskelijan käytöstä. (Mts. 87–89, 107.)

Garfinkel järjesti kuitenkin myös systemaattisempia ja kontrolloidumpia koeasetelmia. Yhdellä niistä hän halusi tutkia kuinka tapahtumille tuotetaan mielekkyyttä niin sanotun *dokumentaarisen metodin* kautta. Dokumentaarinen metodi tarkoittaa yksittäisten faktaseikkojen keräämistä ajassa, muodostaakseen niiden perusteella mallia tarkkailtavasta asiasta. Emme koskaan voi esimerkiksi

nähdä tuolia joka suunnasta yhtä aikaa, niin alhaalta, ylhäältä, edestä kuin takaakin, samanaikaisesti. Kävelemällä tuolin ympäri ja liittämällä toinen toistaan seuraavat eri perspektiiveistä tehdyt näköhavainnot samaan kohteeseen ”tuoli” voimme kuitenkin uskoa malliin tuolista sellaisena kolmiulotteisena objektina, kun sen tunnemme. Toiseksi voimme todeta, että mikään perspektiivi mikä on mahdollinen, ei ole sellainen, joka riittäisi yksin, niin että muut perspektiivit voitaisiin hylätä. (Heritage 1996, 91–93.) Heritage kertoo Garfinkelin usein korostaneen, että ”dokumentaarisesta prosessista ei ole minkäänlaista pakotietä kaikenkattavaan näkökulmaan” (Heritage 1996, 93).

Dokumentaarisen metodin teki Garfinkelille mielenkiintoiseksi se, että se koski tuolin havaitsemisen lisäksi yhtä lailla myös yhteiskunnallisia olioita kuten ”hyväntuulinen ihminen” tai ”nainen menossa ostoksille”. Dokumentaarisisessa metodissa on sellaista kehämäisyyttä, että yksittäiset seikat eivät pelkästään muodosta mallia objektista, vaan ne myös tulkitaan sillä perusteella, mitä objektista jo oletetaan tietävän. Tätä havainnollistaa esimerkiksi Wittgensteinin käyttämä kuuluisa piirustus ankasta, jonka nokka voidaan nähdä myös jäniksen korvina (ks. Kuva 4). Kuvasta hetki hetkeltä tulevien näköhavaintojen voidaan nähdä esittävän joko jänistä tai ankkaa riippuen siitä, mitä odotetaan näkevän. Kun odotus muuttuu, niin näköhavaintojen virtakin nähdään eri tavalla, vaikka se pysyy aivan samana kuin ennenkin. (Heritage 1996, 93–95.)

Kuva 4 Wittgensteinin tunnetuksi tekemä, havaitsemisprosessin erittelyyn usein käytetty, jänis-ankka (Heritage 1996, 94)

Garfinkel halusi tutkia miten dokumentaarinen metodi toimii sosiaalisissa tilanteissa. Hän pyysi opiskelijoita osallistumaan kokeeseen jossa väitettiin tutkittavan uutta opintoneuvonnan menetelmää. Kerrottiin että opintoneuvojalta voi pyytää apua henkilökohtaisiin ongelmiin, esittämällä kysymyksiä joihin opintoneuvoja vastaa asiaa mietittyään aina joko ”kyllä” tai ”ei”, mutta ei koskaan mitään muuta. Todellisuudessa opintoneuvoja antoi vastauksensa sattuman-

varaisesti. (Heritage 1996, 91–96.) Kun opiskelijat sitten häkeltyneinä keksivät selityksiä sille, miksi vastaukset olivat joskus ristiriidassa aiemmin annettujen neuvojen kanssa, niin Garfinkel ajatteli ikään kuin saaneensa faktojen tuottamisen ”kiinni lennosta” (ks. mts. 96). Näiden ja muiden kokeiden perusteella Garfinkel päätteli, että arkielämän ymmärrykselle tarpeelliset odotukset eivät ole toimijoille moraalivapaata, pelkkää tiedollista eli kognitiivista aluetta. Ne ovat syvästi moraalisia ja niiden sopivaa ilmentämistä säädellään sanktioilla. Yleisten kognitiivisten tapojen hylkääminen keikuttaa kaikkien venettä, sillä yhteisymmärrys perustuu niihin ja yhteisymmärrys mahdollistaa toimijan kyvyn tai ainakin uskomuksen omasta kyvystään, sosiaalisen tulevaisuuden ennustamiseen. Onkin siis hyvin luontevaa, että sosiaalisen toiminnan ymmärtämisen säännönmukaisuudet, ovat ihmisille moraalinen ja tunteellinen asia. (Herigate 1996, 90–91, 107.)

Garfinkel esitti että *selontekovelvollisuus* on yksi sosiaalisen todellisuuden järjestäytymistä selkeit-
ten läpäisevä, mutta yleensä näkymättömäksi jäävä seikka. Säännörikkomuskokeissa oli kyseen-
alaistettu itsestäänselvyksiä ja paljastettu, mikä moraalinen närkästys siitä seuraa. (Heritage 1996,
119.) Heritage sanookin, että Garfinkelin mukaan ”tavanomaisen käytöksen havaittu normaalius on
itse asiassa normien mahdollistamaa, vaikka tämä mahdollistuminen onkin huomaamatonta ja usein
nähdään vain sen rikkoutuessa” (ks. mts. 119). Normaaliala toimintaa selittäessään ihmiset yleensä
toistavat vain pelkän normin. Moikatessaan jollekin takaisin he esimerkiksi selittävät
moikanneensa, koska vastasivat tervehdykseen. Mutta kun selitetään normin rikkoutumista, niin
annetaan yleensä heti jokin selonteko. Annettua selontekona yleisesti kohdellaan syynä normin
rikkomiselle. Jos ei moikata takaisin, voidaan esimerkiksi selittää: ”en kuullut hänen
tervehdystään”. Selonteolle ei olisi tarvetta, jos ei olisi olemassa tervehdykseen vastaamisen
normia. Selonteot ovat ihmisten toimintansa selittelyä ja ne voidaan karkeasti jakaa niihin, jotka
liittyvät normin vastaiseen toimintaan, sekä niihin, jotka liittyvät normin mukaiseen toimintaan.
Mielenkiintoista kyllä, ihmiset näyttävät ajattelevan että muiden norminvastainen toiminta paljastaa
heidän asenteistaan, motiiveistaan ja olosuhteistaan enemmän, kuin heidän normin mukainen
toimintansa. (Mts. 119–121.)

Oman toimintansa selittämisen lisäksi ihmiset antavat kuvauksia myös itsensä ulkopuolisesta
maailmasta: toisista ihmisistä, tapahtumista ja muista asioista. Kuvaukset ovat aina likimääräisiä,
sillä ne eivät voi sisältää kaikkia kuvatun asian puolia. Siitä huolimatta niiden avulla kuvauksen
antaja ja sen kuulija voivat olla yhteisymmärryksessä kuvatusta asiasta. Kuvaaminen on toimintaa,

ja kuvauksen vastaanottaminen ja ymmärtäminen on sekin toimintaa. Yksi kuvailun piirre on, että kuvauksen antaja aina valikoi mitä kuvaukseensa sisällyttää. Valitsemistoiminta on siis kuvauksessa läsnä heti muotoiluvaiheessa. (Heritage 1996, 151–152.) Tästä näkökulmasta on melko naurettavaa ajatella niitä monille ehkä tuttuja selityksiä, kun joku toista ihmistä loukannut henkilö kertoo, että ”vain sanoi asiat niin kuin ne ovat”. Valitsemistoiminta on kuvaamisessa kolmella tavalla aina läsnä, vaikka sitä kuinka yritettäisiin piilottaa: ”kuvata vai ei, mitä kuvata, kuinka kuvata” (Heritage 1996, 152). Vastaavasti kuulija voi tulkita jokaista kuvausta kysymällä itseltään:

- 1) Miksi puhuja kuvaa asiaa juuri nyt?
- 2) Miksi hän viittaa juuri tähän asiaan?
- 3) Miksi hän kuvaa asiaa juuri tuolla tavalla?

Lisäksi kuulijalla on käytössään yleisesti tiedetty arkitieto siitä kontekstista, jossa kuvaaminen tapahtuu, niistä sosiaalisista suhteista, joita tilanteeseen osallisilla ihmisillä on, sekä inhimillisistä päämääristä yleensä. (Heritage 1996, 151–152.) Garfinkelin mukaan selontekojen ja kuvausten näkeminen toimintana on välttämätöntä. Toimijat ottavat toimiessan huomioon sen, että toiminnot olisivat selostettavissa muille ja myös sen, että kysyttäessä erityisesti normien rikkomisen yhteydessä heillä ikään kuin on toiminnoistaan selontekovelvollisuus. Samoin toimijat huomioivat sitä, että kun he antavat kuvauksia ja selontekoja teostaan, on tämä kuvaaminen ja selostaminen itsessäänkin selontekovelvollisuuden alaista toimintaa. Tämän monimutkaisuuden tutkiminen edellytti Garfinkelin mukaan uudenlaista asennetta yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tekemiseen. (Mts. 176–178.)

Heritage tiivistää, että Garfinkelin *Studies in Ethnomethodology* (1967) -teoksessaan esittelemästä teoreettisesta työstä olisi jokaisen Garfinkeliä seuraamaan lähtevän yhteiskuntatieteilijän hyvä ottaa matkaansa viisi ihmisten toimijuuteen liittyvää seikkaa. Etnometodologiaa tekevän yhteiskuntatieteilijän tulisi ymmärtää että:

- 1) ”Kaikkia mahdollisia tilanteita voidaan analysoida niiden tapojen tunnistamiseksi, joilla toimijoiden toimet saavat aikaan valintoja, jotka tuovat esille, mikä on tilanteen ja sen muodostavien toimien mieli, tosiasiapohjaisuus, objektiivisuus, kausaaliset piirteet jne. Nämä piirteet ovat löydettävissä tietenkin vain tilanteesta itsestään, koska ne ovat tulosta juuri tuossa tilanteessa tehdyistä toimista. Juuri nämä toimet, ja ainoastaan ne, tekevät sen erityisen tilannesidonnaisen jäsenestyön, jonka avulla jatkuvasti määritellään sitä, mikä tilanne on.
- 2) Tilanteen mielekkäät piirteet tuotetaan tilannekohtaisesti vaihtelevilla tavoilla käytännöllisten toimien ja niihin perustuvien ja niissä ilmaistujen päättelyjen kautta. Niinpä yleisluontoisiin sääntöihin vetoaminen ei riitä pyrittäessä kuvaamaan, miten toimijat

jäsentävät olosuhteitaan, jos jätetään samalla erittelemättä, miten sääntöjä sovelletaan, tulkitaan ja käytetään sen tilanteen yksityiskohtien ymmärtämiseksi, jossa niihin turvaututaan ja niitä hyödynnetään.

- 3) Myöskään ei riitä tilanteen kuvaukseksi tai tulkitsemiseksi vetoaminen sellaisiin sääntöihin tai standardeihin, jotka ovat ulkopuolisia tai riippumattomia niistä tavoista, joilla 'osapuolet tunnistavat tilanteensa, käyttävät sitä, tuottavat sen ja puhuvat siitä' (mp.). Sen sijaan,
- 4) 'Kaikkia sosiaalisia tilanteita tulisi tarkastella siltä kannalta, miten ne itse jäsentävät oman ymmärrettävyytensä – –. Kaikki tilanteet ja sosiaalisen toiminnan näyttämöt jäsentävät toimensa sillä tavoin, että tilanteen piirteet muodostuvat selostettaviksi käytännön toimien organisoituna ympäristönä – –.' (Mp.)
- 5) Tilanteen osapuolet tuottavat ja tulkitsevat, selvittävät olosuhteidensa mieltä ja näissä olosuhteissa osatekijöinä olevien toimien mieltä. Tämä on toimijoille todellinen vakavasti otettava käytännön tehtävä, jonka seuraukset ovat väistämättömän merkityksellisiä. Garfinkelin tutkimusohjelman mukaan näitä ilmiöitä on analysoitava vakavasti, huolellisesti ja ennen kaikkea ei-ironisesti, koska juuri näiden keinojen kautta yhteiskunnan jäsenet luovat ja toteuttavat niitä olosuhteita, joihin heidän toimensa heidät vievät." (Heritage 1996, 135–136 sit. Garfinkel 1967)

Keskusteluanalyysi on Harvey Sacksin tapa konkreettista tutkimusta tekemällä kulkea tätä Garfinkelin viitoittamaa tietä. Siinä tutkimuksen kohteeksi on valittu ”talk-in-interaktion” eli puhe vuorovaikutuksessa. Aluksi keskusteluanalyysissä keskityttiinkin vain puheeseen, mutta myöhemmin analyysin aineistona ovat puheen lisäksi olleet myös eleet, ilmeet, katseet ja kehonasennot eli lyhyesti sanottua mikä tahansa, mitä ihmiset käyttävät kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa puheen lisäksi tai sen sijasta. Heritage (1996, 229) näkee keskusteluanalyysin olevan muihin lingvistisiin, sosiaalipsykologisiin tai sosiologisiin vuorovaikutuksen tutkimuksiin verrattuna hyvin omanlaisensa tutkimuksen tekemisen tapa.

4.3.2. Keskusteluanalyysi: teoria vai metodi?

Keskusteluanalyysistä puhutaan ensisijaisesti laadullisen tutkimuksen metodina. Tutkielmassani keskusteluanalyysi käsitellään kuitenkin teoria -luvussa, sillä se ei ole samassa mielessä metodi kuin esimerkiksi kokeellinen tutkimusmenetelmä tai lomakekysely, joita käytettäessä voi kerätä ja analysoida aineistoa monien erilaisten teorian ohjaamana. Tehtäessä tutkimusta keskusteluanalyttisellä menetelmällä ei kuitenkaan mitään muuta teoriaa kuin etnometodologian ja keskusteluanalyysin teoriaa tule olla ohjaamassa aineiston analyysiä. Toisin sanoen keskusteluanalyttinen menetelmä tuo mukanaan myös keskusteluanalyttisen teorian eikä teorian ja menetelmän välistä rajaa siten ole helppoa vetää. Tästä huolimatta, keskusteluanalyttisissä

tutkimuksissa on kyllä usein ollut tapana keskusteluttaa tutkimuksen tuloksia myös eri perinteiden teorioiden ja tutkimustulosten kanssa (ks. esim. Goodwin, Cekaite & Goodwin 2012). Olennaista on kuitenkin se, että keskustelunanalyttisen tutkimuksen tuloksia ei ole *tuotettu* minkään muun perinteen ohjaamana ja, jos toisista perinteistä onkin jo analyysivaiheeseen lainattu joitain käsitteitä, niin ne ovat olleet sellaisia, joiden käyttö sopii yhteen etnometodologian periaatteiden kanssa.

4.3.3. Arkikeskustelu ja institutionaalinen keskustelu

Keskustelunanalyysissä erotetaan toisistaan arkikeskustelu ja institutionaalinen keskustelu. Näistä ensimmäinenkin sisältää toki sääntöjä – järjestys kaikessa keskustelussahan on keskustelunanalyysin avainhavaintoja – mutta jälkimmäisessä on vielä arkikeskustelua enemmän sääntöjä noudatettavana. Toisaalta ”sääntöjen määrä” on melko vaikeasti hahmotettavissa ja voisi myös sanoa, että arkikeskustelun ja institutionaalisen keskustelun erottaa se, että niissä pätevät säännöt ovat erilaisia. Erityisesti vuorottelun säännöt eroavat toisistaan. (Hakulinen 1995b, 33.) Sääntöjen sijasta voisi myös keskittyä siihen, mitä vuorovaikutuksessa tehdään, ja sanoa, että institutionaalisisessa keskustelussa ”puhujat suorittavat erityisiä institutionaalisia tehtäviä” (Peräkylä 1995, 177). Hakulinen referoi Sacksia luettelemalla vapaan keskustelun eli arkivuorovaikutuksen tunnuspiirteitä seuraavasti:

1. ”Puhuja vaihtuu toistamiseen tai ainakin vaihdoksia tapahtuu
2. Useimmiten on niin, että yksi puhuu kerrallaan
3. Päällekkäisyydet ovat yleisiä, mutta kestävät lyhyeen
4. On yleistä, että siirtymä vuorosta toiseen tapahtuu sujuvasti: ilman katkosta ja ilman pitkällistä päällekkäisyyttä
5. Vuorojen järjestys sen enempää kuin niiden pituuskään ei ole kiinteä, vaan vaihtelee
6. Keskustelun pituutta ei ole yleensä määrätty ennalta
7. Vuorojen sisältöä ei liioin ole ennalta määrätty
8. Vuorojen suhteellista jakautumista puhujien kesken ei ole ennalta määrätty
9. Puhe voi olla jatkuvaa tai katkeilla
10. Vuoroja jaetaan jonkinlaisten annostelutekniikoiden avulla
11. Erilaisia vuoron rakenneyksiköitä on käytössä keskustelun eri kohdissa
12. Häiriöitä ja rikkeitä, joita vuoronvaihdossa sattuu, voidaan keskustelun kuluessa oikaista” (Hakulinen 1995b, 35.)

Yksi tapa määritellä institutionaalinen keskustelu onkin näiden Sacksin vapaan keskustelun kriteerien kautta. Jos jokin näistä kohdista on ennalta päätetty, on kyseessä institutionaalinen puhetilanne kuten esimerkiksi neuvottelu, haastattelu tai kokous. (Hakulinen 1995b, 35–36.) Käsitteellä ’instituutio’ viitataan usein kuitenkin hyvin erilaisiin asioihin. Toisaalta sillä tarkoitetaan virallisia järjestelmiä kuten oikeuslaitos tai terveydenhuolto ja toisaalta taas sellaisia sosiaalisia

rakennelmia, jotka voivat olla myös epävirallisia kuten uskonto, perhe, ateria tai ystävyys. Keskusteluanalyysissä termillä viitataan enemmänkin näihin virallisempiin yhteyksiin. Instituutioiden analysointia näyttäisi kuitenkin monimutkaistavan vielä se, että kuten jo luvun alussa vihjattiin voidaan myös keskustelu itsessään määritellä instituutioksi. (Peräkylä 1995, 178–179.) Onhan sekin nimittäin ”vahvasti normatiivisesti säädeltyä toimintaa” (Peräkylä 1995, 179). Peräkylä kokoaa määritelmiä yhteen ja kirjoittaa: ”se, mitä kutsutaan institutionaaliseksi keskusteluksi, on parhaiten ymmärrettävissä kahdenlaisten instituutioiden leikkauksena. Institutionaalinen keskustelu on sellaista puhetta, jossa keskustelun ”sisäiset” institutionaaliset piirteet kohtaavat yhteiskunnan laajemmat, ”viralliset” instituutiot” (Mts. 180).

Viralliset tilanteet eivät välttämättä sisällä pelkkää virallista institutionaalista puhetta. Myös niissä voidaan jutella ilman, että puheella suoritetaan mitään institutionaalista tehtävää. Näin voi käydä jos esimerkiksi lääkärin vastaanotolla keskustellaan hetki säästä. Epäsuorasti tällaiset puheet voivat toki palvella jotain institutionaalista tehtävää, mutta ne eivät välttämättä sitä tee. (Mts. 202.) Lisäksi epävirallisissakin tilanteissa ennalta sovittujen sääntöjen määrä ja laatu voivat olla sellaisia, että ne näyttävät hyvin virallisilta. Joissain perheissä voi aterian yhteydessä käyty keskustelu esimerkiksi olla hyvin virallista. Srikant Sarangi toteaaakin että ”perheen vuorovaikutuksessa läsnä olevat organisatoriset rajat ovat häilyviä, ambivalentteja ja monimutkaisia luonteeltaan” (Sarangi 2006, 404).

4.3.4. Keskustelun jäsentyneisyys ja keskusteluanalyysin käsitteet

Keskusteluanalyysistä puhuttaessa voi olla vaikea päättää, miksi kutsuisi sen kolmea pääelementtiä eli vuorottelujäsenystä, sekvenssijäsenystä ja korjausjäsenystä. Ovatko jäsenyykset siis teorioita vai käsitteitä? Auli Hakulinen toteaa keskusteluanalyysin ”nostavan näkyville” kolme keskustelua konstituovaa jäsenyyksen muotoa ja jatkaa, että ”keskustelu hahmottuu vuorottelunormien nojalla jaksoiksi eli sekvensseiksi, joihin puhujat ovat suuntautuneet eli orientoituneet¹; vuorotteluun on samalla sisäänrakennettu korjauksen mahdollisuus” (Hakulinen 1995a, 16). Jäsenyys on suomennos englannin kielen sanasta ”organization”, jolla viitataan siihen, että keskustelu järjestyy (organize) näiden jäsenyyksien kautta (ks. mts. 10). Ehkä on selventävää

¹ Orientoituminen on keskusteluanalyysissä käytetty termi, jolla tarkoitetaan asiayhteydestä riippuen suuntautumista tai suhtautumista. Sanalla ei tarkoiteta sopeutumista tai perehtymistä, kuten vaikkapa yhteydessä ”uusien opiskelijoiden orientaatiopäivät”.

ajatella niin, että esimerkiksi vuorottelujäsennys (tai vuorottelusysteemi) on käsite, jolla viitataan yhteen niistä keskustelun puolista, joita ilman keskustelu ei olisi keskustelua. Se, mitä Sacks ja muut sitten ovat tämän jäsennyksen luonteesta tarkemmin sanoneet, on teoriaa. Sana 'jäsennys' viittaa valaisevasti sanaan 'jäsen' niin kuin 'ruumiinjäsen'. Voimmekin kuvitella keskustelun vanhana mummona, jonka toinen jalka on vuorottelujäsennys ja toinen sekvenssijäsennys ja korjausjäsennys on hänen keppinsä. Hän ei pitkälle pääsisi ilman kaikkia kolmea. (Ks. Sorjonen 1995, 111.)

Hakulisen mukaan jäsenyisyyden esille nostaminen alleviivaa sitä, ettei keskustelu ole niin kaoottista kun esimerkiksi kuuluisa kielitieteen teoreetikko Noam Chomsky on esittänyt. Minustakin on tärkeää ymmärtää, että vaikka kokemukset ja havainnot keskustelujen kulun logiikasta tuntuivatkin kaoottisilta, ei se tarkoita sitä, ettei keskustelu rakenteellisesti olisi hyvinkin säännönmukaista. Vaikka keskustelu sisällöllisesti usein liikkuu assosiatiivisesti eikä ehkä ole järjestäytynyt kovinkaan järkevän tuntuisesti, vuorottelussa ja vuorojen keskinäisissä suhteissa on sellaista säännönmukaisuutta, jonka puuttuminen kyllä heti löisi päin näköä. Garfinkelista kertovassa luvussa näimme, kuinka näissä säännöissä, joiden olemassaoloa emme yleensä tule ajatelleeksi mutta joista tulemme hyvin tietoisiksi silloin, kun niitä rikotaan, piilivät koko keskusteluanalyysin juuret.

4.3.4.1. Vuorottelujäsennys

Vuorottelujäsennyksestä keskusteluanalyysissä on ensinnäkin pantu merkille, että keskustelun voidaan havaita tapahtuvan vuorotellen. Suomen kielen sana 'vuorovaikutus' on tästä erinomainen muistuttaja. Toisaalta vuorottelun idea voi johtaa myös harhaan, jos ei muista, että myös kuuntelija on kuunnelleessaan aktiivinen eikä pelkästään puhuja puhuessaan. Tästä syystä keskusteluanalyysissä onkin tapana nimittää puhujaa äänessäolijaksi (current speaker) ja kuuntelijaa vastaanottajaksi (recipient) (Seppänen 1995b, 156). Nimityksillä korostetaan sitä, että puheenvuoron haltija ei ole ainoa, joka tilanteessa vuorovaikuttaa: äänessä oleminen on vain yksi vuorovaikutuksen puolista tai modaliteeteista. Lisäksi "kuunteleminen" on myös omanlaista puhumista. Vaikka vastaanottaja ei itse olisi äänessä, ovat hänellä vielä käytettävissään kaikki muut modaliteetit eli ilmeet, eleet, katseet ja muut kehon toiminnot aina esineiden käyttöön saakka. Keskusteluanalyysin 'keskustelu' ei tarkoita vain verbaalista vuorovaikutusta, vaan

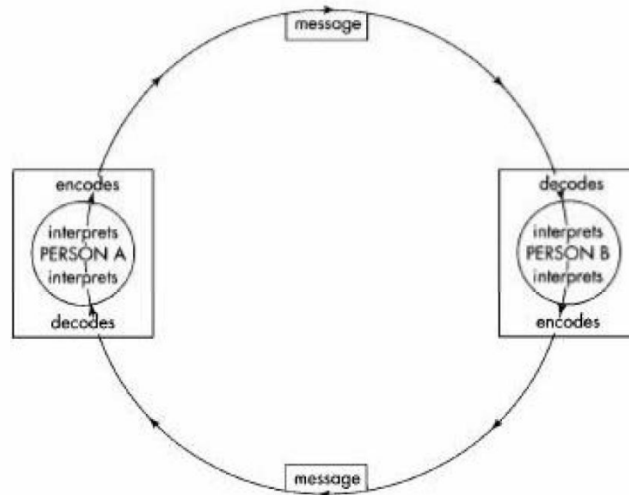
vuorovaikutustilanteen ymmärretään rakentuvan kaikkien niiden kanavien kautta, jotka keskustelun osallisille itselleenkin ovat merkityksellisiä.

Keskusteluanalyysissä kaikkia vuorovaikutuksen osapuolia pidetään yhtä tärkeinä (Seppänen 1995b, 156). Vastaanottajan nonverbaalinen vuorovaikutus on myös hyvin olennaista osallistumista äänessäolijan suorituksen – tai pikemminkin tämän yhdessä tuotetun suorituksen – onnistumisen kannalta. Kasvojen ilmeillä, nyökkäilyillä, pään pudistuksilla ja muilla kehollisilla toimilla vastaanottajalla on paljon mahdollisuuksia olla aktiivisesti vuorovaikutuksessa. Se, miten vastaanottaja katseensa kohdistaa (Kallio & Ruusuvuori 2011) ja miten hän kehonsa asettaa (C. Goodwin 2007), on jatkuvaa äänessäolijan havaittavaa käyttäytymistä ja niidenkin avulla vastaanottaja väkisin ”viestittää” koko ajan jotakin. Kallio ja Ruusuvuori (2011, 66–67, 79–81) esimerkiksi osoittavat, kuinka tarinaa kertoessaan äänessäolija tarvitsee vastaanottajan katseen antamaa viestiä, jotta yhteinen ymmärrys siitä, mitä on tapahtumassa (voiko esimerkiksi tarinan kertominen jatkua, vai ollaanko siirtymässä tavalliseen juttelemiseen), kyetään ylläpitämään.

Vastaanottajan on yleensä sopivaa kannatella ja tukea äänessäolijaa myös sanomalla pieniä yhden tai kahden tavun äännähdyksiä äänessäolijan vielä puhuessa (esim. ”mm”, ”mhmm”, ”joo”, ”just”). Näitä äännähdyksiä kutsutaan minimipalautteeksi tai dialogipartikkeleiksi (Hakulinen 1995b, 41). Niitä ei tulkita mitenkään ongelmaiseksi päällekkäin puhumiseksi ja ne sijoittuvat yleensä sellaisiin kohtiin, joissa puhuja keskustelun rakenteen mukaisen logiikan mukaan voisi vaihtua. Asennon ja katseen lisäksi myös niiden avulla vastaanottaja voi osoittaa äänessäolijan puhuman asian olevan puhumisen arvoista. Toisaalta hän voi dialogipartikkeleilla myös tarjota tietoa siitä, mitä hän itse tietää tai ei tiedä. Esimerkiksi partikkeli ”aha?” (nousevalla sävelkorkeudella) voi ilmaista, että äänessäolijan puhuma asia on vastaanottajalle uutta. Tätä tietoa äänessäolija taas voi halutessaan käyttää hyväkseen säädelleessään puheensa pituutta ja aihetta niin, ettei vastaanottajan arvio äänessäolijan puheen mielekkyydestä muuttuisi negatiiviseksi. Samanmielisyyteen ja erimielisyyteen liittyvistä asioista kerron lisää seuraavassa sekvenssijäsennystä käsittelevässä luvussa. Tässä kohtaa on tärkeää vain tietää, että keskusteluanalyysissä tiedostetaan vastaanottajan aktiivisuus vuorovaikutustapahtumassa.

Keskusteluanalyttisella vuorottelujäsennyksen käsitteellä ei siis ole mitenkään tarkoitus kiistää laajemminkin jaettua käsitystä keskustelusta katkeamattomasti molemminpuolisena aikaan-

saannoksena. Englannin kielestä lainattu sana 'kommunikaatio' muistuttaa tästä molemminpuolisuudesta hyvin. Englannin 'communication' nimittäin juontaa juurensa latinan jakamista (siinä merkityksessä että jokin on yhteinen) tarkoittavasta verbistä 'communicare' (Oxford Dictionaries 2010a).

Kuva 5 Informaatioprosessointi -näkökulmaan liittyvää kommunikaatioprosessin molemminpuolisuutta havainnollistava kuva (Dimbley 1999, 53)

Itse asiassa keskusteluanalyysi menee vielä aiempia perinteitä pidemmälle, ei pelkästään molemminpuolisuuden jatkuvan luonteen suhteen, vaan myös sen suhteen *mikä* molemminpuolisesti syntyy. Siinä missä esimerkiksi informaatioprosessointia painottaneista perspektiiveistä käsin ymmärrys kyllä nähtiin yhdessä tuotettuna, viestin sisältävän ilmaisun muodostamisen (sisäänkoodaaminen, encoding) ja sen purkamisen (uloskoodaaminen, decoding) kautta kehämäisesti tuotettuna (ks. Kuva 5) keskusteluanalyysin mukaan itse merkitys on kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa molemminpuolisen ja jatkuvan toiminnan tulos. (Ks. Drew 1995.)

Keskustelussa tapahtuvasta jatkuvasta molemminsuuntaisesta informaation virtaamisesta huolimatta on kuitenkin aivan perusteltua erottaa tästä virrasta vuorottaisuutta, sillä erityisesti vuorovaikutuksen verbaalinen puoli todella tyypillisesti ilmenee vuoroissa, niin etteivät keskustelun osalliset ole pitkää aikaa yhtä aikaa äänessä. Vuorottelujäsennyksen olennaisimman maksimin voisi muotoilla näin: pitäkää lyhyenä se aika jonka puhutte päällekkäin tai jonka jätätte puheenvuorojen väliin. (Ks. Hakulinen 1995, 33–35.) Niin kuin etnometodologisia säännönmukaisuuksia yleensä, eivät tätäkään maksimia toimijat yleensä tule ajatelleeksi. Sitä kuitenkin noudatetaan ja siitä poikkeaminen huomataan helposti.

Vuoro ja lausuma

Keskustelu tapahtuu siis yleensä vuorotellen, mutta mitä vuoro tarkoittaa? Mikä on sen suhde lauseeseen tai virkkeeseen ja mitä keskustelunanalyysissä pidetään ikään kuin vuorovaikutuksen perusyksikkönä? Fysiikassa etäisyyden perusyksikkö on metri ja siksi muut yksiköt kuten millimetri ovat sen johdannaisia. Kuten jo Parsons korosti selkeiden käsitteiden määrittelemisen voi olla olennaisen tärkeää tieteenalan kehittymisen kannalta (ks. Luku 4.3.1.1.). Sana ei ole hyvä perusyksikkö, koska sanat liukuvat puheessa toisiinsa kiinni ja luonnollisessa puheessa on paljon sanojen korjailua ja toistamista. Yksittäiset sanat eivät sitä paitsi puhutussa kielessä ole kovin keskeisiä merkitykseltään. Sanojen ketjut ovat niin paljon enemmän tai muuta kuin osiensa summa. Puhujat myös itse näyttävät kohdistavan huomionsa isompiin kokonaisuuksiin kuin sanoihin. Kirjoitetun kielen tutkimisessa lause on hyvin keskeinen yksikkö. Sekään ei kuitenkaan ole puhutun kielen analyysissä erityisen hyvä, sillä ihmiset eivät läheskään aina puhu lauseilla. Se, mitä luonnollisessa puheessa tuotetaan, ei ole jäännöksettä jaettavissa lauseiksi. Siksi puhutun kielen perusyksiköksi on lauseen tilalle ehdotettu esim. puheaktia, makrosyntagmaa tai prosodista intonaatioyksikköä. (Hakulinen 1995b, 36–37.) Seuraavaksi kerron hieman prosodiasta ja siihen liittyvistä käsitteistä ennen kuin jatkan puhutun kielen perusyksikön määrittelemistä.

Kirjoitetun kielen tutkimuksessa työvälineinä ovat semantiikka (merkitysoppi) eli karkeasti sanottuna se, mitä mikäkin sana tarkoittaa, ja syntaksi (lauseoppi) eli se, miten sanoja yhdistellään. Lisäksi on morfologia, joka tarkoittaa oppia sanojen taivuttamisesta. Termi ”kielioppi” (grammar) viittaa myös puhuttuun kieleen ja sen alle voidaan laskea jo mainittujen lisäksi muitakin oppeja (kuten ääntämisen oppi eli fonologia), mutta termin käyttö ei ole täysin yhtenäistä ja joka tapauksessa kielioppi ja siihen liittyvät opit eivät perinteisesti ole keskittyneet arkitodellisuuden keskusteluissa ilmenevään puhuttuun kieleen sellaisenaan. (Oxford Dictionary of English 2010; Colman 2008a; Hakulinen 1995b, 34–37.) Arkitodellisuudessa vapaasti puhutun kielen tutkimiseen tarvitaan kirjoitetun kielen kannalta olennaisimpien käsitteiden lisäksi myös muita käsitteitä. Yksi tärkein on prosodian käsite. Joskus sanotaan että prosodia on kaikkea sitä, mikä jää jäljelle, kun semantiikka, morfologia ja syntaksi on jo otettu huomioon. Itse asiassa sillä ei kuitenkaan tarkoiteta kehonasentoa, katseen kohdistamista tai edes ilmeitä. Nämä ovat vuorovaikutustapahtuman visuaalisesti havaittavia puolia, kun taas prosodially viitataan yksinomaan vuorovaikutuksen kuultavissa oleviin puoliin. Psykologian sanakirjassa prosodian määritellään olevan ”yleisluontoinen nimitys niille puheen piirteille jotka liittyvät äänenvoimakkuuteen, äänenkorkeuteen, puheen

rytmiin ja puhenopeuteen” (Colman 2008c, oma käännös). Koska rytmi on prosodiaa, niin siis myös tauot ovat osa prosodiaa.

Vaikka keskustelunanalyysi ei kelpuuta vuorovaikutuksen perusyksiköksi prosodisia intonaatioyksiköjä, on prosodian merkitys valinnassa suuri. Keskustelunanalyysissä perusyksiköksi on määritetty *lausuma*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (2005c) määrittelee lausuman nimitykseksi ”puheen tai tekstin toiminnallisin ja prosodisin perustein erottuvalle jaksolle: lausumalla on tietty tehtävä ja se edustaa jotakin puhetoimintaa. Keskustelussa (puheen)vuoro sisältää vähintään yhden lausuman. Kieliopilliselta kannalta lausuma voi olla yksi sana, lauseke, lause jne.; esim. baarissa sananvaihto ”Iso kahvi. – Kiitos” sisältää kaksi lausumaa.” Hakulinen tarkentaa, että lausuma on puheessa havaittava jakso, jonka rajat tunnistetaan vain sekä prosodiaa, että syntaksia tarkkailemalla, mutta rajat eivät ole aina yksiselitteisiä. Yksiselitteisyyden puute ei mielestäni kuitenkaan ole mikään syy huolestua. Kaikista luonnollisen puhumisen aineistoista yksiselitteisesti joka kohdassa erotettava perusyksikkö antaisi pikemminkin aihetta huoleen. Silloin nimittäin luonnollisen vuorovaikutuksen rikkaus olisi mutkia suoristaen pakotettu sopimaan tutkijan käsitteellisiin lokeroihin. Tämän tyyppisiä ”pakotelmia” tieteessä joskus tehdään ja muodostettujen käsitteiden puutteellisuutta myöhemmin kovaan ääneen kritisoidaan.

Usein puheesta erotettavissa oleva lause on juuri se sama jakso puhetta, joka määritellään lausumaksi, mutta monet muutkin jaksot voivat olla lausumia. Kirjoitetun kielen käsitteistä lausuma on lähempänä virkettä kuin lausetta. Pelkästään ”Hei!” voi olla lausuma aivan niin kuin se voi olla virkekin. Lausuma voi myös koostua useammasta lauseesta niin kuin virkekin. Äänenkäyttöön liittyen lausuman tunnistamisessa auttaa se, että se on usein myös prosodinen kokonaisuus. (Hakulinen 1995b, 34, 37; 2004.) En ole aivan tyytyväinen siihen selkeyden ja yksiselitteisyyden tasoon, jolla Hakulinen (1995) tai Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (2005c) ovat lausuman käsitettä määritelleet. Itse ymmärrän asian niin, että siinä, missä virke on se pätkä tekstiä, joka tulee ison alkukirjaimen ja ison välimerkin välissä, niin lausuma on se pätkä puhetta, joka tulee kahden mahdollisen puhujanvaihdoskohdan (siirtymän mahdollistava kohta, transition relevance place, TRP) välissä.

Siirtymän mahdollistava kohta

Mahdollisilla puhujanvaihdoskohdilla viitataan sellaisiin kohtiin vuorovaikutuksessa, joissa puhuja voi vaihtua ilman, että tilannetta tulkitaan keskeyttämiseksi. Koska puhetta ei yleensä odoteta keskeytettävän, voidaan näitä kohtia siis pitää ainoina odotuksenmukaisen siirtymän mahdollistavina kohtia. Niissä puhujan vaihtuminen voi tapahtua luonnollisesti, puheenvuoro voi siirtyä äänessäolijalta vastaanottajalle ilman mitään ongelmia. (Matthews 2007.) Näissä kohdissa ikään kuin aina neuvotellaan seuraavasta puhujasta, mutta jos seuraava puhuja on osoitettu, niin on odotuksenmukaista, että hän ottaa vuoron (Hakulinen 1995, 45–46). Jos hän ei sitä pian tee, vaan puheenvuorojen väliin syntyy hiljaisuutta, niin se tulkitaan merkinä siitä, että on tulossa dispreferoitu vuoro, kuten esimerkiksi kutsusta kieltäytyminen (Tainio 1995b, 97).

Vuoron rakenneyksikkö

Olin pitkään hämmennyksissä sen suhteen, tarkoitetaanko vuoron rakenneyksiköllä täsmälleen samaa asiaa kuin lausumalla. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen määritelmä ei auttanut minua: ”Vuoron rakenneyksiköt ovat niitä osia, joihin (puheen)vuoro toiminnallisesti jakaantuu. Rakenneyksikkö voi olla lausuma, joka puolestaan voi rakenteelliselta kannalta olla lause tai muunlainen kielen yksikkö. Rakenneyksiköt ovat yleensä prosodisia kokonaisuuksia, ts. prosodialla voi osoittaa vuoron jäsentymistä.” (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2005d). Määritelmä vihjaa, että termillä *rakenneyksikkö* voidaan viitata myös johonkin muuhun kuin siihen mihin viitataan termillä *lausuma*. Muutenhan olisi kirjoitettu ”rakenneyksikkö on lausuma”. Lausuma ja vuoron rakenneyksikkö eivät näin ollen siis olisi synonyymejä.

Myöskään Tainion (1995) toimittamassa Keskusteluanalyysin perusteet -teoksessa lausuman, vuoron rakenneyksikön ja siirtymän mahdollistavan kohdan käsitteiden suhteet toisiinsa eivät tule toivomallani selkeydellä ja tarkkuudella selitetyiksi. Aihetta käsitellään parhaiten kirjan vuorottelujäsennystä koskevassa Hakulisen artikkelissa. Ensin Hakulinen kertoo, että: ”Puheessa havaittavia jaksoja nimitetään lausumiksi (engl. utterance), jotka esiintyvät vuoroissa rakenneyksikköinä (engl. turn constructional unit, TCU). Lausuma yksin tai yhdessä toisten lausumien kanssa konstituoi siis puheenvuoron: perspektiivi perusyksikköön lähtee vuoroista käsin, siitä, mikä on rakenteellisesti mahdollinen vuoro” (Hakulinen 1995b, 34). Myöhemmin Hakulinen kirjoittaa Sacksin ja kumppaneiden esittäneen vuonna 1974, että: ”vuorot koostuvat rakenneyksiköistä ja että syntaksia siis oikeastaan tarvitaan nimenomaan palvelemaan vuorottelun annostelemista. Heidän oletuksensa oli,

että puhujalla on oikeus yhteen vuoron rakenneyksikköön kerrallaan, ja rakenneyksikön rajalla on periaatteessa ensimmäinen mahdollinen siirtymätila, puhujanvaihdoskohta” (Hakulinen 1995b, 42).

Se, että lausumat esiintyvät rakenneyksikköinä, ei vielä tarkoita, että se on aina identtinen osa puhetta rakenneyksikön kanssa. Hakulisen ja kumppaneiden (2004) kirjoittama Iso suomen kieliooppi, johon siteeraamani Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen lähdekin viittaa, jättää sekin minut miettimään. Näissä kaikissa teoksissa esiintyneiden määritelmien jälkeen voi edelleenkin kysyä, ovatko vuoron rakenneyksikkö ja lausuma synonyymejä? LinguaLinks -sanakirjasivusto kokoaa yhteen neljän lingvistiikan alan teoksen määritelmiä lausumasta (utterance) ja kertoo, että “lausumalla ei ole tarkkaa lingvististä määritelmää. Foneettisesti lausuma on puheen yksikkö jota määrittävät hiljaisuus. Dialogissa jokainen puhujan puhuma vuoro voidaan määritellä lausumaksi. Lingvistiikassa joskus käytetään lausumaa yksinkertaisesti vain viittaamaan tutkittavana olevaan puheen osaan” (Summer Institute of Linguistics International 2004). Vaikeuteni löytää selkeää määritelmää lausuman suhteesta siirtymän mahdollistavan kohdan ja vuoron rakenneyksikön käsitteisiin voisi siis johtua myös siitä, ettei näistä suhteista ole muotoutunut tarkkaa konsensusta. Toisaalta vanhat lingvistiset määritelmät eivät keskustelunanalyysissä ole millään tapaa autoritaarisia (Hakulinen 1995b, 37–38.)

Hakulinen (1995b, 42) kuitenkin kirjoitti, että Sacks ja kumppanit määrittivät vuoron rakenneyksikön aivan samoin kuin miten minä olen ymmärtänyt lausuman eli se on jakso puhetta, joka sijoittuu kahden puhujanvaihdoskohdan väliin. Mikäli määritelmäni on oikea, ovat vuoron rakenneyksikkö ja lausuma keskustelunanalyysissä siis synonyymeja. Mutta miksi niistä toista ei sitten poisteta kokonaan käytöstä? Tämä voi selittyä sillä, että yhden lausuman pituisten *vuorojen ainutta lausumaa* olisi ehkä hassua kutsua *vuoron rakenneyksiköksi*. Toisaalta taas silloin, kun halutaan korostaa, että jokin lausuma on *vain yksi osa* suurempaa vuoroa, voidaan haluta lausuman sijasta käyttää termiä *vuoron rakenneyksikkö*. Mikäli näin on, toivoisin, että se ilmaistaisiin tulevilla oppikirjoissa selkeämmin.

4.3.4.2. Sekvenssijäsennys

Vaikka keskustelunanalyttiset jäsennykset liittyvät kiinteästi toisiinsa, on sekvenssijäsennys niistä mielestäni mielenkiintoisin ja eniten hyödyllisiä ymmärtämisen mahdollisuuksia avaava. Sekvenssi tulee englannin kielen sanasta 'sequence', joka suomeksi tarkoittaa muun muassa peräkkäisyyttä ja

jaksoa. Sekvenssijäsennyksellä tarkoitetaan sitä, että keskustelusta havaittavista vuoroista on edelleen havaittavissa sellaisia, jotka kuuluvat toistuvasti yhteen. Ne ilmenevät yleensä melko pian toinen toisensa jälkeen ja jos näin ei käy, se huomataan poikkeavana aivan kuten vuorottelujäsennyksen kohdalla liian pitkä päällekkäinen puhuminen huomattiin.

Vierusparit

Yhteen kuuluvia vuoroja kutsutaan vieruspareiksi. Jos jonkin vierusparin ensimmäinen vuoro (etujäsen) ilmenee vuorovaikutuksessa, tilanteessa osallisena olevat tai sitä todistavat henkilöt yleensä odottavat kohta suoritettavan toisen vuoron (jälkijäsen), joka on siihen nähden sopiva. Tällaisia toistuvasti vuorovaikutuksessa ilmeneviä vieruspareja ovat esimerkiksi:

- Kysymys – vastaus: *"paljonko kello on?" → "varttia vaille viisi."*
- Kutsu – hyväksyminen/hylkääminen: *"lähdetkö huomenna elokuvaan?" → "en pääse kun olen töissä."*
- Pyyntö – suostuminen/kieltäytyminen: *"ojentaisitko suolaa?" → "ole hyvä."*
- Tervehtiminen – takaisin tervehtiminen: *"moikka!" → "morjes!"*
- Hyvästeleminen – hyvästeleminen: *"hei hei!" → "heippa!"*
- Käsky – suostuminen/kieltäytyminen: *"Eetu, mene pois tieltä!" → "okei, okei"*
- Tarjouksen esittäminen – hyväksyminen/hylkääminen: *"Saat kolme euroa tuosta vanhasta oppikirjastasi." → "okei."*
- Valituksen antaminen – pahoitteleminen/asian korjaaminen/valituksen mitätöiminen: *"Hitsi kun on tylsää." → "no lähdetäänkö ulos?"*
- Tiedoksianto – tiedoksiannon kuittaminen: *"Mä pääsen tänään sit vasta illalla töistä." → "okei."*
- Kannanotto – samanmielinen/erimielinen kannanotto: *"Uusi presidentti on ihan teennäinen tyyppi." → "no niin on." (ks. esim. Heritage 1996, 265.)*

Kysymykseen vastaaminen tervehtimisellä olisi kaikkien mielestä omituista. On siis vain rajattu joukko vuorotyyppejä, jotka ovat ikään kuin odotuksen mukaisia annettaviksi kunkin tyyppisen etujäsenen jälkeen.

Preferenssijäsennys

Vierusparirakenteen tarkennusta, jossa huomioidaan sopivissakin vuoroissa olevan eroavaisuutta sen suhteen, mitkä niistä ovat ikään kuin toivotumpia, kutsutaan preferenssijäsennykseksi (suosituimmuusjäsenys). Ihmiset eivät pelkästään odota, että heidän pyyntöihinsä vastataan järkevällä vastauksella, vaan he myös suosivat sitä, että niihin vastataan suostumalla. Lisäksi he suosivat sitä, että itse pääsevät vastaamaan myönteisesti toiselle (Tainio 1995b, 96). On tärkeää muistaa, että

preferenssijäsennyksen avulla ei oikeasti kuitenkaan pyritä perustelemaan mitään keskustelijoiden aikomuksista ja tahtomuksista (ks. mts. 95; Hutchby & Wooffitt 1998, 43–44). Suosiminen ei tässä siis tarkoita sitä, että väitettäisiin keskustelijan olevan tyytyväinen saadessaan pyynnölleen myöntävän vastauksen tai pahastuvan kieltävästä vastauksesta, vaikka niin voisi usein ollakin. Kyse on siitä, minkälaisina puheenvuorot rakennetaan. Tietäessään, mikä on tavanmukaista kulttuurissamme, voi keskustelukumppani vuoron rakenteellisten seikkojen avulla päätellä, minkälaista toimintaa vuoro on tehty toteuttamaan. (Hutchby & Wooffitt 1998, 43–44.)

Preferenssijäsennyksen keinoilla keskustelijat voivat välttää konflikteja ja ”tukea sosiaalisen solidaarisuuden ylläpitämistä” (Tainio 1995b, 95 sit. Heritage 1996, 261–278). Nämä keinot ovat olennaisia keskustelunanalyttisen tutkimuksen aiheita. Keskustelunanalyysissä voidaan puhua preferoidusta jälkijäsenestä silloin, kun se on ikään kuin etujäsenen kanssa samassa linjassa. On havaittu, että keskusteluissa preferoituja vuoroja pyritään yleisesti suosimaan (Tainio 1995b, 102 sit. Brown & Levinson 1987). Edellä esitetystä vierusparien listasta on helppoa tunnistaa ne jälkijäsenet, jotka ovat preferoituja. Kutsuun se on hyväksyminen, pyyntöön suostuminen ja niin edespäin. (ks. Tainio 1995b, 94.) Tämä onkin etnometodologian avainasioita eli jokaisella tavallisella yhteiskunnan jäsenellä on kyky tajuta näitä sääntöjä, koska jokainen toimii päivittäin niiden mukaan. Yhteistoimintaa ei voisi olla olemassa ilman, että näiden sääntöjen tunteminen olisi helppoa. Niiden itsestänselvyydestä huolimatta voi kuitenkin olla hyvin hyödyllistä eritellä niitä sellaisella selkeydellä, kun mitä keskustelunanalyysissä tehdään. Lisäksi preferenssijäsennys ei kaikissa tapauksissa olekaan niin itsestään selvää.

Äsken esitetty luokittelu jälkijäsenten preferensseistä on karkeahko yksinkertaistus. Tällä tarkoitan sitä, että todellisuudessa pyyntöön voi joskus olla preferoitua kieltäytyä ja kannanottoon voi joskus olla preferoitua antaa erimielinen kannanotto. Isäntä voi pyytää vierasta jäämään vain kohteliaisuudesta mutta samalla odottaa, että vieras ymmärtää hienovaraisesti kieltäytyä. Epäonnistuneeksi itsensä kokeva mies voi tehdä itseään koskevan kannanoton: ”mä oon yhtä tyhjän kanssa”, mutta todella preferoida vaimoltaan jälkijäseneksi erimielistä kannanottoa. Nämä kaksi esimerkkiä ovat vielä helppoja tajuta, mutta joskus tulee vastaan tilanteita, joissa on hyvin vaikeaa olla selvillä siitä, minkälaisen jälkijäsenen tuottamista keskustelukumppani preferoisi. Preferenssijäsennys voi siis olla myös monimutkaista. Pelkkä semanttisen tason tarkastelu ei

suinkaan riitä. Siksi preferenssin määrittämiseksi keskusteluanalyysissä nostetaan esille monia piirteitä, joilla preferoidun ja preferoimattoman jälkijäsenen (tai etujäsenen) voi erottaa toisistaan.

Ensinnäkin, jos vastaanottajan vuoro ei ole selkeästi tunnistettavissa preferoiduksi jälkijäseneksi, se tulkitaan preferoimattomaksi. Näin käy myös silloin, jos vastaanottaja on hiljaa. Ihmiset eivät siis todellisuudessa näyttäisi ajattelevan, että ”hiljaisuus on myöntymisen merkki”. Preferoitu vuoro annetaan heti edellisen vuoron jälkeen eikä siinä ikään kuin ole mitään ongelmallista. Se on usein vain yhden lausuman mittainen (Tainio 1995b, 94–95). Preferoimattomilla vuoroilla taas on havaittu kolme piirrettä, jotka löytyvät niistä lähes aina:

- 1) viipyminen
- 2) monipolvisuus
- 3) selittely

Jos pyydät jotakuta kanssasi kahville ja saat odottaa vastausta parikin sekuntia, niin alkaa olla todennäköistä, että pyyntösi kieltäydytään. Usein kutsun tai tarjouksen esittäjät alkavat esimerkiksi muotoilla etujäsentä uudelleen, jos heidän puheenvuoronsa jälkeen syntyy hiljaisuutta. Näin he poistavat preferoimattomasta vastauksesta vihjaavaa taukoa ja voivat myös muotoilla kutsunsa houkuttelevammaksi. Eräällä Aasian kulttuurilla käsittelevällä luennolla kuulin, että kiinalaiset liikemiehet ihmettelevät, kuinka helppoa yhdysvaltalaisien kanssa on neuvotella sopimuksista. Heidän tarvitsee vain istua hiljaa ja yhdysvaltalaiset aina vain parantavat ja parantavat tarjoustaan. Hiljaisuutta vältellään usein ikään kuin ylimääräisillä sanoilla niin pitkään, että vastaanottaja aloittaa vuoronsa ilman vuorojen välistä taukoa. Etujäsenen esittäjä voi myös tauon aikana muuttaa koko etujäsentyyppiään ja vaihtaa vaikka pyynnön kysymykseksi. Vastaanottaja taas voi täyttää taukoa vaikkapa *niin*, *no* ja *mutta* -tapaisia partikkeleja lausumalla. Eri keinoin voidaan välttyä tilanteelta, jossa preferoimaton jälkijäsen aivan yksiselitteisesti ja päin kasvoja tarvitsisi töräyttää. Puhujat ovat yleensä molemmat tässä projektissa mukana, sillä kuten jo todettiin, preferoituja vuoroja ylipäättään suositaan keskustelussa. Preferoimattomat vuorot aloitetaan yleensä vasta hetken hiljaisuuden jälkeen, vaikka normaalisti keskustelussa puheenvuorot otetaan pian edellisen puheenvuoron päättyttyä tai jopa niin, että puhujan vaihtumisessa syntyy hieman päällekkäin puhuntaa. Taukoja voi kuitenkin sisältyä myös jo alkaneeseen preferoimattomaan vuoroon niin, että vuorosta tulee katkeileva. (Tainio 1995b, 96–100.)

Toinen preferoimattoman vuoron piirre, monipolvisuus, viittaa niihin eri suuntiin sinkoileviin sanailuihin, täytesanoihin ja uusiin aloituksiin sekä muutoksiin, joita preferoimattomien vuorojen yhteydessä esiintyy. Vuoro ei ala selkeästi eikä välttämättä ole alkamisen jälkeenkään selkeä. Vuoro ikään kuin olisi lähdössä moneen kertaan moneen eri suuntaan. Se ei johdonmukaisesti ja tiiviisti edeten näytä ilmoittavan alusta loppuun mitään yhtä ilmeistä tehtävää. Monipolvisuudella voidaan lykätä preferoimatonta tekoa myöhemmäksi. Voidaan luvata jotain, mutta pian ilmaistaankin, ettei oltukaan ihan tosissaan. Voi esiintyä anteeksi pyytelyä (esim. ”mä oon tosi pahoillani, mutta...”), kiittelyä (esim. ”kiitos kutsusta, mutta...”), varauksia (esim. ”must tuntuu et mul saattaa sillon kyllä...”) ja muita tapoja, joilla toiminta esittäytyy ongelmallisena. Pyynnön vastaanottaja voi esimerkiksi myös aloittaa välisekvenssin ja ilmaista vaikka kuulleensa tai ymmärtäneensä huonosti pyytäjän vuoroa. Tätä aihetta käsitellään lisää seuraavassa korjausjäsennystä käsittelevässä luvussa. Vastaanottaja voi toki myös kysellä lisätietoja ilman, että ilmaisee mitään ongelmaa kuulemisessa tai ymmärtämisessä. (Tainio 1995b, 96–104.)

Kolmas piirre, josta preferoimattoman vuoron voi tunnistaa, on se, että siihen liittyy yleensä selittelyjä. Selittelyjä pyritään antamaan niin, etteivät ne uhkaa vastaanottajan kasvoja. Tainion mukaan ”sekä puhujan omia että vastaanottajan kasvoja suojelevat tietenkin sellaiset selittelyt, jotka osoittavat, että puhuja ei voi toimia muutoin kuin toimi” (Tainio 1995b, 102). Kasvoja suojelevassa selityksessä on kuitenkin vielä muitakin elementtejä. ”Selittelyt siis pyritään muotoilemaan niin, että ne osoittavat syyksi sen, että puhuja”:

- 1) ”ei voi vaikka haluaisikin toimia toivotulla tavalla (...)” (*kyvyttömyys*)
- 2) ”[ei] osoita ketään syylliseksi odotustenvastaiseen toimintaan, ei edes puhujaa itseään (...)” (*ei kenenkään vika, syyttömyys*)
- 3) ”[vetoaa] omiin olosuhteisiinsa (...) joista ehdottajan (...) [olisi] mahdotonta olla tietoinen” (*yksityiset olosuhteet*) (Tainio 1995b, 102 sulkeissa omat nimitykset.)

Preferoitu etujäsen tai jälkijäsen tarkoittaa siis sellaista vuoroa, joka *ei näyttäydy* vuorovaikutuksessa mitenkään *hankalana*. Sitä ei muun muassa tarvitse selitellä. Preferoimattoman eli dispreferoidun vuoron hankaluus taas ilmenee siinä, että se tyypillisesti tuotetaan taukojen, monipolvisuuden ja selittelyjen kanssa (Tainio 1995b, 96–104). Nämä kolme dispreferoidun vuoron piirrettä eivät kuitenkaan aina kerro totuutta preferenssistä, vaan vuoroa katsotaan osana keskustelutilannetta harkiten, mitä tehtävää vuorolla tehdään ja miten se suhtautuu muihin vuoroihin sitä ennen ja sen jälkeen. Preferenssistä on keskustelunanalyysin piirissä myös useita eri

näkökulmia. Dispreferoidussa jälkijäsenessä voi olla paljon myös preferoidun elementtejä ja preferenssiä voidaankin ajatella kaksiluokkaisen ilmiön sijasta myös jatkumona. (Mts. 104).

Hutchby ja Wooffitt (1998, 45) kirjoittavat että Schegloffin mukaan preferenssijäsennystä voidaan katsoa kahdella toisiaan täydentävällä tavalla:

- 1) *Saksin tapa* jossa keskitytään siihen, että vierusparin etujäsen asettaa preferoitavaksi tietynlaisen jälkijäsenen. Tässä lähestymistavassa ”se asettaako esimerkiksi kysymys preferoiduksi ’kyllä’ vai ’ei’ -vastauksen, riippuu siitä, miten kysyjä on kysymyksen rakentanut (...) preferenssi on rakennettu sekvenssiin, eikä siihen vaikuta vastaajan tapa rakentaa vastaustaan. Jos kysymys on rakennettu preferoimaan vastausta ’kyllä’ niin ’ei’ on silloin preferoimaton vastaus vaikka se olisi tuotettu ilman taukoa ja heti vuoron alussa. Sama pätee myös toisin päin.” (Hutchby & Wooffitt 1998, 45 sit. Schegloff 1988, 453, oma käännös).
- 2) *Pomerantzin tapa* jossa preferenssiä ajatellaan siitä käsin, miten vierusparin jälkijäsen on muotoiltu. Tässä lähestymistavassa ”puhujat ilmaisevat sen minkälaista toimintaa he ovat suorittamassa sekä suhtautumisensa tähän toimintaan tuottamalla dispreferoidun vuoron piirteitä (...) He tuottavat vastauksensa ’niin kuin se olisi preferoitu’ tai ’niin kuin se olisi preferoimaton’ pikemminkin kuin tuottaisivat ’preferoidun’ tai ’preferoimattoman’ vastauksen.” (Hutchby & Wooffitt 1998, 45 sit. Schegloff 1988, 453, oma käännös).

Molemmat näistä tavoista on hyvä tuntea. Ensimmäisen lähestymistavan avulla voi ymmärtää, kuinka kysyjä voi vierusparin etujäsenen tarkoituksellisella muotoilulla toteuttaa jotain toimintaa esimerkiksi tehdä kutsuun kieltäytymisestä enemmän tai vähemmän kasvoja uhkaavan. Toinen lähestymistapa kuitenkin joskus on tarpeellista ylipäänsä sen tunnistamisessa minkälaista jälkijäsentä etujäsen preferoisi, ja lisäksi sen avulla voidaan ymmärtää, kuinka jälkijäsenen tuottaja joskus voi suunnitella vastauksena tuottamalla siihen preferoimattomia piirteitä niin, että päästäisiin esimerkiksi kasvoja menettämättä pois jostain hankalasta keskustelutilanteesta. (Hutchby & Wooffitt 1998, 45–46.)

4.3.4.3. Korjausjäsenitys

Korjausjäsenitys on kolmas keskusteluanalyysin tärkeä jäsenitys. Se ei ole aivan yhtä perustava ja olennainen kuin vuorottelujäsenitys ja sekvenssijäsenitys mutta siitä huolimatta hyvin keskeinen. Palataksemme vertauskuvaan kepin kanssa kulkevasta mummosta: ilman keppiä hän voisi kyllä yrittää lähteä liikkeelle mutta olisi tuomittu hyvin pian kaatumaan ja näin pysähtymään. Keppi on mummollemme melkein kuin kolmas jalka. Korjausjäsenitystä käytetään kattoterminä niille

”käytänteille joiden avulla keskustelijat käsittelevät puhumisessa, puheen kuulemisessa ja sen ymmärtämisessä esiintyviä ongelmia” (Sorjonen 1995, 111). Toisin kuin vaikkapa psykolingvistiikassa keskusteluanalyysissä tällaisia ongelmia ei lähestytä ensisijaisesti virheinä niin, että niitä verrattaisiin johonkin tutkijalla olevaan näkemykseen virheettömästä suorituksesta. Ne ovat keinoja, joilla ylläpidetään intersubjektiivisuutta eli yhteisymmärrystä ja mahdollisuutta jaettuihin kokemuksiin. Olemalla läsnä tällaisissa korjaustilanteissa lapsi oppii tärkeää tietoa kielensä rakenteesta, mutta korjauksen keinot eivät ole kaikissa kulttuureissa samoja. Keskusteluanalyysissä eritellään niitä tapoja, joilla keskustelijat saavat aikaan sen, että jokin vuorovaikutuksen kohta mielletään tarpeelliseksi korjata, sekä sitä, miten keskustelijat tätä korjaamista suorittavat. (Mts. 111–112, 133, 136–137.)

Yhtenä esimerkkinä keskusteluanalyttisten jäsennysten toisiinsa kietoutuvasta luonteesta on se, että korjauskäytänteissäkin ilmenee tietynlaista preferenssiä. On nimittäin preferoitua, että puheenvuorollaan ongelman aiheuttanut henkilö itse korjaa ongelman toisen sijasta (Sorjonen 1995, 112–113). Sorjosen mukaan korjausjakso melkein aina aloitetaan ”jossakin seuraavista paikoista:

- 1) ongelma vuorossa ennen sen vuoron rakenneyksikön loppua, jossa ongelma sijaitsee
- 2) vuorojen välisessä siirtymätilassa
- 3) ongelma vuorossa seuraavassa vuorossa
- 4) ongelma vuorossa seuraavan vuoron jälkeen
 - a. 3. vuorossa
 - b. 3. positiossa
- 5) 4. positiossa” (Sorjonen 1995, 113.)

Ensimmäisessä kohdassa voi itse korjata ongelman ennen kuin toiselle edes tarjoutuu mahdollisuutta. Voi käyttää tilaisuuden korjaamiseen ennen vuoron rakenneyksikön loppua ja siis ennen siirtymän mahdollistavaa kohtaa: ”ja se vesiliukumäki oli varmaan viis- eiku ainaski sata metriä pitkä.” Tällaisella ongelmalla on kaikkein vähiten potentiaalia vaikuttaa vuorovaikutuksen rakenteeseen. Seuraavaksi nopeimmin ongelmaa päästään käsittelemään heti ongelmallista lausumaa seuraavassa siirtymän mahdollistavassa kohdassa eli vuorojen välissä. Toisaalta vuoro ei edes siirry toiselle, jos tässä kohdassa itse aloitetaan korjaus, ja siten paikka ei varsinaisesti olekaan vuorojen välissä vaan ainoastaan vuoron rakenneyksikköjen välissä. Nämä korjaukset aloitetaan usein *tai* -sanalla tyypillisellä konnektorilla, joka vähintäänkin ilmaisee, että esitetään vaihtoehto äsken sanotulle: ”ja se vesiliukumäki oli varmaan viiskyt metriä pitkä, tai ainaski sata metriä”. (Sorjonen 1995, 113–124.)

Vastaanottajan ensimmäinen tilaisuus ottaa ongelma käsittelyyn on ongelmavuoroa seuraava vuoro. Vastaanottaja voi paikantaa ongelman eri keinoilla, jotka voidaan asettaa jatkumolle sen suhteen, minkä asteisesti hän ilmaisee kuulleen tai ymmärtäneensä edellistä vuoroa. Kaikkein pienintä ymmärrystä osoittavat kysymyssana *mitä*, sen lyhennelmä *tä* tai partikkeli *hä(h)* (esim. ”Mä olin eilen uimassa Rauhaniemessä” → ”Mitä?”). Jos vastaanottaja on ymmärtänyt vuoroa vähän enemmän, hän voi paikantaa ongelman tarkemmin toisenlaisilla kysymyssanoilla kuten *kuka*, *mikä*, *milloin* tai *missä* (esim. ”Mä olin eilen uimassa Rauhaniemessä” → ”Missä?”). Vielä tarkemmin vastaanottaja voi tarkentaa ongelmaa toistamalla osan ongelmallisesta vuorosta (esim. ”Mä olin eilen uimassa Rauhaniemessä” → ”Sä olit eilen missä?”). (Sorjonen 1995, 124–129.)

Deiktisessä ilmauksessa on ”sellainen kieliopillinen aines tai sana, joka kytkee ilmauksen esittämiskontekstiinsa, esim. demonstratiivipronominit ja ilmauksen puhehetkeen liittävä tempus” (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2005a). Deiktisten ilmausten on todettu usein olevan niitä ongelman lähteitä, joihin korjausaloitteet kohdistetaan (esim. ”kävitkö sä eilen siellä?” ”kävinkö missä?”). Toistaminen ja kysymyssanat ovat keinoja joilla ongelma voidaan paikantaa deiktiseen ilmaisuun (esim. ”siellä” -sanaan). (Sorjonen 1995, 129.)

Korjausaloite voidaan tehdä myös finiittiverbin avulla.¹ Finiittiverbin ja kysymyspäänteen avulla voi esimerkiksi nostaa edellisen vuoron polaarisuuden (kärjistyneisyyden, äärimmäisyyden) ongelmaksi. Vielä yksi tapa on käyttää *vai* -partikkelia. Tämä on yleistä niin sanotun ”rituaalisen epäuskon” osoittamisessa, jossa suhtaudutaan edeltävään vuoroon uutisena ja pyydetään kertomaan lisää (esim. ”Me oltiin eilen Puuhamaassa” ”Olitte vai?”). Kuulija voi myös tarjota oman tulkintansa edellisen vuoron jostain kohdasta eli tehdä *ymmärrystarjouksen* (candidate understanding). Tämä voidaan tehdä esim. deiktistä ilmausta korjatessa (esim. ”Siellä meni koko päivä” ”Siellä Puuhamaassa?”). Vierusparin etujäsenen jälkeen esitetyt kysymykset, joilla pyydetään lisätietoa (pre-second), tulevat lähelle korjausaloitetta eikä niiden välistä rajaa ole helppo määrittellä. Onhan aiemmin jo todettukin jäsenyyksien olevan osittain limittäisiä. Eri tilanteissa voidaan suosia erilaisia korjausaloitteita ja esim. lääkärin vastaanotolla ymmärrystarjoukset näyttäisivät olevan yleisiä. (Sorjonen 1995, 129–133.)

¹ Finiittiverbi on kieliopillisesti välttämätön lauseen osa ja tarkoittaa verbiä, joka on päänteen avulla merkattu jonkun tahon toiminnaksi (esim. *itkin*, *nauroit*, *juoksivat*). Ne verbit jotka eivät ole finiittimuodossa ovat infiniittimuodossa (esim. *itkeä*, *nauraa*, *juosta*). (Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2005b.)

Kolmannessa vuorossa ja kolmannessa positiossa on ongelmavuoron puhujalla jälleen mahdollisuus itse tehdä korjausaloite. Jos puhuja tekee korjausaloitteen ilman, että kohtelee toisen äskeistä vuoroa mitenkään väärinymmärryksenä, on kyseessä kolmannen vuoron korjausaloite. Kolmannen position korjaukset taas ovat reaktiota siihen mitä välissä on sanottu. Jos toinen on vaikka ymmärtänyt kysymyksen ehdotuksena, voi itse taas kolmannessa positiossa tarkentaa, että tarkoitti aidosti vain kysyä asiaa. (Sorjonen 1995, 134–136.)

4.3.4.4. Osallistumiskehikko

Osallistumiskehikon käsite on päätynt keskustelunanalyysiin Erving Goffmanilta (1922–1982), mutta sitä ei keskustelunanalyysissä käytetä aivan samoin kun Goffman sen muotoili. Toisin kuin Goffmanilla keskustelunanalyysissä sillä viitataan kaikkiin keskustelun osallistujiin. Osallistujilla on erilaisia diskurssi-identiteettejä ja niiden muutosalttiin luonteen vuoksi kehikko on koko ajan liikkeessä. Äänessäolijan lisäksi myös vastaanottajat osoittavat yleensä aktiivisesti osallistumistaan vuorovaikutustilanteeseen. Hekin vaikuttavat toiminnallaan siihen, minkälaiseksi tilanne muodostuu. Heidän roolinsa suhteessa puheeseen vaihtelee heidän omien sekä äänessäolijan tekojen seurauksena. Vuorovaikutustilanteen osallistujien erilaiset ja vaihtelevat roolit yhdessä muodostavat osallistumiskehikon. (Seppänen 1995b, 156–157.)

Puhuja ja kuulija ovat liian karkeita käsitteitä vuorovaikutustilanteen rikkautta kuvaamaan ja tämän vuoksi Goffman alun perin osallistumiskehikon käsitteen kehitti. Goffman korvasi puhujan käsitteellä *esittämismuotti* (production format) ja kuulijan käsitteellä *osallistumiskehikko* (participation framework). Esittämismuotissa on monta osaa kuvaamaan niitä eri aspekteja (puolia), joita äänessäolijan puhe sisältää. *Toimeksiantaja* (principal) viittaa henkilöön, jonka ajatuksia ja arvoja puheessa esitetään tai jonka asemaa puhe tukee. *Tekijä* (author) viittaa henkilöön, joka päättää, mitä sisältöjä tarkkaan ottaen sanotaan ja millä sanoilla se sanotaan. Lopuksi *esittäjä* (animator) viittaa henkilöön, joka konkreettisesti tuottaa sanotut sanat. Imitoitaessa toista ihmistä ollaan ainoastaan esittäjänä. Yleensä ihmiset ilmeisemmin kuitenkin ilmaisevat omia mielipiteitä itse valitsemilla sanoillaan ja ovat siis sekä puheen toimeksiantajia, tekijöitä että esittäjiä. Voidaan myös tietoisesti vetää jokin auktoriteetti omien sanojen tueksi ja silloin tämä taho saa toimeksiantajan roolin. Toimeksiantaja voi myös kuulua ihmisen puheessa hänen omalle puheelleen vieraina, muualta lainattuina käsitteinä tai tyylinä. Osallistumiskehikolla Goffman tarkoitti kuulijoiden erilaisia asemia. Ensinnäkin he joilla varsinaisesti on sosiaalinen asema keskustelemaan

joukon jäseninä ovat *ratifioituja osallistujia* (ratified participants). Muut taas ovat sivustakuulijoita (bystanders tai overhearers). Ratifioitujen osallistujien kesken on yleensä vielä erikseen löydettävissä *puhutellun* (addressee) ja *kuulijan* (hearer) roolit. Puhuteltu on se, jolle äänessäolija kohdistaa ensisijaisen huomionsa ja jolle hän odottaa siirtävänsä seuraavaksi puhujan roolin. Kuulijoiden keskuudessa kuitenkin saattaa olla äänessäolijan joillekin viesteille tarkoittamia *kohteita* (targets). Goffmanilainen osallistumiskehikko on liikkeessä esimerkiksi sillä tavalla, että kuulijan ja puhutellun osallistujaroolit voivat vaihdella ihmisten välillä. Kun osallistumiskehikko muuttuu, sitä kutsutaan *asennonvaihdoksi* (change of footing). Asennonvaihdoksi kutsutaan myös muutoksia esittämismuotissa. Goffmanin jaottelua ovat hyödyntäneet muutkin kuin keskusteluanalytikot ja termejä asennonvaihdos tai osallistumiskehikko voidaan käyttää toisissa perinteissä hieman eri tavoin. (Seppänen 1995b, 157–160.)

Keskusteluanalyysiin osallistumiskehikon käsitteen ovat tuoneet Charles Goodwin ja Marjorie Harness Goodwin. Heidän käytössään sillä tarkoitetaan sekä äänessäolijaa että kaikkia vastaanottajia. Huomio kohdistuu siihen, miten kaikki osalliset yhdessä luovat sanavalinnoillaan, katseillaan ja eleillään eri roolit eri osallistujille ja miten he luovat keskustelukontekstin. Kysymys on osallistujien suhteesta puheeseen eli siitä ”minkälainen asema puheella projisoidaan kullekin läsnäolijalle”. (Seppänen 1995b, 160.) Käsitteellä *recipient design* viitataan siihen, kuinka äänessäolija ottaa huomioon sen, kenelle hän puhuu ja ketkä puhetta kuulevat. Se tarkoittaa vastaanottajan huomioivaa muotoilua. Sen lisäksi, että vuorovaikutustilanteen osallisilla on eri rooleja (puhujaa, puhuteltu, kuulija), on osallistujilla myös erilaisia *diskurssi-identiteettejä*, jotka ovat rooleja tarkempia kuvauksia henkilöiden suhteista puhuttuun. Niihin liittyy esimerkiksi se, minkälainen *pääsy* (access) henkilöllä on puhuttavaan asiaan. Onko hänen mahdollista käsitellä asiaa oman kokemuksensa, samankaltaisten kokemusten, yleisen kulttuurisen tiedon pohjalta vai eikö hänellä kenties ole mitään pohjaa aiheen käsittelyyn. Valitsemalla puheenaiheita niin, että jollain tietyllä henkilöllä ei ole niihin pääsyä, voi puhuja tietoisesti tai tiedostamattaan ikään kuin pelata tämän henkilön pois keskustelusta, vaikka hän olisikin tilanteessa osallisena. Diskurssi-identiteettien muodostamia osallistumiskehikkoja on monenlaisia. Yksi niistä on kerronta. Siinä on tärkeää, että vastaanottajien joukossa on ainakin yksi henkilö, joka on *tietämätön vastaanottaja* (unknowing recipient) eikä siis tunne kertomusta ennestään. Jos kaikki olisivat *tietäviä vastaanottajia* (knowing recipient), ei olisi paljoa kerrottavaa. (Mts. 161.) Seppänen kirjoittaa, että ”puhujaa pyrkii (tietoisesti tai tiedostamattaan) ottamaan huomioon kuulijoidensa erilaiset

ominaisuudet ja muotoilemaan puhettaan niin, että siihen sisältyy erilaisille vastaanottajille sopivia elementtejä” (mts. 161).

Puhe on lähtöisin kontekstista, mutta se koko ajan myös luo kontekstia, sillä jokaisella vuorolla joko vahvistetaan tai kumotaan edellisillä vuoroilla toisten luomia odotuksia ja oletuksia. Osallistumiskehikkoa voidaan siis jatkuvasti uudistaa. Yksi tapa uudistaa osallistumiskehikkoa on käyttää monenkeskeisessä keskustelussa valikoivasti eri pronomineja (esim. *sä*, *tää* ja *se*) viitatessa toiseen tilanteessa olevaan henkilöön. Valintojen avulla voidaan tehdä asennonvaihdoksia ja vaikkapa osoittaa henkilö ensin tietämättömäksi vastaanottajaksi ja sitten tietäväksi, projisoida äsken vastaanottajana olleelle henkilölle kiistakumppanin diskurssi-identiteetti ja vaihtaa osallistumiskehikko jälleen kiistasta tarinan kerrontaan. Monikkoa käyttämällä (esim. ”kertokaa vielä siitä Puuhamaan reissusta”) voidaan tarjota kertojan roolia kummalle tahansa pariskunnan jäsenistä ja sen jälkeen kumppaniin viittaamiseen käytetyn pronominin valinta (esim. ”sä” tai ”se”) voi projisoida kumppanille joko kanssakertojan tai tietävän kuulijan diskurssi-identiteettiä. Se, miten tämä tarkkaan ottaen toimii, on tapauskohtaisesti osoitettava sanavalintojen sijainnista niiden sekventiaalisissa kohdissaan ja siitä, mitä toimintoa ne juuri näissä kohdissa suorittavat. Monenkeskeisessä keskustelussa vastaanottajan huomioiva muotoilu (recipient design) tarkoittaa monien vastaanottajien huomioimista ja se voi olla melko monimutkainenkin tehtävä. (Seppänen 1995b, 162–170.)

4.3.4.5. Kerrontajäsennys

Harvey Sacks käsitteellisesti kerrontaa *sekventiaalisen kerrontajäsennyksen* (sequential organization of telling) avulla. Kerronnalla tarkoitetaan keskustelunanalyysissä monenlaisia sosiaalisia tilanteita, joissa joku kertoo jotain yhdelle tai useammalle kuulijalle. Routarinteen mukaan ”siihen kuuluvat arkiset jutut arkisista tapahtumista tai jännittävät tarinat poikkeuksellisista sattumuksista: vitsit, kummitusjutut ja kaupunkilaistarinat; huolenkerronta ja potilaskertomukset; sadut, uutiset ja niin edelleen” (Routarinne 1995, 138). Keskustelunanalyysissä keskitytään siihen, miten tilanne vuoro vuorolta etenee ja kuinka kaikki ovat siinä osallisina. Kerrontatilanne on yksi osallistumiskehikko, jossa eri ihmisille yhdessä tuotetaan eri diskurssi-identiteettejä. Kiinnostuksen kohteena on yhteispelin sujuvuus, vuorovaikutuksen kertomuksen rakentumiselle tarjoamat mahdollisuudet ja vastaanottajien ilmaisema tulkinta. Kertomukseen liittyy se, että vuorottelujäsennystä rikotaan ja ikään kuin sovitaan yhdellä puhujalla olevan tavallista enemmän tilaa. Keskustelunanalyysissä

tarkastellaan myös kertomusta edeltäviä ja seuraavia vuoroja, jotta nähtäisiin koko kerrontatilanteen ilmiö pelkän kertomuksen sisällön esittelevän osan sijasta. Kertomisen ilmiöstä erotetaan kolme osaa: johdantosekvenssi, kerrontasekvenssi ja vastaanottosekvenssi. Näiden kolmen sekvenssin väleihin voi myös sijoittua muuta toimintaa kuten esimerkiksi korjaussekvenssejä. (Routarinne 1995, 138–140.)

4.3.4.6. Direktiivit

M. H. Goodwin viittaa direktiivejä käsittelevässä artikkelissaan puheaktiteorian luojaan J. L. Austinin lisäksi, Blum-Kulkaan, Ervin-Trippiin sekä Laboviin ja Fansheliin määritellessään direktiivien hyvin laajasti tarkoittavan ”lausumia joiden tarkoitus on saada joku toinen tekemään jotain” (M. H. Goodwin 2006, 515). Hän lainaa Ervin-Trippiä, joka kertoo direktiivien käsittävän kaikki ”tarjoukset, pyynnöt, käskyt, kiellot ja muut sanalliset teot joilla tavoitellaan hyödykkeitä tai joilla pyritään saamaan aikaan muutosta toisen ihmisen toiminnassa” (Goodwin 2006, 515, oma käännös).

Diskursiivisen psykologian perustajana pidetty Jonathan Potter määrittelee, direktiivit eroavat pyynnöistä. Cravenin ja Potterin (2010) mukaan pyynnön (request) tunnusmerkki on se, että siinä noteerataan vaihtelevissa määrin pyynnön vastaanottajan kykyä tai halukkuutta suostua pyyntöön. Direktiivit taas eivät heidän määritelmässään ole lainkaan orientoituneet siihen, onko vastaanottajalla tällaista halukkuutta tai kykyä. Direktiivissä enemmänkin ilmoitetaan kuin kysytään jotain ja direktiivi sisältää oletuksen oikeutuksesta (entitlement) toisen toiminnan säätelyyn. Direktiivin ja pyynnön välillä ei kuitenkaan ole aina selkeää rajaa, vaan kehotukset sijoittuvat määräälevyydessään saman jatkumon eri kohtiin. Viitaten Ervin-Trippin työhön pyyntöjen epäsuoruuden asteista Spekman ja Roth (1985, 332) suosittelivat, että kaikki direktiivit hahmotettaisiin mieluummin suorasanaisuuden jatkumolle kuin yksiselitteisesti suoriksi tai epäsuoriksi.

4.3.4.7. Keskusteluanalyttisistä käsitteistä yleensä

Mielestäni iso osa keskusteluanalyysin tutkijoille tarjoamaa hyötyä on sanaston tarjoaminen. Tällä sanastolla tutkija voi sekä ajatella vuorovaikutusta että keskustella vuorovaikutuksesta toisten tutkijoiden kanssa sellaisella selkeydellä ja yksiselitteisyydellä, joka olisi sitä ilman hyvin vaikeaa. Otetaan esimerkiksi *esisekvenssin* (presequence) käsite. Se on nimi sellaiselle ilmiölle, jonka kaikki

ilman nimeäkin tuntisivat. Kaikki tietävät, että esimerkiksi sanavaihdon ”hei äiti” ”niin?” jälkeen aloitetaan puhumaan jostain ja että sanavaihdolla on vahvistettu äidin huomio ennen puhumisen aloittamista. Kuinka paljon hankalampaa olisi kuitenkin puhua tästä ilmiöstä, jos sille ei olisi mitään nimeä? Kuinka paljon hankalampaa olisi edes muistaa ilmiön olemassaoloa? Ehkä Parsons oli oikeassa siinä, että käsitteiden selkeä muotoilu on olennainen alkuvaihe tieteenalan (tai suuntauksen) kehityksessä (ks. luku 4.3.1.1.). Mielestäni keskustelunanalyysi on kuitenkin osoittanut, ettei näiden käsitteiden tarvitse olla niin teoreettisia abstraktioita kuin mitä Parsons antoi ymmärtää. Ne voivat olla myös hyvin minimaalisen teoreettisen painolastin kanssa tehtyjä rajoituksia empiirisestä todellisuudesta.

Koska sosiaaliseen vuorovaikutukseen liittyviä esisekvenssin kaltaisia ilmiöitä on kuitenkin hyvin paljon ja koska kaikki käsitteet niputetaan joihinkin suurempiin yläkäsitteisiin kuten kerrontasekvenssi tai sekvenssijäsennys, on keskustelunanalyysista tullut käsitelmäärältään hyvin suuri. Tässä mielessä se muistuttaa hieman lääketiedettä, jonka haastavuus tieteenalana ei tule niinkään siitä, että sen käsitteitä olisi vaikea ymmärtää, siinä vain on niitä sen verran paljon, että niitä on vaikea muistaa. Esimerkiksi erilaisia solutyyppejä (munasolu, punasolu, lihassolu jne.) on ihmisessä yhteensä 441 (Vickaryous & Hall 2006). Toisaalta keskustelunanalyysin käsitteet usein näyttävät pinnalta yksinkertaisemmilta kuin mitä ne lopulta ovatkaan. Monista esisekvensseistä voidaan esimerkiksi sanoa paljon muutakin. Siitä huolimatta, että kaikki se muukin on kyllä aivan tavallisten kansalaisten jollain tavalla tietämää, hyvin harva sitä kuitenkaan koko ajan tiedostaa. Esimerkiksi kysymyksen ”[t]eetkö mitään tänä iltana?” avaaman esisekvenssin käytöstä on Heritagen mukaan keskustelijoille useitakin etuja:

- 1) ”Jos vastaanottaja on jo varattu, se voidaan todeta *etukäteen* ennen kuin kutsua tai pyyntöä on esitetty. Kutsun tai pyynnön esittämistä valmisteleva osapuoli voi näin ollen luopua aikeistaan. Näin hän välttää tuottamasta suoranaista uhkaa toisen kasvoille.
- 2) Jos vastaanottajalla ei ole suunnitelmia, mutta hän toivoo välttävänsä kutsun tai pyynnön, hän voi ehkäistä sen esittämisen vetoamalla johonkin toiseen tulossa olevaan tapahtumaan. Näin vastaanottaja välttää vahingoittamasta toisen osapuolen kasvoja.
- 3) Olipa vastaanottaja todella varattu tai ei, hän voi kertoa tulevasta tapahtumasta ympäristössä, joka ainakin muodollisesti on informaation tiedustelua eikä vielä varsinaisen kutsun tai pyynnön. Näin hänen ei tarvitse osallistua kasvoja uhkaavaan toimintaan tai kasvoille aiheutetun vahingon korjaamiseen.
- 4) Jos vastaanottaja ilmaisee, että hänellä ei ole mitään suunnitelmia, kutsun tai pyynnön esittämistä valmisteleva osapuoli voi kertoa asiansa entistä turvallisemmin kahdestakin syystä. Ensiksi monet kykenemiseen viittaavista kieltäytymisen jälkeisistä selonteista on

nyt eliminoitu ennalta. Toiseksi koska vastaanottaja ei ole käyttänyt vähemmän kasvoja uhkaavaa (kykenemiseen vetoavaa) tulossa olevan kutsun tai pyynnön edellä (joka on vähemmän kasvoja uhkaava positio), on epätodennäköistä, että hän käyttäisi enemmän kasvoja uhkaavaa selontekoa kutsun tai pyynnön jo tultua esitetyksi (joka on enemmän kasvoja uhkaava positio).” (Heritage 1996, 277.)

Esisekvenssillä vältellään preferoimattomia, kiusallisia ja jonkun kasvoja uhkaavia tilanteita. Lisäksi Heritage kertoo, että koska esisekvenssi on niin yleinen keino, voi sen käyttämättä jättäminen itse asiassa muodostua selontekovelvollisuuden alaiseksi asiaksi. Hän vertaa auton lainaksi pyytämistä kysymällä suoraan (”voitko lainata autoasi?”) ja kiertelemällä esisekvenssin kautta (”ajattelin tässä että mahdatko tarvita autoa tänä iltana?”). Elleivät olosuhteet ole jotenkin erityiset, ensimmäinen vaihtoehto saattaisi hyvinkin saada osakseen jonkinlaista närkästystä ja sanktiointia. (Heritage 1996, 277–278.)

Käsitteiden kirjollaan keskusteluanalyysi paljastaa näkyviin niin sanotun ”sosiaaliset älykkyyden” rakennuspalikoita. Tämä saattaa olla myös syynä sille, miksi joskus olo on kuin kissalla, jota keskusteluanalyysi silittää vastakarvaan. Keskusteluanalyysi nimittäin tuo lukijalle esiin myös tämän omia vajavuuksiaan. Keskusteluanalyysin käsitteet toimivat kuitenkin tehokkaana sanastona ja työkalupakkina, kun keskusteluanalyytikko, olipa hänen sosiaalisen älykkyytensä käytännöllinen taso omassa arjessaan mikä tahansa, alkaa tutustua aineistoonsa. Sacksin, Shcegloffin ja esimerkiksi Goodwinien ideoiden lisäksi muutkin keskusteluanalyytikot ovat vuosien varrella löytäneet useita samantyyppisiä säännönmukaisuuksia sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Lisäksi, kuten jo näimme käyneen Goffmanin ideoiden kanssa, keskusteluanalyytikot tänäkin päivänä aktiivisesti hyödyntävät myös muiden toimijuutta ja tiedon sosiaalista rakentumista painottavien suuntausten ajatuksia. Esimerkiksi dialogia tutkineen Klaus Foppin *neutraalin paikallisen koherenssin* (neutral local coherence) periaate, jonka mukaan ihmisillä on taipumus ”small talkissa” vain jatkaa tai laajentaa edellisen vuoron osia, on Leah Wingardin (2006, 579) yksi väline hänen tuodessaan esille aineistonsa perheenisän puheenvuoron toimintaa suunnittelevaa funktiota.

Laajan sanaston ja työkalupakin kanssa aineistosta pyritään paljastamaan sosiaalisen todellisuuden ja toiminnan rakentumista niin kuin toimijat itse sitä toteuttavat ja siihen suhtautuvat. Toisaalta esittämäni väite, että keskusteluanalyysin haastavuus piilee suurimmaksi osin sen käsitteiden

suurella määrällä, pätee vain tiettytyyppiseen keskusteluanalyyttiseen tutkimukseen. Ehkä jopa yleisempi tapa tehdä keskusteluanalyyttistä tutkimusta on nimittäin sellainen, että se ei vaadi suuren käsitelmäärän hallitsemista, vaan ainoastaan kykyä tarkkailla vuorovaikutusaineistoa herkkänä sille, mitä siinä tapahtuu, ja kykyä esittää havaintoja muodollisina kuvauksina. Tämäkin on kuitenkin melko haastavaa. Seuraavassa luvussa kerrotaan, millä tavoilla se käytännössä tapahtuu eli millä eri tavoilla keskusteluanalyyttistä tutkimusta käytännössä tehdään.

4.3.5. Keskusteluanalyyttisen tutkimuksen tekeminen

Keskusteluanalyysin perinteessä on karkeasti jaoteltuna kaksi tutkimuksen tekemisen tapaa. Molemmat ovat laadullista tutkimusta ja jakavat piirteitä, jotka ovat yhteisiä kaikessa laadullisessa tutkimuksessa: poikkeustapauksetkin on otettava huomioon, tilastollisten todennäköisyyksien pohjalta ei tehdä päätelmiä ja kuvauksella halutaan kattaa koko tutkittavan ilmiön esiintyminen aineistossa (Alasuutari 1994, 28–29; ks. myös Hutchby & Wooffitt 1998, 93–94). Molemmissa toimijoiden havainnoitava käyttäytyminen ja heidän tapansa orientoitua toistensa käyttäytymiseen (sanalliseen ja sanattomaan) ovat niitä empiirisiä resursseja, joiden pohjalta analyysi tehdään. Aineistoa ei lähestytä valmiin koodausjärjestelmän kanssa. (Pontecorvo, Fasulo & Sterponi 2001, 346.) Ne kuitenkin eroavat toisistaan siinä, mikä on itse tutkimuksen tarkoitus ja miten tutkimus suhtautuu yleistämiseen. Nämä kaksi tapaa ovat kokoelman kerääminen ja yksittäistapauksen analysointi (Hutchby & Wooffitt 1998, 94; 120).

Idiografiseksi tutkimukseksi on nimitetty tutkimusta jossa selvitetään jotain yksittäistä tapahtumaketjua. Se on erotuksena nomoteettiselle tutkimukselle jossa pyritään saavuttamaan tietoa yleisemmistä lainalaisuuksista. Alasuutarin mukaan laadullinen tutkimus sisältää usein sekä idiografisia että nomoteettisia piirteitä. (Alasuutari 1994, 30.) Myös molemmat keskusteluanalyyttisen tutkimuksen tekemisen tavat sisältävät piirteitä sekä idiografisesta että nomoteettisesta tutkimuksesta, mutta kokoelman keräämiseen perustuva tutkimus on kallellaan enemmän nomoteettiseen suuntaan ja yksittäistapausten analysointi enemmän idiografiseen suuntaan.

4.3.5.1. Kokoelman kerääminen

Ensimmäinen tapa perustuu kokoelman keräämiselle. Tällä tavalla tutkittaessa analysoidaan useita lyhyehköjä aineisto-otteita ja kuvataan tutkittavaa ilmiötä litteroitujen esimerkkien kautta. Vaihe

vaiheelta tutkimus etenee seuraavan mallin mukaisesti (aineiston keräämisen ja tuloksista kirjoittamisen vaiheet ovat jätetty mallista pois):

- 1) Katsotaan videoaineistoa (tai kuunnellaan ääninauhaa).
- 2) Katsellessa tunnistetaan jokin vuorovaikutusilmiö josta ollaan kiinnostuneita (mitään kysymystä ei tarvitse olla valmiina mielessä)
- 3) Käydään läpi koko aineisto ja tunnistetaan muissa aineiston kohdissa esiintyvät samantyyppiset ilmiöt – tai pikemminkin tämän ilmiön muut (paralleelit) esiintymät. Litteroimalla kohdassa kaksi löytämänsä ilmiön esiintymän voi selkeyttää sitä, mistä ilmiöstä on kysymys ja täten helpottaa paralleelien tapausten huomaamista muualla aineistossa.
- 4) Kiinnostuksen kohteena olevan ilmiön kaikista esiintymistä aineistossa tehdään videoklippi-kokoelma.
- 5) Koko kerätty kokoelma litteroidaan tarkalla keskusteluanalyttisellä tavalla (ks. Seppänen 1995a). Näin muodostetaan esiintymistä tekstimuodossa oleva korpus eli kokoelma.
- 6) Analysoidaan jotain ilmiön esiintymää katsomalla sitä sekä videolta että lukemalla siitä tehtyä litteraatiota. Luodaan malli (pattern) siinä olevasta sekvenssityypistä (sequence type) tai kuvataan siinä oleva vuorovaikutuskeino (conversational device). Tätä muodollista kuvausta tehtäessä keskitytään ilmiön sekventiaaliseen ympäristöön eli vuoroihin ennen ja jälkeen ilmiötä, jotta voitaisiin määrittää mitä analysoitava sekvenssityyppi tai vuorovaikutuskeino *tekee* vuorovaikutuksessa. (Hutchby & Wooffitt 1988, 110.)
 - *Malli* on yleinen sekventiaalinen kuvaus jostain vuorovaikutusilmiöstä. Malli saa siis yleensä muodon ”ensin tapahtuu tämä” ja ”sitten tapahtuu tämä”. Kummankin *tämän* selittäminen on tässä olennaista. Mallin luominen tarkoittaa ilmiön muodollista kuvaamista niin, että malli kuvaa ilmiötä mahdollisimman kattavasti. Vaikka mallilla pyritään yleistettävyyteen, niin sitä rakentaessa myös poikkeavat esiintymät otetaan vakavasti huomioon. Niitä ei sivuuteta merkityksettöminä. (Mts. 94–98.)
 - *Vuorovaikutuskeinoa* kuvatessa katsotaan, *mitä vuorovaikutuksellista tehtävää* tietty vuoro, vuoron osa tai vuorojen kokonaisuus palvelee ja millä tavalla osalliset ilmentävät aktiivista orientaatiotaan tähän tehtävään. Voidaan esimerkiksi eritellä, kuinka joku tietty sanomisen tapa kyseenalaistaa vuorovaikutuskumppanin uskottavuutta (tehtävä), tai voidaan kuvata, kuinka vastaanottaja voi vastustaa jotain retorista keinoa (aktiivinen orientaatio) jo ennen kuin äänessäolija on saanut sitä puhutuksi loppuun, ja tämän orientaation osoittamisen avulla voidaan päätellä, että myös vastaanottaja tunnisti tuon retorisen keinon ja tiesi siksi, mihin äänessäolija oli puheenvuoronsa kanssa menossa. (Mts. 99–109.)
- 7) Palataan takaisin tutkimaan esiintymien korpusta ja katsotaan, päteekö luotu muodollinen kuvaus kaikkiin muihinkin esiintymiin korpuksessa. Tarpeen mukaan muutetaan ja kehitetään muodollista kuvausta ja palataan taas tarkistamaan sen pätevyys suhteessa koko korpukseen niin kauan, kunnes kuvaus on saavuttanut tyydyttävän kattavuuden. (Hutchby & Wooffitt 1988, 110; Mandelbaum 2008, 177–178.)

On olennaista muistaa, että kokoelmaan ei kerätä toisessa vaiheessa jo löydetyn yhden esiintymän jälkeen lisää esiintymiä sen vuoksi, että haluttaisiin näin todistaa ilmiön tilastollista merkitystä. Kokoelma kerätään, jotta yksittäisestä ilmiöstä saataisiin ryhmä tai keräytymä (aggregate of single instances), jonka avulla ilmiöstä saadaan muodostettua kattavasti pätevä muodollinen kuvaus. (Pontecorvo ym. 2001, 346–347; Mandelbaum 2008, 185.)

Hutchbyn ja Wooffittin mukaan keskustelunanalyysi on siinä mielessä aivan kuten muutkin laadullisen tutkimuksen suuntauksat, että myöskään keskustelunanalyttisestä kokoelman keräämiseen perustuvasta tutkimuksesta ei voida tehdä sellaista kohta kohdalta noudatettavaa mallia, joka aineistoon sovellettaessa *takaisi* kunnollisia tutkimustuloksia. He korostavat tutkijan ”keskustelunanalyttisen mentaliteetin” olennaista roolia tutkimuksessa ja kuvaavat sitä tutkijan omaamaksi mielenlaaduksi (cast of mind) tai näkemisen tavaksi (way of seeing). Heidän mukaansa keskustelunanalyttinen tutkija ”itse asiassa hyödyntää laajaa kirjoa pohjimmiltaan tulkinnallisia taitoja analyysijä tehdessään”. (Hutchby & Wooffitt 1988, 93–94.) Keskustelunanalyttisen mentaliteetin ytimeen Hutchby ja Wooffitt sijoittavat muun muassa kysymykset: ”mitä vuorovaikutukseen osallistujat tekevät nyt?”, ”miten he saavat sen tapahtumaan?” ja ”miten he ilmaisevat vuorovaikutuksen järjestäytyneisyyttä toinen toisillensa?” (mts. 142).

Toisaalta Hakulinen painottaa eroa termien *tulkinta* ja *analyysi* välillä. Hän kertoo, että keskustelunanalyttisen ”[t]utkimuksen tavoitteena ei ole yksittäisten puhujien yksittäisten lausumien saati intentioiden tulkinta tyyliin ’näin sanoessaan puhuja NN haluaa tehdä sitä-ja-tätä’, eikä se siis ole hermeneuttisessa kehässä pyörimistä. Analyysin tekijä tavoittelee kulttuurisesti yleispäteviä havaintoja, jotka nojaavat keskustelunanalyysin metodisiin ratkaisuihin ja joita perustellaan toisilla paralleelisilla havainnoilla.” (Hakulinen 1995a, 17). Hakulinen vielä lisää että: ”usein on väitetty, että keskustelunanalyysissä sivuutetaan se kielitieteessä muuten hyväksytty periaate, että tutkija voi hyödyntää myös omia intuitioitaan. Tämä ei tarkalleen ottaen pidä paikkaansa, onhan tutkijan tehtävänä tunnistaa paralleelleja tilanteita (...)” (Hakulinen 1995a, 17.)

Olen samaa mieltä Hutchbyn ja Wooffittin kanssa siitä, että keskustelunanalyysi toki on laadullista tutkimusta, mutta mielestäni se on melko omalaatuista sellaista. Jos laadullinen tutkimus olisi susien eläinlaji, niin keskustelunanalyysi olisi yksinäinen susi. Kun nimittäin kokoelman keräämiseen perustuvaa tutkimusta tehdään kohta kohdalta huolellisesti keskustelunanalyysin

periaatteita noudattaen, on yksittäinen tutkija melkein pä kuin vaihdettavissa ja tässä mielessä keskustelunalyysi hieman muistuttaa positivismia. Toki tutkijan on hyvä olla saman kulttuurin jäsen kuin niiden ihmisten joiden vuorovaikutusta hän tutkii (Hakulinen 1995, 17; Hutchby & Wooffitt 1998, 112–113), eikä siten vaihdettavissa ihan kehen vain, mutta tehtäessä tutkimusta esitetyn mallin mukaan, eikö eri tutkijoiden samasta aiheesta ja aineistosta suorittamista tutkimuksista voitaisi odottaa likipitään samoja tuloksia? Eikö niistä *pitäisikin* keskustelunalyysin mukaan tulla samoja tuloksia? Tämähän on vaatimuksena sille, että keskustelunalyysi voi olla kumulatiivinen tiede niin kuin sen on tarkoitus olla (Hutchby & Wooffitt 1998, 92). Tämän vuoksi toisten tutkijoiden ei tarvitse loputtomiin tutkia toisten jo tutkimia ilmiöitä ja näin keskustelunalyyttinen tieto vuorovaikutusilmiöistä kerääntyy eli kumuloituu. Jos mallia noudatettaessa kaksi tutkijaa saisivat samasta aineistosta eri vastauksia samoihin kysymyksiin, tulosten erilaisuus ei tiukan keskustelunalyyttisen ajattelutavan mukaan liittyisi niinkään tutkijoiden erilaisiin perspektiiveihin kun yksinkertaisesti siihen, että toisen tutkijan olisi täytynyt tehdä virheitä.

Keskustelunalyysin osoittama arvostus toimijoiden omia näkökulmia kohtaan ja pyrkimys olla tuomitsematta toimijoiden tekemisiä virheellisinä on mielenkiintoisesti johtanut sellaiseen tutkimusperinteeseen, jossa toisten keskustelunalyyttikkojen näkökulmia voidaan helposti jättää arvostamatta ja heidän tekemisensä tuomita virheellisinä. En väitä, että tämä olisi väärin, vaikka se joskus voikin johtaa siihen, että omaa tutkimusta halutaan kutsua keskustelunalyysin ”inkvisiittoreilta” suojautuakseen vaikkapa keskustelunalyysiä hyödyntäväksi diskurssianalyysiksi. Se on nimittäin johdonmukainen seuraus siitä, miten keskustelunalyysi toimii, sillä tulkinnat, jotka eivät redusoidu objektiivisesti aineistosta havaittaviin seikkoihin, johtaisivat juuri ”näin sanoessaan puhuja NN haluaa tehdä sitä-ja-tätä” -tapaisiin aineistoa koskeviin spekulointeihin, joiden ei ole keskustelunalyysiin ollut tapana kuulua (Hakulinen 1995a, 17).

Keskustelunalytytikot pyrkivät näyttämään, miten toimijat itse orientoituvat mihinkin, ja tästä toimijoiden orientaatiosta ei ole tarkoitus tuottaa useita eri tulkintoja ja mielipiteitä vaan todella osoittaa se aineistosta objektiivisesti havaittavan vuorovaikutuskäyttäytymisen avulla. Jossain määrinhän tämä on yhteistä myös kaiken muun laadullisen tutkimuksen kanssa. Kuten Alasuutari kirjoittaa: ”Kaikessa tieteellisessä ja myös kaikessa ihmistieteellisessä tutkimuksessa on paljon yhteisiä periaatteita, kuten pyrkimys loogiseen todisteluun sekä objektiivisuuteen siinä mielessä,

että tutkijat nojaavat todistelussaan havaintoaineistoihinsa eivätkä subjektiivisiin mieltymyksiinsä tai omiin arvolähtökohtiinsa.” (Alasuutari 1994, 22–23).

Keskustelunalyysin mieltymys objektiivisuuteen ei siis välttämättä tee siitä mitenkään ei-laadullista tutkimusta. Silti se on mielestäni hieman yksinäinen susi tulkintaa painottavien laadullisten tutkimusten laumassa. ”Minusta A orientoituu näin” ja ”minusta A taas orientoituu näin” ei ole keskustelunalyttikkojen välisessä pohdiskelussa hyväksyttävä lopputulos. Sen sijaan ”A orientoituu näin, sillä tässä ja tässä kohtaa hän tekee näin” on keskustelunalyysiä silläkin uhalla, ettei se juuri *näin* tekeminen *tässä ja tässä kohtaa* olisi aina aivan niin objektiivinen tosiasia kuin annetaan ymmärtää.

Kai on myönnettävä, että vähän tulkinnan rippeitä keskustelunalyysin tekemiseen todellisuudessa jää, ja tulkintahan tarkoittaa subjektiivisuutta ja potentiaalista erimielisyyttä tutkijoiden kesken. Hutchby ja Wooffitt (1988, 93–94, 120) korostivat tulkinnan olevan keskustelunalyttisten taitojen pohjalla eikä sen tarvitse tarkoittaa kai mitään sen kummempaa kuin sen myöntämistä, että keskustelunalyysi ei ole siinä mielessä kaiken kattava ja särötön sapluuna, että sen äärelle voisi laittaa minkä vain riittävästi koulutetun robotin piirtämään täydellistä kuvaa inhimillisestä vuorovaikutuksesta.

4.3.5.2. Yksittäistapauksen analysointi

Toinen tapa tehdä keskustelunalyttistä tutkimusta on yksittäistapauksen analysoiminen (single case analysis). Tätä tapaa Sacks itse käytti usein keskustelunalyysiä kehitellessään. Yksittäistapausten analysoinnissa ”keskustelunalyttinen mentaliteetti” on edellistäkin suuremmassa roolissa ja tarkoituksena on katsoa tarkasti yhtä pidempää aineiston kohtaa, jotta pystyttäisiin hahmottamaan sellaisia vuorovaikutusilmiöitä kuten kertomuksen kertomista, jotka usein eivät muutamassa vuorossa toteudu. Yksittäistapauksen analyysissä voidaan myös ottaa aineistosta ote vaikka aivan sattumanvaraisesti ja ikään kuin testata aiemmin tehtyjä löydöksiä sekvenssityyppien malleista ja vuorovaikutuskeinoista paljastamalla järjestäytyneisyyttä mistä vain pidemmästä sekvenssien ketjusta. Yksittäistapauksen analyysin avulla voidaan nähdä, miten nämä mallit ja keinot toimivat osana laajempaa vuorovaikutuksen kulkua ja kuinka hyvin aiemmat systemaattisemman tutkimisen (eli kokoelmaan perustuvan tutkimuksen) tulokset pätevät selittämisen keinoina. (Hutchby & Wooffitt 1988, 120–122.)

Itse asiassa myös kokoelmaan perustuva tutkimus on kuitenkin yksittäistapausten analyysiä ja tämän alleviivaamiseksi kokoelmaa (korpusta) nimitetäänkin usein yksittäistapausten aggregaatiksi (aggregate of single instances) (Pontecorvo ym. 2001, 347; Hutchby & Wooffitt 1988, 122; Mandelbaum 2008, 185). Kokoelmaan perustuvassa tutkimuksessa katsotaan nimittäin siinäkin jokaista yksittäistapausta tärkeänä ja pyritään näkemään, miten osallistujat juuri siinä tapauksessa orientoituvat siihen, mitä itse kukin vuorovaikutuksessa tekee. Olennainen ero on kuitenkin siinä, ettei kokoelmaan perustuvassa tutkimuksessa voida tietenkään tarkkailla yhtä pitkiä pätkiä aineistoa eikä siinä voida yhtä lailla tarkkailla sitä, miten samalla vuorolla, lausumalla tai vuorojen kokonaisuudella voidaan toimittaa monia eri tehtäviä ja miten malliin tai keinoon voidaan orientoitua vaihtelevin tavoin vuorovaikutustilanteen edetessä pidemmälle. Toisin kuin kokoelmaan perustuva tutkimus yksittäistapausten analyysi ei välttämättä tähtää uusien ilmiöiden löytämiseen, vaikka se saattaakin olla analyysin tuloksena. Se ei myöskään tähtää yleistettävyyteen. Sillä voidaan kuitenkin yksityiskohtaisesti osoittaa, mitkä erilaiset mallit, keinot ja strategiat rakentavat jonkun tietyn keskustelun tai sen osan. (Hutchby & Wooffitt 1988, 120–122.)

Hutchbyn ja Wooffittin (1988, 142) mukaan keskustelunanalyysin tekeminen ei kuitenkaan ole niin sidottua, ettei äsken kuvattujen kokoelmaan perustuvan tutkimuksen ja yksittäistapausten analysoinnin lisäksi voitaisi myös käyttää näiden menetelmien jonkinlaista muunnelmaa tai yhdistelmää. Heidän mukaansa eri tutkijoille voivat eri menetelmät olla hyödyllisiä (work well), mutta kokoelman kerääminen ja yksittäistapausten analyysi ovat kaksi perustavaa erilaista menetelmää, jotka voidaan erottaa toisistaan kuvattaessa keskustelunanalyttisen tutkimuksen tekemisen tapoja. (Mts. 142.) Nyt, kun olen käynyt läpi sen, mitä keskustelunanalyysi on, katson seuraavassa luvussa hieman sen paikkaa perheen vuorovaikutuksen tutkimuksessa.

4.3.6. Perheen vuorovaikutuksen tutkimus ja keskustelunanalyysi

Baxterin ja Braithwaiten mukaan vähimmäiskriteeri vuorovaikutusteorialle on ”joukko lausuntoja joka tekee ymmärrettäväksi jotain vuorovaikutuksen ilmiötä tai prosessia” (Baxter & Braithwaite 2006, 3). Määritelmä on siinä mielessä heistä kuitenkin huono, että sanalla ”teoria” on helposti liikaa tieteenfilosofista painolastia. Lisäksi he ehdottavat, että yksittäisten teorioiden yli menevän tason analyysillä voimme paremmin hahmottaa vuorovaikutusteorioiden kirjoa. Tätä tarkoitusta varten he ottavat käyttöön *metateoreettisen diskurssin* käsitteen. Metateoreettiset diskurssit ovat vaihtoehtoisia tapoja ajatella ja puhua tutkimuksen aiheesta. Perheen vuorovaikutuksen tutkimuksen

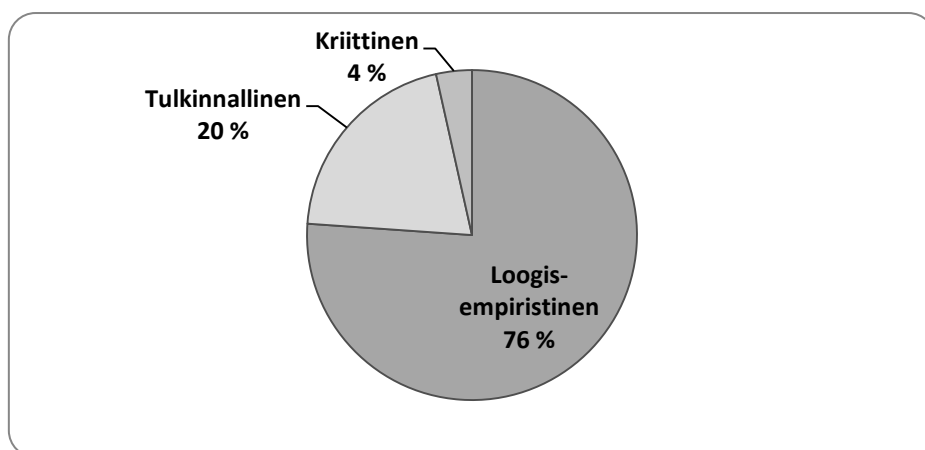
kentältä löytyy Baxterin ja Braithwaiten mukaan kolmea metateoreettista diskurssia: 1) *Loogis-empiristisessä* diskurssissa haetaan yleisiä syy-seuraussuhteita testaamalla jonkin teorian pohjalta jo ennalta valittua käsitystä empiirisesti. Siinä tähdätään objektiivisuuteen. (Mts. 3–4.) 2) *Tulkinnallisessa* diskurssissa hylätään tavoite yhden objektiivisen todellisuuden löytämisestä ja keskitytään tutkittavien omaan näkökulmaan korostaen kontekstia ja jokaista tilannetta omanlaisenaan. Siinä ollaan kiinnostuneita paikallisista merkityksistä ja merkityksen rakentamisen säännöistä. Teorian rooli ei tulkinnallisessa diskurssissa ole paikka, josta ammennetaan hypoteeseja testaamista varten, vaan se on heuristinen apuväline ja ikään kuin keskustelukumppani. Se on sopeutettavissa tarpeen mukaan, kun se on vuorovaikutuksessa toimijoiden näkökulman ja tutkijan tulkintojen kanssa. (Mts. 4–5; vrt. myös Mandelbaum 2008, 182–184.) 3) *Kriittinen* diskurssi on emansipatorista. Siinä pyritään nostamaan kuuluviin sellaisia ääniä, jotka ovat olleet tukahdutettuja, sekä valaisemaan sitä, miten toiset äänet päätyvät dominoiviksi. (Baxter & Braithwaite 2006, 6.)

On selvää että tässä kolmijaossa keskusteluanalyysi kuuluu tulkinnallisen diskurssin perinteisiin. Se on kuitenkin siinä mielessä mielenkiintoinen luokiteltava, että vaikka se painottaakin vahvasti toimijoiden näkökulmaa, se samalla pidättäytyy tekemästä mitään oletuksia heidän mielentiloistaan (Mandelbaum 2008, 184–185). Siinä muodostetaan ainoastaan sellaisia väitteitä, jotka pystytään perustelemaan toimijoiden välisestä vuorovaikutuksesta tehdyn nauhoituksen ja nauhoituksesta tehdyn litteraation avulla. Lisäksi keskusteluanalyysin esittämät väitteet koskevat ainoastaan puhujien välistä havaittavaa vuorovaikutusta. Yksi syy siihen, miksi vuorovaikutuksesta tehdyistä litteraatiosta annetaan keskusteluanalyysisissa julkaisuissa aina näytteitä, on nimenomaan se, että ilmiöistä tehtyjen havaintojen objektiivisuudelle olisi osoittaa perusteita (Pontecorvo ym. 2001, 347). Objektiivisuuden tähtäämisestä huolimatta keskusteluanalyysi ei silti ole *loogis-empiristinen* suuntaus. Keskusteluanalyysin kuuluminen tulkinnallisen metateoreettisen diskurssin perheeseen on selvää, sillä vaikka se muistuttaakin pelkkiin havaittaviin ilmiöihin (so. käyttäytymiseen) keskittymisessään behaviorismia¹, joka taas vahvasti sijoittuu loogis-empiristiseen diskurssiin, on sen objektiivisuudessa kyse pikemminkin siitä, että eri tutkijat voisivat olla yhtä mieltä tietyistä informanttien näkökulman kautta kuvatusta vuorovaikutusilmiöstä. Siinä ei ohiteta kontekstia ja

¹ Behaviorismi tulee englannin kielen sanasta behaviour eli käyttäytyminen. Se oli vahva psykologian suuntaus 1900 - luvun alkupuolella. Behaviorismin mukaan tieteellisesti kiinnostavaa on pelkästään ihmisen havaittava käyttäytyminen eivätkä mitkään oletukset ihmisen mielen sisäisestä maailmasta ole arvokkaita. Samoin keskusteluanalyysi on kiinnostunut pelkästään siitä, mitä vuorovaikutuksessa todella havaitaan (sanallisia ja sanattomia vuorovaikutustekoja) eikä arvosta tutkijan tekemiä tulkintoja vuorovaikutuksessa osallisina olevien mielentiloista, kuten motiiveista ja tunnetiloista.

tähdätä sen tyyppiseen objektiivisuuteen ja yleistettävyyteen kuin behaviorismissa oli laboratorio-kokeita tekemällä tapana pyrkiä. (Ks. esim. Ruusuvuori 2001, 383–384.)

Baxter ja Braithwaite kehittivät näiden metateoreettisten diskurssien jaon luokitellakseen joukon tutkimuksia, jotka he keräsivät tarkasteltavaksi *Engaging theories in Family Communication* -kirjaansa varten. He tekivät katsauksen perheen vuorovaikusta käsittelevistä tutkimuksista käymällä läpi 21:n mielestään relevantteimman vuorovaikutuksen tutkimiseen keskittyneen tieteellisen aikakauslehden julkaisut vuosilta 1990–2003. Aloitusuuteen he päätyivät sillä perusteella, että Yhdysvalloissa perustettiin vuonna 1989 Kansallisen vuorovaikutuksen yhdistyksen (National Communication Association, NCA) Perheen vuorovaikutuksen jaosto ja tätä he pitävät perheen vuorovaikutuksen virallisena tunnustamisena omaksi erityiseksi tutkimusalakseen. Tutkielmani kannalta mielenkiintoista on, että niistä 124 artikkelista, joissa he arvioivat olevan riittävästi teoreettista sisältöä ollakseen heidän kirjansa kannalta relevantteja, ei yhdessäkään oltu käytetty keskusteluanalyysiä. Lisäksi vain viidessä oli käytetty kiintymyssuhdeteoriaa. Sen sijaan ensimmäisellä sijalla oli Mikhail Bakhtinin kehittämä ”relational dialectics theory” 21 artikkelilla ja toisella sijalla lähinnä Family Communication Patterns Instrument -mittariin (strukturoidu kyselylomake) ja Mary Anne Fitzpatrickin työhön viittaava ”the typological theory of family communication patterns” 20 artikkelilla. Yllätyksekseni huomasin, että ne tieteelliset aikakauslehdet, jotka ovat olleet minulle tärkeitä lähteitä (esim. *Text & Talk* ja *Discourse & Society*) eivät kuuluneet Baxterin ja Braithwaiten läpi käymiin julkaisuihin ollenkaan. (Baxter & Braithwaite 2006, 7–10.)

Kuva 6 Perheen vuorovaikutusta koskevien tutkimusten jakautuminen eri metateoreettisiin diskursseihin Baxterin ja Braithwaiten (2006, 8) taustatutkimuksessa

Text & Talk -lehden perheen vuorovaikutusta käsittelevän tuplanumeron pääkirjoituksessa Srikant Sarangi toteaa, että ”vain harvat tutkimukset ovat keskittyneet perheen vuorovaikutukseen mikroskooppisella tasolla” (Sarangi 2006, 404). Ymmärrän tämän tarkoittavan sitä, että keskustelunanalyttistä tutkimusta perheen vuorovaikutuksesta ei toistaiseksi ole vielä paljon tehty. Tämä varmasti osaltaan selittää sitä, miksi Baxter ja Braithwaite eivät taustatutkimuksessaan löytäneet yhtään keskustelunanalyttistä julkaisua perheen vuorovaikutuksesta. Sen lisäksi, että he jättivät käymättä läpi niitä lehtiä, joissa keskustelunanalyysiä käyttävät tutkijat tyypillisesti julkaisevat artikkeleitaan, ei perheen vuorovaikutus ole vielä juurikaan vetänyt keskustelunanalyttisiä tutkijoita puoleensa. Ymmärrän kyllä hyvin, miksi näin on. Olen nimittäin tutkielmani aineistoa kerätessäni ja käsitellessäni tullut hyvin tietoiseksi siitä, kuinka vaivalloista on saada autenttista aineistoa perheen vuorovaikutuksesta. Lisäksi perheen arjessa vuorovaikutukseen osallistuu usein niin paljon henkilöitä yhtä aikaa, että se asettaa haasteita esimerkiksi puhujan tunnistamiselle ja litteroinnille. Lopuksi todettakoon, että ainakin minun on joskus ollut melko vaikeaa saada pienten lasten puheesta selvää, vaikka lasten omat vanhemmat näyttäisivätkin ymmärtävän heitä mainiosti. Kaksi vuotta myöhemmin toimittamassa teoksessaan *Engagin theories in interpersonal communication* (2008) Baxter ja Braithwaite ikään kuin korjasivat virheensä ja ottivat kirjaan mukaan Jenny Mandelbaumin artikkelin *Conversation Analysis Theory: A Descriptive Approach to Interpersonal Communication*.

5. METODI

Tutkielmani kuuluu Anja Riitta Lahikaisen johtamaan ja Suomen Akatemian rahoittamaan *Media, perheen vuorovaikutus ja lasten hyvinvointi* -projektiin, jossa työskentelin vuoden verran tutkimusavustajana. Olin mukana myös aineiston keräämisessä, mutta suurimmaksi osaksi työni koostui aineiston alustavasta käsittelemisestä varsinaisen tutkimustyön helpottamiseksi. Olen huolehtinut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009) periaatteiden noudattamisesta ja perehtynyt myös Sosiaali- ja terveysministeriön muistilistaan (2009). Kaikki tässä tutkielmassa esiintyvät ihmisten tai paikkojen nimet ovat muutettu niin, etteivät tutkimukseen osallistuneita henkilöitä ulkopuoliset voi tunnistaa. Luvun 5.2. Kuva 8:n käyttämiseen on vanhemman lupa eikä kuvassa näkyvä perhe ole osa tämän tutkielman aineistoa. Aineiston keruuseen liittyvien vaiheiden eettisyydestä on huolehtinut projektin johtaja. Aineiston keruu -luku perustuu Tiina Mälkiän projektimme aineistonkeruuta käsittelevään julkaisemattomaan tekstiin sekä omiin tietoihini projektimme

aineistonkeruusta. Videoaineiston käsittely -luku perustuu omaan julkaisemattomaan tekstiini projektimme videoaineiston alustavasta käsittelystä.

5.1. Aineiston keruu

Projektin alussa jaettiin Tampereen asutusalueita 'hyvätuloisten' ja 'huonotuloisten' luokkiin keskimääräisten tulojen mukaan. Tämän jälkeen pyrittiin saamaan tutkimukseen edustavasti perheitä mukaan molemmilta alueilta.

5.1.1. Kyselylomakkeet

Perheitä lähestyttiin viemällä kyselylomakkeita peruskouluihin ja päiväkoteihin. Osallistujiksi haettiin sellaisia perheitä, joissa on vähintään yksi 12-vuotias tai vähintään yksi viisivuotias lapsi. Ensimmäisen aineiston muodostivat ne kyselylomakkeet, joita perheiden vanhemmat tai heistä toinen oli täyttänyt. Kyselylomakkeiden tarkoituksena oli kerätä esitietoja, joiden avulla valittaisiin tarkempaan tutkimukseen eli videointiin ja haastatteluun osallistuvat perheet. Lisäksi kaikkien täytettyjen kyselylomakkeiden vertaamisella tutkimukseen osallistuneiden kyselylomakkeisiin voidaan arvioida, kuinka samankaltaisia tarkempaan tutkimukseen osallistuneet perheet ovat muiden perheiden kanssa. Kyselylomakkeessa kysyttiin lapsen syntymäaika ja sukupuolta, perheen puhekieltä, vanhempien koulutusta, ammattia ja työtilannetta, tulojen koettua riittävyyttä, perhekoostumusta, asunnon kokoa ja medialaitteiden määrää. Kyselylomakkeessa kysyttiin myös halukkuutta tarkempaan tutkimukseen osallistumiseen. Kyselylomakkeita palautettiin yhteensä 259, joista 110 tuli viisivuotiaiden vanhemmilta ja 149 taas 12-vuotiaiden vanhemmilta. Viisivuotiaiden kohdalla hyvätuloisten alueiden vastausprosentti oli 42% ja huonotuloisten 34%. Vastausprosentit 12-vuotiaiden kohdalla olivat hyvätuloisten alueella 71% ja huonotuloisten alueella 37%. Molempien ikäryhmien vanhemmista aktiivisemmin lomakkeen täyttivät ja palauttivat siis hyvätuloisten alueiden vanhemmat, mutta ero on erityisen silmiinpistävä 12-vuotiaiden vanhempien osalta. Keskimääräiset vastausprosentit olivat viisivuotiailla 38% ja 12-vuotiailla 51% ja kaiken kaikkiaan keskimääräinen vastausprosentti oli 45%.

Tarkempaan tutkimukseen osallistui molemmista ikäryhmistä 12 perhettä ja lisäksi kaksi projektimme tutkijan omaa perhettä, joissa sattui olemaan toisessa viisivuotias ja toisessa 12-vuotias lapsi. Tutkielmassani jätän käyttämättä työtovereideni kodeissa kerätyn aineiston. Videoinnissa on tietysti mukana paljon tutkimukseen tulleiden viisi- ja 12-vuotiaiden sisaruksia ja

kavereita, mutta varsinaiset ”kohdelapset” koostivat 17 pojan ja 9 tytön joukon. Tarkempaan tutkimukseen osallistumisesta oli luvattu perheille heidän haluamansa enintään 50:n euron arvoinen lautapeli tai elektroninen peli. Itse en osallistunut kyselylomakkeiden suunnitteluun ja keräämisenkin hoiti projektimme toinen tutkimusavustaja Marjo Pennonen. Kaikki informaatio, mitä näillä ja haastattelun lomakkeilla kerättiin, koodattiin kvantitatiiviseksi dataksi SPSS-ohjelmalla. Suoritin koodauksen yhdessä Pennosen kanssa. Kyselylomakkeet ovat tutkimuksessani toissijainen aineisto, jonka avulla voin kontekstualisoida tutkimukseni.

5.1.2. Haastattelut

Perheenjäseniä haastateltiin sekä ennen että jälkeen videointia. Alkuhaastattelussa kyseltiin perheen arjesta yleisesti ja sovittiin videointiin ja jälkihaastatteluun liittyvistä käytännön asioista. Jälkihaastattelu suoritettiin videointia seuraavana päivänä ja siinä kyseltiin videoidun päivän tapahtumista ja tuntemuksista. Kysyttiin, oliko edellinen päivä jotenkin poikkeava vai oliko se perheelle normaali ja pyydettiin kertomaan silloin tapahtuneesta mediankäytöstä ja mediankäytöstä muina päivinä. Pyydettiin myös kertomaan lapsen hyvinvointiin liittyvistä asioista. Haastatteluissa käytettiin avoimien kysymysten lisäksi kolmea lomaketta, joista ensimmäinen käsitteli tv:tä, elokuvia ja elektronista pelaamista, toinen nukkumista ja kolmas lapsen luonnetta. Luonnetta koskevissa kysymyksissä viisivuotiaiden lomakkeissa oli lisänä vielä lapsen mahdollista ”häiritsevää käyttäytymistä” koskevia kysymyksiä, joita 12-vuotiaiden lomakkeissa ei ollut. Lisäksi 12-vuotiaille taas tehtiin vielä videoitu ”nettihaastattelu”, jossa puolistrukturoidusti kyseltiin heidän internetin käytöstään – kuvaten sekä lasta että tietokoneen näyttöä omalla kamerallaan. Samalla, kun lapsi kertoi internetin käytöstään, häntä pyydettiin myös konkreettisesti näyttämään, kun hän toimii hänen tyypillisesti käyttämässään sovelluksissa ja sivuilla. Kaikki muut haastattelut nauhoitettiin sanelimilla. Osallistuin haastattelujen tekoon siten, että suoritin 12-vuotiaiden lasten jälkihaastatteluista neljä ja heidän nettihaastatteluistaan viisi. Kaikki haastattelut ovat minulle toissijaista aineistoa. Voin käyttää niillä saatua tietoa kyselylomakkeiden tapaan varsinaisten tulosteni kontekstualisoinnissa. Nettihaastattelujen sisällöt sivuuttavat suurelta osin tutkimukseni aiheen, mutta ovat nekin osaltaan kasvattaneet ymmärrystäni siitä, miten lapset suhtautuvat tietokoneisiinsa ja peleihinsä. Sekä haastattelusta että kyselylomakkeista kertynyt tieto säilytetään vain turvallisesti lukituissa paikoissa.

5.1.3. Videointi

Videoaineisto on tutkielmassa käyttämäni ensisijainen aineisto. Perheiden kanssa sovittiin videointipäiväksi sellainen päivä, joka olisi heille mahdollisimman tavallinen ja jolloin lapsi ei ole harrastuksen tai muun syyn vuoksi poissa kotoa. Pennonen keskusteli perheen kanssa kameroiden asentamisesta ja asensi ne heidän avustuksellaan niin, että perheen arki ja medioiden käyttö näkyy kameroissa mahdollisimman kattavasti. Kameroita asennettiin kolmea poikkeusta lukuun ottamatta neljä kappaletta. Yksi asennettiin kuvaamaan ensisijaista ruokailupaikkaa, yksi eniten käytössä olevan tv:n ruutua, yksi yleisintä tv:n katselupaikkaa ja yksi sitä tietokonetta tai pelikonetta jota lapsi eniten käyttää. Perheissä, joissa ei ollut lapsen käyttämää tietokonetta tai tv:tä, yksi kamera asennettiin esimerkiksi lastenhuoneeseen tai olohuoneeseen. Kamerat onnistuttiin asentamaan niin, että suurimmassa osassa tapauksia koko kuvausajan tapahtumat hahmottaa videoiden avulla selkeästi ja vuorovaikutus tapahtuu pitkälti juuri kameroiden kuvaamalla alueella tai vähintäänkin niiden mikrofonien ulottuvissa. Vanhemmille kerrottiin, että kamerat voi laittaa kiinni lapsen mennessä nukkumaan. Kamerat laitettiin kuvaamaan päivällä tai iltapäivällä ennen kuin lapsi palasi päiväkodista tai koulusta kotiin tai joissain tapauksissa heti kotiinpaluun jälkeen. Paikalla olevia perheenjäseniä ohjeistettiin vielä kertaalleen viettämään tavallista päivää ikään kuin kameroita ei olisikaan ja sitten tutkija poistui paikalta ja perhe jäi jalustoille asennettujen kameroiden kanssa kotiin. Kaikki videoinnista kertynyt aineisto on tallennettu ulkoisille kovalevyille joita säilytetään vain turvallisesti lukituissa paikoissa.

5.2. Videoaineiston käsittely

Kun jätetään 12-vuotialle tehdyt nettihaastattelut pois, videoaineistoa perheiden arkipäivistä kertyi 665 tuntia. Videot kattavat yhteensä noin 186 tunnin ajanjakson. Se on liikaa käsiteltäväksi ilman jäsentelemistä ja tiivistämistä. Kolmeen perheeseen asennettiin vain kolme kameraa, mutta kaikissa muissa tapauksissa kameroita oli neljä. Jokaisesta näistä perheestä tuli siis tietysti neljä videota, jotka liittyvät samaan ajanjaksoon. Näiden videoiden katsominen yksi kerrallaan olisi vaatinut nelinkertaisen ajan ja olisi tehnyt kokonaiskuvan muodostamisen talon tapahtumista käytännössä mahdottomaksi. Kaikkien neljän videon yhdistäminen yhdeksi videoksi olisi näin suuressa aineistossa jopa nykyisillä tietokoneilla vienyt aivan liikaa aikaa. Lisäksi se ei olisi välttämättä ollut edes mahdollista ohjelmistojen kaatumisista ja virheistä johtuen. Kun olin löytänyt video-ohjelman, jonka pystyy käynnistämään neljä kertaa niin, että sillä voi katsoa neljää videota samaan aikaan (VLC media player), etsin videoista sellaisia kohtia, joiden avulla kaikki neljä videota pystyy

samanaikaistamaan. Kaikissa tapauksissa videoista pystyi selvittämään myös kellonajan esimerkiksi tv:n, radion tai käytyjen keskustelujen avulla. Katsoin koko aineiston läpi neljää videota yhtä aikaa katselemalla ja pitäen huolta samanaikaisuuden säilymisestä aina silloin, kun videot olivat tapahtumarikkaan kohdan vuoksi tarpeen keskeyttää tai takaisinkelata (ks. Kuva 8). Videoita katsellessa kirjasin ylös kahdella tarkkuudella sen, mitä talossa tapahtui. Väljemmällä tarkkuudella kirjasin tapahtumat taulukkoon, johon muutamilla sanoilla kuvasin jokaiseen soluun sen, mikä oli solua vastaavan kymmenminuuttisen pääasia (ks. Kuva 7).

Kello	Ruokapöytä-kamera	Sohva-kamera	TV-kamera	Lastenhuone-kamera	R-aika	S-aika	T-aika	L-aika
16:35	Tyhjä	Tyhjä	TV kiinni	Tyhjä	0:00:00	0:00:00	0:00:00	0:03:39
16:45	Äiti siivoaa pöytää	Sisko tarkastelee kameraa	TV kiinni	Sisko katselee kameraa	0:08:41	0:10:00	0:09:39	0:13:39
16:55	Äiti pilkkoo porkkanaa	Kaikki katsovat TV:tä	Dinojuna - lastenohjelma	Tyhjä	0:18:41	0:20:00	0:19:39	0:23:39
17:05	Tyhjä	Kaikki katsovat TV:tä	Dinojuna - lastenohjelma	Tyhjä	0:28:41	0:30:00	0:29:39	0:33:39
17:15	Äiti laittaa ruokaa	Lapset katsovat TV:tä	Dinojuna - lastenohjelma	Tyhjä	0:38:41	0:40:00	0:39:39	0:43:39

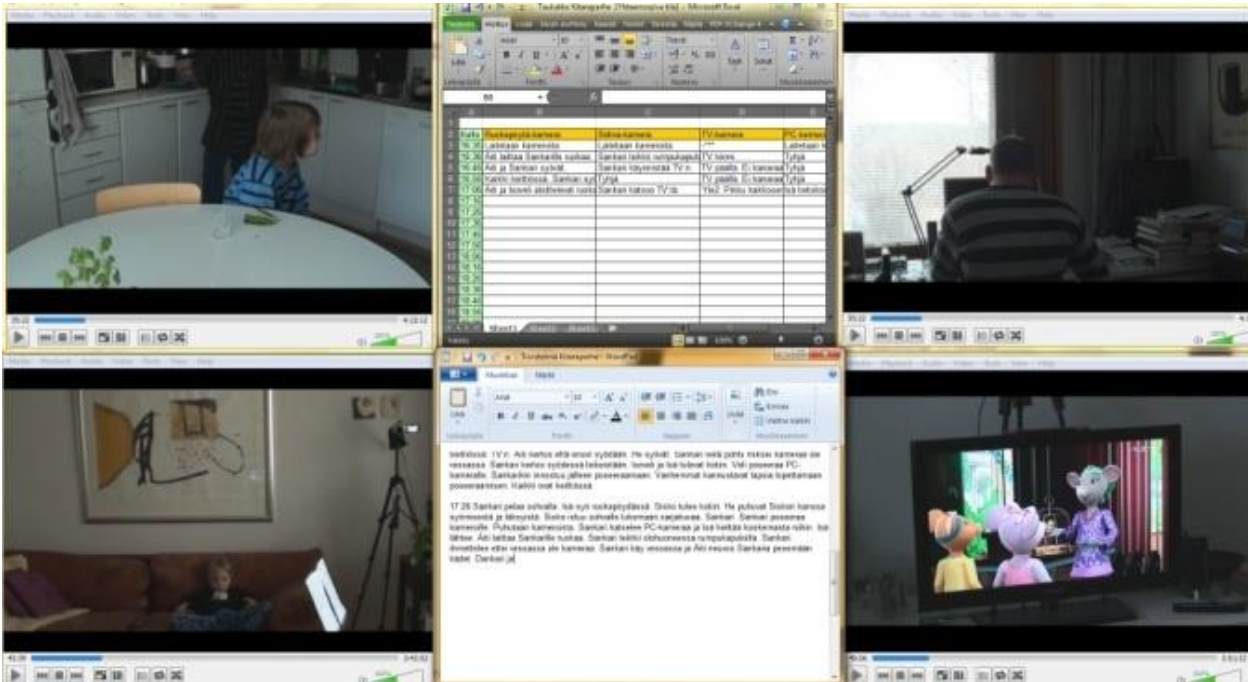
Kuva 7 Esimerkki aineistoa kuvaavasta taulukosta. R-aika, S-aika jne. kertovat mistä kohdasta alkaen kullakin kameralla kuvatun videon nauhasta löytyy kyseinen 10 minuutin jakso

Tarkemmin kirjoitin tapahtumista tiivistelmään, jossa jokainen kymmenminuuttinen eroteltiin omaan kappaleeseensa. Se viisi tai 12-vuotias lapsi, jonka tarhan tai koulun kautta perhe oli tullut tutkimukseen mukaan, sai tiivistelmissä ja taulukoissa nimityksen Sankaritar tai Sankari¹. Hän on ainoa perheen lapsista, jota haastateltiin, joten hänen selkeä yksilöimisensä oli potentiaalisesti tärkeää. Muita perheenjäseniä nimitin Äidiksi, Isäksi, Siskoksi, Isosiskoksi, Veljeksi ja niin edespäin.

Taulukkoa tehdessä pääperiaatteenani ei aina ollut sen kuvaaminen, mitä kyseessä olevan kymmenminuuttisen aikana tapahtui ajallisesti suurimman osan. Jos sohvalla ei 6½ minuuttiin ollut ketään, mutta sen jälkeen 3½ minuutin ajan äiti kutitteli siinä tytärtään, sai tätä kymmenminuuttista vastaava solu esimerkiksi tekstin: "Äiti kutittelee Siskoa". Tämä johtuu siitä, että sekä taulukon että tiivistelmän ensisijaiset tarkoitukset olivat 1) kuvata mitä kaikkea kuvauspäivänä oli tapahtunut,

¹ Tämä oli projektin johtajan Anja Riitta Lahikaisen idea.

sekä 2) helpottaa tutkijoita löytämään haluamiaan kohtia videoilta nopeasti. Täydellisenä ajankäyttötiedana näitä dokumentteja ei siis voida pitää.

Kuva 8 Videoiden katsomista taulukkoa ja tiivistelmää tehden

Tiivistelmiin kuvasin perheenjäsenten tulemiset, menemiset, tekemiset ja mahdollisimman kattavasti myös heidän välisen vuorovaikutuksensa. Vuorovaikutuksessa keskityin projektin johtajan ohjeiden mukaisesti erityisen tarkasti vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen kirjaamiseksi ylös mahdollisimman kattavasti niin, että kirjaamisesta kävisi ilmi se, kuka vuorovaikutuksen on aloittanut ja miten siihen vastattiin. Tämä onkin ollut tutkimuskysymysteni kannalta tärkeää. Kaikkia tekemisiä ja huoneesta toiseen liikkumisia en kuitenkaan tiivistelmiin kirjannut ja sellaiset tapahtumat, joilla en mitenkään voinut kuvitella olevan tutkimuksellista mielenkiintoa, jätin raportoimatta. Tällaisia ovat esimerkiksi yksin kotona olevan äidin vessassa käynti tai pojan matka ruokapöydästä jääkapille hakemaan lisää maitoa. Jotkut tapahtumat jäivät kirjaamatta sen vuoksi, että olin jo kuvannut ne yleisemmällä tasolla ja niiden kuvaaminen tarkemmin olisi paisuttanut tiivistelmän liian pitkäksi. Tämä oli tyypillistä esimerkiksi silloin, kun lapsi pelasi videopeliä. Pelissä tapahtuu tietysti koko ajan jotain uutta, mutta kun lapsen pelaamista oli jollain tavalla jo aiemmin kuvattu, saatoin pelaamisen jatkumista raportoida vaikkapa näin: *"Sankari pelaa edelleen samaan tapaan"*.

Myöskään kaikkia keskusteluja ei ollut mielekästä kuvata tarkasti, vaan usein kirjasin vain keskustelun aiheen joidenkin lyhyiden ja hyvin tavanomaisten sananvaihtojen taas jäädessä kokonaan ilman omaa merkintäänsä. Yleensä tällaiset sananvaihdot olivat kuitenkin osa jotain episodina, jonka olin jo kuvannut yleisemmällä tasolla. Tiivistelmiä kirjoittaessa huomasin nopeasti, ettei perheenjäsenten mielentiloihin viittaavien sanojen käyttöä kannata täysin välttää. Tiivistelmät sisältävät siis esimerkiksi seuraavanlaista kuvausta, jossa oletuksena on, että olen ymmärtänyt äänensävyjä ja tunnelmaa pääpiirteittäin oikein:

"21:30 Sankaritar saa tekstiviestin. Sankaritar imitoi muotiohjelman mainoksen puhetta. Äiti patistaa entistä painavammin syömään puuroa. Sankaritar ei vastaa. Mainoskatko loppuu ja Muodin huipulle -ohjelma jatkuu. Äiti sanoo närkästyneenä: 'onks tää nyt sitä Greyn anatomiaa vai mitä? Mä en pysy ollenkaan mukana.' Sankaritar vaihtaa Neloselle, jossa Greyn anatomia onkin jo jatkunut. Äiti tuhahtaa."

Tunnelmien mukaan ottaminen kuvaukseen mahdollistaa paremmin sen, että tutkiessa voidaan löytää mielenkiintoisia kohtia aineistosta nopeasti ja se ehkäisee tiivistelmän paisumista liian pitkäksi. Saman tapahtumaketjun kattava kuvaaminen vähemmällä tunnelmien tulkinnalla vaatisi lisää yksityiskohtaista selittämistä ja tekisi tiivistelmästä huonommin luettavan. Toisaalta tiivistelmiin on myös poimittu suoria sitaatteja aineistosta ja pyritty niin faktuaaliseen ja vailla olettamuksia olevaan perusvireeseen kuin vain suinkin on ollut mielekästä.

Aina, kun olin jonkin perheen kohdalta käynyt koko videoaineiston läpi, muodostin tiivistelmän alkuun ingressin siitä, mikä perheessä oli tyypillistä ja mikä silmäänpistävää. Ingressi sisälsi joskus paljonkin tulkintaa, mutta siitä voi helposti päätellä, mikä on subjektiivista tulkintaa ja mikä konkreettista faktaa:

"Perheessä on vahva toisten kuuntelemisen ja toisille vastaamisen tapa. Erityisesti vanhemmat kuuntelevat ja vastailevat paljon läsnä olevasti, mutta Sankari ja Isä välillä jättävät reagoimatta toisten juttuihin. Isä osallistuu tasavertaisesti lastenhoitoon ja miltei yhtä paljon myös kodinhoitoon. TV on koko loppuillan päällä, mutta lähinnä vain Sankari jättää tv:tä tuijottaessaan vastaamatta toisten esittämiin kysymyksiin."

Annoin jokaiselle perheelle lopuksi sellaisen koodinimen, joka olisi mieleenpainuva ja joka yksilöisi perheen kaikista muista 25:stä perheestä. Eräässä perheessä potkittiin ulkona harmaata jumppapalloa. Peliä kutsuttiin "norsupalloksi" ja perhe saikin koodinimen "Norsupalloilijat". Joidenkin perheiden koodinimissä on moraalinen sävy ja siitä on oltava tietoinen, jottei koodinimi ala ohjata tulkintaa ei-toivotulla tavalla. Toisaalta se tavoite, että koodinimi yksilöisi jokaisen perheen ja että sen avulla saisi helposti palautettua kyseisen perheen mieleensä, aiheutti

johdonmukaisesti sen, että annoin eräänkin perheen koodinimeksi "Varastajat". He olivat ainoa perhe, jossa perheenjäsenen suorittama varkaus tuli kuvauspäivänä ilmi, joten nimi on hyvin yksilöivä. Lisäksi varkauteen liittyvät keskustelut olivat päivän huomiota herättävimpiä kohtia, joten nimi palauttaa hyvin mieleen sen, mikä perhe on kyseessä ja mitä heillä kuvauspäivänä tapahtui. Tiivistelmän alkuun piirsin myös asunnon pohjapiirustuksen ja tavaroiden järjestyksen siltä osin, kun se videoista kävi ilmi. Joissain tapauksissa tämä toimii hyvin tukien tiivistelmän tekstien parempaa ymmärrettävyyttä ja kaikissa tapauksissa vähintäänkin auttaa entisestään perheiden erottamista ja antaa lisää mahdollisuuksia muistaa nopeasti, pelkkää tiivistelmän ensimmäistä sivua katsomalla, mikä perhe on kyseessä.

5.3. Litterointi

Litterointi tarkoittaa nauhoitetun vuorovaikutuksen saattamista tekstimuotoon. Litteroin tutkielmani kannalta relevantit osat laadullisen tutkimuksen tekemiseen kehitetyllä Transana -ohjelmalla. Harmillisen paljon aikaa ja vaivaa on mennyt siihen, että olen saanut litteroitavista videoklippeistä tehtyä sellaisia versioita, joita tämä ohjelma pystyy virheettömästi käsittelemään. Tein videoklipit Adobe Premiere Elements 10 -ohjelmalla. Jostain syystä silloin, kun käytin nykyaikaisia kodekkeja videoiden ääni- ja kuvaraitojen koodauksessa, Transana pian videoita toistaessaan hukkasi ääniraidan kokonaan. Löydettyäni vanhemmista kodekeista Transanan kanssa yhteensopivat versiot, kohtasin vielä ongelmia sen kanssa, että eri tietokoneisiin asennetut Transanat toimivat viallisesti eri kodekeilla koodattujen videoklippien kanssa. Sama video, joka toimi Transanassa moitteetta toisella tietokoneella, ei toisen tietokoneen aivan samassa Transanan versiossa enää toiminutkaan. Tämä johtunee siitä, että Transana hyödyntää tietokoneella jo valmiiksi olevaa video-ohjelmaa omassa äänen ja kuvan käsittelyssään. Vaikeuksista huolimatta Transanan käyttö mahdollisti nopeamman litteroinnin ja teki siten mahdolliseksi litteroida pidempiä pätkiä aineistoa. Lisäksi sen avulla pystyin paremmalla tarkkuudella ja varmuudella mittaamaan keskustelussa ilmenevät tauot, sillä Transanassa ääniraitaa näkyy litteroijalle äänenvoimakkuuskäyränä.

Keskustelunanalyttisessä litteraatiossa voi olla hyödyllistä litteroida puheen lisäksi myös kehoon ja katseen osuutta vuorovaikutuksessa. Kirjasin ei-sanallista vuorovaikutusta litteraatioihin aina siinä määrin kun se tuntui relevantilta. Käytin litteroinnissa Seppäselältä (1995b) hieman soveltaen omaksuttuja merkkejä:

1. Sävelkulku

prosodisen kokonaisuuden lopussa:

.	laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio

prosodisen kokonaisuuden sisällä tai alussa:

↑	seuraava sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
↓	seuraava sana lausuttu ympäristöä matalammalta
<u>just</u>	painotus tai sävelkorkeuden nousu muualla kuin sanan lopussa

2. Päällekkäisyydet ja tauot

[päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
(0.5)	mikrotaukoa pidempi tauko; pituus ilmoitettu sekunnin kymmenesosina
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta

3. Puhenoisuus ja äänen voimakkuus

>joo<	(sisäänpäin osoittavat nuolet) nopeutettu jakso
<joo>	(ulospäin osoittavat nuolet) hidastettu jakso
°joo°	ympäristöä vaimeampaa puhetta
JOO	(kapiteelit) äänen voimistaminen

4. Hengitys

.hhh	sisäänhengitys; yksi h-kirjain on 0.1 sekuntia
hhh	uloshengitys
.joo	(piste sanan edessä) sana lausuttu sisäänhengittäen

5. Nauru

he he	naurua
j(h)oo	suluissa oleva h sanan sisällä kuvaa uloshengitystä, useimmiten kyse on nauraen lausutusta sanasta
£joo£	hymyillen sanottu sana tai jakso

6. Muuta

#joo#	nariseva ääni
@joo@	äänien laadun muutos
jo-	(tavuviiva) sana jää kesken
t'ota	(rivinylinen pilkku) vokaalin kato
katos	(lihavointi) voimakkaasti äännetty klusiili
(joo)	sulkujen sisällä epäselvästi kuultu jakso tai puhuja
(-)	sana, josta ei ole saatu selvää
(--)	pidempi jakso, josta ei ole saatu selvää
((itkee))	kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentteja ja selityksiä tilanteesta

5.4. Tutkimuksessa mukana olleet perheet

Kuvailen seuraavaksi kyselylomakkeiden ja haastatteluiden kautta saadun tiedon avulla tutkimukseen osallistuneita perheitä ja heidän kotejaan. Voimme hieman myös arvioida sitä, kuinka tavanomaisia perheet ovat vertaamalla heidän antamiaan vastauksia niihin vastauksiin, joita päiväkodeissa ja kouluissa jaettujen kyselylomakkeiden kautta saimme suuremmalta joukolta vanhempia. On kuitenkin huomattava, että myös siellä jaettuihin lomakkeisiin vastauksia tuli siinä mielessä valikoituneesti, että vastausprosentit olivat ensinnäkin monesti melko pieniä ja toiseksi pienempituloisten alueiden koulujen vastausprosentti (37%) erosi suurempituloisten vastausprosentista (71%) huomattavasti ja päiväkotienkin kohdalla oli jossain määrin havaittavissa samaa ilmiötä (pienempituloisten alueella vastausprosentti 34% ja suurempituloisten alueella 42%)

Taulukko 1 Joitain kuvailevia tunnuslukuja tutkimukseen osallistuneista perheistä

	Videointiin osallistuneet (N = 24)		Kaikki lomakkeen täyttäneet (N = 259)	
	5v. (N = 12)	12v. (N = 12)	5v. (N = 110)	12v. (N = 149)
Medioituminen				
TV:iden määrä	1,42	2,17	1,48	2,05
Videolaitteiden määrä	1,25	1,58	1,30	1,62
Tietokoneiden määrä	1,75	2,00	1,71	2,35
Pelikoneiden määrä	0,92	1,42	0,82	1,60
Lapsi katselee tv:tä arkisin	1:12	1:40	-*	-
Lapsi pelaa arkisin	0:35	1:20	-	-
TV auki päivittäin**	4:50	4:41	-	-
TV auki lapsen hereillä ollessa	3:52	3:51	-	-
Lapsi katselee TV:tä päivässä	1:20	1:52	-	-
Lapsi pelaa päivässä	0:34	1:26	-	-
Perherakenne ja materiaaliset puitteet				
Lapsi asuu yhdessä molempien vanhempien kanssa	83 %	75 %	81 %	71 %
Lapsen kanssa asuvien sisarusten määrä	1,58	1,17	1,15	1,21
Asunnon koko (m ²)	102,67	166,00	107,46	118,14
Huoneiden lukumäärä	3,83	5,50	3,93	4,38
Kohdelapsista tyttöjä	25 %	33 %	43 %	49 %
Äidillä vähintään opistotason koulutus	67 %	83 %	65 %	67 %
Isällä vähintään opistotason koulutus	27 %	50 %	52 %	51 %
Äiti töissä	58 %	83 %	70 %	80 %
Isä töissä	73 %	75 %	80 %	87 %
Asunto paremman toimeentulon alueella	42 %	67 %	56 %	60 %
Tulojen riittävyys koetaan kohtalaiseksi tai hyväksi	92 %	92 %	86 %	95 %

Tulojen riittävyys koetaan hyväksi	50 %	58 %	47 %	41 %
------------------------------------	------	------	------	------

* Nämä kysymykset kysyttiin haastatteluissa, jotka tehtiin vain videointiin osallistuneissa perheissä.

** Kaikki "päivittäin" -arvot ovat arkipäivien ja viikonloppupäivien avulla muodostettuja summamuuttujia, jotka kertovat keskiarvon viikonpäivästä riippumatta.

Taulukoon 1 lasketuista keskiarvoista käy ilmi, että videointiin osallistuneiden perheiden elektroniikkalaitteiden määrä oli hyvin samanlainen kuin niillä perheillä, jotka täyttivät pelkän kyselylomakkeen (esim. tietokoneiden määrän keskiarvot viisivuotiaiden perheissä 1,75 videointiin osallistuneilla ja 1,71 kaikilla lomakkeen täyttäneillä sekä 12v. kohdalla 2,00 ja 2,35). Myös se, kenen kanssa lapsi jakoi kotinsa, oli melko sama, joskin videoiduissa perheissä viisivuotiailla lapsilla oli keskimäärin hieman enemmän kotona asuvia sisarusia (5v. 1,58 ja 1,15 sekä 12v. 1,17 ja 1,21). Asunnon koko (5v. 102,67m² ja 107,46m² sekä 12v. 166m² ja 118,14m²) ja huoneiden määrä (5v. 3,83 ja 3,93 sekä 12v. 5,50 ja 4,38) olivat muuten samanlaisia paitsi 12-vuotiaiden kohdalla videointiin osallistui useampia perheitä, joilla oli verrattain suurikokoiset asunnot. Vain neljäsosa tutkimukseen osallistuneista viisivuotiaista lapsista ja kolmasosa 12-vuotiaista lapsista oli tyttöjä, kun tavallisesti tyttöjen osuus on tietenkin likimain 50%. Yksi ero on myös perheen isien koulutustasossa. Videoiduissa perheissä vain 27% viisivuotiaiden lasten isistä oli suorittanut vähintään opistotasoisesta koulutuksen, kun pelkän kyselylomakkeen palauttaneiden kohdalla vastaava lukema oli 52%. Videointiin osallistuneiden perheiden äideistä noin kaksi kolmasosaa oli korkeammin koulutettuja, joten voidaan todeta että tarkempaan tutkimukseen osallistuneissa perheissä oli siis tavallista enemmän sellaisia, joissa äiti oli opiskellut enemmän kuin isä.

6. ANALYYSI JA TULOKSET

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on: *millä tavoin lapsi tekee aloitteita ja kehoituksia vanhemman läsnä olon, ajan ja huomion saamiseksi vapaa-ajan yhdessä viettämiseen liittyen?* Alun perin tarkoitukseni oli vastata tähän kokoelmaan perustuvan keskusteluanalyttisen tutkimuksen avulla. Tutkimusongelmani olikin muotoutunut niin, että katselin aineistoa ilman valmista kysymystä ja tunnistin sieltä minua kiinnostavan ilmiön: lapsi tekee *aloitteen yhteiseen vapaa-ajan viettoon* ja se *mitä sen jälkeen tapahtuu*. Seuraava ote on siitä nimenomaisesta kohdasta joka mielenkiintoni herätti:

Arto : tuu äit==iti (0.7) vähä leikkii.
Isä : j(h)o(h)oho 't alota sää ny siit,

Heti seuraava vaihe osoittautui kuitenkin ongelmalliseksi. Tulisiko minun nyt katsella koko aineisto uudelleen läpi pitäen silmällä paralleelien tapauksien ilmenemistä, tehdä niistä jokaisesta videoklippi ja litteroida videoklippien muodostama korpus kokonaisuudessaan? Videoaineistoa on yhteensä 665 tuntia ja sen katsomisessa täytyy huolehtia neljällä kameralla kuvattujen videoiden yhtäaikaista toistosta. Lapsi voi pyytää vanhempaa vapaa-ajanviettoon melkein missä aineiston kohdassa. Tutkielmani puitteissa ei ole mitenkään mahdollista katsoa koko aineistoa montaa kertaa läpi.

Muut tutkijat, jotka ovat halunneet tehdä suuresta aineistosta keskusteluanalyttistä kokoelman keräämiseen perustuvaa tutkimusta, ovat yleensä ratkaisseet asian niin, että ovat valinneet tutkimuskohteeksi sellaisen ilmiön, joka voi ilmetä vain tiettyinä aikoina ja joka siksi löytyy aineistosta ilman, että sitä tarvitsee kokonaan katsella. Näin tekivät monet CELF:in tutkijoista valitessaan aiheeseen esimerkiksi ruokapöytäkeskustelut (Ochs & Shohet 2006) tai ensimmäisen läksyjen tekemisestä (Wingard 2006). Tämän linjan ottaminen tarkoittaisi kuitenkin sitä, että lapsen esittämiä pyyntöjä yhteiseen vapaa-ajan viettoon ei kokoelmaan perustuen tutkittaisi lainkaan laajoista aineistoista. Ja jos aineisto ei olisi perheiden kodeista ja se ei ole riittävän laaja, niin siitä tuskin saisi tätä ilmiötä kattavalla tavalla käsittävää korpusta kerättyä.

Päätin aiheeni hylkäämisen sijasta joustaa sen verran keskusteluanalyttisessä menetelmässä, että käyttäisin videoklippi -kokoelman keräämiseen apuna jo aiemmin kuvauspäivien tapahtumista kirjoittamiani tiivistelmiä. Onneksi tiivistelmiä tehdessäni olin jo projektinjohtajan ohjeiden mukaan alusta saakka keskittynyt vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen, vaikka oma tutkimuskysymykseni ei silloin ollutkaan vielä muotoutunut. Hän oli nimenomaan kehottanut minua olemaan tarkkana sen suhteen, kumpi tekee aloitteen. Luin läpi kaikki tekemäni tiivistelmät ja poimin sieltä sellaiset kohdat, joissa lapsi tekee aloitteen yhdessä olemiseen tai kysyy jotain, joka voisi olla vapaa ajan keskustelun aloittaminen. Tein leikkaamalla ja liimaamalla näistä kohdista erillisen tiedoston, koska ajattelin mahdollisesti hyödyntäväni niitä klippikokoelman keräämisen lisäksi myös niiden sisältöjen kuvailemiseen. Ajatuksenani oli katsoa kaikki kohdat läpi videolta, katsellessani tarkentaa tutkittavana olevan ilmiön määrittelyä ja litteroida kaikki ne kohdat,

joissa alun perin havaitsemani lapsen aloitteen kanssa paralleleja ilmiöitä näkyy. Tämän jälkeen olisin kuvaillut koko niiden keinojen kirjjon (esim. hiljaisuudella vastaaminen, myöhemmäksi lykkääminen tms.), joita vanhemmat ja lapset aineistossa käyttävät silloin, kun lapsi pyytää vapaa-ajan yhdessäoloa ja vanhempi toimii jollain lailla tämän aloitteen jälkeen.

Kohtia, joissa tiivistelmien perusteella ilmiö voisi esiintyä, löytyi yhteensä 315 kappaletta. Ymmärsin pian, että edelleenkin työmäärä olisi liian suuri toteutettavaksi tämän tutkielman puitteissa. Olin kuitenkin aineistoa katsellessa huomannut monia tilanteita, joissa vanhemmat eivät vastanneet aloitteeseen lapsen odottamalla tavalla, ja harkitsin kokoelman keräämiseen perustuvan tutkimukseni rajaamista niin, että vaihtaisin tutkittavaksi ilmiöksi ainoastaan nämä tilanteet. Silloinkin kerättävän kokoelman koko olisi vielä kuitenkin kovin suuri ja lisäksi minusta alkoi tuntua, että kiinnostavin tapa kuvata näitä tilanteita olisi yksittäistapauksen analyysi, sillä ne näyttivät usein olevan parhaiten ymmärrettävissä nimenomaan pidemmän ajan kuluessa etenevinä monivuoroisina episodeina.

Yksi vaihtoehto olisi ollut joustaa siinä, kuinka kattavan korpuksen löytämästäni ilmiöstä kerään. Olisin heti voinut karsia tiivistelmiä lukemalla löytämistäni 315 esiintymästä kaikki sellaiset pois, joista suurimmalla todennäköisyydellä puuttuu kiinnostukseni kohteena oleva ilmiö ja katsoa videolta uudelleen vain osan niistä ja litteroida vain ne, joissa ilmiö todella näyttäisi olevan. Tässä menettelytavassa olisi kuitenkin se heikkous, että se saattaisi jättää juuri jonkin tyyppiset *aloite yhteiseen vapaa-ajan viettoon ja vastaus aloitteeseen* -sekvenssit analyysin ulkopuolelle. Korpuksestani jäisivät nimittäin puuttumaan kaikki ne tapaukset, jotka tiivistelmään olivat tulleet kirjatuksi vähemmän tunnistettavina. Jo se, että keräisin korpuksen tiivistelmää alustavasti hyödyntäen enkä pelkästään katsomalla videoita, olisi jonkinlaista poikkeamista keskustelun-analyttisestä kokoelmaan perustuvan tutkimuksen tekemisen tavasta, mutta vielä aluksi aikomaani vahvempi tukeutuminen tiivistelmiin saattaisi tehdä keräämästäni korpuksesta liian vääristyneesti valikoituneen. Yksi tapa olisi ollut karsia aineistoa niin, että valitsisin sattumanvaraisesti joitakin ajanjaksoja useilta eri perheiltä ja katselisin näitä videopätkiä sitten löytämälläni ilmiölle paralleleja ilmiöitä etsien. Näin välttyisin kokonaan tiivistelmiin tukeutumiselta. Tässä olisi ollut kuitenkin se pulma, että tiivistelmien ja sen perusteella, mitä muistan aineiston lävitse katselemisesta, minua kiinnostava ilmiö saattaa loistaa poissaolollaan monissa tilanteissa ja pitkiäkin

aikoja. Tästä johtuen joutuisin todennäköisesti kuitenkin katsomaan kohtuuttoman suuren määrän aineistoa uudelleen ennen kuin saisin kerättyä mielekkään kokoista korpusta ilmiöstä.

Päätin siis yrittää vastata ensimmäiseen ja kolmanteen tutkimuskysymykseeni kokoelman avulla muodostetun yleistettävän kuvaamisen sijasta vain harvojen yksittäistapausten yksityiskohtaisilla analysoinneilla. Päätin myös käyttää jo tekemääni listaa lasten aloitteista ja vanhempien vastauksista vastatakseni toiseen tutkimuskysymykseeni ”*minkälaiseen vapaa-ajan yhdessäoloon liittyen lapset aloitteita ja kehotuksia tekevät?*” ja osittain myös kolmanteen tutkimuskysymykseeni ”*miten vanhemmat vastaavat lasten aloitteisiin yhteisestä vapaa-ajan vietosta?*”

Olin huomannut, että aina, kun kerroin ihmisille tutkielmastani niin vuorovaikutuksessa käytettyjen keinojen sijasta heitä kiinnosti eniten vain tietää, mihin kaikkeen lapset vanhempiaan pyytävät. Lisäksi itsekkin koen, että tämä on tärkeä osa lapsikeskeisen tutkimuksen antia, joten seuraavassa luvussa käsittelen tätä kysymystä tekemieni tiivistelmien pohjalta huolimatta siitä, että tällaisella tutkimustavalla ei varsinaisesti ole mitään tekemistä keskusteluanalyysin kanssa. Päinvastoin tämäntyyppisen analyysin voisi nähdä rakentuvan jossain määrin juuri sellaisen *luonnollisen asenteen* varaan, jota Garfinkelin mukaan etnometodologinen tutkimus *tutkii*, mutta jota siinä ei ole tarkoitus *käyttää*. (Ks. Luku 4.3.1.1.) En siis seuraavassa luvussa ehkä tutki listaamiani sosiaalisia tilanteita ”siltä kannalta, miten ne itse jäsentävät oman ymmärrettävyytensä” (Heritage 1996, 135–136 sit. Garfinkel 1967) etnometodologisesti riittävässä määrin. Seuraavaa lukua voikin pitää pienenä vierasperäisenä pesäkkeenä etnometodologisen tutkimukseni keskellä, mutta sen toisaalta voi ajatella myös kontekstualisoivan sitä keskusteluanalyttistä osuutta joka sitä seuraa.

6.1. Mitä lapset pyytävät ja mitä vanhemmat vastaavat?

Kerättyäni tiivistelmistä kaikki 315 tapausta lapsen tekemistä aloitteista yhteiseen vapaa-ajan viettoon tein tiivistämällä listan josta käy ilmi, mikä oli lapsen aloite ja mikä oli vanhemman siihen antama vastaus. Olin kerännyt aloitteet alun perin sitä tarkoitusta varten, että katsoisin niistä jokaisen vielä videolta uudelleen, joten sinne oli ”varmuuden vuoksi” -asenteen takia tullut jonkin verran myös sellaisia esiintymiä, jotka tiivistelmässä eivät selkeästi näyttäneet lasten pyynnöiltä yhteiseen vapaa-ajan viettoon. Järjestin ja karsin seuraavaksi aloite–vastaus -pareja ryhmiin niiden eri ominaisuuksien mukaan. Käyttämäni menetelmää voisi kenties kutsua teemoitteluksi (Saarinen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Joskus lapset tekivät kysymyksiä liittyen tutkijoiden asentamiin kameroihin tai tutkimukseen osallistumisesta luvattun pelin saamiseen, mutta en ottanut näitä aloitteita mukaan, koska niitä tilanteita ei selvästikään olisi syntynyt ilman tutkimuksen tekemistä. Vaikka onkin selvää, että jotkut niistäkin tilanteista, jotka sitten otin huomioon, eivät välttämättä olisi tapahtuneet samalla tavalla ilman kameroiden läsnäoloa, olen pyrkinyt keskittymään perheen todelliseen arkeen jättämällä kaikista ilmeisimmin tutkimuksen aiheuttamat tilanteet pois analyysistäni. Joskus kameran mikrofoni oli tunnistanut puhetta, mutta puheesta ei kuitenkaan saanut selvää. Siksi tiivistelmissä oli myös sellaisia kirjauksia kuten *”Sankari sanoo jotain äidille, mutta äiti ei vastaa”*. Nämäkin kohdat jätin yleensä teemoittelusta pois.

Olin alun alkaenkin ottanut mukaan myös kysymiset, koska olin ajatellut tehdä aineistopohjaista rajausta muiden kysymysten ja yhteiseen vapaa-ajan viettoon tähtäävien kehotusten ja pyyntöjen välille sikäli, kun se näyttäisi tarpeelliselta. Osa kysymyksellä alkavista tilanteista olivat siis aluksi tulleet mukaan, vaikka tema ei niin selkeästi olisi ollutkaan vapaa-ajan yhdessä oleminen. Kysymiset voivat olla aloitteita keskusteluun tai muuhun yhdessä olemiseen enkä halunnut, että mikään lapsen tekemä vapaa-ajan yhdessä olemisen aloite jäisi jo kättelyssä analyysini ulkopuolelle. Rajasin nyt kuitenkin pois sellaiset tapaukset, joissa lapsi pyytää kysymyksellään vain lupaa johonkin syömiseen tai juomiseen. En siis ottanut mukaan esimerkiksi tällaisia kohtia: *”Sankari kysyy saako hän ottaa nyt jäätelön ja Pikkuveli pyytää myös jäätelöä.”* Joissain tapauksissa muistin, mitä olen tiivistelmää kirjoittaessani tarkoittanut ja mitä tilanteessa on tapahtunut, vaikka se ei tiivistelmästä niin selvästi käynyt ilmi. Kun eräässä tiivistelmässä esimerkiksi luki *”Sankari halua Äitiä ja Äiti laittaa Sankarille muroja.”*, niin tiesin, että äiti halusi Sankaria takaisin. Joissakin kohdissa tiivistelmästä ei käynyt ilmi, miten vanhempi on vastannut lapsen aloitteeseen, mutta kohta oli muuten sellainen, jonka kuuluisi tulla osaksi analyysiä. Silloin etsin kohdan videolta ja täydensin tiivistelmää katsottuani kohdan uudelleen.

Tutkielman puitteissa ei ole mahdollista järjestää jotain toista henkilöä tekemään aineistosta tiivistelmiä samalla periaatteella kun minä tein. Tämä on tutkielmani teemaosuuden osan yksi heikkous. Emme nimittäin pääse minun ja joidenkin toisten tekemiä tiivistelmiä vertailemalla arvioimaan, kuinka suuren osan lasten aloitteista muut tutkijat olisivat kirjanneet eri tavalla. Camposin ja kumppaneiden (2009, 801) artikkelissa kerrotaan, kuinka heidän koodatessaan perheen

arjen tapahtumia eri kategorioihin, eivät koodaajat olleet yksinkertaisiltakaan vaikuttavissa tapauksissa aina tehneet koodausta samalla tavalla (ks. Kuva 9).

Table 1
Examples and Coder Reliabilities for Behaviors Displayed by Family Members Upon Mother and Father Return Home From Work

Coded behaviors	Behavior examples	κ	Description of agreements ^a
Positive behaviors	"Hello, how are you?" in warm voice tone "Daddy!" in warm voice tone Hugs, physical approach toward parent	.84	62 agreements of 77 instances
Information reports	"Guess who lost a tooth today?" "I got an A on my test today!"	.79	16 agreements of 21 instances
Logistic behaviors	"Could you pick up Child X from soccer?" "The bill came in the mail"	.65	6 agreements of 11 instances
Distraction	Not acknowledging returning adult, otherwise engaged in activity (e.g., watching TV, playing video game, phone)	.57	10 agreements of 19 instances
Negative behaviors	"You're home late AGAIN"	.49	1 agreement of 3 instances
All behaviors together		.78	95 agreements out of 131 instances

^a Number of times coders agreed out of all instances when either judge coded a behavior occurrence.

Kuva 9 Eri koodaajien yksimielisyys vanhempien kotiinpaluuseen liittyvän käyttäytymisen koodaamisessa (Campos ym. 2009, 801)

Kokeilin ja pohdin useita eri tapoja järjestellä aloite–vastaus -pareja luokiksi ja järjestää luokkia laajemmiksi kategorioiksi. Lopulta päädyin kuuteen pääluokkaan: *arkitieto ja -toimet, leikki, läheisyys, pelaaminen, tv ja uudelleen pyytäminen* (ks. Taulukko 2 ja Taulukko 3). *Pelaamiseen ja televisioon* liittyvät aloitteet olivat todella niin runsaita ja monimuotoisia, että tein niitä varten omat luokat. *Uudelleen pyytäminen* eroaa muista luokista siinä mielessä, että siihen laittamiani aloitteita ei yhdistänyt aihe vaan se, että ne kaikki olivat sellaisia pyyntöjä tai kehotuksia, joita lapset esittivät jo toistamiseen. Kuvailen seuraavaksi luomani kuusi pääluokkaa alaluokkineen. Kerron joissain tapauksissa myös esiintymien määristä. Teen tämän siitä huolimatta, että kyseessä ei ole järjestelmällinen kvantitatiivinen tutkimus, jonka avulla voisi saada tilastollisesti luotettavaa numeerista tietoa. Erityyppisten aloitteiden ja vastausten esiintymisten määrät voivat tästä huolimatta nimittäin antaa niiden esiintymismuotojen kirjon lisäksi hyviä *vihjeitä* myös niiden esiintymisten todellisista määristä perheiden arjessa.

Taulukko 2 Aloite–vastaus -parien pääluokat ja alaluokat (ensimmäiset kolme pääluokkaa)

Arkitieto ja -toimet	Leikki	Pelaaminen
yleinen tiedonpyyntö	kertoo leikeistään	kertoo pelistään
yleiset luvat	kysyy lupaa leikkiin	kehottaa katsomaan peliä
kertoo kokemuksestaan	tekemisen puute	pelilupa
kertoo itsestään	kertoo yhteisen tulevan leikin toiveesta	teknisen avun pyyntö
yllättävät huudahdukset	pyytää apua leikkiin	pelikaverin järjestämisapu
yleinen tiedonanto	leikin lopun ennakointi	ohjeiden pyyntö
kyselee ulkoilusta	pyytää leikkimään	apua taidon puutteeseen
kysyy aikuisten keskustelusta	oma-aloitteinen leikin seuraaminen	tieto-avun pyyntö
yleinen tekninen tieto	pohtii sosiaalisia leikkiin liittyen	arviointi-avun pyyntö
sosiaalinen tiedonpyyntö	ehdottaa ominaisuuksia yhteiseen leikkiin	tekninen apu katseluun
sosiaalinen tiedoksianto	pyytää valitsemaan yhteisessä leikissä	sosiaalinen avun pyyntö
yleinen keskustelu	pyytää valintaan osallistumista omassa leikissä	pelaamisen seuraaminen
yleinen tekninen apu	pyytää yhteisen leikin lopun lykkäämistä	pelin valinnan tekninen apu
	kommentoi yhteisen leikin loppumista	pelin valinnan teknisyydestä kertominen
	pyytää jatkamaan leikkiä	kertoo sisaren saavan pelata enemmän
	temmeltää	yhdessä pelaamisen pyytäminen
	esiintyy	kertoo tietokoneesta
	esittelee leluja	
	lelun kuvaileminen	
	hakee lohdutusta leikissä pettymiseen	
	pyytää lukemaan	
	lukemisen suunnittelu	
	kysyy sadusta	

Taulukko 3 Aloite–vastaus -parien pääluokat ja alaluokat (jälkimmäiset kolme pääluokkaa)

Televisio	Läheisyys	Uudelleen pyytäminen
tekninen avun pyyntö	fyysinen läheisyys	leikkimiseen liittyvä
kääntämisavun pyyntö	lohdutus	pelaamiseen liittyvä
tiedonpyyntö	parantaminen ja hoitaminen	päivästä kertominen
riemuisa ohjelman alun ilmoittaminen	mukaan pyytäminen	tv:oon liittyvä
kertoo tv:stä	pyytää kilttiä käytöstä	
sosiaalinen tiedoksianto	häiritsevä läheisyys	
kutsuu tv:n katseluun	läheisyyspuhe	
vuorosanojen etukäteen lausuminen	kutsuminen	
selitys tv-laitteiden käyttötaidoista	yleinen läheisyys	
kertoo itsestään tv:n katselijana	yhteinen hetki	
kertoo mitä alkaa katsella	läheisyyden esteiden poisto	
ohjelman loppumisen ilmoittaminen	esiintyminen	
sosiaalinen tv -kysymys	seuraa ja tulee luo	
	tervehtii	
	kysyy missä vanhempi on	
	pyytää kantamaan	

6.1.1. Arkitieto ja -toimet

Tähän luokkaan laitoin aloitteet, jotka koskevat arkisia luvan pyytämisiä, koetusta kertomista, itsestään kertomista, tiedon jakamista, ulkoilemisesta kyselemistä, aikuisten keskustelusta kysymistä, yleisen teknisen tiedon tai avun kysymistä, sosiaalisia tiedonpyyntöjä ja tiedoksiantoja tai yleistä keskustelua. Kuten näiden alaluokkien nimien perusteella voi arvata, on niiden sisällä myös joitain sellaisia aloitteita, jotka eivät välttämättä ole kutsuja yhteiseen vapaa-ajan viettoon. Yhteensä luokkaan tuli 60 esiintymää. Kun rajaamme huomion pelkästään niihin, jotka selkeästi ovat vapaa-ajanviettoon liittyviä, eräs kiinnostavimmista luokista on ilman muuta *yleinen tiedonpyyntö*. Sinne laitoin kaikki yleisesti maailmaa koskevat kysymykset, jotka avasivat keskustelua vanhemman kanssa. Tässä on kyseessä joukko samanlaisia tilanteita, joita Marjorie Harness Goodwin (2007) kuvasi eräässä CELF:n perheessä, jossa hänestä oli poikkeuksellisen paljon naurua, leikkiä ja iloa. Goodwinin mukaan näiden *oppimistuokioiden* (occasional knowledge exploration) menestyksen avain oli siinä, että vanhempi alkoi johdatella lasta syvemmälle johonkin aiheeseen vasta, kun oli huomannut lapsen ilmaisevan siihen kiinnostusta.

Yleisen tiedonpyynnön alaluokkaani kertyi 13 esiintymää lapsen itsensä esille nostamista tiedollisista kysymyksistä. Niistä jokainen oli potentiaalinen alku menestyksekkäälle oppimistuokiolle. Niihin kuului muun muassa lapsen kysymyksiä siitä, mitä tarkoittaa, kun äidillä vetää suonta, tuleeko ilma todella kasvien sisältä, mistä pölyä tulee ja miten karpänen lentää sateella? Oli kysymyksiä ajasta kuten kuinka pitkä aika on 13 tuntia, koska tulee uusi vuosi ja koska lapsi täyttää kymmenen? Oli kysymys vakavasta aiheesta (mitä keisarileikkaus tarkoittaa) ja kysymyksiä rahasta: riittääkö 2,40€ pätkiksen ostamiseen? *Yleisen tiedonpyynnön* aloitteisiin vanhemmat poikkeuksetta vastasivat selittämällä lapsen kysymää asiaa. Niihin ei jätetty vastaamatta. Tietoa ei pantattu. Näyttää siltä että M. H. Goodwinin tutkimusperhe ei ole ainoa, jossa vanhemmat ovat oivaltaneet lapsen oma-aloitteisen mielenkiinnon osoituksen tärkeyden. Näissä tilanteissa lapset osoittavat, että sosialisatio voi tapahtua myös lapsilähtöisesti ja että tärkeiden asioiden oppiminen voi olla myös hauskaa ja kiinnostavaa.

Muista tämän luokan alaluokista mainittakoon *itsestään kertominen*, joka sisältää vain yhden esiintymän:

”Sankari menee Äidin kanssa kastelemaan parvekekukkia. Sankari leuhkii että hän uskaltaa uida kylmässäkin vedessä, mutta Isoveli ei. Kukaan ei kommentoi tätä.”

Minusta oli yllättävää, että tämä oli ainoa lapsen oma-aloitteinen itsekehun muoto. Se, että äiti ei vastaa itsekehuun, vaan sitä seuraa hiljaisuus, voidaan nähdä hienovaraisena tapana ohjata lasta pois tällaisten puheenvuorojen esittämisestä, sillä eihän oma-aloitteinen itsekehu ole kulttuurissamme yleisesti niin suotavaa.

6.1.2. Leikki

Leikki -luokkaan tuli suunnilleen saman verran esiintymiä kuin arkitiedon ja -toimien luokkaan. Siihen kuuluvat seuraavat alaluokat: kertoo leikistään, kysyy lupaa leikkiin, pyytää leikkimään, kysyy apua tekemisen keksimiseen, toivoo vanhemman myöhemmin tänään leikkivän kanssa, pyytää apua leikkiin, kysyy kuinka kauan vielä voi leikkiä, vanhemman oma-aloitteinen leikin seuraaminen, sosiaaliset pohdinnat leikistä (esim. ”mitä jos äiti kaatuu leikkinyrkkeillessä?”), yhteisen leikin säätoehdotukset, pyytää valitsemaan yhteistä leikkiä, pyytää vanhempaa päättämään puolestaan miten leikkisi, pyytää lykkäystä leikin lopulle, valittaa leikin lopusta, pyytää jatkamaan leikkiä, temmeltää, esiintyy, esittelee leluja, kertoo mitä pitää lelusta, hakee lohdutusta leikissä pettymiseen, lukemisen suunnittelu, pyytää lukemaan ja kysyy sadusta.

Kaksi värikkäintä leikkiin liittyvää alaluokkaa olivat *leikistä kertominen* (10 esiintymää), jossa vanhempien vastaukset vaihtelivat vastaamatta jättämisestä (yksi esiintymä) aktiiviseen kuunteluun, kehumiseen ja valmiin piirustuksen väritysehdotukseen, sekä *leikkimään pyytäminen* (15 esiintymää), jossa vastaukset jakautuivat suostumiseen, vastaamatta jättämiseen, kieltäytymiseen ja aloituksen lykkäämiseen. Lapset pyysivät vanhempiaan mukaan muun muassa nyrkkeilyyn, pelleilypainiin, krokotiililelulla leikkimiseen, legoilla leikkimiseen, lautapeliin, arvoitusten kertomiseen, lelumiekkailuun, tehtäväkirjan tekoon ja sen arvuutteluun, kuka lapsi esittää nyt olevansa.

Alaluokat *pyytää lukemaan* ja *kysyy sadusta* sisälsivät kumpikin vain yhden esiintymän. Täytyy muistaa, että tämä ei tarkoita sitä, että koko aineistossa luettiin satua vain kerran, vaan se tarkoittaa sitä, että kirjasin tiivistelmään lapsen itse tekemän aloitteen sadun lukemisen alkamiseksi vain kerran ja kysyvän sadusta vain kerran. Näiden lisäksi oli yksi *lukemisen suunnittelemisen* tapaus, jossa lapsi sylissä istuessaan kyseli jo iltaan varautuen, että voisiko se olla isän sijasta äiti, joka tänään lukee sadun. Lukemis -aloitteiden vähäisyys on mielenkiintoista, kun verrataan sitä

seuraavissa luokissa esitelyihin aloitteisiin siitä, kun lapsi pyytää pelin tai videon päälle laittamista ja kaikkea muuta niihin liittyvää.

Luokasta leikki on kiinnostavaa vielä huomioida, että sen alaluokassa *pyytää valintaan osallistumista omassa leikissään* on vain yksi esiintymä. Siinä lapsi lattialla palikoilla leikkiessään kertoo, ettei keksi minkälaisen koneen tekisi leikkikaupungissa oleville ihmisille, ja äiti toisesta huoneesta huutamalla kannustaa lasta. Tämä on kiinnostavaa siitä syystä, että seuraavassa luvussa esiteltävässä *pelaaminen* -luokassa esiintyy samankaltaisia tilanteita, mutta niitä on paljon enemmän ja erilaisemmissa muodoissa.

6.1.3. Pelaaminen

Pelaamisen luokalla tarkoitan tietokoneella tai pelikonsolilla pelaamista ja se sisältää kaikista luokista eniten lasten tekemiä aloitteita (82), joskin se sisältää myös viisi esiintymää, jotka liittyvät joko tietokoneella katseltavista asioista kertomiseen tai videon pyörimisen ongelmiin tietokoneella. Pelaamisen luokkaan tuli analyysissäni myös eniten alaluokkia. Lapset tekevät vanhemmille pelaamiseen liittyviä aloitteita ainakin seuraavista asioista:

- 1) kertoo pelistä
- 2) kehottaa tulla katsomaan pelaamista
- 3) kysyy lupaa pelata
- 4) kysyy teknistä apua pelaamiseen (yleensä pelin päälle laittaminen)
- 5) pyytää että vanhempi järjestää niin, että pääsee pelaamaan tiettyä sisartaan vastaan
- 6) ohjeita pelaamiseen
- 7) käytännöllistä apua pelaamiseen
- 8) pelin ymmärtämiseen apua
- 9) pelin tulosten arvioimiseen apua
- 10) pyyntö valita peliin liittyviä asioita lapsen puolesta
- 11) pelaamisen seuraaminen
- 12) pelin valitsemisen tekninen apu
- 13) pelin valitsemisesta kertominen
- 14) siitä kertominen että sisar on saanut pelata enemmän
- 15) yhdessä pelaamiseen pyytäminen

Näistä alaluokista keskeisin on *pelistä kertominen*. Siinä on 25 esiintymää ja silmiinpistävää on se, että niistä vain 11 on sellaisia joissa vanhempi vastaa jotain. Näihin vastauksiin kuuluu lyhyitä ynähdyksiä (”mm”), naurahtamisia, lyhyitä kommentteja, hymähdyksiä, lohduttelua, aiheen ohi

puhumista, rauhallisesti ottamisen kehottamista ja sen ehdottamista, että peli laitettaisiin kokonaan pois. Yhdessä tapauksessa vanhemmat jättivät vastaamatta, koska he olivat nukkumassa sohvalla lapsen kertoessa pelistään viereisellä tietokonepöydällä. Vain yhdessä tapauksessa vanhempi esitti lisäkysymyksen, kun lapsi kertoi pelaamisestaan. On mielenkiintoista verrata *pelaamisesta kertomisen* alaluokkaa edellisen luvun *leikistä kertomisen* alaluokkaan. Siinä vain yhdessä kaikista kymmenestä tapauksesta jätettiin lapselle vastaamatta. Voimme huomata eroa leikkimisen ja pelaamisen luokkien välillä myös tarkastelemalla *yhdessä pelaamiseen pyytämisen* alaluokkaa. Se on vastaava kuin edellisen luvun *leikkimään pyytäminen*, mutta pelaamiseen pyytämisen alaluokassa on vain yksi esiintymä:

Hetken päästä Sankari ehdottaa että pelataan pleikkarilla kaksinpeliä. Isä hymähtää. Hetken päästä Isä ehdottaa että Sankari voisi pelata pleikkaria ja Isä pelaisi Angry Birdsia.

Kolmas alaluokka, joka kertoo jotain kiinnostavaa lasten vanhemmilleen osoittamista pelaamiseen liittyvistä aloitteista on *pyyntö valita peliin liittyviä asioita lapsen puolesta*. Siihen kuuluu seuraavat aloite–vastaus -parit:

pyytää äitiä osallistumaan tietokonepelissä ajoneuvon valintaan – käskee odottamaan

kysyy pelaisiko seuraavaksi tietokoneella vai pelikonsolilla – nukkuu, ei vastausta

pyytää äitiä päättämään valitaanko pelin kieleksi suomi vai englanti – äiti käskee sankaria päättämään itse

pyytää äitiä valitsemaan seuraavaakin juttua pelissä – äiti menee puhelimen kanssa vessaan puhumaan

Mielestäni on jo mielenkiintoista ylipäänsä todeta, että tällaisten aloitteiden luokka on näin selkeänä olemassa, mutta huomattavaa on myös se, että kaikissa neljässä tapauksessa vastaus on jotain muuta kuin mihin lapsi pyrki. Jos nyt verrataan pelaamista ja leikkimistä suhteessa sosiaalisuuteen, niin ne vanhemman ja lapsen yhteisyyden muodot, jotka tämän analyysin perusteella pelaamiseen liittyen lapsen aloitteesta toteutuvat, ovat lähinnä *pelistä kuunteleminen* (25 esiintymää), sen *seuraaminen* (14 esiintymää) ja sen *aloittamisessa auttaminen* (8 esiintymää). *Pelaamisen seuraaminen* on iso alaluokka (14 esiintymää), mutta se on harhaanjohtava siinä mielessä, että melkein kaikki sen esiintymät ovat yhdestä poikkeuksellisesta perheestä, jossa vanhemmat olivat oma-aloitteisesti pitkiä aikoja katselemassa, kehumassa ja opastamassa lapsen pelaamista. Tämän perheen kohdalla oli hankaluuksia erottaa, mitkä pelaamiseen liittyvät tilanteet lähtivät lapsen aloitteesta ja mitkä vanhemman aloitteesta.

6.1.4. Televisio

Televisioon liittyvään luokkaan (47 esiintymää) kuuluvat sellaiset alaluokat kuin tekninen avunpyyntö, selitys tv-laitteiden käyttötaidosta, kääntämis-avun pyyntö, tiedonpyyntö, riemuisa ohjelman alkamisen ilmoitus, ohjelmasta kertominen, sen kertominen mitä alkaa katselemaan, ohjelman loppumisesta tiedottaminen, sosiaalinen tiedoksianto, sosiaalinen kysyminen, kutsu tv:n katselemiseen, ohjelman vuorosanojen etukäteen lausuminen ja itsestään kertominen tv:n katselijana. *Sosiaalinen tiedoksianto* -alaluokka tarkoittaa aloitteita, jotka näyttäisivät ensisijaisesti kohdistuvaan toiseen ihmiseen. Siihen kuului vain yksi esiintymä, jossa poika huutaa isälleen, että tämä voi nyt tulla halutessaan katsomaan tv:tä olohuoneeseen, koska poika lopettaa lastenohjelmien katsomisen. *Sosiaalinen kysyminen* taas tarkoittaa tv-ohjelman kimmoittamaa kysymystä, joka kuitenkin liittyy ensisijaisesti keskustelukumppaniin. Siinäkin alaluokassa on vain yksi esiintymä. Siinä lapsi kysyy, onko heidän katsoma tv-ohjelma äidin mielestä hauska, ja äiti suoran vastauksen sijasta painottaa, että ohjelma perustuu tositahtumiin.

Monipuolisimpia alaluokkia olivat *ohjelmasta kertominen* (21 esiintymää) ja *ohjelmaan liittyvä tiedonpyyntö* (8 esiintymää). *Kertoessaan tv-ohjelmasta* lapset selostivat mitä siinä tapahtuu, ihmettelevät sitä, juttelivat siitä vanhemman kanssa, kommentoivat ohjelmaa, äännähtivät kommenttina ohjelmalle, ihailivat elokuvan maisemia, ihmettelivät televisiossa näkyvää ruumista, nauroivat ohjelmalle ja kertovat kuulleensa ohjelman alkumusiikin aiemmin väärin. Neljässä tapauksessa lapselle ei vastattu mitään. Mielenkiintoinen vastaamisen tapa oli naurahtaminen (5 esiintymää). Sitä esiintyi joko yksin tai sitten yhdistettynä lapsen sanoman kommentin toistamiseen tai yhdessä ”aijaa” sanomisen tai muun lyhyen noteeraamisen kanssa. Kahdessa tapauksessa vanhempi otti lapsen syliin tai halasi häntä sanomatta mitään. Kun lapsi yhdessä tapauksessa ihaili elokuvan maisemia, niin äiti liittyi ihailuun.

Televisioon liittyvissä tiedonpyynnöissä kiinnostavaa oli se, että kaikkiin niistä vastattiin. Niissä lapsi kyseli muun muassa, mikä alkamassa oleva ohjelma on, mitä televisiossa sanottu sana tarkoittaa, miksi ohjelmassa olevalla naisella on kyynel silmäkulmassa ja miksi joku käyttäytyy niin kuin käyttäytyy. Tämä muistuttaa aiemmin esiteltyä yleisten tiedonpyyntöjen alaluokkaa ja tämän teemoittelun perusteella näyttäisi siltä, että vanhemmat hyödyntävät mahdollisuuksia opettaa lapselle maailman ymmärtämistä silloin, kun lapsi osoittaa aiheeseen alustavaa kiinnostusta riippumatta siitä, onko aihe noussut televisiosta tai jostain muualta. On myös huomion arvoista, että

vastaavaa luokkaa ei syntynyt ollenkaan pelaamiseen liittyen. Tutkimukseen osallistuneissa perheissä pelaaminen ei siis tarjonnut juurikaan tilaisuuksia Goodwinin kuvaamille lapsilähtöisille spontaaneille oppimistuokioille, sillä peliin liittyvät tiedonpyynnöt liittyivät aina vain melko rajatusti pelin maailmaan kuten pelin päälle saamiseen, sopivien pelin asetusten laittamiseen, pelaamisohjeisiin ja pelitulosten tarkastamiseen. Ne olivat paljon suppeampia, niistä ei syntynyt pitkiä assosiativisia keskusteluja eikä niihin vastaaminen opettanut koskaan samankaltaista tietoa kuin yleisten tiedonpyyntöjen ja televisioon liittyvien tiedonpyyntöjen ”miten kärpäset lentävät sateella?” tai ”miksi jollekin tulee tuollaisessa tilanteessa kyynel silmään?”

Yksi kiinnostava alaluokka oli myös *riemuisa ohjelman alkamisen ilmoittaminen*. En ollut ennen analyysiä tullut ajatelleeksikaan sitä, mutta tämä on selkeästi olemassa oleva ja omanlaisensa ilmiö. Neljässä tapauksessa aineistomme viisivuotias lapsi ilmoitti riemuisasti kovaan ääneen jonkun tietyn ohjelman alkamisesta. Joskus se tapahtui vain hihkaisemalla alkavan ohjelman nimi ääneen (esim. ”Pokemon!”). Kolmessa näistä neljästä tapauksesta lapselle ei vastattu mitään ja yhdessä äiti sanoi, että lapsi voi mennä yläkertaan katsomaan alkavaa ohjelmaa. Alaluokka *kertoo itsestään tv:n katselijana* sisältää kaksi aloitetta, joista ensimmäisessä lapsi selittää alkavansa melkein aina itkemään, kun tv:stä tulee joku ”suruohjelma”, ja äiti kehuu lapsen eläytymiskykyä. Toisessa lapsi luettelee, mistä lastenohjelmista hän muistaa alkamisajat.

6.1.5. Läheisyys

Tällä luokalla tarkoitan sellaista *yleistä läheisyyttä*, joka ei suoraan liity pelaamiseen tai tv:n katseluun. Tähän sisältyy alaluokkia kuten fyysinen läheisyys, lohdutus, parantaminen ja hoitaminen, mukaan pääsemisen pyytäminen, kiltin käytöksen pyytäminen, häiritsevä läheisyys, läheisen käymään tulemisen tiedustelu, luokse kutsuminen, yleinen huomion pyytäminen, kotitöiden yhdessä tekeminen, yhteinen hetki, puhelinkeskustelun lopettaminen, esiintyminen, seuraa ja tulee luokse, tervehtii, kysyy missä vanhempi on ja kantamaan pyytäminen. Suuresta alaluokkien määrästä huolimatta läheisyyden luokassa ei kaiken kaikkiaan ole kuin 48 esiintymää. *Kiltin käytöksen pyytämisen* alaluokassa on vain yksi esiintymä. Siinä lapsi pyytää, ettei isä huutaisi, ja isä vastaa ”en mä mitään huuda”. *Häiritseväksi läheisyydeksi* nimeämässäni luokassa on kaksi esiintymää, josta toisessa lapsi haistelee äidin kainaloa ja äiti tokaisee ”älä viitti”, ja toisessa lapsi haistelee äidin peppua ja äiti kehottaa lasta olemaan ”ihan normaalisti”. *Fyysisen läheisyyden* alaluokka on alaluokista suurin ja kirjavin. Sen 13:een esiintymään sisältyy lapsen aloitteesta

halaamista, syliin pyytämistä, kiljuen syliin juoksemista, pussailua, poskisuukon antamista, sohvalle aivan viereen istumista, kainaloon tulemista, halailua ja kutittelua ja sen ilmoittamista, että haluaisi äidin syliin, kun sisarkin on sylissä. Yhdessä näistä esiintymistä äiti oli laittamassa lapselle videopeliä päälle. Lapsi antoi äidille samalla poskisuudelman ja äiti huokaisi ja syytti lasta siitä, ettei tämä itse saanut peliä päälle, vaan äidin täytyi tulla auttamaan. Tämä oli ainoa fyysisen läheisyyden alaluokan esiintymistä, jossa lapsi ei saanut aloitteeseensa myönteistä vastausta ja tämä oli samalla ainoa, johon jollain lailla liittyi videopeli.

6.1.6. Uudelleen pyytäminen

Viimeiseen luokkaan keräsin sellaiset esiintymät, joissa *lapsi toistaa jo aiemmin tekemänsä aloitteen*. Tässä luokassa ovat siis ne asiat, joita viisivuotiaat *pyysivät uudelleen* joko siksi, että ensimmäiseen pyyntöön ei oltu vastattu ollenkaan, tai siksi, että siihen oli vastattu kieltävästi tai lapsen näkökulmasta riittämättömästi. Tässä luokassa ovat alaluokat, joissa lapsi *pyytää vanhempaa uudelleen osallistumaan leikkiin* (9 esiintymää), *osallistumaan jotenkin pelaamiseen liittyen* (7 esiintymää), *kuuntelemaan kun lapsi kertoo päivästänsä* (1 esiintymä), *lapsi kertoo jotain televisioon liittyen* (1 esiintymä). Ainoa esiintymä, joka liittyi *televisioon* oli sellainen, jossa lapsi uudelleen huutaa vanhemmalle, että elokuva loppui, mutta vanhempi on puhelimessa eikä edelleenkään vastaa mitään. *Päivästä kertomisen* ainoassa aloitteessa lapsi kertoo uudelleen, minkälaista oli kavereiden kanssa ulkona, ja äiti tällä kertaa vastaa lyhyesti ”aha”. *Pelaamiseen* liittyvissä uudelleen kertomisissa ei missään ollut kyse siitä, että lapsi uudelleen pyytäisi vanhempaa kanssaan pelaamaan. Sen sijaan siinä oli esiintymiä, joissa lapsi uudelleen pyytää vanhempaa tekemään jonkun peliin liittyvän päätöksen hänen puolestaan, ja esiintymiä, joissa lapsi uudelleen pyytää apua pelin päälle laittamisessa:

pyytää äitiä uudelleen osallistumaan tietokonepelissä ajoneuvon valintaan – äiti vastaa ”se keskimmäinen”

”hei kuuro nainen!” (pelaisiko konsolilla vai PC:llä) – sanoo että saa pelata kummalla haluaa

kysyy uudestaan palaisiko PC:llä vai konsolilla – vastaa että konsolilla

pyytää uudestaan apua pelin laittamisessa, koska ei neuvoista huolimatta onnistunut – isä silti vain neuvoo

pyytää äitiä uudelleen päättämään pelin kieltä – äiti valitsee englannin

huutaa uudelleen apua pelin laittamisessa – ei vastausta

huutaa uudelleen itkuisena apua pelin laittamisessa – äiti tulee vauva sylissänsä neuvomaan

Leikkimisen alaluokassa lapsi yhdessä esiintymässä pyytää äitiä uudelleen päättämään hänen puolestaan, leikitäänkö tavallista nyrkkeilyä vai potkunyrkkeilyä, ja toisessa esiintymässä pyytää

äitiä uudelleen menemään kanssaan leikkinyrkkeilyä. Loput seitsemän esiintymää ovat kaikki yhdestä ja samasta perheestä, jossa lapsi illalla toistumiseen pyytää vanhempaa leikkimään kanssaan legoilla:

menee pyytämään isää uudelleen takaisin leikkimään – isä ei suostu

sanoo uudelleen että isän pakko tulla leikkimään – ei vastausta

pyytää uudelleen isää takaisin leikkimään – isä ei suostu

pyytää uudelleen isää takaisin leikkimään – isä lupaa tulla sitten kun sankari käynyt iltapissalla

käskee uudelleen isää takaisin leikkimään – isä kysyy onko sankari käynyt jo iltapissalla

määrää uudelleen isää takaisin leikkimään – kieltäytyy koska sankari ei käynyt iltapissalla

pyytää uudelleen isää takaisin leikkimään – isä sanoo että hänhän leikki jo ja nyt on jo liian myöhä

Kaikissa näistä esiintymistä vanhempi joko jättää vastaamatta lapsen uudelleen esitettyyn pyyntöön yhdessä leikkimisestä tai vastaa siihen kieltäytymällä. Osa kieltäytymisistä oli kuitenkin siinä mielessä ehdollisia kieltäytymisiä, että vanhempi sanoi tulevansa leikkimään, mikäli lapsi käy ensin vessassa. Tiivistelmistä kerättyjen esiintymien perusteella tästä tapauksesta ei kuitenkaan mitään kiinnostavampaa voi oikein todeta.

6.1.7. Teemoittelun tuloksista

Teemoitteluosion lopuksi on tärkeää huomauttaa, että tässä esiin tullut painotus lasten median käyttöön saattaa johtua osittain siitä, että koteihin asennetuista kameroista osa oli kohdistettu kuvaamaan juuri viihde-elektronisia laitteita ja niiden käyttöpaikkoja. Erityisesti vähemmän koulutetut vanhemmat ohjasivat lasta joskus käyttämään medialaitetta, vaikka tutkija olikin antanut ohjeen ”olla ihan normaalisti” ja ”ikään kuin kameroita ei olisi paikalla ollenkaan”. Toisaalta vanhempien antamien haastattelujen perusteella lapset tavallisestikin pelasivat keskimäärin 34 minuuttia päivässä pelikonetta tai tietokonetta. Saadakseni parempaa arviota siitä, kuinka paljon tavallista mediakeskeisempiä kuvauspäivät olivat olleet, vertasin jokaisesta perheestä 10 minuutin tarkkuudella kuvauspäivästä tekemiäni taulukoita siihen, mitä vanhemmat olivat haastatteluissa kertoneet keskimääräiseksi lapsen peliajaksi (ks. Taulukko 4).

Taulukko 4 Lapsen päivittäinen pelaamiseen käyttämä aika minuuteissa

	Kuvauspäivän taulukossa	Haastattelussa
1. perhe	0	0,00
2. perhe	100	42,86
3. perhe	70	51,43
4. perhe	120	60,00
5. perhe	40	60,00

6. perhe	0	57,86
7. perhe	40	72,86
8. perhe	20	10,71
9. perhe	30	42,86
10. perhe	0	0,54
11. perhe	0	9,18
12. perhe	40	10,00
Keskiarvo	38,33	34,86 ¹

Taulukosta käy ilmi, että monessa perheessä lapsi todella pelasi kuvauspäivänä enemmän kuin mitä vanhempi sanoi hänen normaalisti pelaavan. Ero ei kuitenkaan ole kovin suuri ja toisissa perheissä lapsi pelasi kuvauspäivänä merkittävästi vähemmän. On muistettava, että tekemäni teemoittelun tai esittämieni keskiarvojen avulla ei voida painavasti argumentoida mitään lasten medialaitteiden käytöstä yleensä. Tämä ei ole tilastollinen tutkimus ja videointiin osallistuneet 12 perhettä ovat valikoituneet ensinnäkin siinä mielessä, että vastausprosentit päiväkodeissa jaettuihin kyselylomakkeisiin olivat melko pieniä, ja toiseksi siinä mielessä, että eivät ollenkaan kaikki kyselylomakkeen täyttäjistä olleet valmiita lähtemään mukaan tarkempaan tutkimukseen, jossa heidän kotiinsa asennetaan videokameroita. Vaikka näimme jo aiemmin, että videointiin osallistuneet perheet muistuttivat monella tavalla hyvin paljon niitä perheitä, jotka täyttivät pelkän kyselylomakkeen, niin emme mitenkään voi olettaa, että ne muistuttaisivat niitä kaikilta piirteiltään. Lyhyesti sanottuna näiden 12 perheen parista kerättyjä keskimääräisiä medialaitteiden käyttöaikoja voidaan kyllä käyttää vihjeinä niistä käyttöajoista, joita viisivuotiailla lapsilla on Suomessa yleisesti, mutta ne eivät voi todistaa tätä tieteellisesti hyväksyttävällä todennäköisyydellä, sillä tutkimani 12 perheen ryhmä ei mitenkään ole määrälliseen tutkimukseen tarvittava otos kaikista suomalaisista perheistä, joissa on viisivuotias lapsi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

6.2. Yksittäistapausten analyysistä

Tässä luvussa pyrin kolmen yksittäistapausten analyysin avulla hahmottamaan teemoittelussani kaikkein mielenkiintoisimpana pitämäni *uudelleen esitettyjen pyyntöjen* luokkaa. Se soveltuu hyvin yksittäistapausten analyysin kohteeksi, koska siinä on kyse pitkistä sekvenssijaksoista. Vastaan samalla ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni ”*millä tavoin lapsi tekee aloitteita ja*

¹ Pieni ero aikaisemmassa taulukossa ilmoitettuun keskiarvoon tulee lienee siitä, että aiemmassa taulukossa olin ratkaissut erään puuttuvan arvon niin, että olin poistanut havainnon laskuista. Tätä taulukkoa varten taas korvasin puuttuvan arvon keskiarvolla. Lisäksi yhden vastauksen, jossa selkeän numeron sijasta annettiin vastaukseksi sanallinen arvio, olen saattanut itse arvioida hieman eri tavalla muuttaessani vastausta numeroiksi aiemmassa taulukossa.

kehotuksia vanhemman läsnä olon, ajan ja huomion saamiseksi vapaa-ajan yhdessä viettämiseen liittyen?” sekä kolmanteen tutkimuskysymykseeni ”miten vanhemmat vastaavat lasten aloitteisiin yhteisestä vapaa-ajan vietosta?” Koska en ole kerännyt kokoelmaa lasten tavoista tehdä aloitteita ja vanhempien tavoista vastata, niin tutkimuskysymyksiini antamani vastaukset eivät esittele kattavasti sitä kirjoa, jota vanhemmat ja lapset käyttävät. Esittelen kuitenkin kolme tapausta, joissa joidenkin näistä tavoista voidaan nähdä toteutuvan osana pidempiä sekvenssejä, ja näin pyrin esittelemään tiettyjä kiinnostavia puolia lapsen aloitteista ja vanhempien vastauksista näihin aloitteisiin.

Ensimmäinen tapaus on sen episodin laajempi tarkastelu, joka alun perinkin herätti mielenkiintoni ajan ja huomion pyytämiseen vanhemmalta. Halusin ottaa sen tarkempaan tarkisteluun, koska siinä uudelleen esitetty pyyntö artikuloidaan useampia kertoja ja pidemmän ajan kuluessa kuin missään muualla aineistossa. Siinä lapsi käyttää hyvin monia keinoja yksi toisensa jälkeen.

Toisessa ja kolmannessa tapauksessa lapsi, joka pyytää vanhemman huomiota, ei olekaan yksi niistä viisivuotiasta, joiden aloitteita edellisessä luvussa luokiteltiin. Toinen heistä on kohdelapsi 12-vuotiaiden aineistosta ja toinen on viisivuotiaan kohdelapsen seitsemänvuotias isosisko. Otin nämä tapaukset tarkempaan analyysiin, sillä vaikka ne eivät olleetkaan mukana edellisen luvun teemoittelussa, niin ne myös ilmensivät erinomaisesti kahta omanlaistaan tyyppiä uudelleen esitettyjen pyyntöjen luokasta. Niistä ensimmäisessä lapsen pyyntöihin vastataan suostuvasti, mutta vasta lapsen käytettyä monia eri keinoja pyynnön uudelleen esittämiseen. Toisessa vanhempi ja lapsi pysyvät koko ajan samassa tilassa ja säilyttävät jonkinasteista vuorovaikutusta koko pitkän episodin ajan, vaikka lapsen pyyntöihin ei vastatakaan hänen toivomallaan tavalla. Ne molemmat myös kertovat medialaitteiden läsnäolosta vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Ne kertovat niistä rooleista, joita matkapuhelin voi saada lapsen pyytäessä vanhemmalta tämän aikaa ja huomiota. Molemmissa tapauksissa vanhempi *käyttää* matkapuhelinta samaan aikaan kuin lapsi orientoituu häneen vuorovaikutuskumppanina.

Matkapuhelimen läsnäolo perheen vuorovaikutuksessa on aiheena nyt ajankohtainen. Nykyään lapset joutuvat ”kilpailemaan” vanhempiensa huomiosta sisarustensa lisäksi myös medialaitteiden kanssa. Joskus lapsi voittaa kilpailun, joskus häviää ja joskus tulos on epäselvä tai tasapeli. Matkapuhelin voi olla vanhemmalla käytössä *ennen* kuin lapsi esittää pyyntönsä niin, että matkapuhelimen käyttö pitäisi lopettaa, jotta lapsen pyyntöön voitaisiin vastata. Vanhempi voi

myös aloittaa matkapuhelimen käytön lapsen *pyynnön jälkeen* niin, että käytön aloittaminen liittyy lapsen pyynnöstä kieltäytymiseen. Tulen esittelemään analyysien yhteydessä *tahmean medialaitteen* käsitteen. Tarkoitin sillä sitä, minkälaisena medialaite näyttäytyy sen henkilön näkökulmasta, joka yrittää kutsua laitteen käyttäjää kanssaan kasvokkaiseen vuorovaikutukseen. Laitteen käyttäjän orientaatiota voi olla vaikeaa saada medialaitteesta itseensä ja jos sen saakin, niin se helposti palaa takaisin medialaitteeseen.

6.2.1. Kun isä ei meinaa tulla leikkimään legoilla

Ensimmäinen yksittäistapaus on osa noin 1 tunti 10 minuuttia kestävästä episodista, jossa lapsi pyytää vanhempaa kanssaan leikkimään legoilla. On kesä ja viisivuotias Arto on juuri tullut olohuoneeseen katseltuaan yhdessä perheen kanssa yläkerrassa lastenelokuvan. Arto hyödyntää useita eri keinoja saadakseen isältä itselleen leikkiseuraa olohuoneen lattialle. Isä taas hyödyntää useita keinoja kieltäytyessään Arton kutsusta sekä saadakseen omia Artoa koskevia prioriteettejaan aikataulutettua Arton loppuillan ohjemaan. Episodissa sekvenssijäsennyksen vierusparirakenne on venynyt käsittämään poikkeuksellisen laajaa ajanjaksoa ja Arton pyyntöön vastataan monin tavoin: preferoimattomilla jälkijäsenillä, pyyntöä ongelmalliseksi tuottavilla välisekvensseillä ja korjaussekvensseillä sekä myöskin preferoidulla suostumisella. Arto kuitenkin artikuloi pyyntönsä useita kertoja uudelleen myös suostumisen jälkeen, koska hän kyseenalaistaa sen osallistumisen riittävyyttä jonka isä tarjosi.

Koko episodissa on Arton lisäksi myös isän taholta havaittavissa silmiinpistävä epäselyyttä vuorojen semanttisissa ja myös prosodisissa puolissa. Tämä epäselyys tarkoittaa käytännössä sitä, että heidän lausumistaan ei useinkaan käy selkeästi ilmi se, mitä he lupaavat tai ovat lupaamatta, mitä sovitaan ja millä ehdoilla.

6.2.1.1. Kalastelusta kieltäytyminen ja suostumisen lykkääminen

Tilanne alkaa siitä, kun Arto tulee alakertaan elokuvan jälkeen. Isä tulee alas heti Arton perässä. Otteen alussa heistä kumpikaan ei vielä ole olohuoneessa, vaan he puhuvat toisilleen eteistilassa joka ei näy kameroissa¹.

1 Arto : (tun täytyy ottaa lääkettä) .hhh mäoo leikkii leegoilla
2 (0.8)

¹ Heidän alakertaan tulemisen ja sen, kumpi tuli ensin, pystyi kuitenkin päättelemään askeleiden äänistä.

3 () : (-[-]).
 4 Isä : [me (lelu) leikkii leegoilla sinne.
 5 (0.8)
 6 Arto : (siitä huoli[matta-)
 7 Isä : [vartooos (.) näytäs (tota [nyt).
 8 Arto : [lääkettä.
 9 Isä : Jussi on ehtiny jo vähä leikkii.
 10 (0.7) ((Arto astelee olohuoneeseen ja kääntyy sitten ympäri))

Kuva 10 Arto huutaa eteisessä olevaa isää leikkimään

11 Arto : tuu äit-=iti (0.7) vähä leikkii. ((puhuu eteisessä olevalle isälle))
 12 Isä : j(h)o(h)oho 't alota sää ny siit,
 13 (0.5)
 14 Arto : ↑joo joo. (0.9) kröhöm. ((kevyesti ja huolettomasti))

Arto heti aluksi ilmoittaa aloittavansa legoilla leikkimisen (r. 1 ”mäoo leikkii leegoilla”). Isä näyttää kohtelevan Arton vuoroa ikään kuin luvan pyytämisenä vahvistaessaan pitkän tauon ja epäselvän puheen jälkeen (r.2–4) Arton vuoron ilmaiseman aikeen olevan hänestä suoritettavissa (r. 4 ”me (lelu) leikkii leegoilla sinne”). Jos tarkastellaan isän vuoroa siltä kannalta, mitä sanoja hän siinä käytti, niin voimme todeta, että semanttisesti isän ensimmäinen vuoro on kehotus. Jos kuitenkin katsomme sitä vierusparirakenteen kautta, niin tilanne näyttää erilaiselta. Vierusparithan olivat toisiaan odotuksenmukaisesti seuraavia puheenvuoroja kuten kysymys ja vastaus tai pyyntö ja suostuminen. Vierusparien preferenssirakenteen mukaan esimerkiksi pyyntöihin preferoidaan yleensä suostumisia ja kieltäytyminen näyttäytyy yleensä ongelmallisena. Ongelmallisuus ilmenee puhutun vuoron viivyttelynä, monipolvisuutena ja selittelevyytenä. Isän vuoroa edeltänyt tauko (r.2 0.8 s.) sekä vuoron epäselvä aloitus viittaisivatkin preferoimattomaan jälkijäseneseen. Tätä seuraavan lääkkeisiin liittyvän sekvenssin (r.7–8) jälkeen (kyseessä on ilmeisesti jokin iholle laitettava voide) isä orientoituu Arton leikkiaikeistaan kertovaan vuoroon tosiasioden toteamisena tuottamalla

itsekin tosiasiatoteamuksen tämänhetkisestä tilanteesta (r. 9 *"Jussi on ehtiny jo vähä leikkii"*). Seuraavalla vuorollaan Arto kuitenkin ilmaisee suoran pyynnön leikkikaveriksi tulemisesta (r. 11 *"tuu äit-=iti (0.7) vähä leikkii"*). Hän on ensin pyytämässä äitiä mutta korjaa itse virheensä keskeyttämällä *"äiti"* -sanana ja korvaamalla sen isään viittaavalla sanalla *"iti"*. Konteksti huomioden eli se, että Arto oli juuri ilmoittanut aloittavansa leikkimään, olisi tämän *"iti"* -sanana jälkeen vuoro jo ymmärrettävä ja sekä syntaktisesti, prosodisesti ja toiminnallisesti riittävä. Lausumaa seuraavassa siirtymäkohdassa isä ei kuitenkaan ota vuoroa ja Arto lisää vuoroonsa toisen lausuman (*"vähä leikkii"*), jolla täyttää preferoimatonta jälkijäsentä ennakoivaa hiljaisuutta. Kuten tyypillistä on, hän myös vähättelee pyyntönsä toiselta vaatimaa uhrausta eli muotoilee etujäsentään uudelleen niin, että preferoidun vastauksen antaminen olisi houkuttelevampaa (*"vähä leikkii"*). Mielenkiintoista on myös se, että sanapari *"vähä leikkii"* on sama, jota isä käytti edellisessä vuorossaan, vaikkakin hän viittasikin sillä isoveljen aikaisempiin leikkeihin (r. 9 *"Jussi on ehtiny jo vähä leikkii"*).

Arton heti alussa puhuman ilmoitusluonteisen vuoron (r. 1 *"mäoo leikkii leegoilla"*) voidaan nähdä myös liittyvän hänen myöhemmin esittämään pyyntöönsä (r. 11 *"tuu äit-=iti (0.7) vähä leikkii"*). Tämä yhteys aukenee Anita Pomerantzin *kalastelun* (fishing) käsitteen avulla. Kalastelulla tarkoitetaan sitä, että jotain tietoa ei kysytä puhekaverilta suoraan (kuten tässä tapauksessa sitä, olisiko isällä jotain muuta tekemistä vai olisiko hän vapaa osallistumaan legoilla leikkimiseen), vaan kerrotaan asiaan liittyvää tietoa omasta näkökulmasta ja näin kutsutaan keskustelukumppania kysymättäkin tuottamaan se tieto, mitä halutaan kuulla (ks. Hutchby & Wooffitt 1998, 126). Arton omia aikeita koskevan tiedoksiannon luonteva jälkijäsen olisi ollut isän puolelta itseään koskeva tiedoksianto. Toisaalta Arton vuoro muistuttaa myös esisekvenssiä sillä isän antama tiedoksianto olisi paljastanut jotain isän saatavillaolosta leikkikaveriksi ja sen saatuaan Arto olisi ollut paremmassa asemassa esittämään esisekvenssin jälkeisen pyyntönsä (ks. Luku 4.3.4.7.). Arton aloittama sekvenssi (r. 1 *"mäoo leikkii leegoilla"*), toimi kuin esisekvenssi, sillä se varmisti isän huomion ja tiedusteli, vaikkakin epäsuorasti, isän halukkuutta ja kyvykkyyttä yhdessä leikkimiseen ennen kuin Arto esitti varsinaisen pyyntönsä. Mikäli isä olisi vastannut Arton vuoroon odotetulla tavalla, olisi Arton aloittama vieruspari Heritage sanoin (ks. Luku 4.3.4.7.) eliminoinut ennalta monet isän *"kykenemiseen viittaavista kieltäytymisen jälkeisistä selonteoista"* (Heritage 1996, 277) ja näin tehnyt todennäköisemmäksi kohta tulevaan pyyntöön suostumista. Kyseessä on siis ikään kuin kalasteleva esisekvenssi. Isän seuraavan vuoron (r.4) preferoimattomuudesta vihjaavat puolet

ovatkin nyt ymmärrettäviä. Isä ei vastauksessaan kertonut mitään omaan ajankäyttöön liittyvää ja hänen vuoronsa on tästä syystä preferoimaton jälkijäsen Arton kalastelevan esisekvenssin etujäseneen.

Kohdellessaan Arton tiedoksianto luvan pyytämisenä isä kieltäytyi osallistumasta kalasteluun ja esisekvenssiin, ja näin hänen voidaan nähdä vältelleen myös kohta oletettavasti tulevan pyynnön esitetyksi tulemista. Välttellessään jo itse esisekvenssiä hän voi toimia ehkäistäkseen orastavaa pyyntöä ilman, että hänen tarvitsee tuottaa esisekvenssiin vastaamiseen vaadittavia tietoja eli kertoa jostain asiasta, jonka vuoksi on varattuna tai jostain edessäpäin olevasta asiasta, joka tulee kohta varaamaan hänen läsnäolonsa. Tämän keinon käyttöä ei kuitenkaan voida nähdä samalla lailla hienovaraisena ja molemminpuolisesti preferoituna keinona kuin itse esisekvenssi on suhteessa sitä seuraavaan pyyntöön. Täytyihän Arton nyt nimittäin esittää pyyntönsä ilman molemminpuolisesti toimitetun esisekvenssin mukanaan tuomaa suojaa kasvoille.

Isän voidaan nähdä käyttäneen toinen toisensa jälkeen kahta kalastelevasta esisekvenssistä kieltäytymisen keinoa: 1) etujäsenen kohteleva luvan pyytämisenä 2) etujäsenen kohteleva tosiasioiden toteutumisena. Näistä jälkimmäinen tuotetaan niin, että se voidaan nähdä myös ikään kuin jatkona ensimmäiselle, mutta sen rooli on tärkeä, sillä se on ensimmäistä paremmin etujäsenen tyyllilajiin sopiva. Etujäsen nimittäin oli muodollisesti tiedoksianto. Tosiasioiden toteutuminen on siis lähempänä sille sopivaa vastausta. Isä ikään kuin ensin vastaa yhdessä leikkimisen pyyntöä ennakoivaan kalastelevaan esisekvenssiin antamalla luvan yksin leikkimiseen ja sitten hetken päästä tuottaa sellaisen jälkijäsenen, joka ei myöskään ole sopiva, mutta joka saa isän oletetun ”väärinymmärryksen” näyttäytymään edellistä uskottavampana.

Kalastelevan esisekvenssin lisäksi toinenkin tulkinta on kuitenkin mahdollinen. Arton ensimmäinen vuoro voitaisiin nähdä uutisena, johon luonteva jälkijäsen olisi ollut uutisen kuittaaminen (esim. ”joo”, ”aijaa”, ”okei”). Tällöin se ei aloittaisi esisekvenssiä, mutta sen voisi silti nähdä epäsuoran pyynnön äärimmäisenä muotona. Vähän samantapaisena mutta vielä pidemmälle vietyinä kuin se, jos joku sanoo ”ompa täällä kuuma” pyytäessään epäsuorasti ikkunaa avattavan. Oli niin tai näin, niin isän rivillä 9 sanoma ”*Jussi on ehtiny jo vähän leikkii*” voidaan nähdä Foppin neutraalin paikallisen koherenssin (ks. luku 4.3.4.7.) mukaisena jutustelun jatkamisena. Oli Arto sitten tuottanut ensimmäisen vuoronsa esisekvenssiksi, kalasteluksi tai uutiseksi joko tarkoituksena

pyytää epäsuorasti isää leikkimään tai sitten muuten vain tiedottaakseen isälle aikomuksiaan, niin isä kohtelee Arton vuoroa sellaisena jutusteluna, jota hän vain jatkaa elaboroimalla aiemmin esitetyn vuoron jotain osaa. Jos isä aavisti Arton valmistautuvan suoraan pyytämään häntä leikkikaverikseen, niin tämä strategia olisi omiaan ennaltaehkäisemään pyyntöä. Isä ikään kuin tuottaa sellaista sosiaalista todellisuutta, jossa leikkimisestä vain jutustellaan eikä ilmassa ole ollenkaan mitään mahdollisuutta leikkimään pyytämisestä. Isän jutusteleva vuoro (*”Jussi on ehtiny jo vähä leikkii”*) näyttää toki pelkältä tosiasian toteamukselta, mutta etnometodologisesti on mielekästä kysyä:

- 1) Miksi isä valitsi kertoa tämän kuvauksen juuri nyt?
- 2) Miksi isä valitsi kuvata sitä että Jussi on ehtiny leikkimään?
- 3) Miksi isä kuvasi Jussin leikkimisiä tällä tavalla, käyttämällä esimerkiksi sanoja ”ehtiny”, ”jo” ja ”vähän”? (ks. Luku 4.3.1.1.)

Isän kuvaus asetti Arton leikkisuunnitelmat rinnakkain sen kanssa, että Jussi on aiemmin leikkinyt *vähän aikaa* ja Jussi on leikkinyt *yksin*. Jäsenyyskategoria-analyysin mukaan Arto ja Jussi kuuluvat ’perheen’ tiiminkaltaiseen kategoriakokoelmaan (äiti, isä, lapsi) ja siinä samaan luokkaan ’lapsi’. Näin heihin voidaan kohdistaa myös samankaltaiset odotukset. (Ks. Francis & Hester 2004, 40; Juhila, Jokinen & Suoninen 2012a, 27–28). Asettamalla Jussin leikit rinnakkain Arton leikkisuunnitelmien kanssa isä ikään kuin ehdottaa, että Arton leikkiminen voisi noudattaa samaa mallia kuin Jussin.

Arto kuitenkin tuottaa kaikesta huolimatta seuraavalla vuorolla selkeän direktiivin (r. 11 *”tuu äit=iti (0.7) vähä leikkii”*). Isän vastaus tähän suoraan kehotukseen on siinä mielessä ristiriitainen, että siinä on elementtejä sekä preferoidusta että preferoimattomasta jälkijäsenestä (r. 12 *”j(h)o(h)oho ’t aloa sää ny siit,”*). Ensinnäkin Arton vuoron ensimmäisen lausuman (*”tuu äit=iti”*) jälkeinen 0.7 sekunnin tauko, hänen toinen lausumansa, joka tekee pyyntöään suotuisammaksi (*”vähä leikkii”*), isän vuoron alun naureskelu ja maiskautus (*”j(h)o(h)oho ’t”*) sekä vuoron selkeästi sanotun osan (*”alota sää nyt siit”*) semanttinen epämääräisyys viittaavat kaikki preferoimattomaan vuoroon. Toisaalta isän vuoro alkoi heti Arton vuoron päätyttyä ja naureskelu kuitenkin säesti epäselvästi sanottua ”joo” -sanaa, joka kirjaimellisesti otettuna tarkoittaisi pyyntöön suostumista. Lisäksi sitä seurannut kehotus *aloittaa* leikki itse voi antaa Artolle sen käsityksen, että hänen aloitettua leikki itsekseen *jotain muutakin* kuin itsekseen leikkimistä *olisi luvassa*. Tätä tukee myös se, että itsekseen *aloittamista* ehdottava puheenvuoro tuli sekventiaalisesti siinä kohdassa, jossa isän oli odotuksenmukaista vastata Arton pyyntöön yhdessä leikkimisestä. Koska puhutaan leikin yksin

aloittamisesta, yksin *leikkimisen* sijasta ja myös aloittaminen on ymmärrettävissä pyyntöön liittyvänä puheena, esiintyy isän vuoro siis lupauksena tulla leikkimään Arton kanssa myöhemmin sitten, kun tämä on itsekseen saanut leikin alulle. Arto kiittää ymmärtäneensä ja hyväksyneensä isän vuoron kohdellen sitä omassa vuorossaan ongelmattomana, joka ilmenee semanttisen tason lisäksi korkeana sävelkorkeutena sekä kevyenä ja huolettomana lausumistyylinä (”↑joo joo”). Toisaalta 0.5 sekuntin tauko on hitusen tavallista pidempi ja saattaa ilmaista sitä, ettei Arto orientoituisi edeltäneen vuoron preferenssiluonteeseen aivan selkeänä ja yksiselitteisenä.

6.2.1.2. Kehottaminen, käskeminen ja avun pyytämisen kautta jalka oven väliin

Seuraavassa otteessa, joka on suoraa jatkoa edelliselle tilanteelle, Arto pian kysyy isää taas leikkimään mutta asettuu kuitenkin toviksi yksin legojensa kanssa, kun ei saa isältä vastausta. Sitten Arto taas käyttää uutta keinoa isän saamiseksi leikkimään.

1 Isä : j(h)o(h)oho 't alota sää ny siit,
2 (0.5)
3 Arto : ↑joo joo. (0.9) kröhöm.
4 (10)
5 Arto : tu leikkii, (6) pakko tulla nyt läeikkiih,
6 (41) ((Arto kaivelee legolaatikkoa lattialla))
7 (2) ((Arto nousee lattialta ja menee isän luo legopalikat kädessään))
8 Arto : voik iti ottaa tän pois.
9 Isä : mm.
10 (0.6)
11 Arto : ja voiks sää tulla leikkii. (.) mun kaa, (1.2) se oli
12 valkone (pohja). ((viittaa leegopalikkaan))
13 (7) ((Isä irrottaa legopalikat toisistaan))
14 Arto : tu leikkii.
15 (0.7)
16 Isä : meen katto vähän °tota°,
17 (0.6)
18 Arto : kr[öhöm.
19 Isä : [(oliks täälä kuu?) ((menee parvekkeelle))

Pienen hetken leikkejään paikoilleen laiteltuaan Arto pyytää isää nyt tulemaan kanssaan leikkimään. On huomattava, että isän kehotuksesta aloittaa leikki itsekseen ei ole kulunut ensimmäisen pyynnön esiintyessä kuin toistakymmentä sekuntia. Arto esittää ensimmäisen pyyntönsä kehotuksena, joka on kirjaimellisesti käskyn muodossa (r. 5 ”*tu leikkii*”). Tähän hän ei saa mitään vastausta ja esittää 6.0 sekunnin tauon jälkeen kirjaimelliselta muodoltaan tosiasiaväitteenä esiintyvän käskyn (r. 5 ”*pakko tulla nyt läeikkiih*”). Käskemisen intensifioiminen pakko-puheeksi ei kuitenkaan sekään

tuottanut mitään vastausta ja pitkään legolaatikkoa kaiveltuaan (43 sekuntia) Arto saa isältä ensimmäisen selkeästi preferoidun vastauksen, kun hän pyytää tätä avuksi kahden legopalikan toisistaan irrottamisessa. Arto nousee lattialta ja tulee isän luo palikoiden kanssa ja kysyy (r. 8) ”*voik iti ottaa tän pois?*” Hän kohdistaa pyynnön vahvasti isälle sekä tulemalla tätä kohti että puhuttelemalla isää huomionkohdistimen ”iti” kanssa. Käveleminen isän luokse on yksi uusi keino, jolla Arto hakee isältään tahtomaansa vastausta. Hän ottaa kehon mukaan direktiiviin, joka aiemmin on tapahtunut vain sanallisesti. Puhuttelusanan käyttöön liittyvä tarkennus on toinen keino. Se on ikään kuin lausuman huomattavuutta lisäävä huomionkohdistin. On merkittävää, että puhuttelusanan käyttö ilmenee kohdassa, jossa isä on jättänyt kahteen edelliseen pyyntöön vastaamatta ikään kuin ei olisi niitä kuullutkaan. Vastaamatta jättäminen ja hiljaisuus ovatkin eräitä isän käyttämiä keinoja olla suostumatta Arton ehdottamaan legoilla leikkimiseen.

Arto saa kuitenkin isältä suostuvan vastauksen siihen, kun hän pyytää apua legopalikoiden irrottamiseen toisistaan (r. 8–9 ”*voik iti ottaa tän pois.*” → ”*mm.*”). Seuraavalla vuorollaan Arto linkittää ”ja” -konnektorilla pyynnön tähän juuri samaansa suostumiseen (r. 11 ”*ja voiks sää tulla leikkii. (.) mun kaa,*”). Näin Arto käyttää erästä sosiaalipsykologian klassikkotutkimuksissa löydettyä suostutteleminen keinoa jota kutsutaan ”jalaksi oven välissä” (foot-in-the-door) (Freedman & Fraser 1966). Kun isä suostuu auttamaan legopalikoiden irrottamisessa toisistaan, niin isän suostumaan saaminen hieman enemmän isän aikaa varaavaan toimintaan eli yhdessä leikkimiseen voi olla sen jälkeen helpompaa. Isä ei kuitenkaan vastaa tähän kysymykseen vaan erottaa ainoastaan legopalikat toisistaan. Siinä kohdassa, kun isän olisi ollut odotuksenmukaista vastata Arton pyyntöön, hän vastaamisen sijasta sanoo vain (r.16): ”*meen katto vähän °tota°*,” Sekventiaalisen paikkansa puolesta tämän voi tulkita selityksenä kieltäytymiselle, mutta tämä selitys tuntuu ontuvalta, koska isä ei sano, mitä hän on Arton kanssa leikkimisen sijasta menossa katsomaan. Isä sanookin sanan ”tota” muita sanoja hiljempaa. Vasta hetken päästä hän pohtii ääneen, että näkyköhän ulkona kuuta ja suuntaa askeleensa kohti parveketta (r. 19 ”*(oliks täälä kuu?) ((menee parvekkeelle))*”).

6.2.1.3. Leikkimään tuleminen ja kehujen kysely

Seuraava ote on jälleen suoraa jatkoa edelliselle. Isä tulee parin minuutin päästä takaisin olohuoneeseen, Arto uudelleen pyytää häntä kanssaan leikkimään ja tällä kertaa isä suostuu.

1 Isä : [(oliks täälä kuu?) ((menee parvekkeelle))

2 (1:48) ((Sankari kaivelee legolaatikkoa lattialla ja

3 rakentelee legoilla))
4 (2) ((isä astuu takaisin sisään parvekkeen ovesta))
5 Arto : tu leikkii, (1.1) tu. (5) tu leikkii. (1.2) tu,
6 Isä : @no mitäs sinä nyt tässä leikit.@
7 (0.8) ((Isä laskeutuu lattialle Sankarin eteen))
8 Arto : ↑leegoilla.
9 Isä : ynnggh ((päästää vaivalloisen äänen samalla kun asettautuu
10 lattialle kontalleen))
11 (3.3)
12 Arto : mä voin leikkii nyt tätä .hhhh mä voi leikkii tällä. (.)
13 .hhh °sä olet juna°. (näitä). (5) tää o vaa rikki (.)
14 (menny tää) Jussi o rikkonu nää,
15 Isä : mmhm. (0.5) (t[ähän).
16 Arto : [ne renkaat on poitta.
17 Isä : mitehän se (teet) sillai on rikkonu.
18 (1)
19 Arto : mä voitin tehdä merkkari. (.) tuu vaa auttaa tehää merkkari.
20 (.) kahettaa lähtettää (venneelle). (0.3) noi ny. (3) toi
21 on eka (mennä toi) (7) tu, (2) no nyt pitää tällä[ä.
22 Isä : [kato.
23 (0.3)
24 Arto : °mene, °
25 Isä : hamm.

Kun isä tulee olohuoneeseen, Arto kehottaa isää neljään kertaan leikkimään ennen isän suostumista (r. 5). Tämä voi näyttää jankuttamiselta, mutta on otettava huomioon, että pyyntöjen välillä oli mittavia taukoja (1,1 sekuntia, 5 sekuntia ja 1,2 sekuntia). Viimeisen kehotuksen jälkeen isä aloittaa vuoronsa ilman taukoa ja sanoo ikään kuin tärkeilevyyttä parodisoivaksi muunnetulla äänellä (r. 6): ”@no mitäs sinä nyt tässä leikit.@” Tärkeyden parodisoimista ilmaisee myös hänen käyttämänsä kirjakielinen sana ”sinä”, sillä muuten hän on käyttänyt vastaavana persoonapronominina sanaa ”sää” (ks. esim. Luvun 6.2.1.2. aineisto-otteen rivi 1). Arto ei ymmärrä isän ironiaa, vaan vastaa leikkivänsä legoilla (r. 8). Isä ilmaisee leikkimisen aloittamisen vaivallisuutta ynähtämällä pitkästi asettautuessaan lattialle (r. 9 ”ynnggh”). Yhteisen leikin alussa Arto ilmoittaa, että veli on rikkonut yhden lelun ja isä orientoituu ihmettelemään tätä (r. 12–17). Seuraavaksi Arto kannustaa isää auttamaan merirosvolaivan tekemisessä ja puhuu siitä, kuinka he kahdestaan lähtevät sillä sitten veneilemään (r. 19–20 ”tuu vaa auttaa tehää merkkari. (.) kahettaa lähtettää (venneelle)”). Isä osallistuu leikkiin.

Kun he ovat hetken leikkineet niin Arto kysyy isältä kehuja hänellä olevaan lego -leluun liittyen:

1 Arto : =°mittä ne on°. (1) TUOLA. (4.2) öäh, (6.3) se (kai)
2 pitää löytää (.) leegoitta. (.) ne pitää nää mejän (.)
3 joku tyyppi. (1) kato (.) tälläne. (.) .hh ziuuu

4 (0.4)
5 Isä : mhm,
6 Arto : onko hiano.
7 Isä : on.

Isän vastaukset olivat tätä otetta ennenkin olleet melko lyhyitä ja, kun Arto nyt rivillä 3 näyttää leluun ("kato (.) tälläne. (.) .hh ziuuu"), niin isän vastaus on Arton käyttämästä painotuksesta ja ääniefektistä huolimatta melko vaatimaton (r. 5 "mhm,"). Arto osoittaa vastauksen riittämättömyyttä kysymällä kehuja suuremmin (r. 6 "onko hiano.") ja isä vastaa äänenpainon tuella vakuutellen että on (r. 7 "on").

6.2.1.4. Jaksamattomuudella selittely

Arto on edelleen puhunut ja leikkinyt aktiivisesti, mutta isä ei niin paljon ole osallistunut. Tässä otteessa isä lopettaa leikkimisen, nousee ja menee keittiöön. Isä kertoo olevansa väsynyt, mutta Arto sanoo, ettei usko tätä.

1 Arto : ziu. .hhh (.) tehlää (.) mönköjää tälläi. (.) te mönkijä.
2 (1.2) (talvittaan .tuo) (.) onk totta ((tarkoittaa
3 "tossa")) (vähä ei). (3.2) (-- otetaan nää poit.
4 (0.5) ((isä nousee konttausasennosta polvilleen))
5 Arto : tää öh (.) joo. (.) me ei voilakkat. (.) zhuu .hhhh
6 Isä : hhhhhhhh
7 Arto : (alla) ne.
8 (1) ((isä alkaa nousta seisomaan))
9 Arto : teh.
10 (0.7) ((isä nousee seisomaan))
11 Arto : ne on [töitä.
12 Isä : [uhhhh (.) isi on niin väsyny.
13 (0.3) ((isä laahustaa keittiötä kohti))
14 Arto : (teen ni[ilin).
15 Isä : [isi on jo niin vä[shy.
16 Arto : [etto.
17 (0.6)
18 Isä : väshy.
19 (6)
20 Arto : (°nyt se kaatu°) ((viittaa ilmeisesti leikkeihinsä))

Isä alkoi, rivillä 8, vaihe vaiheelta hiljalleen nousta lattialta. Nousemisen aloittamisen voi nähdä preferoimattomana tekona, sillä Arto oli ennen leikin alkua vahvasti useaan otteeseen pyytännyt isää leikkimään. Lisäksi Arto ei ole ehdottanut leikin lopettamista eikä isäkään ole vielä puhunut siitä mitään. Arto osoittaa aktiivisesti vielä leikkivänsä ja leikin olevan hänen näkökulmastaan vielä kesken. Isän ylös nouseminen on Artolle ensimmäinen tieto siitä, että isä on lopettamassa

leikkimistä, ja se voidaan siis tulkita preferoimattomana etujäsenenä: ongelmallisena leikistä vetäytymistä ilmaisevana tiedoksiantona, joka suoritetaan sanallisen vuorovaikutuksen sijasta keholla.

Voimme nähdä tässä teossa useita preferoimattomille vuoroille tuttuja elementtejä, joista osa vain ilmentyy kehon liikkeissä. Ensinnäkin isän ylös nouseminen etenee hitaasti niin, että polvilleen ja seisomaan nousemisen sekä pois kävelyn vaiheiden välillä on pitkiä taukoja. Tämän voi nähdä *viivyttelynä*, joka on ensimmäinen preferoimattoman vuoron tunnusmerkki (ks. Luku 4.3.4.2.2.). Huomion arvoisia ovat myös isän pitkä hengähdys (r. 6 "*hhhhhhhh*") ja hänen pitkällä uloshengityksellä varustettu äännähdyksensä (r. 12 "*uhhhh*"). Näiden jälkeen isä myös sanallisesti ilmaisee olevansa väsynyt (r. 12 "*isi on niin väsyny*") painottaen sanoja ”niin” sekä ”väsyny” ja korostaen näin niiden merkitystä. Niiden merkityksen korostaminen voi liittyä siihen, että tässä kontekstissa ne ovat olennaisia sanoja lausuman selittelevyyden osalta. Jos isän poislähtö on preferoimaton teko, hänen ilmoituksensa omasta väsymyksestään on tulkittavissa preferoimattomaan tekoon liittyvänä selittelynä (ks. Luku 4.3.4.2.2.). Isä siis antaa lähdölleen selitykseksi sen, että hän on väsynyt. Väsyneisyys selityksenä kytkeytyy jo aiemmin mainittuihin, viivyttelynä tulkittuun hitauteen sekä hengähdykseen ja äännähdykseen siten, että niiden voidaan nähdä myös tukevan väsymys -selityksen vakuuttavuutta – ne ovat todistusaineistoa väsyneisyydestä.

Vaikka isä oli hengähdysten, äännähdyksen, nousemistapansa ja sanavalintojensa kautta jo vakuutellut väsymystään, Arto kuitenkin suorilta käsin kiisti isän olevan väsynyt (r. 16 "*etto*"). On mielenkiintoista, että Arto ei aluksi reagoinut isän ylös nousemiseen ja selittelyyn (r. 12 "*isi on niin väsyny*") mitenkään vaan jatkoi vain leikistä puhumista (r. 14 "*teen niilin*"). Hän siis jätti vahvistamatta isän antaman selityksen. Isä toisti tarjoamansa selittelyn uudelleen (r. 15 "*isi on jo niin väshy*") aloittaen vuoronsa Arton vuoron lopun kanssa päällekkäin. Pieni päällekkäisyys on tunnuksenomaista preferoiduille jälkijäsenille, mutta isän vuoroa ei pidä tässä kontekstissa tulkita sellaiseksi. Arton uutisen muodossa annetulle etujäsenelle olisi tässä kohden ollut preferoitua ottaa vuoro vastaan uutisena (esimerkiksi ”oho, joo, hieno”). Lisäksi isän vuoro alkoi Arton vuoron uutisarvolle olennaisen ”niili” -sanan kanssa niin paljon päällekkäin, että sen voi jo tulkita päälle puhumisena. Seuraavassa vuorossaan Arto selkeästi kyseenalaistaa isän antaman selityksen pois lähtemiselle (r. 16 "*etto*").

Jos isän selityksen antamista itseään tarkastellaan etujäsenenä, johon olisi preferoitua saada selityksen hyväksyvä jälkijäsen, huomaamme, että isän etujäsenen uudelleenmuotoilu (r. 12 & 15 ”*isi on niin väsyny.*” → ”*isi on jo niin väshy*”) sisälsi neljä muutosta jotka lisäsivät selityksen vakuuttavuutta. Ensinnäkin hän lisää sanan ”jo”. Koska on myöhäinen ilta, ”jo” -sana sitoo väsymyksen myöhäiseen ajankohtaan aivan kuten ilmaisu ”mennäns jo nukkuun” tarkoittaa illalla sanottuna, että mennään nyt *jo viimein* nukkumaan eikä että mennään *jo nyt* nukkumaan. Toiseksi isä lisää entisestään painotuksen voimakkuutta sanalle ”niin” korostaen näin lisää väsymyksensä suuruutta. Kolmanneksi hän artikuloi väsymykseen viittaavan sanan lapsenomaisella sössöttävällä tavalla ”väshy” ikään kuin hän olisi menettänyt voimansa ja regressoitunut väsymyksen vuoksi. Neljänneksi hänen uusi ilmaisutapana toimii myös semanttisesti edellisen ilmaisun vahvistumisena, sillä siinä, missä edellisessä ilmaisussa (r. 12 ”*isi on niin väsyny*”) isällä vain oli väsymyksen tila, uudelleen artikuloidussa versiossa isästä ja väsymyksestä on jo tullut yhtä (r. 15 ”*isi on jo niin väshy*”).

Merkittävää vakuutusta väsymys -selityksestä isä antoi myös tavalla, jolla hän käveli pois leikkipaikalta. Isän laahustavaksi nimittämäni kävelytyyli tuo mieleen joissakin viihde-elokuvissa esiintyvät zombiet. Painopiste on edessä ja kädet roikkuvat rentoina sivuilla. Jalat eivät nouse paljoa alustasta ja ovat välillä kontaktissa lattian kanssa, tuottaen hankaavia viistoääniä. Käsi on kääntyneenä niin, että kämmen osoittaa taaksepäin ikään kuin indikoiden, että hän ei ole valmis tarttumaan mihinkään eikä näin ollen ole lainkaan sellaisessa tilassa, että hän nyt olisi valmis aloittamaan tai palaamaan minkään asian tekemiseen. Ero käsien asennossa on maksimaalinen verrattuna sellaiseen reippaaseen kävelyyn, jossa kädet ovat korkealla, kämmenet osoittavat sisäänpäin ja täten olisivat valmiita tarttumaan myös objekteihin. Myös käsien roikkuminen heilumattomina sivuilla ja mahdollisimman alhaalla ilmaisee valmiuden puutetta mihinkään toimintaan. Jos ne heiluisivat, ne olisivat aika ajoin hieman edempänä ja korkeammalla ja näin lähempänä edessä potentiaalisesti olevaa objektia (ks. Kuva 11).

On mielenkiintoista, että juuri pitämällä kämmeniä niin, että peukalot ovat ylöspäin ja pikkurillit alaspäin, sekä liioittelemalla käsien korkeutta ja heiluvuutta, on tyypillistä karikatyyrimäisesti näytellä reipasta ja touhukasta henkilöä esimerkiksi teatterissa. Myös Omronin aktiivisuus- ja

askelmittareita esittelevällä internet-sivulla kerrotaan ”reippaasta kävelystä” ja tekstin vieressä sitä ilmentää kuva juuri tällä tavalla käsiään käyttävästä naisesta (ks. Kuva 12)¹.

Kuva 11 Isän laahustava kävely ja kämmenen asento. Roikkuva käsi muuttaa asentoaan korkeintaan 10 astetta ja senkin hyvin hitaasti niin, että se ei liiku askelten kanssa samaan rytmiin, vaan tekee vain yhden liikkeen asettuessaan ylös nousun jälkeen hyvin pienestä etuasennosta roikkumaan vartalon sivulle

Kuva 12 Kuva ”reippaasta kävelystä” askelmittareita myyvällä sivustolla (Omron)

Aineisto-otteemme isälle käsien asennot, ryhti ja jalkojen laahustaminen olivat kaikki saatavilla ja käytettävissä olevia tapoja ilmentää väsymystä (ottamatta kantaa siihen kuinka väsynyt hän todella

¹ Länsimaisessa kulttuurissa on tyypillistä pitää käsiä tällaisissa reippailuasennoissa myös juostessa. Kuitenkin joissakin alkuasukasheimoissa, joissa elämään kuuluu pitkien matkojen juokseminen, ihmiset roikuttavat käsiään sivuilla. En siis usko, että käsien asento kävellessä tai lenkkeillessä liittyisi vain siihen, missä niitä ihmisolennon universaalisti olisi parasta pitää fysiologisesta perspektiivistä katsottuna. Koska asiassa on kulttuurisia eroja, voi siihen vaikuttaa myös sosiaalinen komponentti. Länsimaissa en ole nähnyt juuri kenkään juoksevan samalla tavalla kuin nuo alkuasukkaat. Eräs tuntemani ihminen, jolla on Aspergerin oireyhtymä, sekä eräs autistinen tuttavani juoksevat kuitenkin usein niin. Heillä molemmilla voidaan olettaa olevan normaalia vähemmän tietoista tai tiedostamatonta orientaatiota siihen, miten toiset ihmiset heidän juoksutyylistään näkevät tai mitä toiset heidän juoksutyylistään ajattelevat. Käsien asento kävellessä tai juostessa voi siis liittyä muuhunkin kuin ihmisen eteenpäin liikkumiseen. Se voi liittyä myös siihen, miten toiset ihmiset näkevät liikkuvan henkilön.

oli), sillä suomalaisessa kulttuurissa ei ole tapana roikottaa käsiä silloin, jos ollaan tekemässä jotain reippaana pidettyä.

6.2.1.5. Leikki määriteltynä työksi

Seuraavassa otteessa, joka on jälleen suoraa jatkoa edelliselle, näemme, miten Arto toimii isän lopetettua leikkinsä väsymykseen vedoten.

1 Arto : (°nyt se kaatu°) ((viittaa ilmeisesti leikkeihinsä))
2 (3)
3 Arto : oaa? (1.3) (°mun kaveli on (-)°)
4 (7)
5 Arto : tuu iti. (8) pitää tehdä töitä. (5.7)sä et oo ollu mitää
6 vielä tehny. (1.2) (minne jo-) (13.5) (ynn:lalkine). (.)
7 (basso:runko (.) basso:runko? (.) kun kun pyölä) onneks oli
8 pyölä, (1.7) naapulin kavi- (.) naapuri (yleensä) kävi
9 busseilla. (2) (hyvä) (0.5) (--) (9) (öllkö) pyölä. (1.1)
10 pyölä. (2.2) nää pat- (.) kavi nakkol:a:::. h .hhhhh mitä
11 hh .hhh (0.3) (hirjaih)
12 (3.4) ((isä tulee keittiöstä takaisin olohuoneeseen jotain
13 naposteltavaa kädessään))
14 (2) ((isä nakkaa jotain suuhunsa ja kävelee kohti
15 parvekkeen ovea))

Arto jatkaa leikkiä aktiivisesti (r. 1–4) ja hetken päästä kutsuu isää painokkaasti takaisin (r. 5 ”*tuu iti.*”). Kun isä vastaa hiljaisuudella, niin Arto yrittää velvoittaa isää leikkimiseen kutsumalla legopalikoiden rakentelua työksi (r.5 ”*pitää tehdä töitä.*”). Sanavalintansa ja ”työ” -sanan painottamisen avulla Arto näyttää vetoavan yleiseen kulttuuriseen määritelmään työstä leikkiä pakottavampana ja tärkeämpänä toimintana. Arto hetken tauon jälkeen vielä jatkaa ”sä et oo ollu mitää vielä tehny”. Arton käyttämä keino leikkimisen määrittelystä työskentelyksi resonoi tässä vahvasti sen mentaliteetin kanssa, jota englannin kielen sanonta ”business before pleasure” (työ ennen hupia) kuvaa. Arto tuottaa puheellaan isän huonona työntekijänä, joka lähtee huvittelemaan, ennen kuin on edes töissä ”mitää vielä tehny”. Isä ei vastaa tähän mitenkään ja Arto jatkaa leikkejä (r. 6–11). Sitten isä kävelee Arton ohi parvekkeelle napostellen samalla jotain.

6.2.1.6. Avun tarvitsemisen ilmoittaminen

Tämäkin ote on suoraa jatkoa edellisestä. Siinä Arton hakee isän osallistumista kokeilemalla keinoa, joka aiemmin osoittautui toimivaksi.

1 (2) ((isä nakkaa jotain suuhunsa ja kävelee kohti parvekkeen
2 ovea))
3 Arto : tuut leikkii.

4 (4.2) ((isä kävelee ovesta parvekkeelle))
 5 Arto : .hhh mä tarviin apua.
 6 (16) ((isä on parvekkeella ja Arto kaivelee legolaatikkoa))

Aikaisemmin (ks. Luku 6.2.1.2.) isä oli ollut suostuvainen auttamaan Artoa irrottamaan legopalikat toisistaan. Nyt Arto ilmoittaa taas tarvitsevansa leikissä apua (r. 5 ”.hhh mä tarviin apua.”). Arto painottaa sanaa ”apua” ja korostaa näin sen merkitystä selityksenä sille, miksi isän olisi tultava takaisin lattialle. Tällä kertaa isä ei kuitenkaan vastaa mitään ja Arto jää yksin kaivelemaan legolaatikkoa.

6.2.1.7. Pyynnön 11 toistoa ja keinojen kierrättäminen

Kun on kulunut jonkin aikaa, Arto menee parvekkeelle isän kanssa ja jälleen pyytää häntä useaan kertaan takaisin leikkimään.

1 Arto : °(tuu ny leikkii) (1.2) (tuu leikkii?) (1) (mennäänks ny.) (1)
 2 (tuu ny ees mukaa.) (0.9) (tuu ny leikkii.) (1) (mennääks my?)
 3 (2.5) (mennäänks ny?) (0.5) (kyllä vai?) (4.2) (mmai) (2) (-) (1)
 4 (kyllä?) (1.2) (kyllä?) (28) (vielä) (2) polkupyölä° (4)
 5 <polkupyölä polkupyölä> (5.8) °tuu mun kant°,
 6 Isä : ÄLä hei ny viitti nyt °siinä°.
 7 (2)
 8 Arto : TUu jo. (1.2) tuu.=
 9 Isä : =mä meen nukkuu, (.) mää tuun sit (.) tuomaan sulle kaveri.
 10 (1.2)
 11 Arto : ei::: (.) tuu kavelik. (.) TUU SITTE KAVELiks.

Arto ei isän vastaamatta jättämisistä huolimatta luovuta vaan esittää pyyntönsä uudelleen 11 kertaa (r.1–5), ennen kuin isä viimein tokaisee (r.6): ”ÄLä hei ny viitti nyt °siinä°.” Isä aloittaa tokaisunsa kovalla äänellä mutta lausumansa loppupuolta kohden laskee äänen voimakkuutta ja myös sävelkorkeutta. Isän tokaisun jälkeen Arto käyttää samaa ”jo” -sanaa (r.8 ”TUu jo.”) jota isä aiemmin käytti perustellessaan leikin lopettamisesta sillä, että on *jo myöhä*. Arto viittaa nyt sanalla siihen, että hän on jo pyydetty ja odotellut isää kauan palaamaan leikkimään. Tässä voimme nähdä, kuinka ensin vanhempi ja sitten lapsi käyttivät aikaan liittyvän kohtuullisuuden periaatetta oikeuttaessaan omia pyrkimyksiään. Aika kutsuttiin puheen avulla vuorovaikutuksen resurssiksi eli ikään kuin siinä hyödynnettäväksi semioottiseksi kentäksi (vrt. C. Goodwin 2000), mutta isän ja Arton tavat käyttää tätä resurssia olivat keskenään kilpailevia. Sen sijaan, että Arto olisi orientoitunut aikaan isän esimerkin mukaisesti, hän käytti kyllä aikaan orientoitumisen keinoa mutta omien tarkoituksensa tueksi. Arto ikään kuin *kierrätti* isän käyttämää keinoa uuteen tarkoitukseen sopivaksi. Tällainen kierrättäminen on itsessään vuorovaikutuskeino, mutta koska se

on vuorovaikutuskeinojen käyttämisen keino, sitä voisi kutsua *vuorovaikutukselliseksi metakeinoksi*¹.

Isä kuitenkin ilmoittaa nopeasti Arton vuoron jälkeen menevänsä nukkumaan (r.9 ”=mä meen nukkuu,”) ja täydentää vuoroaan lyhyen tauon jälkeen sanomalla, että (r. 9 ”mää tuun sit”). Tässä vaiheessa vuoro näyttää hyvin ristiriitaiselta, sillä isä antaa ymmärtää, että hän tulisi leikkimään Arton kanssa sen jälkeen, kun hän on mennyt nukkumaan. Pienen tauon jälkeen isä kuitenkin jatkaa vuoroaan sanomalla (r. 9) ”tuomaan sulle kaveri”, joka ilmeisesti viittaa siihen, että isä voisi nousta sängystä tuomaan Artolle unikaveria (esim. nallea) sitten, kun Arto on mennyt nukkumaan. Hetken hiljaisuuden jälkeen Arto torjuu isän ehdotuksen (r.11 ”ei::.”) ja pyytää isää leikkimään nyt käyttäen isän äsken esittelemää sanaa ”kaveri” (r. 11 ”tuu kavelik. (.) TUU SITTE KAVELiks.”). Vaikka Arto oli aiemmin yksinpuhelussaan (ks. Luvun 6.2.1.5. otteen r. 3) maininnut hiljaa sanan ”kaveli”, hän ei lukuisista mahdollisuuksista huolimatta ollut tähän mennessä käyttänyt kertaakaan ”kaveri” -sanaa keinona saada isää kanssaan leikkimään. Tässä kävi samalla tavalla kuin ”jo” -sanan kanssa. Isä käytti sanaa ensin keinona kieltäytyä leikkimisestä ja Arto käytti isän jälkeen samaa sanaa keinona saada isä takaisin leikkimään. Arto ääntää ensimmäisen ”kaveri” -sanansa alun korostuneen selkeästi ikään kuin kutsuen sen kaveruuden periaatteen moraalisia velvollisuuksia, joihin sana viittaa. Kaveruuden periaate on hyvin erilainen periaate kuin Arton aiemmin viittauskohteena käyttämä työnteon velvollisuus. Arto ei näytä yrittävän rakentaa yhtä pitkää moraalisen velvollisuuden tarinaa vaan kokeilee eri kohdissa episodina saada moraalista tahtonsa tueksi aivan erilaisista ulottuvuuksista. Siinä, missä hän aiemmin tuotti isän puheellaan työntekijäksi, jolla on velvollisuus työtään kohtaan, hän nyt tuottaa isän kaveriksi, jolta ehkä voisi odottaa vapaaehtoista yhteistä vapaa-ajan viettoa.

¹ EBSCOhost Academic Search Premier -tietokannasta suorittamillani hauilla ”conversation analysis” + ”meta device”, ”metadevice” tai ”meta-device” ei millään löytynyt yhtään julkaisua. Hauilla ”discourse” + ”metadevice” tai ”meta-device” ei myöskään tullut tuloksia, mutta ”discourse” + ”meta device” tuotti kolme tulosta. Kaksi niistä ei liittynyt mitenkään vuorovaikutuskeinoihin, mutta yhdessä puhuttiin ”metadiskursiivisista keinoista” (meta-discourcive device). Tässä artikkelissa sillä kuitenkin tarkoitettiin poliittisessa puheessa käytettyjä retorisia keinoja eikä luonnolliseen arkivuorovaikutukseen liittyviä vuorovaikutuskeinoja. (Guillem 2009, 737–738.) Google -hauilla ”meta-device” + ”conversation analysis” löytyi yksi opinnäytetyö jossa korjaussekvenssin sanotaan toimivan keskustelussa metakeinona (meta-device) (Köhler 2007, 3). Sekään ei kuitenkaan vastaa sitä, mitä minä tarkoitan vuorovaikutuksellisella metakeinolla eli keinojen käyttämisen keinoa, joka on suhteessa käytettyihin keinoihin sellaisella metatasolla, että aina pystytään nimeämään se erityinen keino (kuten ajan kohtuullisuuteen vetoaminen), jonka käyttämiseen metakeino (kuten kierrättäminen) kohdistuu.

6.2.1.8. Vaihtokauppa, ”vain aloittaminen” ja kausaalideterminismi

Seuraava ote on episodimme viimeinen ja se on jälleen suoraa jatkoa edelliselle. Isä vastaa Arton pyyntöön epäselvästi ja ehdottaa sitten Artolle vessassa käymistä. Pian he ovat jo tehneet vessassa käyntiä koskevan sopimuksen, mutta sopimuksen luonne tulee jälleen neuvoteltavaksi otteen lopussa, kun Arton ja isän sitä koskevat tulkinnat eroavat toisistaan merkittävästi.

1 Arto : ei:: (.) tuu kavelik. (.) TUU SITTE KAVELiks.
2 Isä : ↑m↓m↑m? (.) ↑mm-m-↓mm (.) käy vie pissalla.
3 (2.3)
4 Arto : tuu hitten kaveli[kh.
5 Isä : [mää tuun sitte.
6 (4.1) ((Arto palaa olohuoneeseen))
7 Arto : be ei tulekkaa. (0.9) h[ö,
8 Isä : [↑ei ku käy pissalla ny ensteks.
9 (1.2)
10 Arto : mä alotan (va vua). (2.1) basso::rumpu? (.) ↑basso°:rumpu°
11 (.) ↑pol=.ku::=pyörä (.) p'h=.ku::=↑pyörä (0.3) (prinka)
12 (0.4) (khaiphaa) (.) (zkipollaa) (.) (kaikepaa minlaisia.)
13 (0.4) no mill::aisia (0.4) basso::rum°pu?° °b'°sso::rumpu?
14 (.) polku::pyörä. (.) polku::pyörä? (0.4) poljen (taiti
15 kaa) (.) (as:kuilla::) (.) (kytyt vaa monelaisha.) (0.5) no
16 MILLAisia. (1) ↑basso:rum=.pu? (.) @passofr:::uvuh@ (3)
17 °basso:ruh (0.3) basso: (.) ruh (1) pu.° hhh naapurin tati
18 @khappa (.) jhuoljaa@ .hh hhh .hhh hhh (1.5) °(hia (-))
19 (0.3) (pönö täytti kauppa) (.) se (koila) (1.3) (shyvä)
20 (1) (shiu) (1) (o=.kei (1) tshiu) .hio° (.) vähän o
21 renkaita. (1.1) öhh (.) .hhhh (.) työ mie°kkailla .tää=1'°
22 öhh (1) toi voitti. (.) nii voit=.taa.
23 (1) ((Arto nousee ripeästi hakemaan toiselta puolelta
24 olohuonetta sinne aiemmin lentänyttä lelurengasta))
25 Arto : TUU ITI johh.
26 (1.3)
27 Isä : käviks sää pissalla koko,
28 Arto : TÄH?
29 Isä : KÄVIKS SÄÄ pissalla.
30 (0.5)
31 Arto : e:i hutta hun pitää tulla.
32 Isä : no emmää ny voi ennen ku säot (1) kun sä käyt pissalla.

On huomionarvoista, että otteen alussa, kun Arto kehottaa isää tulemaan ”sitte” kaveriksi (r. 1), niin myös tämä ”sitten” -sana oli esiintynyt isän edellisessä vuorossa (ks. luvun 6.2.1.7. otteen r. 9). Isän vastaus muodostuu muminasta, joka muuten muistuttaisi myöntymistä, mutta sen äänenkorkeus vaihtelee hyvin epätyypillisesti ja se esiintyy kahdessa osassa, joita erottaa toisistaan pieni tauko (r. 2 ”↑m↓m↑m? (.) ↑mm-m-↓mm”). Tällaisenaan siitä on vaikea tulkita, onko se

myöntymisen vai ei. Toisen mikrotauon jälkeen isä kehottaa Artoa menemään pissalle, mutta lausumaan sisältyvä ”vie” -sana tuntuisi viittaavan siihen, että pissalla käynti ei olisi edellisten vuorojen aiheeseen liittymätön seikka (r. 2 ”*käy vie pissalla.*”). Arto omalla vuorollaan pyytääkin isää taas leikkimään ja jo aiemmilla vuoroilla käytetty ”sitten” -sana saa tässä vuorossa myös sellaisen merkityksen, että isä voisi tulla Arton kanssa leikkimään *sitten, kun* Arto on käynyt pissalla. Näin isäkin näyttää ”sitten” -sanaa kohtelevan omalla vuorollaan, kun hän vahvistaa isän aiemmin ehkä vihjaaman mutta Arton eksplisiittisesti äsken ehdottaman sopimuksen (r. 2–5 Isä: käy vielä pissalla → Arto: tuu sitten kaveriks → Isä: mää tuun sitte). Sopimus on siis *vaihtokauppa*, jossa Arto saa sen, mitä pyytää (isän kanssaan leikkimään), jos tekee sen, mitä isä pyytää (käy ensiksi pissalla).

Seuraavalla vuorollaan, kun neljä sekuntia on kulunut ilman, että isä on liikahtanut mihinkään, Arto äskeisestä näennäisestä eksplisiittisyydestä huolimatta ei kuitenkaan orientoidu juuri tehtyyn sopimukseen tyydyttävänä ratkaisuna tilanteelle. Päinvastoin hän toteaa pettymyksensä isän toimintaan (r. 7 ”*be ei tulekkaa. (0.9) hö,*”). Tämä viittaisi siihen, että kun Arto käytti ”sitten” -sanaa rivillä 4 (”*tuu hitten kavelikh.*”), se ei olisikaan ollut suuntautunut edellisen vuoron vihjailevaan sopimukseen (r.2 ”*käy vie pissalla.*”) vaan pikemminkin Arton omaan sitä edelliseen vuoroon, jossa hän käytti melkein saman muotoista lausumaa (r. 1 ”*TUU SITTE KAVELIKS.*”), vaikka pissa -sopimuksesta ei tällöin ollut vielä ensimmäistäkään mainintaa. Ikään kuin Arto olisi vain kuljettanut ”sitten” -sanaa mukana seuraavaankin vuoroonsa ilman, että olisi viitannut sillä isän vuoron sisältöön. Seuraavaksi isä kuitenkin kommentoi nopeasti Arton ilmaisemaa pettymystä viittaamalla jälleen sopimukseen ja huutaa parvekkeelta (r. 8): ”*↑ei ku käy pissalla ny ensteks.*”

Pienen tauon jälkeen Arto jälleen nostaa esiin sellaisen sanan ja käsitteen, jota isä on aiemmin episodissa käyttänyt. Nyt hän kierrättää jonkin ”aloittamisen” ajatusta vastauksena keskustelukumppanin kehoitukselle. Isä oli esitellyt tämän keinon heti episodin alussa heidän tultuaan Arton kanssa elokuvan jälkeen alakertaan (Luvun 6.2.1.1. otteen rivi 12). Silloin isä oli käyttänyt aloittamisen ajatusta kieltäytyessään Arton pyynnöstä ja vihjatessaan, että Arto voisi myöhemmin saada hänestä leikkiseuraa sitten, kun Arto olisi ensin itseksensä *alkanut* leikkiä. Nyt Arto toteaa isän pissalle menemistä kehottavan vuoron jälkeen *aloittavansa leikin* ja vähän samaan tapaan kuin isä aiemmin ikään kuin ehdottaa, ettei kokonaan olisi torjunut keskustelukumppaninsa kehotusta, vaan hän *vain aloittaa* leikkiä ja näin isän ehdottama toiminta olisi myös otettu

huomioon (r. 10 *"mä alotan (va vua)."*). Tämän jälkeen Arto paneutuu leikkeihinsä (r. 11–22) ja isä jää parvekkeelle.

Rivillä 23 Arto nousee hakemaan lelurengasta huoneen toiselta puolelta. Samalla hän patistaa jälleen isää takaisin leikkimään. Arto esittää kehotuksensa imperatiivina ja lisää siihen temporaalisen fokuspartikkelin ”jo” (r. 25 *"TUU ITI johh."*). Näin hän ilmaisee, että hän on *jo joutunut odottamaan* ja olisi ikään kuin reilua, että isä nyt – eikä vasta myöhemmin – liittyisi hänen seuraansa. Isä vastaa kysymällä, onko Arto hoitanut oman osansa sopimuksesta (r. 27): *"käviks sää pissalla koko,"*.

Koska Arto ei pelkästään pyydä isää tulemaan kanssaan leikkimään vaan myös ikään kuin ottaa kantaa siihen, ettei isä *jo ole* hänen kanssaan leikkimässä, voidaan Isän vuoron nähdä vastaavan myös tähän kannanottoon. Isä tavallaan selittää sitä, miksi hän ei ole *jo leikkimässä* Arton kanssa sillä, että Arto ei ole vielä käynyt vessassa. Hän kohtelee parvekkeella käytyjä puheenvuoroja sopimuksen solmimisena ja siihen vetoamalla todistelee syyttömyyttään Arton ”jo” -partikkelilla implikoimaan syytökseen: *"olet epäreilusti antanut minun odottaa itseäsi"*. Tämä Arton syytöksen luonne ja Arton suhtautuminen parvekkeella tehtyyn sopimukseen eksplikoituu entisestään heti rivien 28–29 korjaussekvenssin jälkeen, kun Arto suoraan kieltää isän sopimukseen vetoamisen oikeutuksen (r. 31 *"e:i hutta hun pitää tulla."*).

Isä kuitenkin kieltäytyy vedoten siihen, että Arto ei ole vielä käynyt vessassa (r. 32 *"no emmää ny voi ennen ku säot (I) kun sä käyt pissalla."*). Isä aloittaa vuoronsa ilman taukoa, vuoro ei ole mitenkään monipolvinen eikä se sisällä selittelyjä, joten hän Pomerantzin sanoin kuvattuna tuottaa tässä jälkijäsenen ”niin kuin se olisi preferoitu” (ks. Luku 4.3.4.2.2.). On kiinnostavaa, että isä ei mitenkään kiistänyt Arton ”pakkopuhetta” (r. 31 *"e:i hutta hun pitää tulla."*). Hän vain esitti muunnelman Arton implisiittiseen teoriaan isästä ulkopuolisten pakkojen sanelemana väittämällä, ettei isää pakota toimimaan *Arton tahto*, vaan se, mitä *Arto tekee* (r. 32 *"no emmää ny voi ennen ku säot (I) kun sä käyt pissalla."*). Isä ei määritellyt itseään subjektiksi, joka ymmärtää, mitä Arto tahtoo, ottaa huomioon oman tahtonsa ja tekee sitten päätöksensä siitä miten toimia.

Voimme tässä ensimmäisen yksittäistapauksemme viimeisessä aineisto-otteessa todella huomata, kuinka Arto käyttää isän keskusteluun tuomia keinoja aivan omalla tavallaan. Kun hän pissalle

menemisen sijasta jäikin leikkimään, hän käytti ”vain aloittamisen” keinoa orientoituakseen isän ehdottamaan toimintaan jonain, jota ei ole täysin torjuttu (r. 10 ”mä alotan (va vua).”). Sitten, kun isä toi esille aiemmin tehdyn sopimuksen kieltäytyessään seuraavasta Arton leikkikutsusta (r. 27 ”käviks sää pissalla koko,”), Arto orientoitui tilanteeseen ikään kuin ”vain aloittamisen” keino olisi jo sisältänyt jonkinlaisen aloittamisen jälkeen tapahtuvan asian toteutumisen . Ikään kuin ”vain aloittamisen” keinoa käyttämällä, olisi jo suorittanut sen, mitä vihjasi tapahtuvaksi aloittamisen jälkeen (r. 31 ”e:i hutta hun pitää tulla.”). Tämä on analogista sille, jos väittäisi, ettei ole toiselle ihmiselle velkaa ollenkaan, koska on *jo luvannut* maksaa velan ensi kuussa takaisin.

6.2.1.9. Yhteenveto Arton ja isän käyttämistä keinoista

Ensimmäisessä yksittäistapauksessa Arton ja isän käyttämät vuorovaikutuksen keinot olivat hyvin kirjavia. Episodin alussa Arto kertoi isälle omista aikeistaan kuin kalastellakseen isältä, mitä isä on aikeissa tehdä. Jos isä olisi vastannut tähän odotuksenmukaisesti, Arto olisi onnistunut saamaan tietoa, joka olisi tehnyt helpommaksi kalastelua seuranneen pyynnön esittämistä. Näin kalastelu toimi samalla esisekvenssin tavoin. Isä puhui kuin Arto olisi pyytänyt lupaa leikkimiseen. Näin isä väisti kalastelevan esisekvenssin. Tämä oli hieman kummallinen tulkinta Arton vuorosta ja isä seuraavaksi tarjosikin loogisempaa tulkintaa jutustellessaan siitä, että isovelji tosiaan kävikin jo vähän leikkimässä. Tällä vuorolla isä esitti tulkinneensa Arton vuoronkin jutusteluksi ja että hän vain jatkaa Arton aloittamaa yleistä jutustelua. Toisaalta isän voi nähdä vihjanneen, että Artokin voisi vain *leikkiä hetken* aikaa ja *yksin*, samoin kun Arton veli oli jo tehnyt.

Arto pyysi isää ”vähän leikkimään” vaikka isä jo pyyntöä välttellessään oli antanut vihjeitä haluttomuudestaan. Isä onnistui välttämään suorasta kieltäytymisestä seuraavan uhan kasvoille ehdottamalla, että Arto voi yksin *aloittaa* leikin. Isä ei sanonut, että tulee sen jälkeen leikkiin mukaan, mutta se oli helposti juuri niin ymmärrettävissä. Näin Arto näyttikin sen ymmärtävän, kun hän pian taas kehotti ja käski isää kanssaan leikkimään. Kun isä ei reagoinut, Arto käytti avun pyytämisen keinoa. Tähän hän sai vastauksen ja Arto linkitti isän suostumisen heti sitä seuranneeseen uuteen pyyntöön. Arto siis koitti saada isää suostumaan suurempaan pyyntöön heti sen jälkeen, kun isä oli suostunut pienempään pyyntöön eli Arto käytti markkinamiesten suosimaa *jalka oven välissä* -taktiikkaa.

Kun isä viimein tulee Arton kanssa lattialle leikkimään, Arto aktiivisesti osallistaa isää leikkiin. Kun isä ei itse tajua kehua Arton esittelemää lelua, Arto suoraan pyytää kehuja. Isän lopettaessa hetken päästä leikkimisen hän vahvasti ilmentää puheellaan ja kehollaan väsymystä. Väsymys toimii leikin lopettamisen selityksenä. Arto ei puhu mitään siitä, onko isän oikein lähteä näin pian pois leikeistä, vaan hän kyseenalaistaakin sen, että isä olisi väsynyt ollenkaan. Isä käyttää *ajan kohtuullisuuteen* orientoitumisen keinoa selitellessään leikin lopettamista sillä, kuinka myöhä nyt jo on.

Arto koittaa saada isää takaisin leikkimään puhumalla leikeistä töinä ja vihjaten, että isä on huono työntekijä, jos hän ei täytä velvollisuuttaan töiden tekemiseen. Arto näin hyödyntää kulttuurissamme yleistä prioriteettijärjestystä, jonka mukaan työt hoidetaan ennen huvituksia. Isä ei kuitenkaan tule takaisin leikkimään ja seuraavaksi Arto palaa käyttämään avun tarvitsemisen keinoa, jolla aiemmin oli saanut isän osallistumaan. Nyt sekään ei toimi ja Arto menee isän viereen parvekkeelle jankuttamaan yhteensä 11 kertaa, että isän pitäisi tulla hänen kanssaan leikkimään. Isä tokaisee Artolle närkästyneenä ja Arto käyttää seuraavaksi vuorovaikutuksellista *metakeinoa* eli *kierrättää* isän aiemmin käyttämää *ajan kohtuullisuuteen* orientoitumisen keinoa omiin tarkoituksiinsa ilmoittaessaan, että isän pitäisi *jo tulla* leikkimään. Isän lopulta tarjoama vastaus on ristiriitainen. Ensin hän sanoo menevänsä nukkumaan ja sitten sanoo tuovansa Artolle unikaverin, vaikka Arto ei ole ilmoittanut mitään aikeita nukkumaan menosta, eikä isä tietenkään voisi itse nukahdettuaan lähteä enää mitään Artolle tuomaan. Artokaan ei heti taida osata tulkita isän vuoroa, koska hänellä kestää niin kauan vastata siihen. Arto kuitenkin vastustaa isän ehdotusta ja jatkaa isän pyytämistä leikkimään käyttäen nyt ensimmäistä kertaa ”kaveri” -sanaa suostuttelun keinona. Näin Arto siis kierrätti kaveri -sanan oman pyyntönsä elementiksi isän edellisen vuoron ”unikaveri” -sanasta.

Seuraavaksi Arto ja isä päätyvät *vaihtokauppa* -sopimukseen siitä, että kun Arto käy vessassa, isä tulee sen jälkeen leikkikaveriksi. Arto kuitenkin kierrättää jälleen isän aiempia keinoja ja ilmoittaa *vain aloittavansa* leikkimisen ennen vessassa käyntiä ikään kuin vessassa käymistä ei jätettäisi tekemättä, koska se on jo aikataulutettu tapahtumaan jossain vaiheessa ”vain aloitetun” toiminnan jälkeen. Kun Arto seuraavaksi sanoo että isän on ”pakko” tulla leikkimään, isä kuitenkin pitää visusti kiinni sopimuksesta ja selittelee, ettei ”voi” tulla leikkimään, koska Arto ei ole käynyt

vessassa. Isä ei kiistä Arton ”pakkopuhetta”. Hän vain esittää kausaalideterministiseen puhetapaan sellaisen muunnelman, että hänen toimintaansa säätelee se miten Arto toimii, ei se mitä Arto haluaa.

6.2.2. Kun matkapuhelin vie äidin huomion

Tämän luvun yksittäistapauksessa nähdään, kuinka älypuhelin voi viedä vanhemman orientaation niin, että lapsen on vaikea saada sitä itselleen. Anu, 12 vuotta, ja hänen äitinsä istuvat vastakkain ruokapöydän äärellä. Anu askartelee vihkoonsa kuvia malleista, joilla on muotivaatteita päällään. Äiti näppäilee älypuhelimtaan. Anu pyytää äitiä arvioimaan hänen tekemiään kuvia ja äiti suostuu muttei ennen Anun sinnikästä yrittämistä.

Kuva 13 Äiti ja Anu alkutilanteessa

- 1 Anu : eihän tää oo nii hirvee, (1.1) #äiti#, ((näyttää kuvaa vihostaan))
2 (2.0) ((äiti katsoo mallin kuvaa))
3 Äi. : mt' ↑ei::.. se on ihan (.) kiva.
4 (7.0) ((äiti jatkaa kännykän räpläämistä, mutta vilkaisee Anun
5 kuvia kun tämä selaa vihkoaan))
6 Anu : selaa näitä tästä eteenpäin?
7 (1.1) ((Anu nousee tuolilta ja kävelee vihon kanssa äidin
8 viereen))
8 Anu : ja s:ano mulle mikä näistä on susta <hianoin>.
9 Äi. : .hhh (.) oh[hhhhh
10 Anu : [sanot (.) ykkösestä viiteen kuinka monta tähteä
11 annat tälle? ((Anu koputtelee puhuessaan äitiä olkapäähän))
12 (2.1) ((äiti katsoo kuvaa, on sitten laittamassa kännykkää
13 pöydälle, mutta vetääkin sen vielä kehonsa viereen ja sitten ottaa
14 siitä jälleen molemmilla käsillä kiinni ja kohdistaa siihen
15 katseensa))

***laittamassa
kännykkää
kauemmaksi***

***vetää kännykän
takaisin lähelleen***

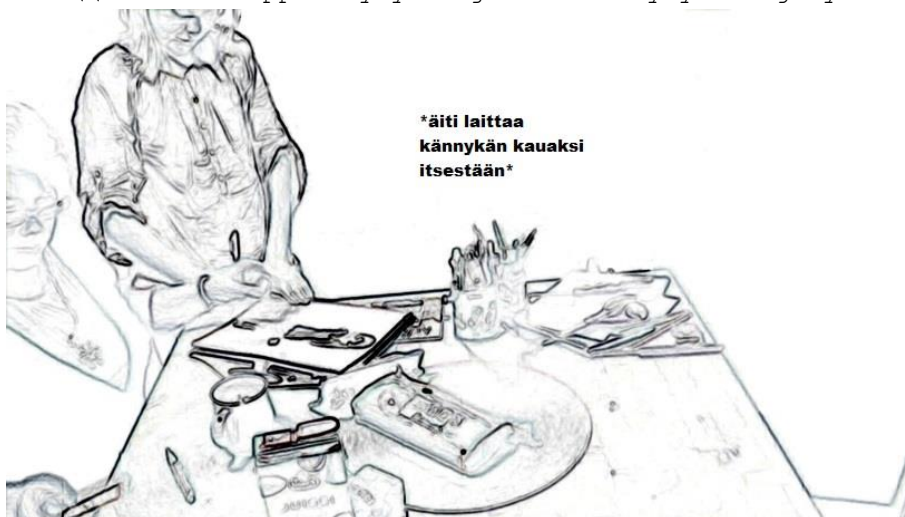
***käyttää jälleen
kännykkää***

16Anu : äiti? ((tökkää samalla äitiä olkavarteen))

17 (0.4)

18 Äi. : no- ((vokaali loppuu lyhyeen ja seuraa lyhyt hengityksen pidättäminen))

19 (8.0) ((laitettuaan kännykän pois äiti katsoo vihossa olevaa kuvaa))

20 Äi. : @tää on must muuten niinku (.) tosi makee@?

21 Anu : mhm?

Seuraavien kymmenen minuutin ajan äiti katselee Anun tekemiä kuvia arvioiden niitä hyvin positiivisesti. Yhden asun hän kehuu olevan aivan kuin Huippumalli haussa -ohjelmasta, jota Anu oli aiemmin päivällä katsellut. Anu hykertelee, hymyilee ja nauraa.

6.2.2.1. Anun kehotuksen muuttuva ilmaisu

Riveillä 6–16 Anu määrätietoisen oloisesti muotoilee äidille seuraavan direktiivin: äidin on otettava käteensä hänen vihkonsa ja katseltava sekä arvioitava siinä olevia kuvia. Anu vaihtaa tehtävän luonteen yksinkertaisemmasta monimutkaisemmaksi korvaamalla ensin esittämänsä vaatimuksen hienoimman kuvan tunnistamisesta (r. 9 ”ja s:ano mulle mikä näistä on susta <hianoin>.”)

tehtävällä arvioida ensimmäistä mallinuken kuvaa asteikolla yhdestä viiteen (r. 10–11 ”ykkösestä viiteen kuinka monta tähteä annat tälle?”). Näillä riveillä ei semanttisesti ilmene orientaatiota äidin halukkuuteen tai kykyyn toteuttaa tarjottua tehtävää ja siinä mielessä puhe on määräilevää. Kun Anu toisaalta koputtelee äitiä sormella olkapäähän, siinä on myös pyyntömaisyyttä. Se toimii keinona hakea äidin huomiota sekä hoputtaa äitiä toteuttamaan vierusparin ja antamaan jälkijäsenen Anun tuottamaan etujäsenen. Haettu vieruspari muistuttaa kysymys – vastausta. On kuin hän koputtaisi oveen ja pyytäisi, että joku tulisi avaamaan. Se on eri asia, kuin jos poliisi hakkaa oveen ja käskee tulla avaamaan.

Intonaatio sanassa ”tälle” (r.11) on kysymysmäinen, kun taas aiemman vuoron päättänyt intonaatio sanalla ”eteenpäin” (r.6) kuulosti vain 12-vuotiaille tytöille tyypilliseltä puhetavalta eikä niinkään kysymykseltä. Rivin 11 kysymyksen voi käsittää liittyvän siihen, miten äiti ensimmäistä kuvaa arvioisi, mutta myös siihen, suostuuko äiti ylipäättään pyyntöön ja onko äiti kuullut sitä. Mikäli sen ajatellaan liittyvän suostumiseen, muuntaa Anu tässä kehotustaan pyytävämpään suuntaan. Anu myös jätti toteuttamatta sellaisia mahdollisia ruumiillisia direktiivejä kuten vihon laittaminen suoraan äidin silmien eteen matkapuhelimen ja äidin väliin. Direktiivin ja pyynnön elementit aaltoilevat analysoidussa otteessa niin sanallisella kuin ei-sanallisellakin tasolla. Siinä, missä rivien 10–11 olkapäähän sormella koputtelu on sävyiltään kysyvämpää, on rivin 16 olkapäähän tökkääminen jo pakottavampaa ja vähemmän kysyvää. Rivin 6 vuoro taas oli kieliopillisesti imperatiivi ja sitä seurasi myös Anun liikkuminen äitinsä viereen¹.

Esisekvenssin käsitteellä saamme Anun kehotuksen aaltoilua määräilevyyden suhteen vieläkin enemmän esille. Anun äidilleen esittämät imperatiivit (r. 6 ”selaa näitä”, r. 9 ”sano mulle”) ja niitä seuraava määräys (r. 11–12 ”sanot (...) annat”) näyttävät toki semanttisesti ilmeisiltä direktiiveiltä, mutta jos tulkitsemme rivillä 1 esitetyn vuoron (”eihän tää oo nii hirvee”) esisekvenssin etujäsenenä ja äidin rivillä 3 tuottaman vuoron (”mt’ ↑ei:: se on ihan (.) kiva.”) esisekvenssin jälkijäsenenä, niin sitä seuraava tapahtuma näyttäytyy tietysti pyyntönä. Esisekvenssillä voidaan tiedustella toisen kykyä ja halukkuutta vastata kohta tulossa olevaan kehotukseen myönteisesti (ks. Luku 4.3.4.7), ja koska tällainen orientoituminen toisen kyvykkyyteen ja halukkuuteen on juuri sitä, mikä Cravenin ja Potterin mukaan ei direktiiveihin kuulu (ks. Luku 4.3.4.6.), saa esisekvenssin

¹ Tämä paikanvaihto ei jätä lainkaan kysymyksenalaiseksi sitä, miten Anu odottaa äidin seuraavaksi toimivan.

käyttö koko tilanteen pyyntömäisemmäksi. Ongelma tässä tulkinnassa on kuitenkin se, että esisekvenssissä olennaista on, että se *edeltää pyyntöä tai kysymystä*. Jos tulkitsemme näitä vuoroja seuranneen teon pyynnöksi siksi, että sitä edelsi esisekvenssi, niin päättely on kehäpäätelmä. Vuorojen sekventiaalisen paikan¹ lisäksi esisekvenssi -tulkintaa tukee kuitenkin myös toinen seikka eli se, mitä vuoroilla saatiin aikaan. Kun Anu kysyi äidiltä arviota yhdestä hänen tekemästään kuvasta ja äiti tuotti tämän arvion, tuotettiin samalla sosiaalinen todellisuus, jossa äiti periaatteessa on kiinnostunut ja kykenevä arvioimaan Anun hänelle esittelemiä kuvia. Nämä vuorot siis erinomaisesti toimittivat sitä tehtävää, jota esisekvenssit yleensäkin toimittavat: ne poistivat esteitä varsinaiseen pyyntöön suostumiselta (ks. Luku 4.3.4.7).

Edellä tulkittiin Anun muuttavan pyyntöään yksinkertaisemmasta vaativammaksi (r. 8 ”*ja sano mulle mikä näistä on susta <hianoin>*.” → r. 10 ”*ykkösestä viiteen kuinka monta tähteä annat tälle?*”). Vaikka tämä on perusteltua, voi tilanteen nähdä myös toisin. Lee (2009) täydentää olemassa olevaa tutkimusta yksivuoroisista pyynnöistä esittelemällä pidennetyn pyynnön (extended request) käsitteen (Lee 2009, 1248). Se on pyyntö, joka toteutuu useampivuoroisena keskusteluna. Esimerkkinä pidennetystä pyynnöistä hän antaa leivän tilaamisen kahvilassa². Hän nimittää pidennetyn pyyntösekvenssin alussa olevaa pyynnön elementtiä selitykseksi tai kiillotukseksi (gloss) (mas. 1251). Se kattaa sitä seuraavat pyynnön osat ja on kuin Schegloffiin (1980) toimintaprojektio (action projection) asettaen jonkin toiminnan tehtäväksi sitä seuraavassa puheessa. Se eroaa esisekvenssistä, koska se on itse jo osa pyyntöä.

Tästä näkökulmasta Anun kahdessa osassa tekemä pyyntö (r. 6 & 8): ”*selaa näitä tästä eteenpäin (...) ja sano mulle mikä näistä on susta hianoin*” voidaan tulkita pidennetyn pyynnön *glossina* samoin kuin Subwayssa leipää tilatessa asiakkaalta aina alussa kysytään, minkä leivän hän ottaa, ja vasta sitten leivän tilaamista jatketaan kyselemällä, mistä ainesosista leipä muodostetaan. Anukin vasta myöhemmällä vuorolla kertoo menetelmän glossin toteuttamiseen (r. 10): ”*sanot ykkösestä viiteen kuinka monta tähteä annat tälle?*”. Merkittävää tässä on se, että pidennetyn pyynnön toiseen vaiheeseen eteneminen implisiittisesti luo tilanteen, jossa ensimmäiseen vaiheeseen oltaisi jo

¹ Vuoron sekventiaalinen paikka tarkoittaa sen sijoittumista sekventiaaliseen rakenteeseen. Sekventiaalinen rakenne viittaa erityyppisten vuorojen järjestykseen ajassa. Kysymys jonkin vuoron sijoittumisesta sekventiaaliseen rakenteeseen tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, minkälaisia vuorovaikutustekoja toimittavia vuoroja on tullut sitä ennen ja tulee sen jälkeen.

² Leen antaman kuvauksen perusteella se muistuttaa Subway -ravintoloissa asiakkaan kanssa suoritettavaa leivän tilaamiseen liittyvää tapahtumasarjaa.

suostuttu. Äiti oli kuitenkin vastannut tähän vain huokaisulla (r. 9) ja pitänyt katseensa edelleen kohdistettuna matkapuhelimeen. Huokaus voi liittyä siihen, että Anun kehoitus asettaa äidin valintatilanteeseen: katsoakseen Anun vihkoa hänen on lopetettava se mitä hän on tekemässä matkapuhelimellaan. Kun äiti pitää katseensa niin visusti kohdistettuna matkapuhelimeen, on vaikea uskoa, että Anu olisi tulkinnut äidin huokaisua myöntymiseksi. Tästä syystä Anun seuraavan toiminnan voikin nähdä suostuttelemisen keinona.

Yrittäessään saada äitiä osallistumaan Anu käytti monia keinoja. Hän aloitti pyytämällä arviota vain yhdestä kuvasta ja käytti sitä ikään kuin jalkana oven välissä (Freedman & Fraser 1966) saadakseen äidin arvioimaan koko vihkon kuvat. Samalla ensimmäinen pyyntö toimi esisekvenssinä, joka poistaa esteitä varsinaiseen pyyntöön suostumiselta. Hänen pyyntönsä kävivät läpi evoluutiota pyytävästä käskevämmäksi. Vaikka äiti ei ollut vielä suostunut kuvien arviointiin, hän käytti pitkitettyä pyyntöä ja sai näin suostumisen näyttämään itsestäänselvyydeltä. Hän liikkui äidin viereen, tökki äitiä ja asetti vihkonsa tämän näkökenttään. Tämä suostuttelun evoluutio ja monipuolisuus saa kysymään, mistä sen tarve nousi?

6.2.2.2. Tahmea medialaite

Anu joutui tekemään työtä saadakseen äidin huomion. Heti alussa äiti jätti ottamatta vuoron ensimmäisessä siirtymän mahdollistavassa kohdassa ja Anun piti käyttää huomionkohdistinta (r. 1 ”#äiti#”). Äidin vuorot olivat myös sekavia tai puutteellisia ja joissakin niistä oli kiusallisuutta. Ennen ensimmäistä vastaustaan hän katsoi kuvaa erikoisen pitkään hiljaisuudessa (r. 2) ja, kun hän puhui, hänen vuorossaan oleva mikrotauco sai hänet kuulostamaan hieman ironiselta (r. 3 ”*mt' ↑ei:: se on ihan (.) kiva.*”). Ja mistä oli kyse äidin huokaisussa, jonka perään olisi kuin nakutettuna sopinut ”mä en jaksa”? Tässä on paljon elementtejä, jotka yleensä liittyvät dispreferoituihin vuoroihin (ks. Luku 4.3.4.2.2.). Mutta oikea selitys ei löydy pelkästään Anun ja äidin välisen vuorovaikutuksen sisällöistä vaan ottamalla huomioon äidin orientaatio matkapuhelimeensa¹.

¹ Tulkintaa voisi äkkiseltään syyttää sellaisesta äidin mielen sisäisten ilmiöiden spekuloinnista, joka ei kuulu keskusteluanalyttiseen tutkimukseen. Hakulinen (1995, 17) painottaa eroa termien tulkinta ja analyysi välillä ja kirjoittaa, että keskusteluanalyttisen ”[t]utkimuksen tavoitteena ei ole yksittäisten puhujien yksittäisten lausumien saati intentioiden tulkinta tyyliin ’näin sanoessaan puhuja NN haluaa tehdä sitä-ja-tätä’”. Matkapuhelin on kuitenkin tässä otteessa havaittavasti läsnä oleva osapuoli. Se vaikuttaa selvästi vuorovaikutukseen. Sen huomioiminen tulkittaessa äidin ja Anun välistä vuorovaikutusta ei ole Hakulisen tarkoittamalla tavalla äidin intentioista spekuloinnista.

Väittäisin, että miltei jokainen on huomannut, että älypuhelin tai tietokonetta käyttävän ihmisen kanssa keskusteleminen on joskus hankalaa. Voit joutua odottamaan vastausta tai voit tuntea, ettet ole tullut kuulluksi ollenkaan. Voit myös saada epäselviä ja vaillinaisia vastauksia etkä ehkä tiedä, mitä sinulle on oikein sanottu. Tämän voi ilmaista niin, että tuon ihmisen orientaatio ei helposti irtoa medialaitteesta ja se herkästi palaa siihen, jos se hetkeksi irtoaakin. Ilmiö on sen verran tunnettu, että sen kustannuksella on mediassa pilailtu esimerkiksi alla olevassa Fok_it –sarjakuvassa (ks. Kuva 14).

Kuva 14 Fok_it -sarjakuva joka pilailee tahmean medialaitteen ilmiöllä (Fok_it 2014)

Laite näyttää olevan orientaatiolle, kuin limonadista tahmea paperinpalanen, joka tarttuu sormiin ja sitä on vaikea ravistaa irti. Jos sen jättää pöydälle, niin kohta se taas on tarttunut sormiin ja siksi se laitetaan kauas pois, jos ei haluta jäädä siihen kiinni. Aineisto -ote Anun ja hänen äitinsä välisestä vuorovaikutuksesta mahdollistaa tutun ilmiön tarkan kuvaamisen ja analyysin. Ehdotan tälle tutulle ilmiölle nimeksi ”medialaitteen tahmeus”. Sillä tarkoitetaan siis sitä, miten tilanne näyttäytyy hänen näkökulmastaan, joka kutsuu medialaitteeseen uppoutunutta henkilöä kanssaan vuorovaikutukseen.

Koska tahmean medialaitteen käsite ei ole teoria siitä, *miksi* orientaation vaihtuminen laitteesta vuorovaikutuskumppaniin on vaikeaa, ei analyysimme kannalta ole olennaista se, mitä äidin ja älypuhelimien välisessä vuorovaikutuksessa tarkalleen tapahtuu. Vaikka se ei paljastu tutkijalle yhtä kattavasti, kuin äidin ja Anun välinen vuorovaikutus, on tämä juuri se sama tilanne, jonka Anu äitinsä tulkitsijana kohtaa. Myöskään hänelle ei äidin ja kännykän välinen vuorovaikutus ole sen avoimemmin saatavilla kuin videotallennetta katsovalle tutkijalle. Mistä hän tietää, onko äidin väsyneen turhautunut huokaisu rivillä 9 jonkinlainen vastaus hänelle vai liittyykö se vain äidin puuhasteluun matkapuhelimen kanssa? Riveillä 1–3 ilmenevät dispreferoituun vuoroon viittaavat

piirteet (tauot ja maiskautus) tulevat todennäköisesti äidin orientaationvaihdoksen epäonnistumisesta eivätkä niinkään liity Anun kysymykseen kuvan hienoudesta. Toisin sanoen niitä ei olisi olemassa, ellei äiti olisi käyttämässä matkapuhelinta. Tätä tukee se, miten Anu orientoituu äidin vuoroon omassa seuraavassa vuorossaan (Pontecorvo ym. 2001, 346 sit. Schegloff 1992). Hän ei kohdellut sitä selvästi preferoituna eikä dispreferoituna. Se juuri on olennaista. Kännykän läsnäolon vuoksi Anun on aivan yhtä vaikeaa tulkita äidin vuorojen suhdetta preferenssijäsennykseen kuin videota analysoivan tutkijan. Tämä on näyte tahmeudesta: medialaitetta käyttävän henkilön hitaus ottaa oma vuoro ja ylipäättään preferenssijäsennyksellisesti epäselvänä näyttäytyvä vuorovaikutus.

Toisaalta Anu käyttäytyi alusta loppuun niin kuin koko tilanteessa ei juurikaan olisi mitään erikoista ongelmaa. Vuorovaikutus näyttäytyi järjestäytyneenä. Onkin ymmärrettävää, että hänellä oli yhtäläiset mahdollisuudet liittää vuorovaikutuksen takkuisuus äidin älypuhelimien käyttöön kuin heidän vuorovaikutusta analysoivalla tutkijallakin. Älypuhelimien kanssa eläneet ihmiset voivat tuntea tämän ilmiön ja orientoitua vuorovaikutuksen takkuisuuteen tuttuna. Se, ettei Anu orientoidu äidin puuttuviin tai epäselviin vuoroihin yllättävinä ja ongelmallisina vaan jatkaa niin itsevarman oloisesti äidin osallistumisen pyytämistä, kertoo siitä, että äidin huomiosta kilpaileminen tahmeaa medialaitetta vastaan on rutinoitunutta toimintaa. Hän ei missään vaiheessa sanonut: ”siihen puhelimeenko sä vaan keskityt?” tai ”kuuletko sää ollenkaan?”

Siinä, missä Anun vuorovaikutus aaltoili pyynnön ja direktiivin tyyleissä, äidin vuorovaikutus epäselvästi aaltoili preferoidun ja dispreferoidun piirteissä. Monia dispreferoituja piirteitä vastaan voidaan laittaa esimerkiksi äidin intonaatio rivin 3 ”↑ei::” -sanassa. Se kuulostaa samalta kuin vastattaessa ”ei suinkaan” ja viittaa täten samansuuntaisuuteen etujäsenen esittämän kannan kanssa. Myös se laajemman sekventiaalisien rakenteiden seikka, että äiti sitten lopulta todella laskee kännykän pois ja lähtee leikkisästi mukaan Anun ehdottamaan toimintaan, josta seurauksena on Anun hymyily ja hykertely, saa sitä edeltäneetkin teot (kuten r. 9 huokaisun) näyttämään vähemmän dispreferoidulta, sillä tähän tilanteeseen tultiin ilman, että kumpikaan heistä olisi ilmaissut mitään merkkejä äidin muuttuneesta kannasta. Ilmeisin preferoidun vuoron puolesta puhuva elementti äidin ensimmäisen vuoron kohdalla on tietysti se, että semanttisesti se ilmeni preferoituna samanmielisenä kannanottona (r. 1 ”*eihän tää oo nii hirvee?*” → r. 3 ”*ei, se on ihan kiva*”). Tästä valosta katsottuna rivillä 3 tuotettujen sanojen ”ihan” ja ”kiva” välisessä mikrotauossa on mitä

ilmeisemmin kyse mentaalista sanahausta. Sana ”hieno” on yleinen sana ja se on hyvin luonteva valinta tähän kohtaan. Jos mikrotauko tulkitaan sanahauksi, niin se, että äiti joutuu hetken aikaa hakemaan näin normaalia sanaa, on hyvä esimerkki tahmeuden tuomasta tahattomasta epäselvyydestä. Tahmeudesta kertoo vahvasti myös se, että vaikka Anu johdatteli äitiä vastaamaan kysymykseensä niin, että äidiltä odotettu vastaus ilmeni jo Anun vuorosta (r. 1 ”*eihän tää oo nii hirvee?*”) (ks. Heritage 2002) ei äiti siltikään ottanut vuoroa ensimmäisessä siirtymän mahdollistavassa kohdassa ja aloittaessaan vuoronsa hän maiskauksella vielä lykkäsi vastauksen antamista. Vaikka Anu oli tehnyt sopivan vastauksen antamisen niin helpoksi, ei se matkapuhelinta käyttävältä äidiltä onnistunut helposti.

Tahmeus näkyy erityisen selvästi riveillä 12–15, kun äiti aloittaa laittamaan matkapuhelinta pois kädestään mutta vetääkin sen vielä kehonsa viereen ja pian ottaa siitä taas kaksin käsin kiinni ja kohdistaa siihen huomionsa. On todella ikään kuin matkapuhelin ei helpolla irtoaisi äidin käsistä. Rivillä 16 Anun vuorovaikutus muuttuu tönäisyn myötä entistä ilmeisemmin vaativaksi. Tällöin tahmea puhelin viimein irtoaa näpeistä. Äiti kurottautui laittamaan sen mahdollisimman kauaksi itsestään niin kuin jotkut Stanfordin klassisen vaahtokarkkikokeen koehenkilöt, jotka eivät meinanneet kestää herkullisten vaahtokarkkien houkutusta¹ (ks. Kuva 15).

Kuva 15 Stanfordin vaahtokarkkikokeen uusinnassa lapsi on epätoivoisena laittamassa vaahtokarkkia kauemmaksi itsestään (Shpancer 2013)

Tahmeutta ilmentää myös rivillä 20 aloitettua kuvan leikkisää arviointia edeltänyt, poikkeuksellisen pitkä kahdeksan sekunnin hiljaisuus. Sitä edeltänyt äidin, ikään kuin kesken jääneen ”no-” sanan (r.

¹ Lapsi jää yksin vaahtokarkin kanssa huoneeseen. Hänelle on kerrottu, että jos hän hetken aikaa odottaa syömättä tuota vaahtokarkkia niin aikuinen tulee takaisin ja antaa hänelle syötäväksi kaksi vaahtokarkkia. Jos hän kuitenkin yksin ollessaan sortuu syömään karkin, hän ei saa enää yhtään lisää. (Shpancer 2013.)

18) prosodia, viittaa samaan suuntaan. Sen lopussa oleva vokaali jää poikkeuksellisen lyhyeksi ja loppuu äidin hengityksen pidättämiseen. Koska se *välittömästi edeltää* matkapuhelimen laittoa mahdollisimman kauaksi itsestään, se näyttäisi ilmaisevan hankaluutta, joka matkapuhelimesta irrottautumiseen ja toiseen toimintoon siirtymiseen liittyy (vrt. Hakulinen 1995b, 45; Tainio 1995b, 98).

Kontekstuaalinen konfiguraatio

Jokaisessa vuorovaikutustilanteessa on oltava joitain resursseja, joiden kautta toiminta mahdollistuu. Äänessäolija käyttää niitä itsensä ilmaisemiseen ja vastaanottaja ilmaistun ymmärtämiseen. Puhe on yksi resurssi, mutta myös kehon asennot tai jokin molemmille näkyvillä olevan ympäristön objekti voi olla vuorovaikutuksen resurssina¹. Charles Goodwin nimittää näitä resursseja *semioottiseksi kentiksi* ja eri semioottisten kenttien kokoelmaa hän kutsuu *kontekstuaaliseksi konfiguraatioksi* (C. Goodwin 2000). C. Goodwin korostaa vuorovaikutuksen tapahtuvan vaihtuvissa semioottisissa kentissä ja kritisoi puheen jyrkkää erottamista vuorovaikutustilanteen materiaalisista ja kehollisista komponenteista (C, Goodwin 2000). Puhe elää ja muuttuu yhdessä kehon ja ympäristön kanssa. Kontekstuaalinen konfiguraatio muuttuu, kun keskustelijat hyödyntävät eri semioottisia kenttiä (mas. 1500).

Anu kutsui äitiään vaihtamaan koko kontekstuaalista konfiguraatiota. Samalla hän kutsui tätä orientoitumaan myös uusiin vuorovaikutusta sääteleviin sääntöihin, uuteen osallistumiskehikkoon ja uuteen vuorovaikutuskumppaniin. Anun pyytämä siirtymä oli äidin ja kännykän välisestä vuorovaikutuksesta täysin toiseen, jossa on toinen kokoelma relevantteja päämääriä toisten toimijoiden kanssa, toisilla säännöillä ja toisessa osallistumiskehikossa ilman, että mikään edellisen konfiguraation semioottisista kentistä enää olisi relevantti ja kaikki relevantit semioottiset kentät ovat uusia. Äiti oli aluksi sellaisessa vuorovaikutuksessa, johon ei missään vaiheessa sisältynyt muita semioottisia kenttiä kuin älypuhelimien ruutu. Hän oli orientoitunut tämän kentän merkkeihin, jotka ilmenivät sille tyypillisessä muodossa, sen suunnassa, osana puhelimen kanssa käynnissä olevaa vuorovaikutusta ja saivat merkityksensä tämän vuorovaikutuksen sekventiaalisesta rakenteesta. Ruudulle hän ja puhelin molemmat toteuttavat vuorovaikutustekoja – hän sormenpäillään ja älypuhelin komponenttiensa avulla.

¹ kehon asento, eleet, ilmeet, hajut, jokin graafinen kenttä, kuten palanen maata, maisema tai vaikkapa television ruutu voivat olla semioottisia kenttiä.

Yksi selitys tahmeudelle voi interaktiivisen medialaitteen kohdalla olla se, että se muodostaa käyttäjänsä kanssa vierusparirakenteen. Äidin teot saavat puhelimen ruudulla vastauksen, joka tekee relevantiksi äidin seuraavan teon, eikä tästä vuorovaikutussuhteesta irrottautuminen onnistu tuosta vain. Se, mitä puhelimen kanssa vuorovaikuttaessa on tapahtunut ja mitä äiti ja ehkä myös puhelin ennakoivat seuraavaksi tapahtuvan, ovat olennainen osa myös tämän semioottisen kentän merkkien ymmärrettävyyttä ja äiti on orientoitunut puhelimen kanssa vuorovaikuttamisen menneisyyteen ja tulevaisuuteen. (Vrt. Arminen 2005, 203; Raudaskoski 2009, 145-176.)

Se, että tämäntyyppisen vuorovaikutuksen suhde aikaan ja rytmiin on niin erilainen kuin kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa, on toinen mahdollinen selitys tahmeudelle. Ihmisen kanssa keskustellessa sillä on paljonkin merkitystä, kuinka kauan sinun ja toisen henkilön puheenvuorojen välissä oleva tauko kestää. Silläkin on väliä, onko sinun puheenvuorosi keskellä taukoja ja missä kohdassa ne tulevat. Tämä ei kuitenkaan päde äidin ja matkapuhelimen väliseen vuorovaikutuksessa. Yksi tahmeuden osatekijä voikin olla se, että medialaitetta käyttävä henkilö on orientoitunut sellaiseen vuorovaikutukseen, jossa tauoilla ei ole niin väliä ja tämä ”tauot eivät ole merkityksellisiä” -asenne ikään kuin vahingossa valuu vaikuttamaan myös siihen reaaliaikaiseen osallistumiskehikkoon, johon toinen ihminen on häntä kutsunut¹.

Anun pyyntö asettaa äidille relevantiksi aivan toisen kokoelman semioottisia kenttiä, mun mihin äiti on orientoitunut. Relevantit merkit eivät ole enää nähtävissä samassa suunnassa eivätkä samansuuruiselta alueelta. Merkit eivät myöskään ilmene samassa muodossa (pikseleistä muodostuvia Times New Roman -kirjaimia, kuvia, raameja tai mitä ikinä merkkejä äiti puhelimen näytöltä näkikään). Uuden osallistumiskehikon kontekstuaalisessa konfiguraatiossa katse on kohdistettava kolmiulotteisuuden vuoksi myös syvyysuunnassa eikä enää vain eri kohtiin yhdellä tasaisella pinnalla. Näköaistin lisäksi nyt myös kuuloaisti ja tuntoaisti (muuallakin kun sormenpäissä) ovat uuden kontekstuaalisen konfiguraation olennaisia osatekijöitä². Äidin kehon asento kokonaisuudessaan on relevantti semioottinen kenttä, kun taas puhelimen kanssa se oli sormenpäitä lukuun ottamatta täysin vuorovaikutuksen ulkopuolinen elementti. Äiti olisi voinut kirjoittaa puhelimella missä asennossa tahansa ilman, että sillä olisi ollut merkitystä

¹ Tämä liittyy siihen, miksi älypuhelin käyttävää henkilöä puhuteltaessa vastausta saa usein odottaa pidempään kuin tuntuu luontealta ja keskustellessa jonkun kanssa puhelimessa on helppo arvata, jos hän käyttää samaan aikaan tietokonetta.

² Hakihan Anu äidin huomiota myös koputtelemalla tätä olkapäähän.

vuorovaikutukselle. Anulle äidin kehon asento on kuitenkin semioottinen kenttä. Myös keholliset eleet ja ilmeet¹ ovat nyt relevantteja².

Olellainen semioottinen kenttä, josta analyysini myös alkoi, on tietysti puhe. Siinä, missä äiti käytti myös kännykän kanssa sanallista kieltä³ eli *semiotiikka* pysyi samana⁴, Anun kanssa puhuessaan hänen on kuitenkin orientoiduttava tähän semiotiikkaan eri *kentällä*⁵. On avoin kysymys, onko koko KK:n vaihtaminen kognitiivisesti haastavampaa kuin vaihtaa vain yhtä tai kahta semioottista kenttää kerralla, mutta tämä on kolmas mahdollinen selitys tahmeudelle: uuden ja vanhan kontekstuaalisen konfiguraation välinen ero on suuri. Tämän selityksen merkitystä pitäisi voida tutkia tekemällä koeasetelmia, joissa vertaillaan orientaation siirtymistä erilaisista laitteista kohti kasvokkaista vuorovaikutusta. Ei ole mitään syytä kuitenkaan uskoa, ettei medialaitteen tahmeus johtuisi sekä koko KK:n vaihdoksesta että muista tekijöistä tapauskohtaisesti vaihtelevalla painotuksella⁶.

Olisi mielenkiintoista tietää, mitä olisi tapahtunut, jos Anu olisi omalla älypuhelimellaan ottanut äitiin kontaktin tämän älypuhelimien ruudun kautta niin, että hänen vuorovaikutustekonsa olisivat ilmenneet osana äidin meneillään olevaa kontekstuaalista konfiguraatiota⁷. Anun oli kuitenkin pyyntönsä luonteen vuoksi haastettava älypuhelimien ruutu⁸. Heti ensimmäiseltä riviltä alkaen Anu käyttää deiktisiä⁹ ilmaisuja jokaisella vuorollaan lukuun ottamatta rivin 16 huomionkohdistinta ja

¹ Vaikka asento ja eleet ovat molemmat kehossa niin C. Goodwin erittelee ne omiksi semioottisiksi kentiksi johtuen niiden erilaisesta tavasta käyttää kehoa.

² Yhdyn C. Goodwinin näkemys siihen, että tällaisessa multimodaalisessa analyysissä olisi mieluista liittää video kokonaisuudessaan osaksi sähköisesti julkaistavaa artikkelia, jotta lukija voisi itse katsoa analysoitavia vuorovaikutustapahtumia. Tällä hetkellä sitä ei kuitenkaan ole vielä käytännössä mahdollistettu. Lisäksi siinä nousevat kysymykseksi tutkittavien anonymiteettiin liittyvät seikat. (C. Goodwin 2000, 1498.)

³ Äiti syötti kännykkään tekstiä kirjoittamalla.

⁴ Äiti saattoi kyllä käyttää myös jotain muuta kieltä kuin suomen kieltä. Tällöin uuden kontekstuaalisen konfiguraation semioottisista kentistä missään ei olisi edes samaa semiotiikkaa kuin vanhassa. Tämä lisäisi entisestään kuulua uuden ja vanhan välillä.

⁵ Hän ei enää tuota merkkejä näppäilemällä niitä sormillaan matkapuhelimen ruudulle vaan hänen on tuotettava ne äänihuuliaan ja suutaan käyttämällä puheeseen.

⁶ Yksi yleisempiä päättelyn virheitä on odottaa, että jollain asialla on yksi ja vain yksi selitys. Suurin osa tai perusteellisesti ajateltaessa kaikki asiat johtuvat yhden syyn sijasta monesta syystä.

⁷ Graduryhmässä eräs opiskelijatoveri kertoikin, kuinka hänen isällään on kekseliäs tapa saada hänen ja hänen sisarensa orientaatio omalle vuorovaikutusteolleen silloin, kun he ovat uppoutuneita pelaamaan kotona älypuhelimella. Isä soittaa heille omalla puhelimellaan ja tuottaa näin tekonsa osana sitä kontekstuaalista konfiguraatiota, johon sisarukset jo valmiiksi ovat orientoituneet.

⁸ Äiti ei voi arvioida hänen tekemiään mallien kuvia ellei äiti katso niitä.

⁹ Deiktinen ilmaisu tarkoittaa ilmaisua kuten ”tämä”, ”siinä”, ”se”, ”ne”, joka viittaa johonkin tunnettuun. Jos kuulijalla ei ole pääsyä siihen mihin ilmaisulla viitataan, ei hän pysty sitä ymmärtämään.

rivin 21 minimipalautetta. Näiden ilmaisujen ymmärtäminen vaatisi äitiä orientoitumaan Sallan vihkoon visuaalisena semioottisena kenttänä. Äiti ei kykene orientoitumaan katseellaan samaan aikaan kahteen eri kohteeseen, joten Salla eksplisiittisesti kilpailee äidin katseesta matkapuhelimen kanssa¹.

Tahmean medialaitteen merkitys vuorovaikutukselle

Miksi matkapuhelimen tahmeudella on väliä? Mitä tulee siitä johtuviin puuttuviin vastauksiin, on tärkeää ymmärtää, että vuorovaikutuskontekstissa ihmiset tuottavat puhetta ja tekoja niin, että he pyrkivät saamaan vastaanottajan orientoitumaan itseensä (Goodwin C. 1981) ja vuorovaikutus muotoillaan nimenomaista vastaanottajaa varten (mp.; Sacks, Schegloff & Jefferson 1974). Jos vuorovaikutusteko ei saa vastaanottajan orientaatiota, on se siis tekijänsä näkökulmasta työtä, jolle ei ole annettu arvoa. On kuin pesisit miehesi auton, mutta hän ei edes huomaisi sitä. Jos puuttuviin vastauksiin on totuttu, ei se vielä tarkoita, että niitä toivottaisiin.

Toinen merkittävä seikka ovat tahmeuden vaikutukset toisten perheenjäsenten kykyyn arvioida vuorovaikutusta muodostavien vuorojen preferenssiä. Konkreettisimmillaan tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että jos huutamalla kerrot perheenjäsenellesi, jonka tiedät olevan viereisessä huoneessa, että sinun mielestäsi lastensuojelun määrärahoja pitäisi lisätä, niin hänen hiljaisuutensa saattaa saada sinut varautumaan siihen, että hän valmistele erimielistä kannanottoa. Kyse voi kuitenkin olla siitä, että hän puuhastelee matkapuhelimensa kanssa eikä orientaation vaihdos toteudu riittävän nopeasti, jotta sillä olisi vaikutusta teidän väliseen vuorovaikutukseen. Et kuitenkaan tiedä, onko tästä kyse. Ehkä tiedät, että hänellä on matkapuhelin aina taskussaan, joten tiedät, että siitä saattaa olla kyse. Et yksinkertaisesti tiedä, mistä on kyse ja se tuo epäselvyyttä vuorovaikutukseen.

Kyky arvioida vuorojen preferenssiä on kuitenkin yhtä lailla matkapuhelimien ja muiden medialaitteiden rajoittama silloinkin, kun vuorovaikuttajat ovat samassa huoneessa. Aina, kun vuoro medialaitteen vuoksi viipyy, sisältää sanahausta johtuvia taukoja tai muita taukoja, sisältää monipolvisuutta, jää kesken tai aloitetaan uudelleen, se vaikeuttaa vuoron vastaanottajan tulkintaa: liittyvätkö nämä elementit siihen, mitä hän on vuorollaan *tekemässä* vuorovaikutustekona meidän

¹ Katseen kohdistamisesta keinona uhmata vuorovaikutuskumppania semioottisen kentän valinnalla ks. C Goodwin 2000, s. 1500.

välisessä vuorovaikutuksessamme, liittyvätkö nämä elementit minun aikaisemmin sanomaan vuorooni tai siihen, mitä hän ennakoii minun vuoroni seuraavaksi olevan, vai liittyvätkö ne vain hänen medialaitteeseen suuntaamaan orientaatioonsa¹? Jos preferoiduksi tarkoitettu vuoro voidaan joskus tulkita tahmean medialaitteen vuoksi dispreferoiduksi tai jos tulkinnan tekeminen edes vaikeutuu, matkapuhelinten vahva läsnäolo perheissä aiheuttaa tätä kautta lisää hankaluutta, kiusallisuutta, työläyttä ja epämukavuutta perheen vuorovaikutukseen. Koska preferoituja vuoroja suositaan ja dispreferoituja pyritään välttelemään, on selvää, että näiden erottamisen vaikeutumisen ei ole vuorovaikutukseen osallistujille mieluista (ks. Luku 4.3.4.2.2.).

6.2.3. Kun äiti ei tule katsomaan treenejä eikä auta palapelissä

Seuraavassa yksittäistapauksessa seitsemänvuotias Salla pyytää äitiä yhteiseen vapaa-ajan viettoon. Ensin Salla vaatii äitiä jäämään katsomaan hänen seuraavia urheilutreenejään ja sitten pyytää äitiä tekemään kanssaan palapeliä. Äiti kieltäytyy molemmista pyynnöistä ja alkaa sitten soittaa puhelimella töissä olevalle miehelleen lopettaen näin vuorovaikutustilanteen Sallan kanssa.

6.2.3.1. Tasapuolisuuden vetoaminen ja aikuisuuden vetoaminen

Salla rakentaa palapeliä olohuoneen pöydällä. Sallan veli Juho pelaa tietokonetta viereisessä huoneessa. Äiti makailee sohvalla ja katselee kännykkäänsä sillä välin, kun televisiosta tulee mainoksia².

Kuva 16 Alkuasetelma. Äiti on kääntynyt huutaakseen toisessa huoneessa olevalle Juholle

¹ Ehkä tahmea media-laite voi joissain tilanteissa aiheuttaa itesesensuuria vuorovaikutuksellista herkkyyttä ja tarkkuutta vaativien aiheiden puheeksi ottamisessa. Ehkä se voi aiheuttaa myös epätoivottuja ja loukkaavia väärinymmärryksiä tällaisia herkkiä aiheita käsiteltäessä.

² Hän oli katsomassa amerikkalaista ruoanlaittoon liittyvää reality -sarjaa kun mainoskatko alkoi.

1 Äiti : MEETSÄÄ KESKIVIKKONA TOISELLE JUHOLLE¹.
2 Juho : j[oo,
3 Äiti : [sen äiti kysyy.
4 Juho : joo?
5 Äiti : sillon ku Sallalla on urheilutreenit.
6 Juho : joo,
7 (2)
8 Juho : mä e jaksa mököttää s[iälä.
9 Äiti : [hhi hi
10 Sal. : ei [tää oo (valmis).
11 Juho : [siä paikoilla.
12 Äiti : mi(h)tä. mitä sä hölmöilet,
13 Juho : (--)
14 Äiti : mitä mököttää.
15 (4)
16 Sal. : äiti sä et saa lähtee sieltä mihinkää sit,
17 Äiti : nyl-=k(h)y pe=me=>joo mun on pakko mennä< kenkä#kauppaa#.
18 Sal. : EI O? (0.5) ku me ei saatu Juhonkaa niistä lähtee. (1.1) Ku me
19 oltiin Isin kaa.
20 (0.8)
21 Äiti : saitteha emmää kieltäny.
22 Sal. : no Juho kielsi. (--)
23 Äiti : fmä oon siä yksi ja mä oon aikuine?f
24 (4.5)
25 Sal. : Silti e[t saa.

Äiti kysyy ensiksi Juholta, onko hän menossa keskiviikkona kaverinsa luokse siksi aikaa, kun Sallalla on yleisurheilutreenit. Juho kertoo menevänsä ja lisää, ettei jaksa istua katsomassa Sallan treenejä (r. 8 ”mä e jaksa mököttää siälä.”). Äiti naureskelee ja Salla kommentoi palapeliään (r. 10 ”ei [tää oo (valmis).”), mutta Juho puhuu hänen puheensa päälle lisäten selitystä sille, kuinka Sallan treenien katseleminen olisi tylsää paikoillaan istumista (r. 11 ”[siä paikoilla.”). Äitikin kohdistaa seuraavan vuoronsa Sallan sijasta Juholle ihmetellen Juhon sanavalintaa ”mököttää”, kun sana ”kököttää” olisi kenties ollut sopivampi (r. 12 ”mi(h)tä. mitä sä hölmöilet,” r. 14 ”mitä mököttää.”). Neljän sekunnin tauon jälkeen Salla sanoo, että äiti ei sitten saa lähteä hänen treeneistään pois. Äiti kuitenkin ilmoittaa, että hänen on lähdettävä, koska hänen on ”pakko mennä kenkäkauppaan” (r. 17). Salla vetoaa tasapuolisuuteen sanomalla, että silloin, kun Juholla oli treenit, ei Salla saanut lähteä niistä pois (r. 18–19). Äiti ilmoittaa, että hän ei ole vastuussa siitä, että näin kävi, ja perustelee oikeuttaan lähteä pois Sallan treeneistä sillä, että 1) hän joutuisi katselemaan treenejä yksin 2) hän on aikuinen (r. 23).

¹ Juholla on sattumoisin samanniminen kaveri. Siksi äiti sanoo ”toiselle Juholle”.

Kun rivillä 23 äiti perustelee oikeuttaan lähteä pois Sallan treeneistä, hän hymyilee. Hymyily tai nauraminen liittyy tällaisissa tilanteissa usein puheenaiheen arkaluontoisuuteen tai kiusallisuuteen (Haakana 2001; Haakana 2010). Äiti näyttää orientoituvan Sallan pyynnöstä kieltäytymiseen hankalana. Äidin kieltäytymistä seuraava 4.5 sekuntin tauko viestii, että myös Salla orientoituu tilanteeseen ongelmallisena. Laajemman tilanteen ja vuorojen välissä olevan pitkän tauon huomioiden tämä kohta jäsentyy sellaiseksi vieruspariksi, että rivillä 23 perustelu (*"£mä oon siä yksi ja mä oon aikuine?£"*), voidaan nähdä kannanotto -etujäsenenä (saan lähteä treeneistä koska joutuisin olemaan siellä yksin ja koska aikuisena minulla on enemmän oikeuksia kuin lapsella) ja Sallan rivin 25 ilmaisu (*"Silti e[ft saa."*) perustelun riittämättömäksi esittämisenä, eli "erimielinen kannanotto" -jälkijäsenenä.

Kannanoton preferoima jälkijäsen olisi yleensä toinen samanmielinen kannanotto (Tainio 1995b, 94), mutta Salla on äidin kanssa eri mieltä. Tämä kannanotto -vieruspari on kuitenkin vain osa laajempaa sekventiaalista tilannetta, jossa Salla esittää äidille useita pyyntöjä. Kohdasta tekee mielenkiintoisen se, että hymyllään äiti antoi Sallalle jossain määrin valtaa määrittellä, onko hänen kannanottonsa hyväksyttävä vai ei, vaikka sanoillaan ja puhetyylillään hän toisaalta osoitti jopa ilkkuvaa itsevarmuutta siitä, kuinka hän aikuisena saa tehdä mitä haluaa. Hymyillessään hän toisaalta nimittäin osoitti orientaatiota myös siihen samansuuntaisuuden ihanteeseen, joka keskustelussa yleisesti vallitsee (ks. Luku 4.3.4.2.2.; Haakanen 2001, Haakanen 2010).

Äidin kannanotto (r. 23 *"£mä oon siä yksi ja mä oon aikuine?£"*), oli itseasiassa myös preferoimaton jälkijäsen Sallan aiemmalle, rivillä 16 esitetyle ja rivillä 18 uudelleen esitetyle, kaksoistehtävää suorittavalle vierusparin etujäsenelle (*"äiti sä et saa lähtee sieltä mihinkää sit,"* (..) *"EI O? (0.5) ku me ei saatu Juhonkaa niistä lähtee. (1.1) Ku me oltiin Isin kaa."*). Tämän etujäsenen ensimmäinen ilmeinen aspekti on kehottaminen. Siihen preferoitu jälkijäsen olisi suostuminen. Sen toinen aspekti on myös kannanotto, jonka preferoitu jälkijäsen olisi toinen samanmielinen kannanotto.

Kehottaminen on nivoutunut yhteen kannanoton kanssa niin, että puheenvuoro esiintyy ilmaisuna moraalista totuudesta (r. 16): *"äiti sä et saa lähtee sieltä mihinkää sit,"*. Sanoilla "et saa" Salla sekä kehottaa äitiä käskävästi jäämään että ilmoittaa äidillä olevan moraalinen velvollisuus jäädä

katsomaan treenejä¹. Sallan tuottama etujäsen rajaa jälkijäsenen ottamaan kantaa jompaankumpaan tai kumpaankin näistä aspekteista. Mahdollisten vastausten voisi ajatella olevan jotain seuraavista:

- 1) myöntää, että olisi moraalinen velvollisuus jäädä ja myös suostua jäämään
- 2) myöntää, että olisi moraalinen velvollisuus jäädä, mutta kieltäytyä jäämästä
 - a. liittää kieltäytymiseen selittelyä ja anteeksi pyytelyä
 - b. kieltäytyä selittelemättä ja anteeksi pyytelemättä
- 3) kieltää, että olisi moraalinen velvollisuus jäädä, mutta suostua silti jäämään
- 4) kieltää, että olisi moraalinen velvollisuus jäädä ja kieltäytyä jäämästä

Seuraavassa vuorossaan äiti kertoo, että ei voi jäädä (r. 17): ”*nyl=k(h)y pe=me=>joo mun on pakko mennä< kenkä#kauppaa#.*”. Vaikka edellä neljäksi avattu potentiaalisten vastausten joukko näyttäisikin loogisesti kattavalta, tavallaan äiti onnistuu valitsemaan viidennen vaihtoehdon eli itse Sallan esittämän pyynnön *mahdollisuuden* kyseenalaistamisen. Semanttisesti äiti esittää asian niin, ettei ole mitään pyydettyä, koska hänellä ei ole mitään mahdollisuutta tehdä päätöstä asiasta. Vuoron alkuun liittyvä monipolvisuus ja naureskelu kertoo kuitenkin siitä hankaluudesta, joka kieltävän vastauksen antamiseen liittyy. Äiti kieltää koko moraalisen ulottuvuuden relevanssin. Sallan implikoima äidin moraalinen velvollisuus ei saa äidiltä siinä mielessä vastausta, että äiti joko myöntäisi tai kieltäisi tämän velvollisuuden. Esittämällä, että hänellä ei ole mahdollisuutta valita (”mun on pakko”), hän jättää kokonaan ottamatta kantaa siihen, mikä olisi oikein ja mikä olisi väärin, mikäli hänellä ei tällaista pakkoa olisi. Salla ei kuitenkaan suhtaudu äidin kannanottoon totuutena. Hän suhtautuu siihen mielipideasiana ja ilmoittaa olevansa eri mieltä (r. 18 ”*EI O? (0.5) ku me ei saatu Juhonkaa niistä lähtee. (1.1) Ku me oltiin Isin kaa.*”)

Kun äiti puhui kenkäkauppaan menemisestä pakkona (r. 17 ”*mun on pakko mennä< kenkä#kauppaa#.*”), Salla kiisti tämän pakon (r. 18 ”*EI O?*”). Salla ei kuitenkaan todennut tai edes vihjannut mitään sen suuntaista, että ”Tietenkään ei ole pakko mennä kenkäkauppaan – mitä sinä oikein höpiset? Kenkäkauppaan meneminen on valinta.” Hän näytti orientoituvan sanaan ”pakko” niin, että se viittasi moraaliseen ulottuvuuteen, sillä seuraavassa vuorossaan (r. 18) hän selitteli erimielistä kannanottoaan nimenomaan äidin valinnan epäoikeudenmukaisuudella (r. 18 ”*ku me ei saatu Juhonkaa niistä lähtee*”). Salla suhtautuu äidin käyttämään ”pakko” -sanaan tässä siis kausaalideterminismin sijasta ilmaisuna moraalisesta oikeudesta eli siitä, että äidin treeneistä

¹ Tämän moraalisen velvollisuuden voisi liittää Sacksin kehittämään jäsenyyskategoria -analyysiin sekä siinä äidin kategoriaan liitettäviin velvollisuuksiin suhteessa lapseen. Kategoriapiirteistä puhutaan myöhemmin analyysissä kun ne ovat vielä tätä kohtaakin relevantimpia tilanteen ymmärtämisessä.

lähteminen olisi moraalisesti hyväksyttävää. Äidin kausaalideterministisen vastauksen voi nähdä siinä mielessä normaalina, että sillä voi suojella sekä puhujan että vastaanottajan kasvoja. Kun nimittäin esittää omien preferoimattomien tekojen johtuvan pakosta, samalla antaa preferoimattomalle teolle selityksen, jonka mukaan ei voi toimia preferoidulla tavalla, vaikka haluaisikin (kyvyttömyys), eikä preferoimaton toiminta ole kenenkään vika (syyttömyys) (ks. Luku 4.3.4.2.2.). Kausaalideterministinen puhe voi ainakin näennäisesti siis täyttää kasvoja suojelevan selittelyn kaksi olennaista osaa.

Tämä on kuitenkin aika heikkoa selittämistä, sillä kyvyttömyyden ja syyttömyyden tuottaminen ”pakkopuheella” ei oikeastaan perustele mitään. Jos analysoimme sitä samalla jaottelulla, jota Peter Berger ja Thomas Luckmann (2003, 109–112) käyttivät instituution legitimointiin¹, huomaamme, että se on alhaisimman tason selittely, jossa vain todetaan asian olemassa olo: ”se on näin, koska se on näin” (vrt. myös Garfinkelin huomiot itsestään selvinä pidettyjen normien selittämisestä Luku 4.3.1.1.) Äiti ei ”pakkopuheellaan” antanut erityisen hyvää selitystä kieltäytymiselleen eikä Sallakaan sitä kohdellut riittävänä.

Silmiinpistävää tässä otteessa onkin se, kuinka vähällä äiti argumentoi Sallan melko vakuuttavaa tasapuolisuuden vetoamista vastaan (r. 18 ”*ku me ei saatu Juhonkaa niistä lähtee. (1.1) Ku me oltiin Isin kaa.*”). Salla esittää asian siltä kannalta, että jos Juhokin kerran sai perheenjäsenistä itselleen yleisöä, niin Sallan on myös saatava. Äiti taas katsoo asiaa yleisössä olevien perheenjäsenten kannalta ja huomauttaa, että tilanteet eivät ole analogisia: nyt Juho ei olisi äidin seurana, vaan äiti olisi katsomossa yksin. Tämän selityksen yksi ilmeinen heikkous on kuitenkin siinä, että äiti itse juuri oli tarjonnut Juholle mahdollisuutta mennä muualle Sallan treenien ajaksi (r. 1 ”*MEETSÄÄ KESKIVIIKKONA TOISELLE JUHOLLE.*”) ja Juho oli tarttunut tähän mahdollisuuteen sillä selonteolla, ettei häntä *huvita* olla Sallan treeneissä (r. 8 ”*mä e jaksu mököttää siälä.*”). Selitys ei siis ole kovin kasvoja uhkaamaton. Äidin ei voida sanoa tekevän tässä tilanteessa kovin hyvää kasvotyötä siinäkään mielessä, että aikuisuuden vetoaminen ei esitä äidin

¹ Bergerin ja Luckmannin mukaan legitimaatiolla selitetään instituutiota ”tekemällä sen objektivoituneista merkityksistä kognitiivisesti päteviä” (Berger & Luckmann 2003, 108). He erottivat legitimaatiossa neljä tasoa: 1) esiteoreettinen taso, jossa jokin vaan on, miten on 2) alkeismuotoisesti teoreettinen taso, jossa legitimaatiot ovat väittämiä ja käytännönläheisiä selitysmalleja, kuten sananlaskuja, kansanviisauksia, legendoja ja kansantarinoita 3) yksityiskohtaisten teorioiden taso, jossa legitimaatio tapahtuu eriytyneen tietovarannon kautta, johon voi olla omat perehtyneet asiantuntijansa 4) symboliuniversumien taso, johon kuuluu teoreettiset traditiot, ideologiat ja uskonnot joilla voidaan kattaa koko inhimillisen kokemuksen kirjo. (Berger & Luckmann 2003, 108–112.)

kieltäytymisen johtuvan kyvyttömyydestä ilman, että se on kenenkään vika ja liittyen sellaisiin olosuhteisiin, joista Salla ei voisi olla tietoinen (ks. Luku 4.3.4.2.). Aikuisuuteen vetoaminen näyttäisi antavan sen suuntaisen viestin, että äiti saa olla ottamatta Sallan toiveita huomioon, koska lapsi ei voi määrätä aikuista.

6.2.3.2. Aikuisen päätösvallan vahvistaminen

Seuraava ote on suoraa jatkoa edelliselle. Siinä äiti tomerasti keskeyttää Sallan väittämisen ja palaa sitten aiempaan selitykseensä kenkien ostamisen pakosta. Tämän jälkeen hän kuitenkin palaa myös hieman kasvoja uhkaavampaan selitykseen.

```
1 Äiti : fmä oon siä yksi ja mä oon aikuine?f
2       (4.5)
3 Sal. : Silti e[t saa.
4 Äiti :       [>Hei.< (.) mä lähen viikonloppuna kavereitten kans
5       ulos mun on pakko saada uudet kengät? (1.5) mul on
6       palkkapäivä (0.5) he he he he he .hhhh
7 Sal. : mahtuuhan °tähän°. ((viittaa palapelin kokoamiseen
8       sohvapöydälle))
9 Äiti : noni. (0.6) .hhhhhs[sssst
10 Sal. :       [kato. ((äiti ei katso))
11 Äiti : #oiiivoivoi ku väsyttää, (.) mentäskö me iltapalalle.#
12       (0.3)
13 Sal. : ei.
14 Äiti : eikö.
15       (0.5) ((Äiti aloittaa haukottelemaan ja jatkaa haukotustaan koko
16       Sallan seuraavan vuoron ajan, lopettaen sen sitä seuraavan
17       vuoronsa uloshengitykseen))
18 Sal. : °sit ku° tää on valmis? (0.5) sit mä meen viä ulos?=  
19 Äiti : =hhh=e(h)t t(h)odellakaa mee.=.h=me mennään iltapalle si ku se on
20       valmis?
21       (0.2) ((Salla ottaa lattialta palapelin palasen niin että,
22       painokkaasti paiskaa kätensä lattiaa vasten siihen tarttuessaan))
23 Äiti : sitte? (0.4) mt' me ollaan iltapalaa syöty jos te halutte kattoo
24       ↓ne ↓salkkarit. (0.4) mut salkkarien jälkeen sit tosi reippaasti
25       tonne (.) sänkyy. (0.8) oo[koo?
```

Tämän otteen vuorovaikutuksessa voidaan nähdä tiettyä tunnepitoisuutta sillä äidin toisen vuoron (alkaen r. 4) prosodia ja prosodian ilmeneminen sekventiaalisessa rakenteessa tukevat molemmat sitä tulkintaa, että äiti ilmaisee Sallalle narkästystään. Kun Salla on ensin esittänyt mielipiteensä äidin oikeudesta lähteä pois urheilutreeneistä (r. 3 ”*Silti e[t saa.*”), niin äiti tuottaa vuoron, joka kiistää tämän mielipiteen ja samalla antaa treenien katselemisesta kieltäytymiselle jälleen uuden selityksen (r. 4–5 ”*[>Hei.< (.) mä lähen viikonloppuna kavereitten kans ulos mun on pakko saada*

uudet kengät?”). Äiti aloittaa vuoronsa heti ensimmäisen tilaisuuden tullen tai oikeastaan jopa hieman ennen siirtymän mahdollistavaa kohtaa. Äiti puhuu siis vähän Sallan päälle ja äidin ensimmäinen sana on intonaatioltaan terävästi laskeva ja äänenvoimakkuudeltaan hieman suurempi ”hei”. Äiti on aiemmin jo ilmoittanut, että hän aikuisena saa halutessaan lähteä Sallan treeneistä ja terävän ”hei” -sanan voi nähdä viestivän, ettei Sallalla olisi moraalista oikeutta enää kyseenalaistaa äitiä. Samoin kuin ihmisten yleisesti käyttämä intonaatioltaan laskeva ”joo” -sana myös äidin ”hei” ilmoittaa, että äiti on kyllä kuullut, mitä Salla sanoo, mutta ei odota aiheesta enää jatkettavan (ks. Hakulinen 1995a, 15–16).

M. Goodwin ja C. Goodwin ovat tutkineet, miten tunnepitoisuus näkyy vuorovaikutuksessa. He kuvailevat kuinka ala-aste -ikäiset tytöt voivat ilmaista tunnettaan ilman, että sitä tuodaan semanttisella tasolla ilmi. Tytöt ovat pelaamassa ruutua¹. Toinen tytöistä sanoo ottavansa seuraavan hyppyvuoron ja toinen vastustaa sitä raivoisasti. Äänenkorkeusmittarin avulla Goodwinit havainnollistavat, kuinka vastustavan puheenvuoron tunnepitoinen asenne näkyy, ei niinkään tytön sanoissa, vaan pikemminkin prosodiassa, tässä tapauksessa vuoron nopeassa aloittamisessa ja sävelkorkeuden nopeassa vaihtumisessa. Goodwinien mukaan tyrmistynyt paheksunta näkyi aineistossa ruumiillisena esityksenä (embodied performance), intonaatioon ja muuhun äänen käyttöön sisällytettynä. Äänenkorkeuden vaihtelua tulee kuitenkin tulkita, kuten muitakin vierusparien piirteitä, osana sekventiaalista ketjua. Äänenkorkeuden vaihtelusta ei siis voi olettaa mitään yleispätevää ja on otettava huomioon, miten tarkkailtava vieruspari sijoittuu sekventiaalisessa rakenteessa eli missä kohtaa toimintojen ketjua se tulee ja minkälainen tämä toimintojen ketju on. (M. Goodwin & C. Goodwin 2000, 4–6.)

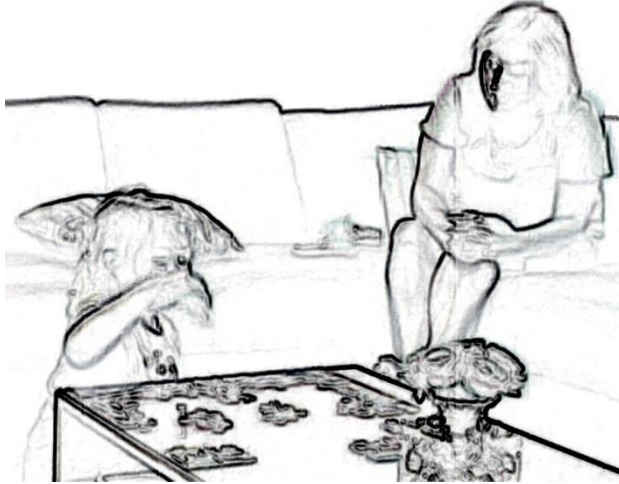
Terävällä ”hei”:llä Sallan äiti ikään kuin vahvistaa auktoriteettinsa. Sen jälkeen hän kuitenkin palaa jo aiemmin esittämäänsä selitykseen siitä, kuinka hänen on pakko saada uudet kengät (r. 4–5 ”*mä lähen viikonloppuna kavereitten kans ulos mun on pakko saada uudet kengät?*”). Tämä on siinä mielessä kasvotyötä ja huomaavaisuutta, että toisin kuin aikuisuuteen vedotessaan hän nyt sentään jossain määrin selittelee kieltäytymistään muullakin kuin sillä, ettei häntä huvita ja että hänellä on valtaa olla tekemättä sitä, mikä häntä ei huvita. Selitykseen olisi preferoitua antaa selityksen hyväksyntä. Salla ei kuitenkaan vahvasta selitystä kelvollisena, äidin vuoroa seuraa 1,5 sekunnin

¹ lasten leikki jossa hypitään maahan piirretyillä ruuduilla.

5Äiti : mitäh?

6Sal. : lauta? heh (0.3) h[ehhf

7Äiti : [°↑ee-↓e° ((pudistaa hieman päätä ja nojaa
8 taaksepäin))

Kuva 18 Äidin alkuasento ennen taaksepäin nojaamista
(0.5)

9

Kuva 19 Äidin loppuasento¹ taaksepäin nojaamisen jälkeen ja Sallan hymyilevä puhuminen

10Sal : lauta m[ua.£

11Äit : [.hh

12 (2) ((Äiti ottaa kaukosäätimen käteensä ja suuntaa katseensa tv:tä

13 kohti². Salla laskee kädessään olevan palapelin palan pöydälle

14 tavallista voimakkaammin niin että siitä kuuluu läpsähtävä ääni))

15Äit : .h voi itkut mun pitäs mennä tuo keittiö °siivoomaa° (1.5) °mä en

16 jaksa°

17 (15)

¹ Vaikka se saattaa tässä anonymisoidussa kuvassa siltä näyttää niin äiti ei todellisuudessa katso kameraan.

² Äiti vaihtaa kanavan Neloselle ja näkee ruudulta tiedon, että sieltä on tulossa suomalainen ruoanlaittoon liittyvä reality-sarja vaikka juuri tällä hetkellä myös Nelosella on mainoskatko.

18 ((Äiti alkaa näpytellä kännykkää))
 19 (3)
 20Sal : ei ees pysy koko palapeli yhdessä (1) hhhh hhh hhhhh. (2)
 21 koht tulee (-)
 22Äit : huooo ((Haukotellessa laittaa puhelimen korvalleen. Aloitti
 23 juuri soittamaan isälle))
 24Sal : <voiks tulla auttaan.>
 25Äit : mite sulla menee sielä.
 26Sal : missä.
 27 (1) ((Salla kääntää päänsä Äitiä kohti ja näkee tämän
 28 olevan puhelimessa. Äiti ei nonverbaalisestikaan reagoi
 29 Sallan vuoroon))
 30Äit : onko asiakkaita.
 31Sal : oho.
 32 (2)
 33Äit : joo.
 ((Tilanne jatkuu niin, että äiti puhuu isän kanssa työasioista, alkaa
 kohta katsella samaan aikaan myös tv:tä ja jatkaa tv:n katselua myös
 puhelun jälkeen. Salla rakentaa palapeliä yksin.))

Äiti kertoo aluksi, miten illan tulisi edetä, ja vuoronsa lopussa pyytää Sallaa vahvistamaan ja hyväksymään ehdotuksen (r. 3 ”*o[koo]?*”). Salla aloittaa myöntävän vuoronsa osittain päällekkäin äidin vuoron kanssa (r. 4 ”*JOO.*”), mikä onkin preferoiduille jälkijäsenille tyypillistä (Tainio 1995b, 97). Mikrotauon jälkeen hän jatkaa vuoroaan pyytämällä hiljaisella äänellä äitiä avukseen palapelin rakentamisessa (r. 4 ”*(.) °mut sun pittää auttaa,°*”). Vaikka lause on semanttisesti imperatiivi, tekevät Sallan hiljainen äänensävy, kaino pään asento ja hieman alaspäin vetäytyneet suupielet siihen sellaisen tunnelman, että surullinen Salla varovaisesti pyytäisi apua. Varovaisuuden ja surumielisyyden lisäksi, avun anto näyttäytyy kohtuullisena siitä syystä, että pyyntö on sidottu tauon lyhyiden ja ”mut” -sanalla kautta Sallan suostumiseen (r. 4 ”*JOO.*”). Tämä kutsuu relevantiksi vastavuoroisuuden periaatetta: minä suostuin sinun ehdotukseen ja nyt sinun on kohtuullista suostua minun ehdotukseen. Kyseessä on samantapainen vaihtokauppa, kun ensimmäisessä yksittäistapauksessamme oli Artolla ja isällä, kun sovittiin, että suostuminen pissalla käymiseen vaihdetaan siihen, että isä suostuu tulemaan leikkimään legoilla. Sallan kaino olemus ja varovaisuus voivat kuitenkin olla merkkejä siitä, että Sallan vuoron sisältö on jotenkin arkaluontoista – delikaattia.

Sallan vuoro voi olla delikaatti monestakin syystä, mutta erityisesti kaksi nousee relevanteiksi, kun katsomme sitä, minkälainen sekventiaalinen tilanne on meneillään. Ensinnäkin, äiti on juuri hetkeä aikaisemmin torjunut Sallan pyynnön jäädä katsomaan hänen urheilutreenejään. Delikaatiksi

tilanteen saattaa siis tehdä se seikka, että Salla on taas pyytämässä äidiltä yhdessäoloa. Toiseksi, jos katsomme sitä, miten äiti tuotti sopimuksen kokonaisuudessaan niin huomaamme, että hän sanavalinnoillaan ja olemuksellaan teki sen ikään kuin auktoriteettiasemasta käsin (" $=hhh=e(h)t$ $t(h)$ odellakaa mee.=.h=me mennään iltapalle si ku se on valmis? (0.2) sitte? (0.4) mt' me ollaan iltapalaa syöty jos te haluatte kattoo ↓ne ↓salkkarit. (0.4) mut salkkarien jälkeen sit tosi reippaasti tonne (.) sänky. (0.8) ookoo?"). Sen jälkeen, kun äiti oli sanonut sanan "sänky", olisi Salla jo voinut vastata äidille. Kun Salla ei kuitenkaan ottanut vuoroa, äiti kuulusteli ja *lypsi* odottamaansa vastausta lisäämällä puheenvuoroonsa vielä "ookoo?". Tämä "ookoo?" ei niinkään pyydä Sallaa ajattelemaan asiaa ja tekemään sitten itsenäistä päätöstä siitä, kuulostaako äidin ehdotus hyvältä. Enemminkin se sisältää jo odotuksen siitä, että Salla vastaisi myöntävästi (vrt. Hepburn & Potter 2011). Tätä taustaa vasten Sallan suostumisellensa liittämät ehdot eli hänen ehdottamansa vaihtokauppa on odotuksenvastainen (r. 4 "*Joo. (.) °mut sun pittää auttaa, °*"). Äiti ei odottanut, että Salla suostuu hänen ehdotukseensa vain, jos äiti auttaa Sallaa palapelissä. Salla kertoo *millä ehdoin* hän on valmis tottelemaan äitiään ja tämän voi helposti nähdä arkaluontoisena toimintana. Sallan kainous, hiljainen puhe ja alistuva olemus ilmentää tätä arkaluontoisuutta.

Äiti ei ilmeisesti kuule, mitä Salla sanoi, ja aloittaa rivillä 23 korjaussekvenssin kysymällä "*mitäh?*". Salla vastaa tähän artikuloimalla edellisen vuoronsa olennaisen osan uudelleen, mutta tällä kertaa hymyillen ja naurahdusten kera (r. 6 "*£auta? heh (0.3) hehh£*"). Jälleen Sallan pyyntö on imperatiivin muodossa, mutta taas hän tuottaa siihen prosodian keinoin vastakkaista tunnelmaa. Hän puhuu hymyillen ja nostaa hieman sävelkorkeutta *auta* -sanon lopussa ikään kuin he *jakaisivat jo* yhteisen mielenkiinnon kohteen ja Salla kutsuisi äitiä naureskelemaan yhdessä hänen kanssaan. Salla ikään kuin naureskelullaan implisiittisesti ehdottaa äidille, ettei tässä mitään ongelmaa ole. Tällainen onkin tyypillistä silloin, kun todellisuudessa ollaan juurikin käsittelemässä jotain delikaattia aihetta (Haakana 2001; Haakana 2010). Äiti aloittaa seuraavan vuoronsa päällekkäin Sallan jälkimmäisen naurahduksen kanssa, vaikka äidin vuoro onkin dispreferoitu kieltäytyminen (r.7 " $\uparrow ee-\downarrow e$ ", pudistaa päätä, nojaa hieman Sallasta pois päin). Tämä on poikkeuksellista. Poikkeuksellista on sekin, ettei äiti pahoittele kieltäytymistään millään tavalla. Hän ei myöskään tuota vuoroonsa mitään monipolvisuutta. Salla toistaa avunpyyntönsä vielä kolmannen kerran (r. 10 "*£auta mua.£*"). Äiti aloittaa sisäänhengityksen (r. 11 "*hh*") päällekkäin Sallan vuoron kanssa ja tarttuu kaukosäätimeen. Äiti suuntaa katseensa televisioon ja vaihtaa kanavaa. Näiden sanattomien

tekojen nähdä muodostavan uuden dispreferoidun jälkijäsenen. Salla läpsäyttää palapelin palasen tavallista kovempaa pöytää vasten.

Se, että äiti tuottaa kieltäytymisensä niin itsevarmasti ja ongelmattomana, voidaan nähdä poikkeuksellisena. Jäsenyyuskategoria-analyysin mukaan ihmisillä on paljon sosiaalisesti tuotettua tietoa kategorioista ja niiden muodostamista kategoriakokoelmista. Kategoriat 'lapsi' ja 'äiti' ovat osa tiiminkaltaista kokoelmaa 'perhe', mutta ne liittyvät toisiinsa vieläkin vahvemmin sillä ne muodostavat myös kategoriaparin (standardized relational pair). Jos sanotaan 'äiti' tulee heti mieleen myös 'lapsi'. Kategoriapareilla odotetaan olevan suhteessa toisiinsa oikeuksia ja velvollisuuksia, joita kutsutaan kategoriapiirteiksi. (Francis & Hester 2004, 40.) Juhila viittaa Blumiin kirjoittaessaan, että ”erilaiset hankaluudet ja pulmat liittyvät yhteiskunnassamme monesti siihen, että ihminen *epäonnistuu jonkin kategorian jäsenyydessä suoriutumisessaan*” (Juhila 2012, 206 viittaa Blum 1970, kursiiivit lähteessä). Hän jatkaa lisäämällä, että Stokoen mukaan ”[t]ällaiset epäonnistumiset synnyttävät moraalisia arvioita ja selontekovelvollisuuden” (Juhila 2012, 206 viittaa Stokoe 2003). Äidin kategoriaan esimerkiksi liittyy velvollisuus *lapsen auttaminen*. Kun äiti kieltäytyy auttamasta Sallaa, hän toimii äidin kategoriapiirteen vastaisesti eli toimii tavalla, jolla äitien ei odoteta toimivan. Vaikka tällaista yleisesti pidetään selontekoa vaativana asiana, Sallan äiti ei aluksi selittänyt sitä mitenkään. Hetken hiljaisuuden jälkeen hän kuitenkin sanoo (r. 15–16): ”*h voi itkut mun pitäs mennä tuo keittiö °siivoomaa° (1.5) °mä en jaksa°*”.

Vuoro on tuotettu uutisen muotoon, mutta muistuttaa valittelevuudessaan (”voi itku”) ja äänenvoimakkuuden heikkoudessaan (erityisesti sanassa ”siivoomaa”) ääneen ajattelemista. Sallakaan ei kohtele vuoroa uutisena, joka edellyttäisi vastaamista. Mutta miksi äiti sanoi sen ääneen ja juuri tässä kohdassa? Se toimii selityksenä äidin juuri aiemmin antamalle preferoimattomalle ja kategoriapiirrettä rikkovalle jälkijäsenelle. Mutta miksi äiti ei selitä kieltäytymistään sanomalla, että hän katselee nyt televisiota? Miksi hän puhuu keittiön siivoamisen pakosta? Ensinnäkin, keittiön siivoaminen voidaan *myös* nähdä *äidin kategoriapiirteenä*. Siinä missä hän lapsensa auttamisesta kieltäytyessään jätti täyttämättä äidin kategorialta odotetut piirteet hän nyt ikään kuin ehdottaa, että ”minä kyllä toimin juuri niin, kuin äitien odotetaan toimivan, mutta tällä hetkellä minulla on eräs toinen äidillinen velvollisuus, joka estää minua täyttämästä velvollisuutta lapseni auttamiseen: keittiön siivoaminen”.

Toisaalta, tässä on jälleen myös kyse preferoimattomiin vuoroihin liittyvien selittelyjen antamisesta niin, etteivät ne uhkaa vastaanottajan tai puhujan kasvoja (ks. Luku 4.3.2.2.). Kasvoja suojelevat ”[s]elittelyt siis pyritään muotoilemaan niin, että ne osoittavat syyksi sen, että puhuja”:

- 1) ”ei voi vaikka haluaisikin toimia toivotulla tavalla (...)” (*kyvyttömyys*)
- 2) ”[ei] osoita ketään syylliseksi odotustenvastaiseen toimintaan, ei edes puhujaa itseään (...)” (*ei kenenkään vika, syyttömyys*)
- 3) ”[vetoaa] omiin olosuhteisiinsa (...) joista ehdottajan (...) [olisi] mahdotonta olla tietoinen” (*yksityiset olosuhteet*) (Tainio 1995b, 102 sulkeissa omat nimitykset.)

Äiti ei olisi television katselemisen vuoksi kyvytön auttamaan palapelin teossa. Lisäksi, jos äiti kieltäytyessään sanoisi, että *vapaasta halustaan* mieluummin katsoo televisiota, hän ei myöskään onnistuisi esittämään tilannetta niin, että kieltäytyminen ei ole kenenkään vika. Selityksessä ei myöskään olisi mitään yksityisiä olosuhteita. Se olisi kasvoja uhkaavampi selitys ja voisi aiheuttaa lisää hankaluuksia tilanteeseen. Keittiön siivoamisesta puhuminen taas täyttää kaikki mainitut ehdot. Siivoaminen on muotoiltu pakoksi, siivoamisen tarpeelle ei osoiteta ketään syyllistä eikä seitsemänvuotias lapsi omaa kompetenssia arvioidakseen keittiön siivoamisen tarvetta, sillä se on aikuisten vastuualuetta (yksityiset olosuhteet).

Ainoa selityksen puute on se, että ajan kuluessa ensimmäinen ja kolmas ehto murtuvat. Selitys on antamishetkellä kasvoja uhkaamaton, mutta äidin paikallaan pysyminen muuttaa sen, sillä Salla selvästi pystyy toteamaan, että äidin ei näköjään olekaan pakko mennä siivoamaan ja samalla ’siivoamisen tarve’ -olosuhde muuttuu yksityisestä julkiseksi. Äidin selitys on siis epäjohdonmukainen, kunnes hän pienen tauon (1.5 s) jälkeen täydentää sitä kertomalla, ettei pakosta huolimatta kuitenkaan jaksa mennä siivoamaan (r. 30–31 ”*mä en jaksa*”). Kun äiti ilmaisee väsymyksensä niin suureksi, ettei hän jaksa tehdä edes sitä, mitä hänen *pitäisi* tehdä, tämä luonnollisesti tarkoittaa, että pätevä syy sille, miksi hän kieltäytyy Sallan kanssa palapelin tekemisestä, on myös tämä sama väsymys. Näin äiti selittelee kieltäytymistään ikään kuin kotitöillä mutta samaan aikaan myös väsymyksellä. Väsymys on entistä vankempi selitys, sillä Salla ei voi päästä äitinsä hermoston sisälle tarkistamaan tämän väsymystilaa (yksityiset olosuhteet). Väsymys on suostumisen esteenä riippumatta siitä, mitä äiti itse haluaisi (kyvyttömyys). Eikä se ainakaan aivan selvää ole, että väsymys olisi kenenkään vika (syyttömyys). Kaiken kaikkiaan väsymys on siis melko vaikeasti vastaan sanottava selitys. Mutta onko palapelin kokoaminen niin paljon raskaampaa kuin television katseleminen? Lisäksi Salla pyysi vain apua siinä. Palapeli on kaiken lisäksi lasten palapeli, jossa on vain noin parin tusinan verran palasia.

Riippumatta siitä, miettikö äiti itse tällä tavoin selittelynsä vajavuutta, voimme todeta, että 15 sekunnin kuluttua hän alkaa näppäillä kännykkään miehensä puhelinnumeroa (r. 33). Tämän voimme nähdä jatkumona dispreferoidun jälkijäsenen kasvoja uhkaamattomuuden rakentamiselle. Se nostaa esiin kiintoisan kysymyksen. Voidaanko dispreferoitu jälkijäsen tuottaa ensin ilman selittelyjä¹ ja sitten rakennella selitystä vasta näinkin paljon myöhemmin? Yleensä selittelyt tulevat jälkijäsenen kanssa yhdessä ja ne ovat osa sitä työkalupakkia, jolla jälkijäsen ylipäänsä tunnistetaan dispreferoiduksi². Mutta mikä estäisi luomasta niitä vasta jälkikäteen? Näinhän ihminen päänsä sisällä usein toimii. Ensinnäkin tunteen pohjalta ratkaistaan se, mitä mieltä ollaan, ja sitten selitellään älyllisesti, miksi tämä mielipide on oikein (Haidt 2001.)

Antonio Damasio (1994) korostaa tunteiden merkitystä päätöksenteossa ja myöhemmin Jonathan Haidt (2001) esitti, että moraalista koskeva päättely tapahtuu vasta sen jälkeen, kun asiaan on jo muodostettu nopea tunteellinen kanta. Päättelyn rooli on Haidtin mukaan ensisijaisesti post-hoc rationalisaatio. Vuorovaikutustilanteessa päätöksen voi tehdä mielessään haidtilaisittain non-verbaalisesti tunteella, keksiä seuraavaksi päätökselleen järkiperustelut ja avata suunsa vasta tämän jälkeen. Ehkä perusteluja keksitään usein samalla, kun pitkitetään kieltävän vastauksen antamista, joka saa aikaan sen, että päätös näyttää johtuvan perusteluista eikä toisin päin. Tämä on tietysti sosiaalisesti hyväksyttävämpää. Mutta eikö läheisten kanssa arkisesti juteltaessa voisi odottaa, että joskus suu aukaistaisiin myös ennen rationalisointia? Mälkiä (2013) siteeraa LaForestia (2002), jonka mukaan valittaminenkin on perheenjäsenten kesken toimintaa, jossa ei tarvitse käyttää kaikkia niitä kasvojen suojelemisen välineitä, joita vuorovaikutuksessa yleensä käytetään. Voisiko myös päätöksentekoon liittyvä kasvojen suojelun tarve olla perheenjäsenten kesken vähäisempi? Jos näin on, voi perheenjäsenten välisessä vuorovaikutuksessa mahdollisesti päästä havainnoimaan, kun ihminen puheessaan vuoro vuorolta jälkikäteen järkeistää intuitiivisesti tekemänsä päätöstä.

Kolme sekunnin päästä siitä, kun äiti aloitti näpyttelemään kännykkää, Salla tuottaa vuoron joka on kuin uutisen kerrontaa (r. 20): *”ei ees pysy koko palapeli yhdessä (1) hhhh hhh hhhhh. (2) koht tulee (-)”*. Sallan äärimmäinen ilmaus (”ees”) ja hänen sen jälkeen vaativuutta korostavat hengityksensä, jotka liittyvät hänen dramatisoituun yritykseensä laittaa palapelin kahta palasta yhteen, kutsuvat

¹ ja myös ilman monopolisuutta tai taukoa.

² Selitykset eivät kuitenkaan ole ratkaiseva tekijä preferenssiä tunnistettaessa vaan siinä katsotaan aina erityisesti sitä, mitä vuorolla saadaan aikaan ja sitä, miten vuorovaikutuskumppani vuoroon orientoituu.

äitiä ottamaan uutisen vastaan päivittelemällä sitä eppistä kamppailua, josta Salla nyt itsensä löytää. Ne toimivat myös demonstraationa siitä, kuinka kovasti Salla apua tarvitsisi. Ilmentäessään huohotuksellaan ja kehollaan jaksamattomuutta suhteessa palapelin hankalasti yhteen meneviin palasiin, Salla myös kierrättää äidin edellisellä vuorolla käyttämää jaksamattomuuteen vetoamisen keinoa (ks. *kierrättäminen* luvussa 6.2.1.7). Siinä missä äiti selitteli voimien puutteella sitä, ettei mene siivoamaan keittiötä tai auta Sallaa palapelissä niin Salla käyttää vajavaisten voimien keinoa juuri siihen, että saisi äidin avukseen. Äiti ei kuitenkaan orientoidu lainkaan Sallaan vaan näppäilee samaan aikaan puhelintaan soittaakseen isälle. Sallan vuoron jälkeen hän haukottelee ja laittaa kännykän korvalleen. Sallan katse on kohdistunut palapeliin, joten hän ei huomaa tätä. Salla pyytää äitiä neljännen kerran osallistumaan palapelin tekoon. Nyt hänen ilmaisunsa sanallinenkin puoli on selkeästi juuri pyytämistä (r. 24 ”*voiks tulla auttaan.*”). Salla puhuu hitaasti, rauhallisesti ja hieman surusävyisesti. Äiti sanoo ”*mite sulla menee sielä*” ja Salla kysyy ”*missä*”. Kun Salla kääntää päänsä niin hän huomaa, että äiti puhuikin puhelimeen. Äiti ei reagoi Sallaan millään tavalla vaan jatkaa puhelimeen puhumista: ”*onko asiakkaita*”. Salla ilmaisee tajuavansa, että ymmärsikin väärin, kun luuli, että äidin edellinen vuoro olisi osoitettu hänelle (r. 31 ”*oho.*”).

Äiti ei edelleenkään reagoi Sallaan vaan puhuu puhelimeen (r. 33): ”*joo*”. Salla luopuu yrityksistään puhua äidille. Televisiota katselevan äidin kanssa olisi mahdollista virittää yhteinen osallistujakehikko vaikka kommentoimalla jotain äidin katsomasta ohjelmasta¹, mutta kun äiti on keskustelemassa toisen kanssa puhelimesta, jää Salla täysin ulkopuolelle. Äiti ei enää jaa osallistumiskehikkoa Sallan kanssa ja Sallan kaino ”oho” ja pään kääntäminen takaisin leikkiinsä kertoo, että hän tiedostaa ja alistuu tälle tosiseikalle.

Jos se, että Sallan äiti ottaa puhelimen käteensä ja alkaa soittaa miehelleen, nähdään jatkumona pätevän kieltäytymisen selityksen metsästykselle, niin voidaan sanoa, että se todella onnistuu olemaan edellisiä selitystä toimivampi. Siinä, missä siivoamisen tarve ja väsymys olivat selityksinä vielä hieman kyseenalaisia, on työasioista kännykässä puhuminen vihdoinkin tuonut äidin selitykselle sellaiset yksityiset olosuhteet, joita Salla ei voi murtaa. Hän pystyi näkemään, että sohvalla istuva äiti ei ilmeisestikään siivoa. Hän pystyi näkemään, että väsynyt äiti kuitenkin jaksaa katsella televisiota, mutta hänellä ei ole pääsyä siihen, onko työasioista puhuminen tällä hetkellä äidille

¹ mitä Salla aineistossa monesti tekikin.

pakottavaa vai ei. Lapsena hänellä ei ole kompetenssia arvioida äidin ja isän työstä sitä, mitä on pakollista hoitaa milloinkin. Hän ei oikein voi sanoa: ”ei isällä tänään ole kaupalla mitään sellaista hommaa, jonka takia sinun tarvitsisi nyt soittaa ja kysellä miten hänellä on mennyt”. Lisäksi hän ei kuule muuta kuin mitä äiti puhuu, joten vaikka isä juttelisi kuinka joutavia tahansa, Salla ei sitä tietäisi. Jos käytetään Suonisen (2000) metaforaa keskustelusta tanssina, niin sen lisäksi, että miehelle töihin soittaminen näyttää antavan selityksen sille, miksi äiti ei suostunut auttamaan palapelin rakentamisessa, matkapuhelin tarjoaa myös kuin takaoven pois koko tanssisalista. Äidillä on viimein sopiva selitys sille, miksi hän kieltäytyi osallistumasta palapelin tekemiseen ja, kun mainoskatko myöhemmin loppuu, äiti pystyy jatkamaan puhelimeen puhuessaan myös television katselemista. Tällöin äidin vuorot köyhtyvät ja monotonisoituvat entisestään, jolloin televisiokin alkaa näyttäytyä tahmeana medialaitteena. Matkapuhelin toimii takaovena kahdesta syystä:

- 1) sen avulla saa helposti loihdittua esiin kaikki kolme yhdessäolon kieltäytymiselle vaadittavaa hyvän selityksen puolta (kykenemättömyys, syyttömyys, yksityiset olosuhteet)
- 2) toisella ihmisellä on kynnys keskeyttää jo alkanutta puhelinkeskustelua.

6.2.3.4. Yhteenveto Sallan ja äidin käyttämistä keinoista

Toisessa yksittäistapauksessamme Salla pyysi äitiään kahteen erityyppiseen yhdessäöloom. Episodi alkoi siitä, että äiti kysyi haluaako Sallan veli mennä kaverinsa luokse sillä välin, kun Sallalla on urheilutreenit. Kun veli vastasi myöntävästi niin Salla kertoi, että *äiti* ei sitten kuitenkaan saa lähteä hänen treeneistään pois. Äiti selittää, että hänenkin on saatava mennä, koska hänen on ”pakko” päästä kenkäkauppaan. Salla jatkoi argumentointia tasapuolisuuteen vetoamalla ja toi esiin sen, että kun hän oli isän kanssa veljen treenejä katsomassa niin hekään eivät saaneet lähteä sieltä kesken kaiken pois. Äiti vetoaa aikuisuuteen selittäessään, kuinka hänellä on oikeus lähteä jos haluaa. Vaikka äiti toisaalta ilmoittaa saavansa tehdä mitä haluaa melkein voitonriemuisesti ilkkuen, välillä hänen hymynsä näyttää ilmaisevan, että tilanteessa käsitellään arkaluontoista aihetta.

Salla ehdottaa, että menisi palapelin tekemisen jälkeen vielä ulos ja äiti itsevarmasti naureskellen torjuu Sallan ehdotuksen. Salla suostuu siihen, ettei menekään ulos, mutta ehdollistaa tottelemisensa sillä, että äidin on vastaavasti autettava häntä palapelissä. Tämä toiminta näyttäytyy delikaattina, sillä äidin vuoro ei tehnyt odotuksenmukaiseksi minkään ehtojen asettamista. Äiti torjuu Sallan avunpyynnön lyhytsanaisesti ja ongelmattoman oloisesti, vaikka tilanne on siinä mielessä kiusallinen, että äiti varmasti on tietoinen niistä kulttuurisista odotuksista, joita äideillä

yleisesti ajatellaan olevan lapsiaan kohtaan. Seuraavaksi äiti selitteleekin, että hänen pitäisi mennä siivoamaan keittiö ja näin selittää kyvyttömyyttään *yhden äidillisen velvollisuuden* hoitamiseen sillä, että hänellä on *toinen* ja vielä pakottavampi *äidillinen velvollisuus* nyt hoidettavanaan. Tällä hän voi pyrkiä pelastamaan omat kasvonsa pätevänä äitinä. Äiti kuitenkin lisää, ettei jaksakaan mennä siivoamaan keittiötä vaikka olisikin pakko.

Jaksamattomuus selittää välillisesti myös palapelissä auttamisesta kieltäytymistä. Jaksamattomuus onkin siinä mielessä hyvä selitys, että se sisältää kaikki kolme puolta, joita kasvoja suojelevalla kieltäytymisen selittelyllä yleensä on (kyvyttömyys, syyttömyys, yksityiset olosuhteet). Hetken päästä äiti asettaa itsensä kuitenkin vielä tukevammin Sallan ajan ja huomion pyyntöjen tavoittamattomiin. Sallan jatkaessa implisiittistä avun pyytämistä kierrättämällä äidin jaksamattomuus - selitystä ja ilmaisemalla, ettei jaksakaan yksin laittaa palapelin palasia yhteen, äiti alkaa soittaa matkapuhelimella miehelleen töihin. Aloittamalla keskustelemaan miehensä kanssa puhelimesta äiti on löytänyt keinon, jolla hän poistuu koko kasvokkaisen vuorovaikutuksen tanssilattialta niin, että Sallan mahdollisuudet pyytää äitinsä aikaa ja huomiota ovat auttamattomasti kaventuneet.

6.2.4. Yhteenveto yksittäistapausten analyyseistä

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli: *millä tavoin lapsi tekee aloitteita ja kehotuksia vanhemman läsnä olon, ajan ja huomion saamiseksi, vapaa-ajan yhdessä viettämiseen liittyen?* Toiseen tutkimuskysymykseeni ”*minkälaiseen vapaa-ajan yhdessäoloon liittyen lapset aloitteita ja kehotuksia tekevät?*” vastasin jo luvun 6.1. teemoittelulla. Kolmas tutkimuskysymykseni oli: *miten vanhemmat vastaavat lasten aloitteisiin yhteisestä vapaa-ajan vietosta?* Valitsin vastata ensimmäiseen ja kolmanteen kysymykseen kokoelman keräämiseen perustuvan tutkimuksen sijasta yksittäistapausten analyyseillä. Tästä syystä tuloksena ei tullut koko niiden keinojen kirjoa, joita lapset vanhemman aikaa ja huomiota pyytäessään käyttävät, eikä myöskään mitään muodollista mallia siitä, miten ajan ja huomion pyytäminen tapahtuu. Olen kuitenkin valinnut koko laajasta aineistosta juuri nämä kolme tapausta analysoitavaksi sillä perusteella, että niissä lapsen tekemä aloite ja vanhemman antama vastaus ovat pidentyneet monivuoroisiksi, moniaineksisiksi ja vuorovaikutuksellisesti rikkaiksi sekventiaalisiksi ketjuiksi, joiden auki purkaminen analyysin avulla voi hyvin kuvata perheen vuorovaikutuksen luonnetta eri resurssien ja yhteyksien kautta dynaamisesti rakentuvana kudelmana. Erityistä huomiota haluan antaa sille, kuinka vanhempien käyttämät sanat ja kokonaiset vuorovaikutuksen keinot näyttivät lapsen toimesta tulleen hyvin usein

kierrätetyiksi palvelemaan lapsen omia tavoitteita. Näissä tilanteissa, kuten esimerkiksi Arton kierrättäessä jonkin asian *vain aloittamisen* keinoa, tai Sallan kierrättäessä *voimattomuuteen vetoamisen* keinoa, vanhemman alkuperäinen käyttöyhteys oli hyvinkin erilainen, kuin mihin lapsi sitä luovasti sovelsi. Kierrättämisen keinon tunnistaminen aineistosta ei olisi ollut mahdollista kokoelmaan perustuvalla keskusteluanalyttisellä tutkimuksella sillä se paljastui minulle ainoastaan tutkimalla tarkkaan Arton ja isän hyvin pitkää vuorovaikutusepisodia.

Toisaalta siinä, että jossain tietyssä tapauksessa ajatellaan kierrättämisen keinon olevan käytössä on olemassa myös ylitulkinnan riski. On nimittäin vaikeaa aukottomasti osoittaa, että lapsen käyttämä sana tai keino liittyisi jotenkin siihen, että vanhempi on aiemmin käyttänyt sitä omassa puheessaan. Keskusteluanalyysin mukaan se tulisi osoittaa sillä, että vanhempi tai lapsi itse osoittavat niin siihen orientoituvansa. Mutta jos oletetaan, että lapsi todella poimi sanan tai keinon vanhemman aiemmasta puheesta niin mitä aineistossa pitäisi näkyä, että voisimme sanoa keskustelijoiden omalla orientaatiollaan tämän aukottomasti osoittavan? Vaikka pohjimmiltaan kyse onkin nyt siitä, että tutkijana ikään kuin kysyn Artolta: ”mistä sinulle tuo tuli mieleen?”, eikä minulla ole aukotonta keinoa vahvistaa Artolta itseltään sitä vastausta, jonka omaan kysymykseeni annan niin mielestäni se, että Arto niin monta kertaa käytti samoja sanoja tai keinoja, joita isä oli juuri aiemmin käyttänyt antaa syytä uskoa, että kyseessä ei ole vain sattuma.

Anun ja äidin vuorovaikutusepisodi oli yksittäistapauksistani lyhyin. Olin alun perin kiinnittänyt siihen huomiota sen vuoksi, että siinä äiti selkeästi lopettaa ja laittaa sivuun itselle merkityksellisen toiminnan aloittaakseen lapsen hänelle ehdottaman vapaa-ajan yhdessäolon. Anun äiti antoi lapselleen läsnäolonsa juuri sillä tavalla, millä lapsi sitä pyysi. Esimerkiksi Sallan äiti toimi hyvin toisin, kun hän ehdotti, että lapset voivat myöhemmin katsella hänen kanssaan Salattuja elämiä, mutta treenejä hän ei tule katsomaan eikä auta palapelin kokoamisessa. Haluan edelleenkin korostaa, että Anun ja äidin tapauksessa äiti todella laittoi matkapuhelimensa sivuun vaikka hän selvästi oli sillä jotain tekemässä ja keskusteli Anun kanssa sen jälkeen 10 minuutin ajan Anun tekemistä mallien kuvista hyvin keskittyneesti. Tämä keskustelu oli yksi koko aineiston ilahduttavimmista episodeista ja siinä sekä Anulla että Anun äidillä näytti olevan hauskaa. Kun analysoin otetta tarkemmin huomasin kuitenkin, että Anun ja äidin yhteistoiminta ei lähtenyt liikkeelle kovin sujuvasti. Niin kauan kunnes äiti laittoi matkapuhelimen pois käsistään Anu sai monta kertaa odottaa ja lypsää äidiltään odotuksenmukaisia vastauksia. Lisäksi äidin vastaukset

olivat epäselviä silloinkin, kun hän niitä antoi. Analysoin Anun ja äidin vuorovaikutuksessa ilmenneen takkuisuuden ja epäselvyyden liittyvän siihen, että äiti oli käyttämässä älypuhelinlaan samaan aikaan kun Anu orientoitui häneen vuorovaikutuskumppanina. Esittelin *tahmean media-laitteen* käsitteen kuvaamaan sitä, minkälaisena tilanne Anun näkökulmasta näyttäytyi: Äidin orientaatiota on vaikea saada siirtymään matkapuhelimesta kasvokkaiseen vuorovaikutukseen.

Sallan ja äidin tapauksessa Salla hyödynsi muun muassa *tasavertaisuuteen vetoamista*, *avun pyytämistä* ja *voimattomuuden esittämistä* yrittäessään saada äidin aikaa ja huomiota, mutta tässä tapauksessa kiinnostavinta oli se selittelyjen kehittyminen joka tapahtui, kun äiti kieltäytyi Sallan pyynnöistä. Sekä Sallan treenien seuraamisesta kieltäytyessään että palapelissä auttamisesta kieltäytyessään äidin kasvotyö oli melko puutteellista. Hän saattoi antaa kieltävän vastauksensa ilman taukoa, monipolvisuutta tai selittelyjä – aivan niin kuin se olisi odotuksenmukainen vastaus. Analysoin hänen huolettoman oloisen kieltäytymisen *jälkeen* tapahtuvien tekojen kuitenkin näyttäytyvän *jälkikäteen rakennettuina* kieltäytymisen selittelyinä. Ensin hän kääntyi katselemaan televisiota. Sitten hän kertoi, että keittiö pitäisi siivota, mutta totesi perään, ettei jaksakaan mennä sitä siivoamaan. Kieltäytyessä lapsensa auttamisesta äiti rikkoi jäsenyyskategoria-analyysin mukaan äidin kategoriaan liitettäviä odotuksia ja velvollisuuksia. Tätä pidetään yleensä selityselvöllisyyden alaisena toimintana. Puhumalla keittiön siivoamisesta äiti onnistui esittämään asian niin, että hän ei jättäisi täyttämättä *äidillisiä velvollisuuksiaan*, mutta hänellä vain on palapelissä auttamista pakottavampi velvollisuus keittiön siivoamisessa. Jaksamattomuudella äiti sitten selitteli sitä, ettei mene keittiötäkään silti nyt siivoamaan. Salla haki edelleen äidin huomiota ja lopulta äiti otti matkapuhelimen käteensä ja alkoi soittaa sillä miehelleen töihin. Näin Sallan äiti käytti matkapuhelinta ikään kuin *takaovena* ulos kasvokkaisen vuorovaikutuksen tanssilattialta.

OSA 2
KIINTYMYSSUHDETEOREETTISTA POHDINTAA

7. TOISEN OSAN TARKOITUS

Tämän osan tehtävänä on kuvata läheisyyden rakentamista perheiden arjessa lisäämällä äskeiseen etnometodologiseen osioon kiintymyssuhdeteorian perspektiiviä. Vanhemmat tekevät työtä perheen yhdessäolon hyväksi silloinkin, kun ovat poissa kotoa työpaikallaan ansaiten rahaa, jolla materiaaliset edellytykset voidaan tyydyttää. Kuitenkin jo kiintymyssuhdeteorian syntyyn vaikuttaneet Harry Harlowin (1958) klassiset kokeet reesusmakakeilla antoivat aiheutta uskoa, että materiaaliset puitteet eivät riitä eivätkä tiettyyn mittaankin asti edes ole ensisijaisia. Keskitynkkin siksi perheissä läheisyyden eteen tehtyyn käytännön sosiaalipsykologiseen toimintaan. Pohdintani perustuvat samaan aineistoon, jota käsiteltiin ensimmäisessä osassa.

Kun kuulemme jostain kiintymyssuhdeteorian kaltaisesta laajasta ja koko ihmiselämää läpäisevästä teoriasta, haluamme luonnollisesti esimerkkejä sen kuvaamista ilmiöistä. Esimerkit ovat ihmisille tärkeitä heuristisia apuvälineitä. Jos parempia esimerkkejä ei ole tarjolla, haemme niitä omasta elämästämme, koska oma elämämme on mielellemme helposti saatavilla. Ihmiselle on tyypillistä olettaa, että mielelle helposti saatavilla oleva informaatio on tärkeää (Tversky & Kahneman 1973), joten oman elämän esimerkkien tullessa mieleen ne saattavat tuntua vakuuttavilta. Niitä vaivaa kuitenkin henkilökohtaisuus, muistin puutteellisuus ja fyysinen (konkreettinen ja omasta fyysisestä sijainnista johtuva) sekä usein psykologinen yksiperspektiivisyys.

Tutkimukseni toisen osan tarkoituksena on uuden tiedon tuottamisen lisäksi pitää jo olemassa olevan kiintymyssuhdeteoreettisen tiedon tuomista näkyviin arkitodellisuuden esimerkkien kautta. Olen käynyt läpi suuren videoaineiston kirjaten havaintojani taulukoihin ja tiivistelmiin, olen riippumaton suhteessa aineistossa esiintyviin ihmisiin ja kameroiden välityksellä voin tarkastella tilanteita niin, etten itse ole tilanteissa osallisena. Lisäksi videoitu aineisto mahdollistaa muistiin painunutta aineistoa yksityiskohtaisemman tarkastelun ja tekee myös suoran demonstraation mahdolliseksi, jolloin voin verrata omia tulkintojani toisten tutkijoiden tulkintoihin. Näin mahdollisuuteni psykologiseen moniperspektiivisyyteen ja objektiivisuuteen ovat suuremmat kuin omasta elämästä esimerkkejä hakevalla ihmisellä. Ilmiöiden kuvaamisessa hyödynnän edelleen keskustelunanalyttistä litteraatiota ja käsitteistöä, vaikka en pohdinnoissani enää toimi ”keskustelunanalyttisellä mentaliteetilla” tai etnometodologian periaatteiden mukaisesti. Tavoitteeni on siis myös kokeilla näiden kahden perinteen mahdollisuuksia toimia yhdessä tutkittavan aiheen valottamiseksi.

8. KIINTYMYSSUHDETEORIA

Englantilainen lastenpsykiatri John Bowlby (1907–1990) kehitti 1950 ja 60 -luvuilla teorian lapsen luontaisesta taipumuksesta valita ympäristöstään pieni määrä vanhempia ihmisiä kiintymiskohteiksi sekä hakeutua näiden kiintymiskohteiden läheisyyteen. Bowlby havaitsi lasten kärsivän, mikäli läheisyys kiintymiskohteesta oli syystä tai toisesta evätty. (Hautamäki 2000, 5.) Läheisyydellä tarkoitetaan kiintymyssuhdeteoriassa sekä fyysistä että psyykkistä läheisyyttä (Hautamäki 2003, 22). Läheisyys ja luottamus nostetaan keskeisiksi inhimillisiksi tarpeiksi ja teorian mukaan ihminen tarvitsee läpi elämänsä kiintymiskohteikseen ottamiaan valikoituja ihmisiä, jotka ovat hänestä kiinnostuneita ja joiden tukeen hän pystyy hädän hetkellä luottamaan. (Sinkkonen & Kalland 2003, 7–8.)

Bowlbyä on kritisoitu äidin merkityksen korostamisesta, mutta kommentoin tätä keskustelua ainoastaan toteamalla, että jo ensimmäisessä kiintymyssuhdeteoreettisena julkaisuna pidetyssä tekstissä (ks. Bretherton 1994, 439) *The Nature of the Child's Tie to His Mother*, Bowlby kirjoitti alaviitteeseen: ”Although in this paper I shall usually refer to mothers and not mother-figures, it is to be understood that in every case I am concerned with the person who mothers the child and to whom it becomes attached rather than to the natural mother” (Bowlby 1958, 350). Bowlbyn nuorempi kollega Mary Ainsworth (1913–1999) jatkoi teorian kehittämistä tunnistaen 70-luvulla kokeiden avulla kolme erilaista kiintymystyyliä: *turvallinen*, *ristiriitainen* ja *välttelevä* (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978). Näiden ja myöhempien kokeiden avulla on myös selvitetty, minkälaista vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta liittyy lapsen turvalliseen kiintymyssuhdetyyliin, minkälaista ristiriitaiseen ja minkälaista taas välttelevään (Trees 2006, 168; Ks. Luku 8.1.3.).

8.1. Kiintymyssuhdeteorian historia ja sisältö

Seuraavaksi esitän kiintymyssuhdeteorian sisältöä sen historian avulla, jonka olen jakanut eri vaiheisiin merkittävien julkaisujen ilmestymisvuosien mukaan. Historian esittelyn jälkeen jatkan teorian esittelyä määrittelemällä vielä tarkemmin joitain sen keskeisiä käsitteitä ja lopuksi esittelen, miten kiintymyssuhdeteoreettista tutkimusta on ollut tapana tehdä.

8.1.1. Kiintymyssuhdeteorian synty ja juuret (– 1960)

Vuonna 1958 Bowlby julkaisi *International Journal of Psychoanalysis* -lehdessä artikkelin *The Nature of Child's tie to his Mother*. Tätä artikkelia pidetään ensimmäisenä kiintymyssuhdeteorian julkaisuna. Se on ensimmäinen niistä viidestä artikkelista, jotka koostavat aikaisimman julkisen esityksen Bowlbyn kiintymyssuhdeteoriasta. Bowlby kirjoitti neljä muuta artikkelia neljän vuoden sisällä sen julkaisusta, mutta niistä kaksi viimeisintä olivat vähemmän merkittäviä eikä niistä toista ole koskaan edes julkaistu. Toisen ja kolmannen artikkelin Bowlby suuntasi erityisesti psykoanalyttikkojen yhteisölle. (Bretherton 1994, 439–443.)

Ensimmäisessä artikkelissa Bowlby käsittelee vaistojen merkitystä lapsen kiintymyksessä vanhempaansa ja sen taustalla ovat Jean Piaget'n ja muiden empiiriset kehityspsykologiset tutkimukset, ajatuksenvaihto muun muassa Erik Eriksonin, Konrad Lorenzin ja Margaret Meadin kanssa ”Psychobiology of the Child” -nimisessä työryhmässä sekä Bowlbyn oma vuosien kokemus nuorten äitien tukiryhmän vetäjänä Lontoossa. Erityisesti Konrad Lorenzin etologiset tutkimukset koskien poikasten ’leimautumista’¹ emoonsa useilla eläinlajeilla näyttelivät tärkeää roolia Bowlbyn ajattelun kehittymisessä suhteessa kiintymyssuhdeteoriassa esitettyyn käsitykseen vaistoista. Bowlbyn mukaan lasten takertumiskäyttäytyminen ja seuraamiskäyttäytyminen on vaisto, joka kuuden kuukauden iässä alkaa kohdistua erityisesti ensisijaiseen hoitajaan. Bowlby esitteli Niko Tinbergeniltä lainattujen etologisten käsitteiden käyttöä lapsen ja äidin suhteen analysoinnissa ja puhui siitä, kuinka tietyt merkki -ärsykkeet aiheuttavat tiettyjen responsien joko kytkeytyvän päälle tai sammuvan lapsessa. Bowlbyn uusi vaisto -teoria aiheutti kovaa vastustusta Ison Britannian Psykoanalyttisessä Yhdistyksessä. (Bretherton 1994, 439–440.)

Toisen artikkelin, *Separation anxiety* (1959), aihe oli nimensä mukaisesti se, mitä prosesseja lapsessa tapahtuu hänen joutuessaan eroon ensisijaisesta hoitajastaan eli mistä eroahdistuksessa on kysymys. Sen mukaan silloiset teoriat eivät pystyneet sen kummemmin selittämään lapsen intensiivistä äitihahmoon kiinnittymistä kuin erosta johtuvan ahdistuksen määrääkään. Artikkelissa esiteltiin Bowlbyn tutkijatiimin jäsenen James Robertsonin havainnot niistä vaiheista, joita lapsi käy lävitse joutuessaan eroon vanhemmastaan: 1) protesti (ilmentää eroahdistusta), 2) epätoivo (ilmentää suremista), 3) kieltäminen tai irrottautuminen (ilmentää defenssimekanismeja ja erityisesti

¹ Leimautumisesta mieleenpainuvien esimerkki lienee jono hanhenpoikasia seuraamassa emoaan.

repressiota). Artikkeleihin vaikuttivat suuresti Harry Harlowin kokeet reesusmakakeilla, joista Harlow oli raportoinut vain vuotta aiemmin *American Psychologist* -lehden nyt klassisessa artikkelissaan *The Nature of Love* (1958). (Bretherton 1994, 441.) Harlowin läpimurto oli esittää, että poikanen pyrkii ylläpitämään emoonsa sellaista vahvaa suhdetta, joka ei selity ruoan saamisella emon kautta (Punamäki & Hautamäki 2000, 6). Artikkelissaan Harlow viittasi Bowlbyyn ja vahvisti omien tulostensa tukevan Bowlbyn esittämää etologista teoriaa ”primaarisen objektin seuraamisesta” (primary object following), jonka mukaan hoitajan kasvoilla on lapselle jokin erityismerkitys (Harlow 1958, 682–685). Bowlby hyödynsi kolmannessa artikkelissaankin etologista käsitteistöä ja esitti, että lapsen eroahdistus on tulosta siitä, että olosuhteet aktivoivat lapsessa sekä pakenemis-, että kiintymyskäyttäytymistä, mutta kiintymyskohde ei olekaan saatavilla (Bretherton 1994, 441).

Kolmas artikkeli, *Grief and Mourning in Infancy and Early Childhood* (1960), herätti Brittien Psykoanalyttisessä Yhdistyksessä kaikista eniten kritiikkiä. Siinä Bowlby suoraan kyseenalaisti Anna Freudin käsityksen vauvojen kyvyttömyydestä todella surra äidistä eroon joutumista. A. Freudin mukaan sureminen vaatii kehittyneitä egoa ja se puuttuu vauvoilta. A. Freud oli esittänyt, että jos vauvoille vain tarjotaan omista vanhemmista erottamisen jälkeen joku toinen hoitaja, on vauvojen eroahdistus tällöin pelkkä lyhyt, merkityksetön ja ohimenevä vaihe. Anna Freud ja monet muut kritisoivat Bowlbyn esittämää freudilaisen teorian uudistamista niin rajusti, että Bowlby ei enää koskaan käyttänyt Ison Britannian Psykoanalyttistä Yhdistystä yhteisönä, jolle hän esittelee ajatuksiaan vaikka pysyikin yhdistyksen jäsenenä elämänsä loppuun asti. Bowlbyn kolmas artikkeli kiintymyssuhdeteoriasta herätti Colin Parkesin mielenkiinnon ja tämä liittyikin Bowlbyn tutkimustiimiin ja käytti Bowlbyn ajatuksia menetyksestä ja suremisesta tutkimuksessaan leskeksi jääneiden ihmisten surutyötä. Myöhemmin Parkes kirjoitti yhdessä Bowlbyn kanssa artikkelin, jossa kehitettiin Robertsonin luokittelua eteenpäin ja luokiteltiin aikuisen suruprosessin neljä vaihetta: 1) turtumus (numbness), 2) kaipaaminen ja protesti, 3) disorganisaatio ja epätoivo, 4) sekä uudelleenorganisaatio. Bowlby esitteli Parkesin nykyaikaisen saattohoidon pioneerille Cicely Saundersille, jonka kanssa Parkes alkoi yhdessä kehittää kiintymyssuhdeteoriaan pohjautuvia ohjelmia tunteisiin keskittyvän tuen järjestämiseksi kuoleville ja kuolevien omaisille. (Bretherton 1994, 442–443.)

Bowlbyn tie kohti kiintymyssuhdeteorian kehittämistä oli alkanut siitä, kun hän Cambridgen yliopistosta valmistuttuaan teki vuonna 1928 vapaaehtoistyötä ongelmallisesti käyttäytyvien lasten

koulussa (school for maladjusted children). Hän oli juuri pohdiskelemassa, minkälaiselle uralle hän elämässään pyrki, kun tapasi kaksi lasta, jotka tekivät häneen lähtemättömän vaikutuksen. Toinen oli eristyvä, tunteeton ja varastamisesta kiinni jäänyt teini-ikäinen, jolla ei ollut lapsuudessaan ollenkaan äitihahmoa. Toinen oli noin seitsemänvuotias poika, joka seurasi Bowlbyä niin tiiviisti, että häntä alettiin kutsua Bowlbyn varjoksi. Bowlby kiinnostui varhaisen lapsuuden merkityksestä persoonan kehitykselle ja päätti tehdä uransa lastenpsykiatrina. (Bretherton 1994, 432.)

Artikkeleiden syntymiseen olivat vaikuttaneet myös ainakin Sigmund Freudin kehittämä psykoanalyysi, jonka Kleinilaisen suuntauksen terapeuttiseen käyttämiseen Bowlby oli saanut koulutusta lastenpsykiatriksi opiskellessaan. Bowlby ei kuitenkaan ollut samaa mieltä ohjaajansa Melanie Kleinin kanssa siitä, kuinka suuri merkitys lasten sisäisiä konflikteja synnyttävillä fantasioilla on heidän hyvinvointiinsa. Hän työskenteli näihin aikoihin myös kahden psykoanalyttisesti koulutetun sosiaalityöntekijän kanssa Lontoossa sijaitsevalla lastenpsykiatrisella klinikalla (London Child Guidance Clinic) ja oli kokemuksensa perusteella vakuuttunut siitä, että lapsen kohtaamat todelliset tapahtumat näyttelivät kaikkein olennaisinta roolia lapsen tunne-elämän häiriöiden kehittämisessä. (Bretherton 1994, 432–433.)

Hän teki ensimmäisen empiirisen tutkimuksensa lastenpsykiatrisen klinikan potilaista tekemien kirjaustensa pohjalta. Hän tutki 44 lasta ja löysi yhteyden häiriökäyttäytymisen ja tunteettomuuden sekä äitihahmon puuttumisen välillä. Toinen maailmansota keskeytti hänen uransa kehityksen, mutta hänen sodanaikainen tehtävänsä upseerien henkilövalinnan asiantuntijana Lontoolaisen Tavistockin klinikan henkilökunnan kanssa kehitti hänen tutkijantaitojaan ja poiki sodan päätyttyä työpaikan klinikan lastenosaston johtajana. Bowlbyn aiemmat havainnot lapsen käytöksen kytköksestä vanhempaan sai hänet vaihtamaan osaston nimeksi ”osasto lapsille ja vanhemmille”. Hän otti siellä vastaan lapsia yhdessä vanhempiensa kanssa ja huomasi, että vanhemman omista lapsuuskokemuksista keskusteleminen ongelmallisesti käyttäytyvän lapsen läsnä olessa oli hyvin tehokas hoitomuoto. Hän kirjoitti havainnoistaan julkaisun, jota pidetään ensimmäisenä kliinisenä raporttina perheterapian alalla. Tavistockin klinikalla oli kuitenkin valtaosalla työntekijöistä kleinilainen näkemys lasten ongelmien kehittymisestä ja Bowlby päätti perustaa oman tutkimustiimin joka keskittyisi todellisiin erokokemuksiin lapsen ja vanhemman välillä. (Bretherton 1994, 433–444.)

Vuonna 1948 Bowlby palkkasi tiimiinsä James Robertsonin. Robertsonilla oli vahva kokemus naturalistisesta havainnoinnista, jonka hän oli hankkinut työskennellessään muun muassa Anna Freudin alaisuudessa. Bowlby antoi Robertsonille tehtäväksi havainnoida lapsia, jotka erotetaan vanhemmistaan sairaalaan tai muuhun instituutioon laittamisen vuoksi. Robertson keräsi aineistoa kaksi vuotta mutta ilmoitti sitten, ettei voi enää vain katsoa sivusta ja tehdä havaintoja, vaan hänen on tehtävä jotain konkreettisempaa auttaakseen näitä lapsia. Robertson alkoi tehdä dokumentti-elokuvaa *Two-Year-Old Goes to Hospital* (1953) ja Bowlby, ennakkoiden että elokuvaa vastaan hyökätään kaikin mahdollisin keinoin, piti huolta siitä, että Robertson pystyy todistamaan sen, ettei elokuvan antama kuva ole vääristelty. Elokvasta tuli hyvin suosittu ja se auttoi parantamaan sairaalaan joutuvien lasten tilannetta kaikkialla länsimaissa. (Bretherton 1994, 445–446.) Robertson ehti kuitenkin kehittää hyvän metodin aineiston hankkimiseen ja keräämään riittävästi aineistoa niin, että hänen työnsä oli olennainen pohja Bowlbyn toiselle pääartikkelille, *Separation anxiety* (1959) (Bretherton 1994, 451).

Maaailman terveysjärjestö WHO sai käsiinsä Bowlbyn kirjoituksia tunteettomien lasten vajaista äitisuhteista ja palkkasi Bowlbyn kirjoittamaan raportin kotia vailla olevien lasten henkisestä terveydestä sodanjälkeisessä Euroopassa. Raportti julkaistiin vuonna 1951 ja siitä tuli suurmenestys. Se käännettiin 14 kielelle ja sen pehmeäkantista englanninkielistä painosta myytiin 400,000 kappaletta. Raportissa Bowlby vielä käytti paljon sellaista psykoanalyttistä kieltä, jonka hän myöhemmin hylkäsi. Raportin sanoma oli kuitenkin, kielestä huolimatta, silloisen psykoanalyysin näkökulmasta varsin vääräoppista. Bowlby muun muassa hylkäsi ajatuksen, että superego saisi alkunsa oidipuskompleksin ratkaisemisesta ja esitti, että ne ovat toimintoja, joita ensin hoitaa lapsen puolesta tämän vanhempi ja lapsen kasvaessa taitava vanhempi pikkuhiljaa siirtää niitä lapselle. Siirtäminen alkaa jo, kun lapsi oppii itse syömään ja kävelemään, ja loppuu vasta aikuisuuden myötä. (Bretherton 1994, 436–437.) Bowlbyn mukaan sekä ”egon että superegon kehitys ovat erottamattomasti sidottuja lapsen ensisijaisiin ihmissuhteisiin” (Bretherton 1994, 437 sit. Bowlby 1951, oma käänös). Tämä on enemmänkin vygotskilainen kuin freudilainen näkökulma (Bretherton 1994, 437). Bowlbyn päätuloksena raportissa oli, että ”lasten ja nuorten tulisi saada kokea sellainen lämmin, läheinen, jatkuva ja yhtäjaksoinen suhde äitiinsä (tai pysyvään sijaisvanhempaan), josta molemmat osapuolet nauttivat ja jossa molemmat kokevat tyydytystä” (Bretherton 1994, 437 sit. Bowlby 1951). Bowlby tunnisti, että vanhempien kyky tarjota tällainen

suhde lapsilleen on riippuvainen ympäröivästä yhteiskunnasta ja siksi hän painotti yhteiskunnan vastuuta lapsiperheiden tukemisessa. (Bretherton 1994, 437–438).

Bowlbyn esitys terveen lapsuuden ehdoista, vaikka olikin jo empiirisesti perusteltu, vaati vielä teoreettista selittämistä. Puoliksi sattumalta hän törmäsi Konrad Lorenzin tutkimukseen leimautumisesta hanhilla, joka kiinnosti häntä, koska siinä hanhenpoikasten sosiaalisen siteen muodostuminen emoonsa ei selity ruoan saamisella eli ravintofunktiolla. Bowlby pyysi etologi Robert Hindeä opettamaan hänelle etologian periaatteita, joiden avulla hän alkoi katsoa ihmislapsen kiintymystä vanhempansa. Bowlbyn ensimmäinen etologinen julkaisu ilmestyi vuonna 1953, mutta yllättävää kyllä hänen oman tutkimustiimensä jäsenet eivät sen ajan julkaisuissaan huomioineet Bowlbyn uutta ajattelua millään lailla. He eivät olleet vakuuttuneita etologian soveltuvuudesta ihmisen kiintymyksen tutkimisessa. Ainsworth myöhemmin tunnustaa, että häntä arvelutti Bowlbyn ottama uusi suunta. Ainsworth itse piti siihen aikaan ilmiselvänä sitä, että vauva rakastaa äitiään, koska äiti tyydyttää vauvan tarpeita. Tähän aikaan Bowlby kirjoitti kuitenkin Ainsworthin ja muiden kanssa yhteisen artikkelin, joka oli siinä mielessä merkittävä, että siinä Ainsworth kehitti systeemin luokitella kolme karkeaa eri tapaa, joilla kouluikäiset lapset käyttäytyivät, kun he tapasivat jälleen vanhempansa pitkän parantolassa olon jälkeen: 1) osa ilmaisi vahvoja positiivisia tunteita äitiä kohtaan, 2) osa ilmaisi suhteen olevan selvästi ristiriitainen 3) ja osa suhtautui äitiin ilmeettömästi ja eleettömästi, välinpitämättömästi tai vihamielisesti. Tämä ennakoiti Ainsworthin tulevaa kiintymyssuhdetyylien luokittelua. (Bretherton 1994, 438–439.)

8.1.2. Teorian perusteellinen esittäminen (1969 - 1980)

Bowlby julkaisi vuosina 1969, 1973 ja 1980 teoriastaan kattavan kuvauksen kolmessa kirjassa, jotka hän johdonmukaisesti nimesi: Attachment and Loss. Vol. 1: Attachment; Attachment and Loss. Vol. 2: Separation ja Attachment and Loss. Vol. 3: Loss, Sadness and Depression (Punamäki & Hautamäki 2000, 4). Hän oli suunnitellut kirjoittavansa vain yhden kirjan mutta huomasi pian, että hänen aloittama työnsä vaati uuden teorian luomista niin motivaatiosta kuin käyttäytymisen hallinnastakin ja että uuden teorian tulisi pohjautua ajan tasalla olevaan tieteeseen eikä freudilaiseen malliin psyykkisestä energiasta (Bretherton 1994, 448).

Bowlby aloitti ensimmäisen teoksensa kuvaamalla Robertsonin havaintoja laitoshoidossa olevista lapsista (ks. Bretherton 1994, 435–436, 451) ja selitti, kuinka yli kuusi kuukautta vanhat, hyvässä

suhteessa ja turvallisesti eläneet lapset ahdistuvat selvästi ja intensiivisesti joutuessaan eroon vanhemmastaan. Tämä *eroahdistus* jakautuu kolmeen vaiheeseen:

- 1) *Protesti*
- 2) *Epätoivo*
- 3) *Välinpitämättömyys (detachment)*

Protestivaihe voi kestää muutamasta tunnista yli viikkoon ja siinä lasta ahdistaa vanhempansa menettäminen. Hän tekee kaikkensa saadakseen vanhemman takaisin, odottaa äänien tai näköhavaintojensa olevan palaava vanhempi ja torjuu muut aikuiset, jotka yrittävät häntä hoitaa. Toisessa epätoivon vaiheessa lapsen fyysinen aktiivisuus laskee ja hän alkaa olla toivoton. Hän itkee monotonisesti tai ajoittaisesti, on vetäytynyt ja passiivinen, ei vaadi ihmisiltä paljoa ja on syvän suremisen tilassa. Tämä on hiljainen vaihe. Viimeisessä, irrottautumisen ja välinpitämättömyyden vaiheessa, lapsen kiinnostus ympäristöönsä kasvaa eikä hän enää torju muita aikuisia, jotka tarjoavat hänelle hoivaa. Hän saattaa hymyillä heille ja olla sosiaalinen mutta ei tervehti eikä osoita kiinnostusta palaavaa vanhempaa kohtaan. Jos tällaisessa vaiheessa olevan lapsen hoitajat vaihtuvat, alkuperäinen vanhemman menetyksen kokemus toistuu. Lapsi ei enää välitä hoitajien vaihtumisesta tai vanhempien vierailuista, hän on kiinnostunut materiasta eikä ihmisistä. Vanhempien tuomat lahjat kyllä kiinnostavat häntä, mutta vanhemmat saattavat pettyä huomattavasti, että he itse eivät enää ole lapselle tärkeitä. Bowlby kumoaa ne tulkinnat, joiden mukaan eroahdistus johtuu oudosta ympäristöstä, siitä, että äiti on menossa synnyttämään lapselle uutta sisarusta ja lapsi olisi tästä kateellinen tai, että äiti olisi hoitanut lastaan jotenkin puutteellisesti. Bowlbyn mukaan ahdistus johtuu erosta äidistä *per se*. (Bowlby 1969, 26–30.)

Bowlby jatkaa esittämällä, että eri fylogeneettisellä¹ kehitysasteella olevat organismit säätelevät vaistomaista käyttäytymistä erilaisin tavoin (ks. Bretherton 1994, 448). Primitiivisemmät organismit reagoivat refleksin omaisesti ”määrätyllä toimintakaavalla” (fixed action pattern), jonka Bowlby (1969, 38) määrittelee olevan deskriptiivinen ilmaisu siitä, että käyttäytyminen:

- 1) on samaa kaikilla lajin tai sukupuolen edustajilla
- 2) ei ole yksittäinen responssi aistiärsykkeeseen vaan ennustettavissa oleva toimintojen sarja

¹ Fylogeneettinen kehitysaste tarkoittaa jonkun eliön evoluutiohistoriallista kehitysvaihetta (Oxford English Dictionary 2014b). Esimerkiksi ihmislajin nykyistä vaihetta homo sapiensina on edeltänyt muun muassa noin miljoona vuotta sitten homo antecessorin vaihe ja noin puolitoista miljoona vuotta sitten homo ergasterin vaihe.

Kehittyneemmät organismit käyttävät monimutkaisia suunnitelmahierarkioita (complex plan hierarchy), joihin sisältyy päämäärän lisäksi myös alatavoitteita. Kaikista monimutkaisimmiksi kehittyneissä organismeissa vaistomainen käyttäytyminen voi olla ”tavoitteen mukaan oikaistuvaa” (goal-corrected) ja sisältää jatkuvaa oikean suunnan säätämistä vähän niin kuin petolintu säätää lentorataansa jatkuvasti saaliinsa lentoradan mukaan. Suunnitelmahierarkioiksi järjestäytyneet kyberneettisesti¹ kontrolloidut käyttäytymisen systeemit korvasivat Bowlbyn teoriassa freudilaisen hahmotelman vietistä (drive) ja vaistosta (instinct). Bowlbyn mukaan niiden käyttäytymisten, joita hänen kuvaamansa systeemi säätelee, ei tarvitse olla tiukasti ja kokonaan synnynnäisiä. Nämä käyttäytymiset voivat, organismista riippuen, olla enemmän tai vähemmän myös organismin kohtaamasta ympäristöstä² alkunsa saaneita, vaikka ympäristön onkin tällöin oltava riittävän samankaltainen sen ympäristön kanssa, johon organismi on evoluutiossa sopeutunut. Joustavasti ympäristöstään näiden systeemien alaisuuteen käyttäytymistä omaksuvat organismit ovat kuitenkin tietyllä tavalla vaarassa, sillä tällä tavoin sopeutuvat systeemit voivat helpommin kallistua pois optimaalisen kehityksen polulta. Bowlby arveli, että se ympäristö, johon ihmiset ovat evoluutiossa sopeutuneet, todennäköisesti muistuttaa tämänkin päivän metsästäjä-keräilijä -yhteisössä vallitsevaa ympäristöä. (Bretherton 1994, 448–449.)

Bowlby esittää, että sellaisissa organismeissa, joilla on kehittynyt kyky muodostaa sisäisiä työskentelymalleja ympäristöstään ja omista teoistaan siinä, voivat kompleksiset käyttäytymisen systeemit (complex behavioral system) toimia niin, että ne ikään kuin ennakoivat, mitä tulevaisuudessa tulee tapahtumaan. Mitä pätevämpi sisäinen työskentelymalli organismilla on, sitä tarkemmin se pystyy ”ennustamaan” tulevaisuutta. Jos työskentelymalli on vanhentunut tai vain osittain uudistettu jonkin merkittävän ympäristössä tapahtuneen muutoksen jälkeen, siitä saattaa seurata organismin patologinen toiminta. Bowlby arvelee, että mallin hyödyllinen uudistaminen, laajentaminen ja sen johdonmukaisuuden tarkistaminen voivat vaatia tietoista mallin sisällön käsittelemistä. Ihmisillä vuorovaikutus mahdollistaa mallien sisältöjen intersubjektiveisen jakamisen eli jakamisen toisen tietoisesta ja tiedostavasta olennosta kanssa. Samat prosessit ovat kuitenkin myös intrasubjektiveisesti hyödyllisiä itsesäätelyssä ja käyttäytymisen tärkeysjärjestysten muodostami-

¹ Kyberneettinen systeemi tarkoittaa sellaista systeemiä, jolla on jokin automaattisen kontrollin ominaisuus, kuten itseohjaaminen, ja tämä kontrolli tapahtuu takaisinyöttö (feedback) -mekanismin avulla systeemin ulkopuolisen maailman kanssa vuorovaikuttaen (Oxford English Dictionary 2014a).

² Ympäristö tarkoittaa tässä niin kuin sosiaalipsykologiassa ja psykologiassa yleensäkin ei pelkästään ympäröivää luontoa ja rakennuksia vaan kaikkea sitä, mille ihminen altistuu, ja jonka voidaan ajatella vaikuttavan häneen hänen ulkopuoleltaan. Ympäristöä on esimerkiksi saatavilla oleva ruoka ja toisten ihmisten teot.

sessä. Tämän yleisen teorian motivaatiosta ja käyttäytymisen säätelemisestä Bowlby esitti ensimmäisen kirjansa ensimmäisessä puoliskossa. (Bretherton 1994, 448–450.)

Kirjan toisessa puoliskossa Bowlby soveltaa uutta motivaation ja käyttäytymisen säätelyn teoriaa lapsen kiintymykseen vanhempansa. Hän määrittelee kiintymyskäyttäytymisen kolme peruspiirrettä:

- 1) Sen odotuksenmukaisena tuloksena (predictable outcome) on läheisyys (proximity) hoitajan kanssa.
- 2) Sen tarkoitus on evoluution näkökulmasta suojella lasta vaaralta.
- 3) Sillä on oma motivaationsa joka ei ole johdannainen systeemeistä jotka palvelevat parittelua tai ravinnon saamista.

Aluksi ihmislapset hakevat läheisyyttä (direct proximity-promoting signals) samaan tapaan kaikilta, jotka heitä hoitavat, mutta läheisyyden saamista tavoitteleva käyttäytyminen suunnataan ajan kuluessa enemmän ja enemmän niihin harvoihin henkilöihin, jotka ovat aiemmin eniten vastanneet lapsen itkuun ja olleet hänen kanssaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Kun kiintyminen tällaiseen henkilöön on tapahtunut, voivat lapset heti liikkumaan oppiessaan käyttää tätä henkilöä turvasatamana, josta käsin tutkia ympäristöönsä ja johon palata saamaan rauhoittelua ja itsevarmuutta. Se, kuinka hyvin kiintymyksen kohde pystyy toimimaan näissä tehtävissä, riippuu heidän välisen vuorovaikutuksen laadusta ja erityisesti siitä, kuinka herkästi lapsen antamia viestejä (signals) on tunnistettu ja kuinka niihin on vastattu, vaikka lapsi itsekin kyllä vuorovaikutuksen laatuun vaikuttaa. Bowlby hyödynsi tutkijatiiminsä jäsenen Mary Ainsworthin keräämää aineistoa ja analyysijä kuvaillessaan laadukasta vuorovaikutusta. Kun vuorovaikutus on sujuvaa, kummatkin osapuolet ilmaisevat vahvasti tyytyväisyyttä siitä, että ovat toinen toistensa seurassa ja erityisen tyytyväisiä he ovat siitä, että toinen ilmaisee mieltymystä juuri heitä kohtaan. Silloin, kun vuorovaikutuksessa on jatkuvasti hankaluuksia, kumpikin osapuoli aika ajoin ilmaisee ahdistusta tai onnettomuutta ja erityisesti silloin, kun toinen on torjuva. Läheisyyttä sekä pitämistä ilmaisevaa vuorovaikutusta arvostavat siis molemmat osapuolet tuntien sen miellyttäväksi, kun taas etäisyyttä ja torjumista ilmaisevaa vuorovaikutusta pitävät molemmat osapuolet epätoivottuna tai jopa psyykkisesti kivuliaana. Ennen kouluikää lapsen kiintymyskäyttäytymisen systeemi, joka on aina toisiaan täydentävässä suhteessa vanhemman hoivan kanssa, järjestäytyy jonkin verran uudelleen sitä mukaa, kun lapsi alkaa enemmän ymmärtää kiintymyskohteensa motiiveja ja suunnitelmia. Uudelleenjärjestäytymisen vaiheessa lapsen kiintymyssysteemi muuttuu tavoitteen mukaisen

oikaistumisen periaatteen vuoksi yhdessä vanhemman hoivan kanssa. Tämä teoria, joka korosti lapsen aloitteita ja vanhemman herkkää vastaamista, jätti nyt varjoonsa Bowlbyn aiemman tavan käsitteellistää vanhempaa lapsen egona ja superegona. (Bretherton 1994, 450.)

Kiintymyssuhde -trilogian toisessa osassa *Separation* (1973) Bowlby uudisti Sigmund Freudin teoriaa signaaliahdistuksesta (signal anxiety), esitti uuden tavan käyttää Freudin motivaatioteorioita ja muotoili Waddingtonin kehityspolkujen (developmental pathways) teorian inspiroimana uuden epigeneettisen¹ mallin persoonallisuuden kehittymisestä. Bowlby jatkoi *Separation Anxiety* (1959) -artikkelissaan esittämäänsä ajatusta siitä, kuinka kahden tyyppiset ärsykkeet aiheuttavat lapsessa pelkoa: 1) aluksi vain synnynnäiset mutta myöhemmin myös opitut tavat päätellä, että tilanteessa on jotain vaarallista, ja 2) kiintymyskohteen poissaolo. Kumpi tahansa voi yksinään tai yhdessä toisen kanssa synnyttää lapsessa pelon. Vaikka yleensä vaaran pakeneminen ja kiintymyskohteen luo hakeutuminen tapahtuvat yhtä aikaa, eri systeemit kontrolloivat niitä. Tämä tulee ilmeiseksi esimerkiksi, jos muriseva ja haukkuva koira tulee lapsen ja äidin väliin. Molemmat systeemit kuuluvat Bowlbyn mielestä suurempaan stressin alentamiseen ja turvallisuuden lisäämiseen tähtäävien systeemien perheeseen, joiden tarkoitus on säilyttää tietty suhde organismin ja sen ympäristön välillä. Bowlby ehdotti, että toisin kuin Freud oli esittänyt organismit ovat ärsykkeiden loppumisen sijasta motivoituneita hakemaan dynaamista tasapainotilaa kahden eri tyyppisen systeemin ja käyttäytymisen välillä (ks. Kuva 20). (Bretherton 1994, 452–453.)

Freudin pelko- ja motivaatiokäsitysten uudistamisen jälkeen Bowlby arvioi Freudin käsitystä sisäisestä maailmasta (inner world) uusien kognitiivisten teorioiden valossa. Hän jatkaa ensimmäisen kirjansa ajatuksia ehdottaen, että yksilön sisäisessä työskentelymallissa itseä ja kiintymyskohdetta koskevat mallinnukset ovat erityisen keskeisiä. Nämä mallinnukset syntyvät keskinäisen vuorovaikutuksen toistuvista tavoista ja ovat toisiaan täydentäviä. Jos kiintymyskohde on tunnistanut ja huomionnut lapsen turvallisuuden, lohdun ja suojeluksen saamisen tarpeet kuitenkin samalla kunnioittaen lapsen tarvetta itsenäiseen ympäristön tutkimiseen, lapselle on todennäköisesti muotoutunut sisäinen työskentelymalli itsestä sekä arvostettuna että luotettavana. Jos taas vanhempi on usein torjunut lapsen aloitteet saada lohtua tai saada tutkia ympäristöään,

¹ Psykologiassa epigeneettinen ei yleensä viittaa geeneihin vaan dynaamisiin systeemeihin, eli moniosaisiin järjestelmiin, joissa kaikilla osilla on oma tehtävänsä, mutta ne ovat silti vuorovaikutussuhteessa muihin osiin. Näissä järjestelmissä epigeneesis tarkoittaa kehityksen tapahtumista vaiheittain niin, että systeemissä ilmenee uusia rakenteita ja toiminnallisuuksia seurauksena systeemin osien vuorovaikutuksessa keskenään. (Schaffer 2006, 39–40.)

lapselle on todennäköisesti kehittynyt sisäinen työskentelymalli itsestä arvottomana tai kykene-
mättömänä. (Bretherton 1994, 452–453.)

Kuva 20 Bowlbyn ehdottama tasapainoon perustuva motivaatiomalli (ks. Bretherton 1994, 452–453, oma esitystapa)

Sisäisen työskentelymallin avulla lapsi ennustaa kiintymiskohteen todennäköistä käyttäytymistä ja suunnittelee omaa reagoimista siihen. Se, minkälaisen mallin lapsi kehittää, on siis olennaisen tärkeää. Toisessa kirjassaan Bowlby myös esittää, miten äidin malli voisi siirtyä lapselle. Hän arvelee, että yksilöt, jotka kasvavat vakaiksi ja itsenäisiksi, ovat yleensä sellaisten vanhempien lapsia, jotka tarjoavat tukeaan silloin, kun sitä pyydetään, mutta myös sallivat ja kannustavat itsenäisyyttä. Sellaiset vanhemmat yleensä puhuvat myös avoimemmin itseään, lastaan ja muita koskevista työskentelymalleistaan ja samalla tietämättään tai tietoisesti opettavat lapsilleen, että nämä työskentelymallit ovat avoimia kyseenalaistukselle ja uudistamiselle. Bowlby arvelee, että tästä syystä mielenterveyden periytyminen voisi tapahtua jopa genejä enemmän perheiden mikro-kulttuurien kautta. (Bretherton 1994, 452–453.)

Trilogian kolmannessa osassa Loss (1980) Bowlby hyödyntää informaatioprosessointi -teorioita selittääkseen sisäisten työskentelymallien ajan myötä kasvavaa muuttumattomuutta sekä niiden puolustusmekanismeihin liittyvää vääristymistä. Muuttumattomuus juontaa juurensa kahdesta lähteestä:

- 1) vuorovaikuttamisen tavat ja säännönmukaisuudet tulevat entistä vaikeammin tiedostettaviksi sitä mukaa, kun ne tulevat totunnaisemmiksi ja automaattisemmiksi
- 2) dyadiset¹ suhtautumisen tavat vastustavat muutosta enemmän kuin yksilölliset suhtautumisen tavat, sillä niihin vaikuttavat vastavuoroiset odotukset.

Koska vanhat toimimisen ja ajattelemisen tavat ohjaavat valikoivasti huomioimista ja informaation käsittelemistä uusissa tilanteissa, jonkinasteinen vastaanotettavan informaation vääristyminen on odotettavissa ja se on aivan normaalia. Mutta sisäisen työskentelymallin riittävyys voi olla pahasti vaakalaudalla, kun informaation defensiivinen sulkeminen tietoisuuden ulkopuolelle (defensive exclusion) häiritsee työskentelymallin päivittymistä vastauksena kehittymisen kautta tai ympäristössä tapahtuvaan muutokseen. Bowlby selitti defensiivisiä prosesseja siteeraamalla todistusaineistoa siitä, kuinka vastaanotettava informaatio normaalisti käy läpi monia prosessoinnin asteita ennen kuin päätty tiedostettavaksi. Jokaisella asteella joku osa informaatiosta säästetään ja siirretään seuraavalla asteelle ja osa taas hylätään pois. Bowlby viittasi tutkimuksiin kaksijakoisesta kuulemisesta (dichotic listening) osoittaakseen, että näin voi käydä vielä silloinkin, kun informaatio on käynyt läpi melko kehittyneen prosessoinnin tasoja. Kaksijakoisen kuulemisen tutkimuksissa koehenkilöillä kuunnellutetaan kuulokkeilla toiseen korvaan eri viestejä kuin toiseen. He pystyvät valikoivasti keskittymään niistä vain toiseen, mutta se, että myös toiseen korvaan kuuluvat sanat käyvät läpi korkeatasoista käsittelyä, käy ilmeiseksi, kun sieltä kuuluu esimerkiksi koehenkilön oma nimi ja hän heti huomaa sen. (Bretherton 1994, 453–454.)

Bowlbyn mukaan informaation defensiivinen poissulkeminen tietoisuudesta toimii samojen prosessien kautta kuin valikoiva poissulkeminen. Motivaatio näille kahdella vain on eri. Lapset ovat erityisen taipuvaisia defensiiviseen poissulkemiseen kolmenlaisissa tilanteissa:

- 1) tilanteet joissa vanhemmat toivovat, että lapsi ei tietäisi jotain, jonka lapsi on kuitenkin itse todistanut
- 2) tilanteet, joissa vanhempien toiminta tuntuu lapsesta kestäättömän pahalta ajatella
- 3) tilanteet, joissa lapsi on tehnyt tai ajatellut tekevänsä jotain jota hän syvästi häpeää

(Bretherton 1994, 454.) Yksi esimerkki tilanteesta, joka voi olla kaikkia kolmea yhtä aikaa, on insesti. Vaikka defensiivinen poissulkeminen suojelee yksilöä rankan henkisen kivun, hämmennyksen ja ristiriidan tuntemiselta, sen varjopuolena on se, että se häiritsee sisäisen työskentelymallin

¹ Dyadinen tarkoittaa sellaista jossa on kaksi osatekijää.

mukautumista (accommodation) ulkoiseen todellisuuteen. Bowlby referoi monia kliinisiä tutkimuksia, joiden mukaan defensiivinen poissulkeminen johtaa sisäisten työskentelymallien halkeamiseen (split). Osa työskentelymalleista on tietoisuudelle saatavilla ja niistä voidaan puhua. Tämä osa perustuu siihen, mitä lapselle on kerrottu. Näissä malleissa vanhempi representoidaan hyvänä ja torjunnat käsitetään johtuvan siitä, että lapsi itse on ”paha”. Toinen osa ei ole vapaasti tiedostettavissa ja keskusteltavissa. Se perustuu siihen, mitä lapsi on kokenut mutta defensiivisesti poissulkenut tietoisuudesta. Se edustaa vanhemman vihattua puolta ja sitä, kuinka pettynyt lapsi on vanhempansa. (Bretherton 1994, 454–455.)

Trilogian viimeisessä kirjassa Bowlby pyrkii valaisemaan näitä tukahduttavia ja dissosiativisia prosesseja Tulvingin kehittämän muistijärjestelmän erottelun avulla. Tulving jaotteli elämäkerrallisen kokemuksen tallentuvan episodiseen muistiin ja yleisten asioita koskevien väittämien ja esitysten tallentuvan semanttiseen muistiin. Kumpikin muistisysteemi käyttää omaa tallennusmekanismiaan. Bowlbyn mukaan siitä todennäköisesti seuraa vakava psyykinen konflikti, jos nämä kaksi informaation lähdettä ovat pahasti ristiriidassa. Näissä tapauksissa defensiivinen poissulkeminen voi hävittää tietoisuudesta episodisen muistin todelliseen kokemukseen perustuvaa informaatiota. Bowlbyn mukaan tällainen on erityisen yleistä alle kolmen ikäisillä surevilla lapsilla. Kirjan lopussa Bowlby hahmotteli sitä, miten yhtä aikaa päällä olevien käyttäytymissysteemien hallinta tapahtuu. Aiemmissa kirjoissa ne oli hahmotettu ikään kuin kilpailevina, mutta nyt Bowlby esitti, että olisi olemassa hallinnointia hoitava rakenne, joka vastaisi siitä tehtävästä, jota Freud on kuvannut egon käsitteen avulla. Bowlbyn mukaan keskushermosto on järjestäytynyt joustavan hierarkkisesti ja siinä on valtava verkosto kaksisuuntaista kommunikaatiota alasyteemien välillä. Hierarkian huipulla on yksi tai useita arvioinnissa tai kontrolloinnissa toimivia osia, jotka ovat väljästi yhteydessä pitkäaikaiseen muistiin. Niiden tehtävä on ”skannata” tulevaa informaatiota sen relevanssin perusteella. Jos informaatio arvioidaan relevantiksi, se voidaan tallentaa lyhytaikaiseen muistiin, josta voidaan edelleen valita puolia jatkoprosessointia varten. (Bretherton 1994, 455.)

Bowlby arvioi, että tietoinen prosessointi todennäköisesti mahdollistaa korkeatasoisia toimintoja kuten kategorisointia, mieleen palauttamista, vertaamista, suunnitelmien laatimista ja totunnaisiksi tulleiden automaattisten toimintasyteemien tarkastamista. Eheässä persoonassa hallintasyteemillä tai -syteemeillä on vapaa pääsy muistoihin riippumatta siitä, minkä tyyppisellä tallennusmekanismilla se on tallennettu. Joissain tapauksissa hallintasyteemi tai -syteemit eivät kuitenkaan ole

eheitä ja kykeneviä esteettömään vuorovaikutukseen kaikkien alasysteemien kanssa. Tällöin käyttäytymissysteemien aktivoituminen ei välttämättä tapahdu tarkoituksenmukaisesti tai niiden lähettämät signaalit eivät tule tiedostetuksi. Pirstaleita näistä defensiivisesti poissuljetuista signaaleista saattaa kuitenkin aika ajoin tunkeutua tietoisuuteen. (Bretherton 1994, 455–456.)

Joskus patologisen suremisen tapauksessa dissosiatiiiviset tai tukahduttavat ilmiöt voivat poissulkea kiintymyssuhdejärjestelmää. On esimerkiksi yleistä, että tunteellinen vastine kokonaan tai osittain irrotetaan sen syystä. Silloin, kun yhteys on vain osittain tuhattu, tunne voidaan kohdistaa aivan eri henkilöön kuin siihen, joka sen on alun perin aiheuttanut. Se voidaan kohdistaa myös itseän. Läheisen kuolemaa sureva voi esimerkiksi tulla ylihuolestuneeksi henkilökohtaisista reaktioistaan ja kärsimyksistään sen sijaan, että mieltäisi surunsa johtuvan kiintymiskohteen menettämisestä. Järjestäytymättömällä tavalla sureva henkilö voi myös kokea pakonomaista tarvetta huolehtia muista, joka voi olla kiintymyskäyttäytymisen uudelleenohjaamista kuolleesta joihinkin toisiin. Sureva henkilö voi itse omaksua kiintymiskohteen roolin sen sijaan, että hakisi apua menetyksen kanssa pärjäämiseen. (Bretherton 1994, 456.)

Kiintymyssuhdetrilogian jälkeen Bowlby kirjoitti elämänsä kymmenen viimeistä vuotta kiintymyssuhdeteorian käyttämisestä psykoterapiassa. Siinä hän korosti, kuinka terapeuttisessa suhteessa on hyvin todennäköistä, että asiakas näkee terapeuttinsa aluksi omien joustamattomien sisäisten työskentelymallien kautta. Niiden uudistaminen on voinut olla asiakkaalle koko elämän ajan hyvin vaikeaa, jos hän ei ole saanut siihen omilta vanhemmiltaan mallia ja kannustusta tai jos vanhemmat ovat, ehkä tietämättäänkin, jopa estäneet käsittelyn. Terapeutti ja asiakas voivat yhdessä opetella ymmärtämään asiakkaan itseä ja kiintymiskohteita koskevia työskentelymalleja. Kun asiakas opettelee niiden tiedostamista, niistä puhumista ja niiden uudistamista, terapeutti voi toimia turvasatamana, josta käsin pitkää, mutta palkitsevaa urakkaa voidaan tehdä. (Bretherton 1994, 456.)

8.1.3. Koeasetelman kehittäminen ja kiintymyssuhdetyylit (1969–1972)

Mary Ainsworth (1913–1999) valmistui Toronton yliopistosta juuri ennen toisen maailmansodan alkua. Hänen opettajanaan oli ollut muun muassa William Blatz, joka oli esitellyt hänelle turvallisuusteoriaa (security theory). Yksi turvallisuusteorian väite oli, että lasten pitää kehittää turvallinen riippuvuus äitiinsä ennen kuin he voivat lähteä tutkimaan ympäröivää maailmaa. Väitöskirjassaan vuonna 1940 Ainsworth (silloinen Salter) esitteli termin ”turvasatama” (secure

base) tarkoittamaan sitä, kuinka lapsi tarvitsee ihmissuhteen turvallisena kokemaansa aikuiseen, josta hän on riippuvainen. Ja vasta tällaisen ihmissuhteen kautta lapsi pystyy kiinnostumaan ympäröivän maailman asioista ja oppimaan uusia taitoja. (Ks. Bretherton 1994, 434.) Sodan jälkeen Ainsworth muutti miehensä kanssa Lontooseen ja näki sanomalehdessä työpaikkailmoituksen, jossa haettiin tutkijaa John Bowlbyn johtamaan tiimiin. Tutkimuksen aiheena oli äidistä eroon joutumisen vaikutukset persoonallisuuden kehitykselle. Ainsworth liittyi Bowlbyn tiimiin vuonna 1950 ja hänen panoksensa katsotaan yleensä olevan niin suuri, että häntä voidaan pitää jopa kiintymyssuhdeteorian toisena kehittäjänä. Bowlby oli kuitenkin luonut kiintymyssuhdeteorian perusteet ja Ainsworth kehitti sitä eteenpäin teoreettisen työn sijasta tuottamalla ensisijaisesti uusia havaintoja uusissa tutkimuksissa. (Bretherton 1994, 445.)

Ensimmäisessä näistä tutkimuksista hän havainnoi 28 äidin ja lapsen arjen elämää ugandalaisissa kodeissa. Hän tarkkaili miten lapset käyttivät äitiä turvasatamana tutkiessaan ympäristöään ja miten he reagoivat äidistä eroamiseen. Näiden ja muiden havaintojen pohjalta Ainsworth päätteli, että lapsen kiintymyksen laatua voidaan havaita kahden seikan avulla:

- 1) Missä määrin lapsi kykenee käyttämään vanhempaansa turvasatamana.
- 2) Miten lapsi reagoi lyhyihin eroamisiin ja jälleennäkemisiin vanhemman kanssa.

Näiden muuttujien tärkeyden tunnistettuaan Ainsworth kehitti niin kutsutussa Baltimoren projektissaan vierastilanne -kokeen tutkiakseen lapsen kiintymyksen laatua laboratorio-olosuhteissa. (Bretherton 1994, 445; Siegler, DeLoache & Eisenberg 2006, 417.) Vierastilanne -koe on osoittautunut hyvin käyttökelpoiseksi tutkimusvälineeksi ja sitä käytetään kiintymyssuhdetutkimuksessa edelleen. Se on suunniteltu noin yksivuotiaalle lapselle ja hänen vanhemmalleen ja sen voi jakaa kahdeksaan eri vaiheeseen. Seuraavassa esitettävien vaiheiden alakohdissa kerrotaan, mitä lapsen kiintymyskäyttäytymisen puolta missäkin vaiheessa arvioidaan:

- 1) Tutkija saattaa vanhemman ja lapsen heille vieraaseen huoneeseen, näyttää vanhemmalle tuolin, johon istua ja lapselle lelut, joilla leikkiä. Tutkija poistuu.
- 2) Vanhempi ja lapsi ovat keskenään huoneessa. Vanhempi on ohjeistettu olemaan tekemättä aloitteita vuorovaikutukseen lapsen kanssa, mutta vastaamaan lapsen aloitteisiin normaalisti.
 - Paljonko tutkii ympäristöään (exploration) ja käyttääkö vanhempaa turvapaikkana (secure base)?
- 3) Vieras henkilö tulee huoneeseen ja istuu minuutin verran hiljaa vanhemman vieressä. Vieras juttelee vanhemman kanssa minuutin ajan. Vieras yrittää olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa minuutin ajan.
 - Miten reagoi vieraaseen ihmiseen?

- 4) Vanhempi poistuu huoneesta jättäen lapsen yksin vieraan kanssa. Vieras antaa lapsen leikkiä rauhassa mutta tarjoutuu rauhoittamaan lasta, jos tämä ilmaisee hätäntyneisyyttä. Vaihetta lyhennetään, jos lapsi on liian hätäntynyt.
 - Miten reagoi vanhemman lähtemiseen (eroahdistus) ja miten reagoi vieraan rauhoitteluun?
- 5) Vanhempi kutsuu lasta oven takaa, astuu sisään huoneeseen ja pysähtyy hetkeksi oven kohdalle. Vieras poistuu huoneesta. Vanhempi antaa lapsen leikkiä tai voi rauhoitella lasta, jos sille on tarvetta.
- 6) Vanhempi poistuu huoneesta jättäen lapsen yksin. Vaihe lopetetaan lyhyeen, jos lapsi on liian hätäntynyt.
 - Miten reagoi äidin lähtemiseen (eroahdistus)?
- 7) Vieras tulee huoneeseen, tervehtii lasta ja pysähtyy hetkeksi. Vieras joko istuu tuolille tai rauhoittelee lasta, jos lapsi on hätäntynyt. Vaihe lopetetaan lyhyeen, jos lapsi on liian hätäntynyt.
 - Kuinka helposti vieras saa rauhoitettua?
- 8) Vanhempi kutsuu lasta oven takaa, astuu sisään huoneeseen, tervehtii lasta ja pysähtyy sitten hetkeksi. Jos lapsi ei ole hätäntynyt, vanhempi istuu tuolille mutta voi rauhoitella lasta, jos sille on tarvetta. Vanhempi antaa lapsen jatkaa leikkejään, jos lapsi osoittaa siihen kiinnostusta.
 - Miten reagoi äidin palaamiseen?

(Siegler, DeLoache & Eisenberg 2006, 418.)

Analysoimalla lasten käyttäytymistä vierastilanne -kokeen eri vaiheissa Ainsworth jakoi lapset kolmeen eri luokkaan:

- 1) *Turvallisesti kiintyneet*: Tähän luokkaan kuuluu suurin osa lapsista. Turvallisesti kiintyneet lapset käyttävät kokeen alussa vanhempaa turvasatamana ja lähtevät tutkimaan ympäristöään ja leluja. Leikkiessään he välillä kääntyvät katsomaan vanhempaansa tai tulevat näyttämään tälle jotain lelua. Yleensä, mutta ei kuitenkaan aina, he ovat ahdistuneita, kun vanhempi lähtee huoneesta ja erityisesti silloin, kun he jäävät kokonaan yksin. Kun vanhempi palaa, he ovat iloisia ja osoittavat tämän joko hymyilemällä tai, jos he ovat olleet ahdistuneita vanhemman poissaolosta, menemällä vanhemman luo hakemaan lohdutusta. Yleensä vanhemman lohdutus rauhoittaa heitä ja he sen jälkeen alkavat taas tutkia huonetta ja leikkiä.
- 2) *Turvattomasti ja vastustavasti tai ristiriitaisesti kiintyneet*: Tyypillisesti nämä lapset käyttäytyvät takertuvasti heti kokeen alusta saakka. He pysyvät vanhemman lähellä eivätkä tutki huonetta tai leiki leluilla. Kun vanhempi lähtee huoneesta, lapsi ahdistuu yleensä vahvasti ja itkee paljon. Kun vanhempi palaa, lapsi yleensä menee tämän luokse mutta sitten vastustelee vanhemman pyrkimyksiä rauhoitella lasta. Lapsi voi esimerkiksi kädet ojossa parkuen juosta vanhemman luo, mutta kun pääsee tämän syliin, hän kallistuukin toiseen suuntaan tai alkaa rimpuilla irti.
- 3) *Turvattomasti ja välttelevästi kiintyneet*: Nämä lapset tyypillisesti karttavat vanhempaansa Vierastilanne -kokeessa. He eivät esimerkiksi vastaa vanhemman tervehdykseen jälleennäkemisen tilanteessa eivätkä huomioi vanhempaa tai kääntyvät jopa vanhemmasta pois päin silloin, kun vanhempi on huoneessa.

(Ks. Siegler, DeLoache & Eisenberg 2006, 419.)

Oleennaista on tietysti se, liittyykö lasten käyttäytyminen Vierastilanne -kokeessa siihen, miten he käyttäytyvät laboratorion ulkopuolella. Toisin sanoen, onko muodostetuilla luokilla ekologista validiteettia? Myöhempien tutkimusten avulla on todettu, että Vierastilanne -kokeen perusteella luoduilla kiintymyssuhdetyylin kategorioilla ei pelkästään ole tekemistä sen kanssa, miten samat lapset käyttäytyvät kotonaan, vaan myös sen kanssa, miten he käyttäytyvät myöhemmin elämässään. Vastaus on siis vahva kyllä. Turvallisesti kiintyneet lapset sopeutuvat myöhemminkin elämässään paremmin ympäristöönsä, he ovat sosiaalisesti taitavampia ja osaavat ilmaista tunteita hyödyllisemmällä tavalla. Heillä on paremmat suhteet ikätovereihinsa ja he ymmärtävät toisten tunteita paremmin, ovat avuliaampia ja välittävämpiä sekä jakavat helpommin omastaan. Heillä on vähemmän aggressiivista ja epäsosiaalista käytöstä. Heidän kaverisuhteensa ja parisuhteensa myös ovat murrosikäisinäkin parempia ja heillä on terveempi tunne-elämä. Koulussa he pärjäävät paremmin vaikka eivät olisi sen älykkäämpiä kuin turvattomasti kiintyneet. Osittain kyse on ilmeisesti siitä, että yhden vuoden iässä turvallisesti kiintyneillä lapsilla on todennäköisesti sama hyvä ympäristö myös myöhemmin elämässä, mutta on todisteita myös siitä, että hyvä varhainen kiintymyssuhdetyyli suojaa myöhemmin elämässä vastaantulevilta vaikeuksilta. (Siegler, DeLoache & Eisenberg 2006, 420, 424–426.)

8.1.4. Lapsuuden kiintymysrepresentaatiot aikuisiässä (1984–1985)

Aikuisen kiintymyssuhdehaastattelu (Adult Attachment Interview, AAI) kehitettiin vuonna 1984 Carol Georgen, Nancy Kaplanin ja Mary Mainin toimesta. Vuonna 1985 Main, Kaplan ja Jude Cassidy julkaisivat artikkelin *Security in Infancy, Childhood, and Adulthood: A Move to the Level of Representation*, jossa he raportoivat uudella menetelmällä saaduista tuloksista. Viisi vuotta aiemmin ryhmä vanhempia oli osallistunut lastensa kanssa Ainsworthin Vierastilanne -kokeeseen. Nyt vanhemmat oli kutsuttu yksin haastateltavaksi ja heitä pyydettiin kertomaan lapsuudestaan ja siitä, minkälaisia heidän omat vanhempansa tai muut ensisijaiset hoitajat olivat olleet silloin, kun he olivat lapsia. Näin saatiin kerättyä niitä representaatioita, joita heillä oli omista vanhemmistaan. Lisäksi haastattelussa kysyttiin myös sitä, miten he ajattelevat suhteensa vanhempiinsa vaikuttaneen siihen, minkälaisia heistä tuli ihmisinä. Haastattelu kestää noin tunnin ja koostuu 20 kysymyksestä. Koko haastattelu nauhoitetaan ja litteroidaan niin, että myös puheessa esiintyvät tauot otetaan huomioon. (Hesse 2008, 552–553.) Yksi kuuluisimmista AAI:n kysymyksistä kuuluu näin:

”Nyt pyytäisin että keksisit viisi adjektiivia, sanaa tai lausetta, jotka parhaiten kuvaavat suhdetta äitiisi lapsuudessasi – suunnilleen 5–12 vuoden iässä, mutta jopa aikaisemmin jos

vain muistat. Ajattele hetki ihan rauhassa ja myöhemmin pyydän sinua kertomaan miksi valitsit ne.” (Hesse 2008, 557, oma käännös)

Kysymyksen ideana on, että haastateltavan on hyödynnettävä sekä semanttista että episodista muistiaan vastatakseen kysymykseen kunnolla. Adjektiivit voivat vaihdella hyvin positiivisista hyvin negatiivisiin ja samakin henkilö voi antaa sekä negatiivisia että positiivisia kuvauksia. Jos haastateltava valitsee pelkästään positiivisia sanoja kuten rakastava, lämmin, iloinen, helppo, mukava, niin olisi selvää, että hän yrittää antaa suhteestaan äitiin hyvin positiivisen käsityksen. Seuraavaksi haastattelija kysyy esimerkiksi näin:

”Okei, ensimmäiseksi sanaksi, jolla kuvailit suhdetta äitisi kanssa lapsuudessasi valitsit ’rakastava’. Tulisiko mieleesi jokin muisto tai tapahtuma, joka auttaisi minua ymmärtämään, miksi valitsit tämän sanan?” (Hesse 2008, 557, oma käännös)

Tähän kysymykseen voi vastata lukemattomin eri tavoin, mutta vastauksista löytyy säännönmukaisuuksia. Monet ihmiset kertovat, etteivät muista oikein mitään. Sitten, kun heille annetaan lisää aikaa muistella, he jonkin esimerkin antamisen sijasta kuvailevat äitiään vain uusilla adjektiiveilla kuten ”no koska hän oli välittävä ja tukea antava”. Jos he antavat lopulta jonkun esimerkin, se ei kuitenkaan oikein sovi havainnollistamaan sitä, miten äiti on ollut rakastava. (mts. 558.) Tällä tavoin vastaavat ihmiset vastaavat yleensä muihinkin kysymyksiin lyhyesti ja sanovat, ettei lapsuuden kokemuksilla ole ollut juurikaan tekemistä sen kanssa, minkälaisia he ovat nyt (Flykt 2013). Heillä voitaisiin luokitella olevan *etäistävä kiintymyssuhde* (dismissing) ja he hyljeksivät kiintymyssuhteita ja -kokemuksia, eivät arvosta niitä tai ovat ikään kuin niistä irti leikattuja (cut off) (Hesse 2008, 552).

Niillä aikuisilla, joilla on etäistävä kiintymyssuhdetyyli, on hankaluuksia negatiivisten tunteiden ja kokemusten sekä oman tarvitsevuutensa ilmaisemisessa. He korostavat vahvuutta ja itsenäisyyttä eivätkä muista juuri mitään saamastaan hoivasta tai sitten idealisoivat vanhempiaan. Toisin sanoen heidän episodinen muistinsa ei tuota esimerkkejä havainnollistamaan niitä adjektiiveja, joita he semanttisen muistinsa perusteella valitsivat kuvauksiksi äidistään. Semanttinen muisti ja episodinen muisti voivat olla myös ristiriidassa. Suomessa tällaisia vanhempia on todettu olevan 22% äideistä ja jopa 53% isistä. (Flykt 2013.) Mainin ja kumppaneiden urauurtava löydös oli, että jokainen heidän tunnistamistaan AAI -haastattelun vastaamistyyleistä korreloi jonkin Vierastilanne -kokeessa lapselle määritellyn kiintymyssuhdetyylin kanssa. Kiintymyssuhteeltaan etäistäväksi AAI:ssa

luokiteltujen vanhempien lapset olivat viisi vuotta aiemmin yleensä saaneet Vierastilanne -kokeessa välttelevän (insecure-avoidant) kiintymyssuhdetyylin luokituksen. (Hesse 2008, 552.)

Toiset vanhemmat pystyivät melko helposti antamaan esimerkkejä valitsemistaan adjektiiveista ja heidän lausuntonsa olivat johdonmukaisia (Hesse 2008, 558–559). Tämä on tyypillistä *turvallisesti kiintyneille* (secure–autonomous) aikuisille, jotka arvostavat kiintymyssuhteita ja -kokemuksia mutta ovat kuitenkin objektiivisia suhteessa johonkin tiettyyn kokemukseen (mts. 552). He puhuvat tunteistaan ja kokemuksistaan niin, että he pysyvät jokseenkin aiheessa ja puhe kuulostaa uskottavalta. He osoittavat avoimuutta erilaisille tunteille. Heillä ei aina ole ollut turvallista lapsuutta, mutta jos siinä on ollut vaikeuksia, he ovat käsitelleet niitä ja näyttävät olevan sujut lapsuutensa kanssa. Silloin sanotaan, että heillä on ”ansaittu turvallisuus”, viitaten siihen, että he ovat itse työskennelleet korjatakseen turvattoman lapsuuden mieleensä tekemän vahingon. He arvostavat läheisiä ihmissuhteita, mutta ilmaisevat kuitenkin, että heillä on vanhemmista erillinen oma identiteetti. He pystyvät ottamaan erilaisia perspektiivejä samaan asiaan ja ovat avoimia muutokselle. Voidaan sanoa, AAI:n vastausten perusteella, että heillä näyttäisi olevan episodinen ja semanttinen muistijärjestelmä tasapainossa. Suomalaisista äideistä turvallisesti kiintyneitä on tutkittu olevan 69% ja isistä 42%. (Flykt 2013.) Main ja kumppanit totesivat, että tällaisten vanhempien lapset on Vierastilanne -kokeessa yleensä luokiteltu myös kiintymyssuhdetyyliltään turvallisiksi (Hesse 2008, 552).

Jotkut vanhemmat alkoivatkin kertoa äidistään jotakin negatiivista, vaikka heitä pyydettiin havainnollistamaan esimerkin avulla sitä, miksi he olivat valinneet adjektiivin ”rakastava”. He saattoivat harhautua kokonaan pois siitä aiheesta, jota heiltä oli kysytty. He voivat puheessaan lisätä täytesanoja sellaisiin virkkeisiin, jotka ovat jo päättyneet, ja heidän puheensa voi sisältää epäpuhetta kuten ”dada-dada”. He voivat alkaa puhumaan ikään kuin heidän äitinsä olisi haastattelutilanteessa läsnä. (Hesse 2008, 559–560.) AAI -haastattelussa annetaan jokaiselle henkilölle aina pääluokan lisäksi myös alaluokka. Näin käyttäytyvällä aikuisella saatettaisiin luokitella olevan jokin *jumiutuneen kiintymyssuhdetyylin* (preoccupied) muoto. Jumiutuneesti kiintyneet aikuiset ovat edelleen kiinni lapsuudenaikaisissa kiintymyssuhdekokemuksissaan. Heidän on vaikeaa säädellä tunteitaan ja voimakkaat negatiiviset tunteet ovat heillä yleisiä. He kertovat elämäntarinaansa epäselvästi ja ilmaisevat kertoessaan vihan tunteita usein ikään kuin olisivat takaisin siinä tilanteessa, josta kertovat. Heidän tavassaan kertoa lapsuudestaan voi myös olla korostunutta

passiivisuutta tai avuttomuutta. Heidän vaikeutensa tunteiden kanssa aiheuttaa kertomukseen epä johdonmukaisuutta, vaikka kertomus muuten olisikin uskottava. Jumiutuneesti kiintyneitä on suomalaisista äideistä tutkittu olevan 8% ja isistä 6%. (Flykt 2013.) Mainin ja kumppaneiden tutkimuksessa jumiutuneesti kiintyneiden vanhempien lapset oli yleensä luokiteltu Vierastilanne - kokeessa ristiriitaisesti kiintyneiksi (insecure-resistant/ambivalent) (Hesse 2008, 552).

Aikuisten kiintymyssuhdehaastattelu on paljon monimutkaisempi kuin mitä tässä on ollut mahdollista kuvata. Lopullinen luokittelu tapahtuu kaikkein kysymysten analysoinnin avulla monen eri ulottuvuuden mukaan. Menetelmällä oli hyvä reliabiliteetti, sillä Mainin ja kumppaneiden tulokset ovat pystytty uusimaan monissa myöhemmissä tutkimuksissa (Hesse 2008, 576). Myös menetelmän validiteetista eli siitä, että se tutkii sitä, mitä sen on tarkoitus tutkia, on tullut lisää todisteita. On esimerkiksi todettu, että silloin, kun jumiutuneesti kiintyneille aikuisille käytetään subliminaalisena viestinä sanaa ”äiti”, heidän suorituskäytöksensä meneillään olevassa sanojen valitsemisen tehtävässä laskee merkittävästi. Se ei kuitenkaan laske, jos subliminaalisena viestinä käytetään sanoja kuten ”kori” tai ”petos”, jotka eivät ainakaan suoraan liity kiintymyssuhteisiin. Turvallisesti kiintyneiden tai etäistävästi kiintyneiden aikuisten suorituskäytökseen ”äiti” -sanan vilauttaminen ei kuitenkaan vaikuta. Tutkimus tukee teoriaa siitä, että näkymättömät ja tiedostamattomat kiintymyssuhteisiin liittyvät ärsykkeet voivat häiritä ihmisen kognitiivisia prosesseja ja juuri tästäkin itse AAI -haastattelussakin on kysymys. (Mts. 590.)

8.1.5. Parisuhde aikuisiän kiintymyssuhteena (1987 – 1991)

Vuonna 1987 Cindy Hazan ja Phillip Shaver julkaisivat Journal of Personality and Social Psychology -lehdessä artikkelin Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. Vaikka Bowlby oli jo kauan aikaa sitten sanonut kiintymyssuhdeprosessien toimivan läpi elämän, oli tämä ensimmäinen merkittävä työ aikuisväestöstä kiintymyssuhteista (ks. Lehtonen & Niemelä 2000, 36; Trees 2006, 170; Campbell & Marshall 2011, 917). Hazan ja Shaver käsitteellivät kiintymyssuhdetyylit samalla tavalla kolmeen luokkaan kuin Ainsworth teki 17 vuotta aiemmin. Myös luokkien nimet pysyivät samana, vaikka nyt viitattiinkin aikuisilla toimiviin työskentelymalleihin. Artikkelissaan he analysoivat lehti-ilmoituksen avulla mittavan pituiseen kyselyyn saamiaan 620 vastaajaa ja heidän vastauksiaan. Mielenkiintoisin osuus koko pitkästä kyselystä oli kuitenkin se, miten ihmiset olivat vastanneet hyvin yksinkertaiseen itsearviointitehtävään (ks. Kuva 21).

Adult Attachment Types and Their Frequencies (Newspaper Sample)

Question: Which of the following best describes your feelings?

Answers and percentages:

Secure ($N = 319, 56\%$): I find it relatively easy to get close to others and am comfortable depending on them and having them depend on me. I don't often worry about being abandoned or about someone getting too close to me.

Avoidant ($N = 145, 25\%$): I am somewhat uncomfortable being close to others; I find it difficult to trust them completely, difficult to allow myself to depend on them. I am nervous when anyone gets too close, and often, love partners want me to be more intimate than I feel comfortable being.

Anxious/Ambivalent ($N = 110, 19\%$): I find that others are reluctant to get as close as I would like. I often worry that my partner doesn't really love me or won't want to stay with me. I want to merge completely with another person, and this desire sometimes scares people away.

Note. Twenty-one subjects failed to answer this question, and 25 checked more than one answer alternative.

Kuva 21 Aikuisten kiintymyssuhdetyylien jakautuminen Hazanin ja Shaverin tutkimuksessa (Hazan & Shaver 1987, 515)

Lukijoiden joukko oli lyhyen kuvauksen perusteella luokitellut itsensä suurin piirtein samanlaiseen jakaumaan kuin mitä aiemmissa Vierastilanne -menetelmää käyttävissä tutkimuksissa oli saatu yhden vuoden ikäisten lasten kanssa (aikuisten jakauma Hazanin ja Shaverin tutkimuksessa: turvallinen 56%, välttelevä 25% ja ristiriitainen 19%; lasten jakauma aiemmissa Vierastilanne -tutkimuksissa: turvallinen 62%, välttelevä 23% ja ristiriitainen 15%). Hazan ja Shaver analysoivat vastauksia myös kysymyspatterin muihin kysymyksiin verraten. Niihin annetut vastaukset tukivat itsearviointimenetelmän toimivuutta. Hazan ja Shaver ehdottivat, että näihin kolmeen kiintymyssuhdetyyliin jakautuminen ei ollut satunnaista, vaan siihen vaikuttivat samankaltaiset henkilöiden luonteessa olevat tekijät, joiden vuoksi lapsiakin on vierastilannekokeiden perusteella luokiteltu. (Hazan & Shaver 1987, 514.)

Treesin (2006) mukaan Hazanin ja Shaverin työn jälkeen aikuisiin keskittynyt kiintymyssuhdeteoreettinen tutkimus jakautui kahteen suuntaan. Ensinnäkin ovat kehityspsykologisesta näkökulmasta aihetta lähestyvät tutkimukset, joissa AAI:n avulla selvitetään aikuisten representaatioita heidän lapsuudessaan kokemastaan vanhemmuudesta ja tutkitaan, miten

ne näkyvät suhteessa toisiin ihmisiin tällä hetkellä. Toiseksi on sosiaalipsykologinen linja, jossa keskitytään vain nykyisiin ihmissuhteisiin ja yleensä juuri parisuhteeseen. Vuonna 1991 Kim Bartholomew ja Leonard M. Horowitz julkaisivat ensiksi mainitun väitöskirjaan perustuvan artikkelin Attachment Styles Among Young Adults: A Test of a Four-Category Model. Siinä he kehittivät aikuisiin keskittyvää kiintymyssuhdeteoreettista tutkimusta jakamalla välttelevän (avoidant) kiintymyssuhdetyylin kahteen: torjuvasti välttelevät (dismissive avoidant) ja pelokkaasti välttelevät (fearful avoidant). He perustelevat jaon neljään sekä teoreettisesti että empiirisesti. Ensinnäkin he huomauttavat Bowlbyn määritelleen työskentelymallien sisältävän kahdenlaista arviota:

1. "whether or not the attachment figure is judged to be the sort of person who in general responds to calls for support and protection"
2. "whether or not the self is judged to be the sort of person towards whom anyone, and the attachment figure in particular, is likely to respond in a helpful way" (Bartholomew & Horowitz 1991, sit. Bowlby 1973, 204.)

Edellä Bowlby siis esittää, että työskentelymalliin tallentuu arvio siitä, onko kiintymyksen kohde sellainen, joka yleensä vastaa tuen ja turvan pyyntöihin, sekä arvio siitä, onko itse sellainen ihminen, jolle kiintymyksen kohde erityisesti mutta myös kuka tahansa muu, todennäköisesti vastaa avuliaalla tavalla. Koska näin määriteltynä työskentelymallissa on tasan kaksi ulottuvuutta, tukee se ajatusta kiintymyssuhdetyyleistä nelikenttänä. Neljäs tyyli niin sanotusti siis odottaisi löytämistään. Bartholomew ja Horowitz huomauttavat, että vaikka aiempien tutkimusten mukaan sekä turvallisesti että ahdistuneesti kiintyneillä lapsilla on löydetty johdonmukaisuutta minäkuvan suhteen, on välttelevästi kiintyneiden lasten kohdalla toisin. Osalla heistä näyttäisi olevan positiivinen ja osalla negatiivinen kuva itsestään. Näillä perusteilla he loivat uuden neliluokkaisen mallin, jossa juuri välttelevästi kiintyneiden luokka on jaettu kahteen osaan (ks. Kuva 22). (Bartholomew & Horowitz 1991, 227.)

Bartholomew ja Horowitz testasivat mallia kahdella eri tutkimuksella, joissa keräsivät laajan aineiston haastatteluilla ja lukuisilla eri mittareilla (mm. Hazanin ja Shaverin itsearviointimenetelmän 4-luokkaisella versiolla). Faktorianalyysiä ja muita kvantitatiivisia menetelmiä hyödyntäen he perustelivat luomansa mallin pätevyyttä sekä aikuisiän ystävyysuhteiden kytköstä käsityksiin lapsuudessa saadusta vanhemmuudesta (ks. edellinen luku, AAI). (Bartholomew & Horowitz 1991, 227.)

		MODEL OF SELF (Dependence)	
		Positive (Low)	Negative (High)
MODEL OF OTHER (Avoidance)	Positive (Low)	CELL I SECURE Comfortable with intimacy and autonomy	CELL II PREOCCUPIED Preoccupied with relationships
	Negative (High)	CELL IV DISMISSING Dismissing of intimacy Counter-dependent	CELL III FEARFUL Fearful of intimacy Socially avoidant

Kuva 22: Bartholomewin ja Horowitzin neljä kiintymyssuhdetyyliä (Bartholomew & Horowitz 1991, 227)

8.2. Kiintymyssuhdeteorian keskeisiä käsitteitä

Tässä luvussa tarkennan vielä joitakin kiintymyssuhdeteorian keskeisiä käsitteitä sekä kerron lisää työskentelymallin käsitteen synnystä ja kiintymyskäyttäytymisen konkreettisista ilmentymistä. Lisäksi selitän, mitä eroa on responsiivisuudella ja sensitiivisyydellä.

8.2.1. Sisäinen työskentelymalli (Internal Working Model)

Valaistakseen yksilön sisäisen ja ulkoisen todellisuuden välistä suhdetta Bowlby tutustui laajasti muiden ajattelijoiden käyttämiin teorioihin ja käsitteisiin. Hän löysi J. W. Craickin vuonna 1943 julkaisemassa teoksessa *The Nature of Explanation* esitellystä sisäisen työskentelymallin käsitteestä arvokkaan apuvälineen (ks. Bretherton, Ridgeway & Cassidy 1990, 274; Coleman 2008). Bretherton ja kumppanit siteeraavat tiivistäen Craickin määritelmää siitä, mitä Craick tarkoitti mentaalisisäisellä työskentelymallilla:

”Mentaalisella mallilla tarkoitan mitä tahansa ... systeemiä jolla on samankaltainen suhde-rakenne kuin sillä prosessilla jota se imitoi. ”Suhde-rakenteella” taas en tarkoita jotain epämääräistä aineetonta entiteettiä joka osallistuu malliin, vaan sitä tosiasiaa (...) että se toimii samalla tavalla kuin prosessi jolle se on rinnasteinen (...) Hypoteesini on siis että ajatusmallit, tai todellisuuden rinnastukset (...) Jos organismi kantaa päässään mukanaan ”pienoismallia” ulkoisesta todellisuudesta ja sen omista mahdollisista teoistaan, se kykenee päässään kokeilemaan monia vaihtoehtoja, tulla lopputulokseen siitä mikä niistä on paras, reagoida tuleviin tilanteisiin etukäteen, hyödyntää menneisyydestä saatua tietoa tämän hetken ja tulevaisuuden käsittelyssä, ja kaikin tavoin reagoida täyteläisemmällä, turvallisemmalla ja kompetentimmalla tavalla siihen mitä ikinä sen

kohdattavaksi nouseekin.” (Bretherton, Ridgeway & Cassidy 1990, 274 sit. Craick 1943, oma käännös)

Craickin luomaa käsitettä sovelsivat muutkin kuin Bowlby. Philip Johnson-Laird jatkoi sen elaboroimista evoluution perspektiivistä. Hän alkoi kutsua sitä lyhyemmin vain mentaaliseksi malliksi (mental model). Bowlby kuitenkin piti juuri ilmaisusta ”internal working model” (sanatarkasti suomennettuna sisäinen; työsentelevä, toimiva, riittävä tai toimintakykyinen; malli), sillä siinä on toiminnallisuuteen ja dynaamisuuteen viittaava sävy toisin kuin sellaisissa sanoissa kuten ”representaatio” tai ”kuva” (image). Bowlby teki käsitteestä omansa ehdottamalla, että yksilön mielessä ulkoista maailmaa ja omia tekoja jäljittelevässä mallissa nimenomaan itseä ja ensisijaista hoitajaa koskevat mallinnukset ovat olennaisia. Hän perusteli väitettään sillä, että niiden avulla yksilö voi ennustaa kiintymiskohteensa käyttäytymistä ja suunnitella, miten voisi siihen reagoida. (Bretherton, Ridgeway & Cassidy 1990, 274.) Airi Hautamäki (2000, 8) kääntää sisäisen työskentelymallin ”työhypoteesiksi”, koska hänestä sana ”hypoteesi” viittaa ”mallia” paremmin ”lapsen tekemien oletusten tentatiiviseen¹, alati palautteen pohjalta dynaamisesti uudelleen-organisoiuvaan luonteeseen”. Hautamäki kirjoittaa Bowlbyn tarkoittaneen sillä:

- 1) ”yksilön edustusta itsestään (keskeisen kiintymyssuhteen määrittelemässä kontekstissa)
- 2) kiintymyksen kohteena olevaa henkilöä (suhteessa itseän) ja
- 3) suhteeseen liittyvää tunnetta ja sen intensiteettiä.” (Hautamäki 2003, 27.)

Hautamäki siteeraa Bowlbyä (1973): ”Jokainen yksilö muodostaa työmalleja maailmasta ja itsestään suhteessa maailmaan. Näiden avulla hän havainnoi tapahtumia, ennustaa tulevaa ja muodostaa suunnitelmansa. Yksilön maailmasta muodostamien työmallien keskeisenä piirteenä on hänen käsityksensä siitä, ketkä ovat hänen kiintymyshahmonsa, mistä heidät voi löytää ja miten heidän voidaan arvella reagoivan hänen aloitteisiinsa. Vastaavasti yksilön itsestään muodostamien työmallien keskeisenä piirteenä on, missä määrin hän on kiintymyshahmojensa silmissä hyväksyttävä vai eikö hän ole sitä.” (Hautamäki 2003, 27.)

Luvussa 8.1.2. jo kerrottiin Bowlbyn ajatuksia työskentelymallien pysyvyydestä ja sen syistä. Bartholomew ja Horowitz avaavat aihetta vielä lisää: “Internal models are expected to direct attention, organize and filter new information, and determine the accessibility of past experiences. Thereby, ambiguous stimuli (which may form the bulk of all social stimuli) tend to be assimilated

¹ Tentatiivinen tarkoittaa sellaista, joka ei ole varma ja lukkoon lyöty vaan on epäroivää tai tilapäistä (Oxford Dictionary 2010c).

to existing models” (Bartholomew & Horowitz 1991, 241). Epäselvät, sekavat ja monitulkintaiset sosiaaliset viestit ovat siis taipuvaisia tulla sovitetuiksi jo valmiina oleviin sisäisiin työskentelymalleihin. Lisäksi Bartholomewin ja Horowitzin mukaan nämä voivat hyvinkin muodostaa valtaosan kaikista sosiaalisista viesteistä.

Mallinnukset perustuvat todellisuuteen (ks. Luku 8.1.1.1. Bowlbyn näkemyksestä todellisten tapahtumien merkityksestä kuviteltujen sijaan), joten mallinnukset itsestä ja hoitajasta ovat siinä mielessä toisiinsa sopivia, että hoitajasta tehdyn mallin ennustaessa esimerkiksi hylkäämistä itsestä muodostettu malli sisältää arvottomuutta tai kelpaamattomuutta. Tämä muistuttaa paljon erästä toista psykoanalyysiin pohjautuvaa suuntausta, nimittäin objektisuhdeteoriaa. Kiintymyssuhdeteoriaa voitaisiinkin pitää myös yhtenä objektisuhdeteorian muotona, mutta kaksi selkeää eroa niiden väliltä löytyy:

1. Kiintymyssuhdeteoriassa keskitytään nimensä mukaisesti kiintymyssuhteisiin, eikä kaiken tyyppisiin ihmissuhteisiin niin kuin objektisuhdeteoriassa.
2. Kiintymyssuhdeteoriassa selitetään positiivista kehittymistä (turvallinen kiintymyssuhde-tyyli) yhtä lailla kuin vähemmän positiivista kehittymistä (turvattomat kiintymyssuhde-tyylit). Objektisuhdeteorialla pyritään selittämään lähinnä ongelmia.

(Bretherton, Ridgeway & Cassidy 1990, 274.)

8.2.2. Kiintymyskäyttäytyminen

Bowlby nimitti hyvää hoivaa ’rakastavaksi äidilliseksi käyttäytymiseksi’ (maternal loving behaviour), jolla hän tarkoitti sitä, että vanhempi tunnistaa lapsen kiintymyskäyttäytymisen ja vastaa siihen sopivasti. Lapsen kiintymyskäyttäytyminen taas jaetaan kahteen luokkaan:

- 1) *Merkkikäyttäytyminen* on käyttäytymistä, jonka tarkoituksena on saada vanhempi tulemaan lapsen luokse. Tämä voi olla esimerkiksi itkemistä, huutamista, jokeltelua tai hymyilemistä.
- 2) *Lähestymiskäyttäytyminen* on käyttäytymistä, jossa lapsi itse menee vanhemman luo. Tällaista on esimerkiksi seuraaminen, takertuminen ja etsiminen. (Rusanen 2011, 31–32.)

8.2.3. Responsiivisuus

Toinen tapa, jolla Bowlby hahmotteli hyvää hoivaa oli käsitekolmikolla *accessability*, *responsiveness* ja *availability*. Ensinnäkin lapsen on tiedettävä, missä vanhempi on, ja hänellä on oltava *pääsy* tämän *lähelle* (*accessability*). Tämä yksin ei kuitenkaan riitä, vaan vanhemman on oltava kykenevä *tunnistamaan* sekä halukas *vastaamaan* siihen lapsen tarpeeseen, jonka vuoksi

lapsi on halunnut tämän lähelle (responsiivisuus). Vasta, kun molemmat ehdot toteutuvat, Bowlby sanoo vanhemman todella *olevan saatavilla* (available). (Rusanen 2011, 93–94.)

8.2.4. Sensitiivisyys

Kiintymyssuhdeteoriassa käytetty englannin kielen sana ”sensitivity” tarkoittaa suomeksi herkkyyttä. Se määritellään Oxfordin sanakirjassa taipumuksena olla ”sensitive”, joka tarkoittaa:

- 1) nopeutta havaita ja vastata pieniinkin muutoksiin, signaaleihin tai vaikutteisiin
 - a. vahingoittuu, vaurioituu tai järkyttyy helposti pienistäkin muutoksista
- 2) ilmaisee nopeaa ja hienotunteista arvostusta toisen tunteille
 - a. pahoittaa helposti mielensä tai stressaantuu helposti
- 3) turvallisuuden vaarantumista välttääkseen salassa pidettyä tai rajoitettua tietoa (esim. kansainvälisen politiikan kannalta ”sensitive information”) (Oxford Dictionaries 2010b, oma käännös)

Sanalla on toki suuri määrä muitakin merkityksiä lukuisissa eri konteksteissa, mutta kiintymyssuhdeteoreettisessa käytössä sillä viitataan nimenomaan ihmisen ja tarkkaan ottaen lasta hoivaavan aikuisen ominaisuuteen. Jostain syystä ”herkkyys” ei ole käännöksenä käytössä, vaan termin kääntämisessä on päädytty anglismiin ”sensitiivisyys”. Ehkä suomen kielen sanan ”herkkyys” on ajateltu liittyvän liian vahvasti juuri alttiuteen järkyttyä, vaurioitua ja pahoittaa mielensä. Mielenkiintoinen kysymys on, voisiko tällainen alttiutus jollain lailla liittyäkin sensitiivisen hoivan antamiseen? Elanie Aron (2013) on tehnyt tunnetuksi erityisherkan persoonallisuustyyppin (highly sensitive personality) ja esittää, että tällaiset ihmiset todella järkyttyvät ja pahoittavat mielensä muita helpommin, mutta saman herkkyytensä avulla he pystyvät tarjoamaan lapsilleen erityisen sensitiivistä hoivaa. Olisi kiinnostavaa saada lisää tutkimusta siitä, minkälainen yhteys on kiintymyssuhdeteoriassa puhutun sensitiivisyyden ja Aronin tarkoittaman herkkyyden välillä.

Hyunjeong, Young-Jo, Hosihn ja Gyeong-Ae (2008) ovat tehneet käsiteanalyysin kiintymyssuhdeteoreettisessa kirjallisuudessa käytetystä sensitiivisyyden käsitteestä. Analyysi on tarkennettu vielä koskemaan nimenomaan hoitajan sensitiivisyyttä (maternal sensitivity). Tämä tarkennus onkin paikallaan, sillä myös ”interaktiivisen sensitiivisyyden” käsitettä näkee jossain määrin käytettävän. Hyunjeong ja kumppanit kirjoittavat: ”Maternal sensitivity is a broad concept encompassing a variety of interrelated affective and behavioural caregiving attributes. It is used interchangeably with the terms maternal responsiveness or maternal competency, with no consistency of use. There

is a need to clarify the concept of maternal sensitivity for research and practice” (Hyunjeong ym. 2008, 304). Käsité on siis laaja ja sisältää erilaisia mutta toisiinsa liittyviä hoivan ominaisuuksia. Sitä käytetään synonyyminä responsiivisuudelle ja hoitajan kompetenssille (maternal competency) eikä käyttö ole johdonmukaista.

Kiintymyssuhdeteoreettisessa kirjallisuudessa sanaa sensitiivisyys käytti ensimmäisen kerran Mary Ainsworth ja kumppanit (1978) heidän vierastilanne -kokeita käsittelevässä kirjassaan. Oma kirjallisuuskatsaukseni tukee Hyunjeongin ja kumppaneiden löydöksiä: nykyään sensitiivisyys määritellään hyvin samalla tavalla kuin responsiivisuus. Erja Rusanen (2011, 98) toteaa, että se on uusissa julkaisuissa näyttänyt korvaavan responsiivisuuden käsitteen ja sillä kiistatta tarkoitetaan ainakin osittain samaa asiaa. Hän kuitenkin viittaa Raikesin ja Thompsonin määritelmään, jonka mukaan sensitiivinen vanhempi on ”kontaktissa lapsen kanssa myös silloin kun lapsella on kaikki hyvin” (Rusanen 2011, 98 sit. Raikes & Thompson 2008). Raikesin ja Thompsonin mukaan sensitiivinen vanhempi ei kuitenkaan ole tunkeileva eikä häiritse lasta, jos lapsi on keskittynyt omiin puuhiinsa. Rusanen antaa ymmärtää, että pelkkä responsiivisuuden käsite ei näitä puolia vanhemman käyttäytymisestä kattaisi. Laajassa mielessä sensitiivisyys olisi siis oma-aloitteisempaa ja älykkäämpää kuin pelkkä responsiivisuus. Sensitiivisyys sisältää responsiivisuuden, mutta siihen voidaan liittää myös sellaisia positiivisia ominaisuuksia, joita responsiivisuus ei kata.

Kuten jo totesimme, on sensitiivisyys toisaalla kuitenkin määritelty samoin kuin Bowlby määritteli responsiivisuuden:

- Hautamäki tiivistää Ainsworthin ja kumppaneiden tarkoittavan sillä ”äidin reaktion nopeutta, johdonmukaisuutta ja sopivuutta” (Hautamäki 2000, 14). Reagoimiseksi määriteltäessä sensitiivisyys ei sisältäisi Raikesin ja Thompsonin kuvaamaa oma-aloitteisuutta.
- Hautamäki siteeraa myös Crittendenin laajaa määritelmää: ”mother's ability to transform her infant's distress into comfort” (Hautamäki 2000, 21 sit. Crittenden 1996) ja toteaa, että ”sensitiivisyys on operationalisoitu äidin kykynä reagoida lapsensa signaaleihin nopeasti, johdonmukaisesti ja asianmukaisella tavalla, [sic] lapsen aikomuksen oikein tulkiten.” (Hautamäki 2000, 21) Tämänkään mukaan vanhemman ei kuitenkaan tarvitsisi olla ”kontaktissa lapsen kanssa myös silloin kun lapsella on kaikki hyvin” (Rusanen 2011, 98 sit. Raikes & Thompson 2008)
- Samaa ilmaistun tarpeen huomioimisen linjaa edustaa Hautamäen (2000, 21) mukaan myös Van den Boomin määritelmä.

Sensitiivisyys suppeassa mielessä olisi siis vain uusi sana responsiivisuudelle.

Lopuksi annan esimerkin sensitiivisyyden operationalisoinnista vanhemman ja lapsen vuorovaikutuksen tutkimuksessa. Tutkimuksessaan äidin oman kiintymyssuhteen vaikutuksesta äidin sensitiivisyyteen Levänen ja Silvén operationalisoivat äitien leikkitilanteissa osoittaman sensitiivisyyden neljän eri kategorian avulla (ks. Kuva 23).

Motivointitaito $\alpha^* = .89$	Kiinnostuksen lisääminen leikkimiseen (1.9, 0.6) Hienovaraisen palautteen antaminen (2.1, 0.6) Leikin pitäminen sopivan innostavana ja kiihdyttävänä (1.8, 0.6) Motivoinnin tehokkuus ja monipuolisuus (1.8, 0.6)
Emotionaalinen saatavillaolo $\alpha = .87$	Lapsen mielialojen seuraaminen ja tiedostaminen (2.2, 0.6) Tunnetilan sovittaminen lapsen tunnetilaan (1.9, 0.6) Asioiden jakaminen lapsen kanssa (2.0, 0.6) Lapsen tunteiden tulkitseminen ja ymmärtäminen (1.7, 0.5) Myönteisten tunteiden aito ilmaiseminen (2.3, 0.5) Kielteisten tunteiden aito ilmaiseminen (2.7, 0.4)
Älyllisen tuen ajoitus $\alpha = .94$	Lapsen tavoitteellisuuden salliminen (2.1, 0.7) Lapsen itsenäisyyden salliminen (2.1, 0.7) Ohjauksen hienovaraisuus lapsen tavoitteita kunnioittaen (1.9, 0.6) Ohjauksen lähteminen lapsen toiminnasta (1.8, 0.6) Lapsen auttaminen ongelman ratkaisussa (1.9, 0.6) Lapsen toiminnan vähäinen rajoittaminen (2.0, 0.7) Ohjauksen sovittaminen lapsen kehitystasoon (1.9, 0.6)
Älyllisen tuen monipuolisuus $\alpha = .94$	Ohjauskeinojen monipuolisuus ja vaihtelevuus (1.9, 0.7) Lapsen ymmärryksen varmistaminen (1.9, 0.7) Lapsen huomion kiinnittäminen oleellisiin asioihin (2.0, 0.6) Lapsen aiempien kokemusten ja taitojen aktivoiminen (1.8, 0.6) Ongelmien ratkaisemiseen ohjaaminen (1.7, 0.6) Esimerkin näyttäminen tarvittaessa (1.8, 0.5)
* α = Cronbachin alfa -kerroin	

Taulukko 1. Äitien sensitiivisyyttä leikkitilanteessa kuvaavat asteikot (suluissa ka, kh).

Kuva 23 Äidin sensitiivisyys Levänen ja Silvénin (2000, 62) tutkimuksessa

Levänen ja Silvénin mukaan leikkivän lapsen sensitiivinen äiti osaa siis monipuolisesti motivoida lasta leikkiin, olla aidosti saatavilla lapsen tunteisiin liittyviin tarpeisiin, tukea lapsen leikkiä oikea-aikaisesti ja oikeassa määrin, sekä tukea leikkiä monin eri keinoin. Kaikessa tässä on selvää, että äidillä on oltava sekä halua, että kykyä, seurata riittävässä määrin sitä, mitä lapsi on tekemässä ja ymmärtää sitä myös lapsen näkökulmasta.

8.3. Kiintymysturvallisuus – kategorinen vai jatkuva muuttuja?

Vaikka AAI -haastattelussa aikuisia luokitellaankin kolmen pääluokan lisäksi myös lukuisiin alaluokkiin, on kiintymyssuhdeteoriat useimmiten kritisoitu siitä, että se väittää maailmassa olevan vain kolmella tai neljällä tavalla kiintyneitä ihmisiä. Tämä juontaa juurensa Ainsworthin tekemiin luokituksiin kiintymyssuhdetyyleistä. Kritiikkiä on käsitelty kattavasti eikä se mielestäni ole perusteltua, mikäli ottaa huomioon kiintymyssuhdeteorian kokonaisuudessaan. Waters ja Beauchaine

toteavatkin että kiintymyssuhdeteoria “ei edellytä, eikä pyri todistamaan, diskreettien kiintymystyylin mallien olemassaoloa” (Waters & Beauchaine 2003, 418, oma käännös). He kertovat, ettei pelkästään Bowlby vaan myös Ainsworth oli ”vannoutunut etologisen havainnoinnin kannattaja”, joka piti naturalistista aineistoa parempana kuin koeasetelmalla saatua. He muistelevat Ainsworthia näin:

“[A]t critical moments in her research she could be found clipping up transcripts of detailed behavioral observations and designing measures around what mothers and infants actually did. Attachment was, for her, a relationship played out with a particular partner across time and contexts in naturalistic settings. Accordingly, she always viewed the Strange Situation as a tool, not a topic, arguing in her 1979 Society for Research in Child Development presidential address that “the more we use . . . [the Strange Situation,] the sooner we can be finished with it.” (Waters & Beauchaine 2003, 418–419.)

Vierastilanne -kokeen alulle panemat ja siihen perustuvat kiintymyssuhdetyylien luokittelut ovat vain yksi tapa jäsentää kiintymyssuhdetyylejä. Kiintymyssuhdeturvallisuudesta on muodostettu myös päteviä jatkuvia mittareita ja niiden on todettu korreloivan vahvasti luokkia käyttävien mittareiden kanssa (Richters, Waters & Vaughn 1988; IJzendoorn & Kroonenberg 1990). Bowlbyn itsensä käyttämä työskentelymallin käsite on taksonomista kiintymyssuhdetyylin käsitettä joustavampi. Sen sijaan, että ajateltaisiin maailmassa olevan vain kolmella tai neljällä tavalla kiintyviä ihmisiä, kiintymyssuhdetyylien voidaan ajatella olevan ideaalityyppejä ilmiöistä, jotka ovat luonteeltaan jatkuvia – eivät kategorisia (ks. Kroonenberg & IJzendoorn 1987, 400–405, 409, 413–415). Ideaalityypeillä voidaan tehdä ymmärrettäväksi äärettömästä määrästä työskentelymalleja koostuvaa joukkoa. Kiintymyssuhdeteorian taksonomiseen, lokeroivaan ja tyyppittelevään puoleen tulee siis suhtautua tietyllä varauksella, sillä sosiaalinen todellisuus – ja sama pätee itse asiassa todellisuuteen ylipäätään – ei täydellisesti redusoidu missään tilanteessa mihinkään määrään toisistaan täysin erillisiä luokkia.

8.4. Kiintymyssuhdeteoreettisen tutkimuksen tekotapa

Kiintymyssuhdeteoreettinen tutkimus on vahvasti teoriapohjaista. Kiintymyssuhdeteorian voidaan ymmärtää laajana synteesiä luovana sateenvarjoteorian, joka yhdistää montaa eri näkökulmaa. *Psykologia* -lehden kiintymyssuhdeteoriaan keskittyneen erikoisnumeron pääkirjoituksessa, Punamäki ja Hautamäki (2000, 3) kirjoittavat, että ”on mahdotonta ymmärtää ja auttaa ihmistä yhden tai kahden ismin tai koulukunnan näkökulmasta” ja vain laaja viitekehys, kuten moderni kiintymyssuhdeteoria, voi toimia kokonaisvaltaisen ymmärryksen välineenä. (Punamäki &

Hautamäki 2000, 3.) Kiintymyssuhdeteorian laajuudesta huolimatta tutkimus on ollut yllättävän yksipuolisesti kvantitatiivista.

Vai voisiko olla, että vain se tutkimus, jota kiintymyssuhdeteorian käsikirjoissa ja muissa alan valtavirran teoksissa nostetaan esille, on yksipuolisesti kvantitatiivista? Hakiessani akateemisten tekstien EBSCOhost -tietokannasta (4. huhtikuuta 2014) dokumentteja hakulausekkeella ”attachment” + ”qualitative research”, tuloksena tuli monia tutkimuksia, joissa oli käytetty kiintymyssuhdeteoriaa ja laadullista menetelmää. Tosin ne eivät vaikuta ainakaan Tampereella sosiaalipsykologiaa oppineelle kovin täysverisesti laadullisilta. Usein kyseessä oli tutkimus, jossa esimerkiksi haastattelun analysointi oli vain osa tutkimusta ja tutkimuksen pääpaino oli kuitenkin kvantitatiivinen. Löysin silti joitain tutkimuksia, joissa ihmisiä oli ryhmitelty kiintymyssuhdetyylien perusteella ja tutkittu sitten laadullisesti heidän haastatteluissa ilmaisemiaan asenteita ja selontekoja (ks. esim. Rizq & Rosemary 2010). Kuitenkin vaikuttaisi siltä, että aina Ainsworthista lähtien Vierastilanne on ollut KST-tutkimuksen ensisijainen metodi. Bretherton kirjoittaakin, että Vierastilanne -menetelmään perustuvia tutkimuksia on julkaistu sadoittain ja ”usein on näyttänyt siltä, että kiintymyssuhde ja Vierastilanne ovat olleet kuin synonyymejä” (Bretherton 1994, 452, oma käännös).

Aikuisten kiintymyssuhdehaastattelun (AAI) tultua mukaan kuvioihin on sen ja Vierastilanteen avulla pystytty tutkimaan kiintymystyylin siirtyvyyttä sukupolvelta toiselle ilman, että tarvitsisi odottaa Vierastilanteessa luokiteltujen lasten kasvavan aikuisiksi ja saavan omia lapsia (ks. esim. Benoit & Parker 1994). AAI on kyllä itsessään kvalitatiivista tutkimista, mutta siinä kvalitatiivisen analyysin lopputuloksena ei tule mitään uutta tietoa vaan ainoastaan haastatellun henkilön luokittelu yhteen jo ennalta määritellyistä kiintymyssuhdetyylin luokista. Nykyään näytettäisiin olevan kiinnostuneita kiintymyssuhdetyylin siirtymistä välittävistä tekijöistä, ensisijaisesti sensitiivisyydestä, mutta tätä ei ilmeisesti ole juurikaan tutkittu mikrotasolla. Kun nimittäin etsin keskusteluanalyysiä ja sensitiivisyyttä käsitteleviä tutkimuksia EBSCOhost -tietokannasta (4. huhtikuuta 2014), niin hakulausekkeella ”sensitivity+conversation analysis”, löytyi kyllä 14 artikkelia, mutta yksikään niistä ei käsitellyt vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Pelkällä hakusanalla ”maternal sensitivity” artikkeleja löytyy 617 ja pelkästään hakemalla ”conversation analysis” niitä löytyy 2344, mutta hakulausekkeella ”maternal sensitivity+conversation analysis” ei löytynyt ainuttakaan tutkimusta.

Esimerkiksi taiteen tutkimuksessa kiintymyssuhdeteoriaa on kuitenkin sovellettu mutta vain vähän. Hakulausekkeella ”attachment” + ”art” EBSCOhost -tietokannasta tulee tuloksena lähinnä kokeellisia tutkimuksia taideterapian tehokkuudesta kiintymyssuhdeturvallisuuden lisääjänä. Ensimmäisen 25:n hakutuloksen joukossa on vain yksi taidetta kiintymyssuhdeteoreettisesti tulkitseva artikkeli. Toisaalta, koska kiintymyssuhdeteoria selvästi kuuluu luvussa 4.4 mainittuun loogis-empiristiseen metateoreettiseen diskurssiin, jossa ”haetaan yleisiä syy-seuraussuhteita testaamalla jonkin teorian pohjalta jo ennalta valittua käsitystä empiirisesti” (ks. Luku 4.4), on aivan ymmärrettävää, ettei sen parissa ole tehty juurikaan laadullisia tutkimuksia. Laadulliset tutkimukset ovat paljon yleisempiä sellaisissa tutkimuksissa, jotka Baxterin ja Braithwaiten kolmijaossa luokiteltaisiin luonteeltaan tulkinnallisiksi. Loogis-empiristisen tutkimuksen ennalta valittujen käsitysten testaamiseen kvantitatiivinen tutkimus sopii paljon paremmin.

Lopuksi kerron esimerkin yhdestä tyypillisestä kiintymyssuhdeteoreettisesta tutkimuksesta. Hautamäki ja kumppanit selvittivät kiintymyssuhdetyyliin siirtyvyyttä kolmessa sukupolvessa (Hautamäki, Hautamäki, Maliniemi-Piispanen & Neuvonen 2008). Ensin selvitettiin isän, äidin ja äidinäidin kiintymyssuhdetyylit AAI -haastattelulla silloin, kun äiti oli raskauden viimeisellä kolmanneksella. Sitten tehtiin kotikäynti lapsen ollessa 7 viikon ikäinen ja uusi kotikäynti hänen ollessa 6 -kuukautinen. Kotikäynneillä selvitettiin hoitajien sensitiivisyyttä CARE -indeksin avulla. Lapsen ollessa vuoden ikäinen hänet otettiin äidin kanssa Vierastilanne -kokeeseen. Sitten vanhemmat yhdessä täyttivät lapsen käyttäytymisen ja tunne-elämän ongelmia kartoittavan CBCL (Child Behaviour Checklist) -lomakkeen ja puolitoistavuotiaana lapsi pääsi Vierastilanne -kokeeseen isänsä kanssa. Kolmevuotiaana lapsi kävi äidin ja isän, kummankin kanssa erikseen, 1½-viisivuotiaille suunnitellussa Vierastilanne -kokeen muunnoksessa nimeltään Preschool Assessment of Attachment (PAA). (Mas. 425–426.) Hautamäki ja kumppanit raportoivat muun muassa että äidinäidin kiintymyssuhdetyyli oli sama kuin äidillä 61% tapauksista ja äitien ja lasten kiintymyssuhdetyylit olivat samoja jopa 76% tapauksista. Yksivuotiaalla lapsella oli 42% tapauksista sama kiintymyssuhdetyyli kuin äidillään ja äidinäidillään, mutta kolmevuotiaaksi tultaessa prosenttiosuus oli noussut 47:ään. Tämän perusteella näyttäisi siis siltä, että jos äidillä ja äidinäidillä on samat kiintymyssuhdetyylit, niin lapsi vanhetessaan todennäköisemmin omaksuu heidän kanssaan saman kiintymyssuhdetyylin kuin vaihtaa sen johonkin toiseen. (Mas. 429–430.)

9. SOSIAALIPSYKOLOGIA SILLANRAKENTAJANA

Yritän tässä tutkielmani toisessa osassa tehdä jollain tavalla juuri sitä, mikä minua sosiaalipsykologiassa on aina eniten kiinnostanut: sillanrakentamista. Termi on peräisin Antti Eskolalta, joka nimitti sosiaalipsykologiaa ”siltatieteeksi” (Eskola 1982). Monet ihmistieteen alat elävät hieman omia elämiään, erillään toisistaan, mutta todellisuudessa ne ovat kaikki yhteydessä. Sosiaalipsykologialla pystytään valaisemaan näiden tieteenalojen yhteyksiä ja ikään kuin rakentamaan siltoja eli parantamaan niiden vuorovaikutusmahdollisuuksia ja lisäämään yhteistyökykyä. Kuitenkin sosiaalipsykologian itsensäkin sisällä on suuntauksia, jotka eivät juurikaan ole toistensa kanssa tekemisissä. Tällaisia ovat esimerkiksi juuri kiintymyssuhdeteoria ja keskusteluanalyysi. Molemmat käsittelevät ihmisten välistä vuorovaikutusta, mutta kovin eri näkökulmista. Tutkimusprojektillamme oli aineisto, joka oli kiinnostava sekä kiintymyssuhdeteoreettisesti että keskusteluanalyttisesti, ja halusin yrittää rakentaa siltaa näiden kahden tutkimusperinteen välille.

Mutta eihän kaikkien eri tutkimusperinteiden välille voi alkaa rakentamaan siltoja. Ei kai pelkästään kahden erilaisen perinteen olemassaolo oikeuta käyttämään omaa ja muiden aikaa sen tarkastelemiseen, miten ne suhtautuvat toisiinsa ja miten ne mahdollisesti voitaisiin saattaa keskenään toinen toistaan rikastuttavaan suhteeseen? Muutenhan pitäisi ajatella, että tällaisia tutkimuksia kannattaisi tehdä tuhansia jokaisesta eri perinteestä, yhdessä jokaisen toisen kanssa. Toisin sanoen, miksi valita juuri keskusteluanalyysi ja kiintymyssuhdeteoria, vaikka ne ovat tutkimusmenetelmiltäänkin niin kaukana toisistaan? Ensimmäinen vastaus tähän on hyvin arkinen. Projektimme tiimissä molemmat perinteet olivat edustettuina, joten sain molemmista näkökulmista kiinnostavia virikkeitä ja halusin yrittää saattaa näitä perinteitä hedelmälliseen dialogiin tutkielmani muodossa. Toinen syy on abstraktimpi. Nimittäin juuri se, että perinteet ovat niin vastakkaisia, tekee niiden yhdessä käyttämisestä kovin mielenkiintoista. Tämä johtuu jo pelkästään vastakkaisuudesta – vastakohtat ovat kiinnostavia. Mutta tämä johtuu myös siitä, että etäisyytensä vuoksi niillä voidaan olettaa olevan hyvin vähän päällekkäisyyttä käsitteistössä ja teoriassa. Toisin kuin vaikkapa objektiivisuuden kanssa jokainen sivu, jonka kiintymyssuhdeteoriaan erikoistunut henkilö lukee keskusteluanalyysistä on hänelle uutta. Ja sama pätee toisin päin. Aivan kuten suomalainen voi Ruotsissa käydessään kyllä nähdä mielenkiintoisia asioita ja keskusteluanalyttikko voi diskurssi-analyysistä lukiessaan kohdata mielenkiintoisia asioita, ei se ole mitään verrattuna siihen, mitä suomalainen voi kokea Italiassa tai mitä keskusteluanalyttikko voi oppia kiintymyssuhdeteorian parissa.

Lisäksi, koska todellisuus itsessään tuskin on kuitenkaan ristiriitainen, on minusta kiinnostavaa katsoa, miten hyvin erilaiset näkökulmat suhtautuvat toisiinsa. Etukäteen ei tulisi sulkea pois sitäkään mahdollisuutta, että ne jotenkin täydentäisivät toisiaan. Ehkä juuri keskustelunanalyttisellä vuorovaikutuksen kuvaamisella voitaisiin täyttää sitä aukkoa, joka kiintymyssuhdeteoreettisessa tutkimuksessa on sille relevanttien vuorovaikutusilmiöiden tarkassa kuvaamisessa niin, kuin ne arkisissa oloissa todella ilmenevät. Toisaalta, vaikka keskustelunanalyysiä ei tule lähteä tekemään minkään teoreettisen taustaoletuksen ohjaamana, on keskustelunanalyysissäkin kuitenkin tehtävä valintoja jo ennen aineiston hankintaakin. Esimerkiksi se, että kiintymyssuhdeteorian perusteella voidaan sanoa, että lapsen käyttäytyminen erotilanteissa on merkittävää ja vaihtelee lapsikohtaisesti, voisi motivoida keskustelunanalyttikkaa keräämään aineistoa tilanteista, joissa vanhempi ja lapsi eroavat. Tämä ei millään olennaisella tavalla rikkoisi etnometodologian periaatteita, kunhan valinnan tekemisen jälkeen vain pitäydyttäisiin niin sanotussa ”aloittelijan mielessä” eli jätettäisiin pois ennako-oletukset ja tehtäisiin tutkimusta aineistolähtöisesti.

Vaikka tutkielmani pääasialliset empiiriset tulokset eli yksittäistapausten analyysit ovatkin etnometodologisia luonteeltaan, olen siis tässä toisessa osassa avoin myös pohdinnoille, jotka tekevät tutkimuksestani, ainakin keskustelunanalyysin perinteestä katsoen, liiankin tulkitsevan ja spekuloiivan. Keskustelunanalyysissä tarkkailtiin jokaista vuorovaikutustekoa ensisijaisesti siitä näkökulmasta, miten se suhtautuu sitä edeltäneeseen vuorovaikutustekoon. Tämä on aineistopohjaista selittämistä, joka perustuu toimijoiden itsensä esille tuomiin orientaatioihin. Koen tämän lähtökohdan vahvana tervejärkisenä pohjana, mutta en halua sulkea pois niitä paljon teoreettisempia, kehityksellisempiä ja psykologisempia аспекteja, joita kiintymyssuhdeteoreettinen ajattelu tuo perheen arjen vuorovaikutukseen. Kuten Punamäki ja Hautamäki en minäkään nimittäin usko, että minkään yhden näkökulman kautta voidaan nähdä ihmisen ilmiötä kokonaan (ks. Punamäki & Hautamäki 2000, 3; Hautamäki 2000, 4). Kehityksellisellä aspektilla tarkoitan tässä sitä, kuinka kiintymyssuhdeteoriassa vuorovaikutuksen katsotaan ilmaisevan ja ylläpitävän jo lapsuudesta asti rakennettuja itseän ja toiseen liittyviä työskentelymalleja ja kiintymyssuhdetyylejä (Guerrero 2008). Toki vuorovaikutus voi kiintymyssuhdeteorian mukaan myös muuttaa kiintymystyyliä, mutta se on melko harvinaista ja tapahtuu yleensä vain jonkin muun suuren muutoksen yhteydessä (mp.).

Ymmärtäen kiintymyssuhdetyylit pikemminkin ideaalityypeinä ja hyödyntäen vapaasti jo esiteltyjä keskustelunanalyttisiä tuloksia sekä keskustelunanalyttistä litterointitapaa pyrin tutkielmani toisessa osassa luovasti mutta perustellusti valaisemaan lapsen pyyntöjä yhteisen vapaa-ajan viettoon myös kiintymyssuhdeteorian avulla. Kokeilen näin, voisivatko nämä perinteet erilaisuudestaan huolimatta tulla saman tutkielman sisällä keskenään toimeen. Jos Harvey Sacks ja Mary Ainsworth katselisivat yhdessä projektimme videoaineistoa, heistä molemmat kokisivat varmasti olevansa kuin kala vedessä ja molemmat pystyisivät päteväällä tavalla jäsentämään sitä, mitä aineistossa tapahtuu.

Richard Stevens (1998, 81) esittää yliopistomme oppikirjana käytetyssä teoksessaan *Theory and Social Psychology* sosiaalipsykologian epistemologisen analyysin. Ihmisen toiminnassa on hänen mukaansa kolme tasoa: 1) primaarinen biologisten prosessien taso, 2) sekundaarinen symbolisten prosessien taso ja 3) tertiaarinen refleksiivisen tietoisuuden taso. Ensimmäinen, biologisten prosessien taso, on deterministinen ja siinä toimintaan vaikuttavat geenit. Determinismi tarkoittaa tässä sitä, että ihminen ei ole itse valinnut geneejään, mutta ne vaikuttavat hänessä siitä huolimatta. Tällä tasolla annetut selitykset eivät anna ihmisestä kuvaa oman toimintansa autonomisena arkkitehtinä. Toinen, symbolisten prosessien taso, on Stevensin mukaan myös deterministinen, mutta siinä toimintaan vaikuttavat immateriaaliset merkitykset, jotka tulevat lapsuudesta ja yhteiskunnasta. Samoin kuin ihminen ei valitse geneejään, hän ei myöskään valitse sitä ympäristöä, mihin hän syntyy. Hän ei valitse kieltä ja kielenkäyttöä (symbolijärjestelmää), johon hänet kasvatetaan, niitä asenteita ja ajattelutapoja, jotka hänelle välittyvät perheensä ja kulttuurinsa kautta, eikä hänellä ole valtaa päättää, mitkä symbolit, symbolisuhteet ja symbolien käyttötavat hänellä on käytettävissään, kun hän alkaa minuuttaan rakentaa. Kukaan ei pääse itse valitsemaan puhtaasti ”omana itsenään” niitä arvoja ja asenteita, joita elämän varrella ympäristössään kohtaa, koska kukaan ei voi valita koko ympäristöään.

Sosiaalipsykologisesti voimme ajatella, ettei ole edes kuviteltavissa mitään valintoja harkitsemaan kykenevää ”omaa itseä”, joka voisi olla olemassa ilman, että sitä olisi *jo ollut* rakentamassa ilman, että se *jo sisältäisi* sellaisia symbolisia prosesseja, jotka eivät ole olleet sen päätösvallan alaisia. Lisäksi, vaikka ajatuskokeen vuoksi postuloitaisiin sellainen ”oma itse”, niin miten tämä olisiko voisi päästä käsiksi kattavaan kirjoon kaikista mahdollisista arvoista, asenteista, ideoista ja ideologioista ja saada sitten tilaisuuden itse valita niiden väliltä ilman, että mikään hänen ulkopuoleltaan tuleva olisi vääristämässä valintatilanteessa häneen vaikuttavaa informaatiota?

Kolmannella, refleksiivisen tietoisuuden tasolla, ihmiseen suhtaudutaan autonomisena ja siinä toimintaan vaikuttaa ihmisen kyky tunnistaa ja ymmärtää omia tekojaan sekä niiden seurauksia. Tutkimukseni kiintymyssuhdeteoreettinen osa liikkuu keskustelunanalyysistä poiketen myös ensimmäisellä tasolla. Käytetäänhän siinä eläinten kanssa yhteisiä evoluutioperäisiä toimintaprosesseja yhtenä selittämisen keinoina. Keskustelunanalyysi liittyykin enemmän kolmanteen tasoon, koska siinä asenoidutaan toimijoihin kykenevinä itse ymmärtää tilannettaan, valita tekojaan ja antaa niistä sellaisia selityksiä, jotka ovat toisille toimijoille järkeenkäyviä riippumatta siitä, mikä ulkopuolelta oletetun ”tieteellisen rationaalisuuden” perusteella olisi järkevää. Yhteinen maasto keskustelunanalyysille ja kiintymyssuhdeteorialle on tuo Stevensin toinen taso. Sekä kiintymyssuhdeteoria että keskustelunanalyysi käyttävät joko selittämisen keinoina, tuloksina tai molempina symbolisten prosessien tasoa.

10. TULOKSISTA KIINTYMYSSUHDETEORIAN VALOSSA

Sosiaalipsykologin on olennaista olla tietoinen tilanteeseen liittyvien seikkojen selittävästä voimasta eli attribuution perusvirheen käsitteestä sekä sitä koskevasta jo klassisesta tutkimuksesta (Jones & Harris 1967). Pyrin siis olemaan ylenkatsomatta tilannesidonnaisia tekijöitä myöskään tutkielmani toisessa osassa. Joka tapauksessa, kiintymyssuhdeteorian mukaan, lapsen tapa hakea huomiota ja toimia läheisyystilanteissa liittyy jo varhaisesta lapsuudesta alkaen toistuneisiin vuorovaikutustilanteisiin kiintymiskohteina olleiden ihmisten kanssa. Sisäistettyjen käsitysten ja odotusten (työskentelymallien) vuoksi kaikki lapset eivät hae huomiota samalla tavalla. Lisäksi – ja tämä onkin tulosteni tarkastelun kannalta olennaisempaa – perheen arjessa eletyt vuorovaikutusepisodit kaikki ohjaavat lapsen kiintymyssuhdetyylin kehittymistä joko turvalliseen tai jollain tavalla turvattomaan suuntaan. (Hautamäki 2000, 6; Hautamäki 2003, 26.)

Kiintymyssuhdeteoreettisesta näkökulmasta vapaa-ajan yhdessäolon ja lapsen siihen tähtäävien aloitteiden, voidaan nähdä ilmenevän myös sellaisissa tilanteissa, jotka pinnallisesti näyttävät jonain muuna. Kun tein tutkielmani teemoitteluosuutta (ks. Luku 6.1), pyrin keräämään siihen sellaisia kohtia, joissa lapsi pyytää vanhempansa yhteiseen vapaa-ajan viettoon, ja jätin pois esimerkiksi kohdat, joissa lapsi pyytää lupaa johonkin syömiseen tai juomiseen liittyen. Tarkasteltaessa seuraavia tiivistelmistä otettuja kohtia, joissa lapsi pyytää illalla äidiltä lisää leipää, voidaan kiintymyssuhdeteorian avulla kuitenkin arvella, että tilanteessa on meneillään muutakin kuin pyrkimys saada vatsantäytettä:

Sankari huutaa äidille, että elokuva loppui. Äiti ei vastaa. Sankari huutaa uudestaan, mutta Äiti ei taaskaan vastaa – on vain puhelimessa. (...)

Äiti tuo Sankarille leivän ja muistuttaa pois kävellessään, että leivän jälkeen on mentävä nukkumaan. Sankari pyörii sängyssä ja välillä syö leipää. Äiti tiskaa. Vauva itkee. Äiti lämmittää jotain mikrossa, eikä mene Vauvan luo. Sankari käskee Äitiä tuomaan kaksi leipää. Äiti pyytää Sankaria menemään jo nukkumaan, mutta Sankari toistaa käskynsä ja Äiti menee valmistamaan leipiä. (...)

Sankari menee Äidin luokse ja käskee häntä tekemään Sankarille juotavaa. Sankari ei laita videota paussille. Äiti kuulostaa siltä, että oli jo nukahtanut. Äiti käskee Sankarin hakea itse, mutta kysyy hetken päästä mitä Sankari aikoo juoda. Sankari ei vastaa. (...)

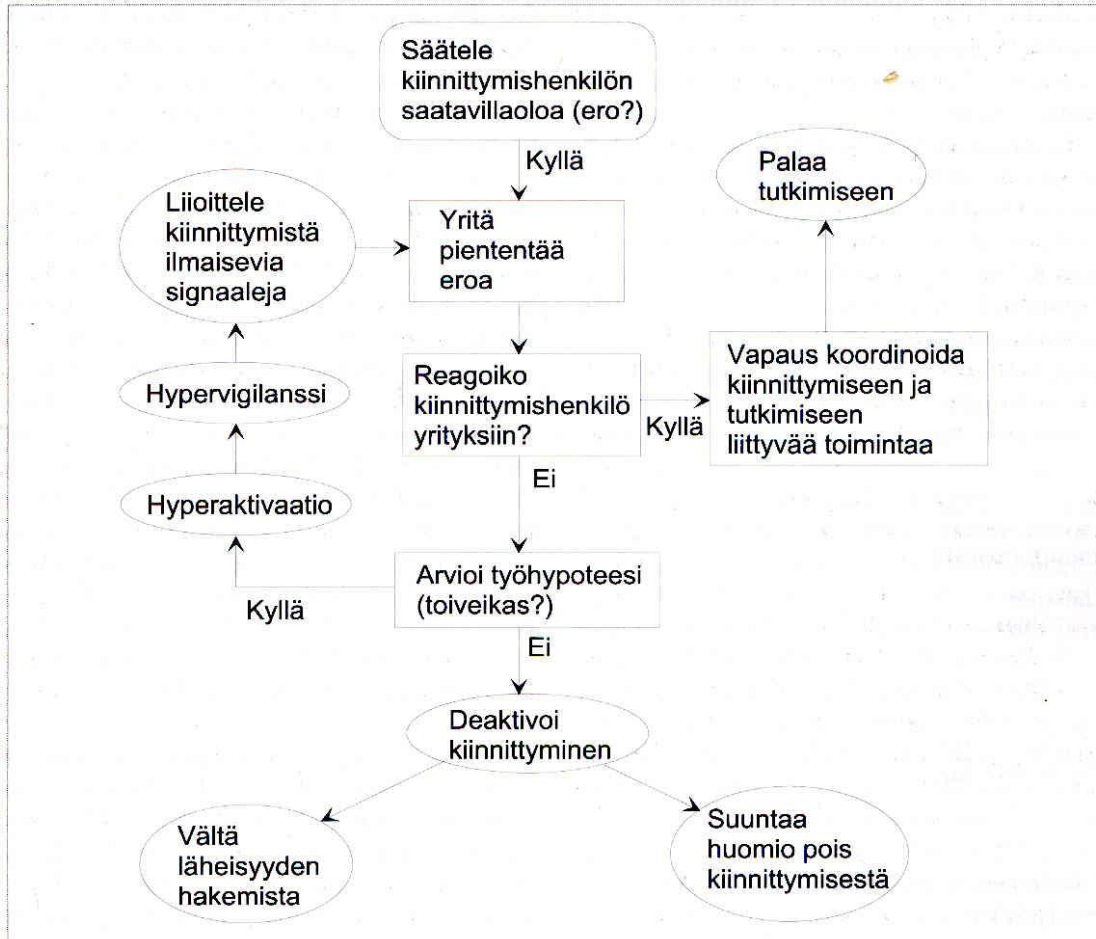
Äiti syö keittiössä. Äiti käskee Sankaria hetken päästä jälleen syömään leipänsä loppuun, ja uhkaa pian sammuttaa videon. Sankari laittaa oven kiinni ja jää katselemaan Muumeja pimeään huoneeseen. (...)

Sankari avaa huoneensa oven ja jatkaa sitten Muumien katselua hypistellen kädessään paperipalloa. Sankari heittää paperipallon lattialle ja näyttää tylsistyneeltä. Sankari haukkaa palan leivästä ja käy sitten makaamaan. Muumijakso loppuu, ja Äiti sanoo että nyt videoiden katselu loppuu ja Sankarin on mentävä hammaspesulle. Sankari kieltäytyy ja käy taas makaamaan. Äiti laittaa tv:n kiinni. Sankarilla on vielä yksi leipä lautasellaan. Sankari potkii seinää, höpisee itsekseen ja haukkaa leipää. Sankari sanoo "Äiti", hiljaisella äänellä, ja Äiti ei vastaa. Äiti järjestelee tavaroita keittiössä.

Jo ennen näitä otteita lapsi oli monta kertaa turhaan pyytännyt äidin huomiota. Otteissa äiti jätti usein vastaamatta lapselle ja kerta toisensa jälkeen jätti hänet yksin huoneeseensa sanoen, että hänen pitäisi mennä nukkumaan. Tämä episodi on hyvä esimerkki siitä, kuinka tiettyjen teoreettisten silmälasien päälle laittaminen voi antaa sellaista perspektiiviä, joka suoraan ei ole ilmeistä. Kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta on helppo ajatella, että kun Sankari ei ole saanut riittävästi vastakaikua kiintymyskäyttäytymiselleen (äiti ei vastaa lapsen huomionpyyntöihin), hänen kiintymyskäyttäytymisensä voimistuu. On mielenkiintoista huomata, että tässä tapauksessa voimme ajatella juuri toisin päin, kun lapsen käyttäytymistä kiintymyssuhdeteoriaa edeltäneenä aikana tulkittiin. Silloinhan jopa Ainsworth ajatteli sen olevan ilmiselvää, että ”vauva rakastaa äitiään koska äiti tyydyttää vauvan tarpeita” (ks. Luku 8.1.1.). Lisäksi se oli juurikin ravinnontarve, joka ennen Harlowin kokeita nähtiin niin ihmisten kuin apinoidenkin hoitajaansa kohtaan kokeman kiintymyksen todellisena syynä. Tässä esimerkissä puolestaan voimme ajatella ravinnontarpeen olevan se naamio, jonka lapsen todellinen tarve eli kiintymyskohteelta saatava huomio pukee päällensä. Lapsi pyytää uudestaan ja uudestaan lisää leipää mutta syö sitä hyvin hitaasti eikä vaikuta lainkaan nälkäiseltä.

Ilman kiintymyssuhteen näkökulmaa näyttäisi kummalliselta, miksi lapsi jää katselemaan niin pitkäksi aikaa elokuvaa, jota hän ei sitten edes laita paussille, kun lähtee huoneestaan. Miksi hän

niin usein näyttää siltä, ettei ole elokuvasta kiinnostunut? Miksi hän menee pyytämään äidiltä juomista muttei sitten vastaa, kun äiti kysyy, mitä juomista hän haluaa? Kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta lapsen käyttäytyminen on loogista. Hänen sisäinen työskentelymallinsa (työhypoteesi) on äidin saatavilla olon suhteen toiveikas, mutta hänen yrityksensä säädellä äidin ja itsen välistä eroa eivät ole onnistuneet (Hautamäki 2000, 6–8; ks. Kuva 24).

Kuvio 1 Sääteleyhteoreettinen kiinnittymisteorioiden erittely (Kobak & Cole 1994, 274).

Kuva 24 Kobakin ja Colen malli Hautamäen (2000, 7) esittämänä¹

¹ Kobak ja Cole kehittivät mallinsa Scheierin ja Cravenin (1988) mallin pohjalta linkittääkseen vauvan kiintymyskäyttäytymisen ja murrosikäisen kiintymyskäyttäytymisen käsitteellisesti toisiinsa (Kobak & Cole 1994, 267). Malli kuvaa kiintymysjärjestelmää tavoitteen mukaan oikaistuvana (goal corrected) systeeminä, joka seuraa kiintymyskohteen saatavilla oloa jatkuvasti. Kun toivotun ja todellisen saatavilla olon välillä havaitaan ero, ihminen pyrkii poistamaan eroa. Yksilön sisäinen työskentelymalli (työhypoteesi) vaikuttaa siihen, minkälaisen toimintasilmukan (action loop) nämä pyrkimykset muodostavat. Malli kuvaa myös sitä, miten kiintymyskohteen erilaiset vastaamisen tavat johtavat erilaisiin kiintymysstrategioihin. Vaaralliseksi tai haastavaksi koetut tilanteet, sekä tilanteet, jotka koetaan uhkana kiintymyshenkilön saatavilla ololle, aktivoivat mallin mukaisen käyttäytymisen. *Ensisijaiseksi* nimitetään sellaista strategiaa, jossa ihminen kokee luottamusta kiintymyskohteen riittävään saatavillaoloon, sillä tällöin hän voi nopeasti palata maailman tutkimiseen (turvallinen kiintymyssuhdetyyli). *Toissijaisessa* strategiassa ihmisen täytyy kiintymyskohteen saatavilla olon seuraamisen lisäksi kehittää vaihtoehtoisia tapoja hallita omaa kiintymyskäyttäytymistään. Hallitsemiseen pyritään joko hyperaktivaatiolla ja hypervigilanssilla

Kobakin ja Colen mukaan lapsi, jonka sisäinen työskentelymalli on tottunut vanhemman epäjohtonmukaisesti ja vaihtelevasti tarjoamaan läheisyyteen, on taipuvainen yliaktivoimaan (ks. Kuva 24 hyperaktivaatio) kiintymysjärjestelmänsä. Yliaktivaation seurauksena lapsesta tulee yliam-
puvan valpas (hypervigilanssi). Se on tapa, jolla lapsi pyrkii varmistamaan vanhemman saatavilla oloa niin paljon kuin mahdollista. Kiintymyskohteen tarkkailusta tulee lapselle aivan kuin pään-
pinttymä, joka rajoittaa hänen kognitiivista uteliaisuuttaan sekä kykyä tunnistaa omaa tilaansa. Tällaisen lapsen tunteenilmaukset johtavat usein huonosti ajoitettuun ja tehottomaan kiintymys-
käyttäytymiseen ja myös hänen kykynsä rauhoittaa omia tunteitaan on puutteellinen. (Kobak & Cole 1994, 276.)

Edellä esitetyn aineisto-otteen lapsi oli monta kertaa kokenut ettei äiti riittävästi reagoanut hänen läheisyydenpyyntöihinsä. Tästä seurasi kiintymysjärjestelmän yliaktiivisuus, joka, kiintymyskoh-
teen saatavilla oloon fiksoitumisen ja tunteiden rauhoittamisen vaikeuksien kautta, esti psykologista valmiutta nukkumaan käymiseen. Kiintymysjärjestelmä on kehittynyt olosuhteissa, joissa lapset eivät ole olleet edes petoeläimiltä turvassa ilman aikuisen jatkuvaa läsnäoloa (ks. Luku 8.1.2.). Siksi ei ole ihme, että lapsi on niin pitkään kunnes, kokee tilanteen toivottamaksi, motivoitunut monin eri tavoin varmistamaan, että vanhempi on kiinnostunut pitämään häntä silmällä. Rusanen (2011, 32) viittaa Bowlbyyn selittäessään, että silloin, kun lasta vaaditaan olemaan hiljaa, häntä hätistetään pois, ei haluta ottaa selvää, mistä lapsen vaatimuksissa on kyse, tai vähätellään lapsen pelkoja, voi lapsen hylätyksi tulemisen pelko lisääntyä voimakkaastikin ja kiintymiskäyttäytyminen vain vahvistuu, vaikka vanhempi saattoi pyrkiä juuri siihen, että saisi olla lapselta rauhassa.

10.3. Takertuvan kiintymyssuhdetyylin rakennuspalikoista

Yksi aihe, joka keskustelunanalyttisesti analysoimistani yksittäistapauksista nousi esille, on takertuvan (ristiriitainen, anxious/ambivalent) kiintymyssuhdetyylin kehittyminen. Takertuvassa kiintymyssuhdetyyissä ihmisellä ei ole kunnolla sisäistettyä itsearvostuksen tunnetta, vaan hän on riippuvainen jatkuvasta ulkoisesta vahvistamisesta. Hänen käsityksensä omasta itsestään on verraten negatiivinen. Toisaalta takertuvasti kiintynyt kuitenkin odottaa muiden olevan saatavilla ja tukevan häntä. Siten hänen käsityksensä muista on positiivinen. (Markova, julkaisuvuosi tuntematon.) Kun lapsi ei riittävän usein saa aloitteillaan aikuiselta kaipaamaansa huomiota, se aiheuttaa lapselle

(takertuva kiintymyssuhdetyyli) tai kiintymiskäyttäytymisen deaktivaatiolla (välttelevä kiintymyssuhdetyyli). (Kobak & Cole 1994, 273.)

stressaavan tilanteen. Jos lapsi ei odottaisikaan saavansa huomiota (välttelevä kiintymyssuhdetyyli), hän voisi ainakin ulkoisesti näyttää rauhallisemmalta (Flykt 2013), mutta jos lapsi on toiveikas huomion saannin suhteen, hänen käyttäytymisensä on ristiriitaisempaa. Hän ei tällöin kykene ennustamaan vanhemman käyttäytymistä suhteessa omiin toiveisiinsa, mutta näitä toiveita ei kuitenkaan ole poissuljettu tietoisuudesta samalla tavoin kuin välttelevässä kiintymyssuhdetyylissä tapahtuu (ks. Luku 8.1.2.). Campbell ja Marshall kertovatkin, että sekä Bowlby että Cassidy ja Berlin määrittelevät takertuvan kiintymyssuhdetyylin ”epävarmuudeksi sen suhteen ovatko kiintymyssuhdehenkilöt saatavilla vai eivät” (ks. Campbell & Marshall 2011, 919, oma käänös).

10.3.1. ”Pakkopuheen” kiintymyssuhdeteoreettista pohdintaa

Lego -episodissa näimme Arton käyttävän ”pakkopuhetta” kehottaessaan isää kanssaan leikkimään:

Arto : tu leikkii, (6) pakko tulla nyt läeikkiih,

Kolmannessa yksittäistapauksessa Salla käytti pakkopuhetta, kun kehotti äitiä auttamaan palapelin teossa:

Salla : JOo. (.) °mut sun pittää auttaa,°

Pakkopuhetta käytti kuitenkin jonkin verran myös Sallan äiti. Selvää varmaan on, että pakkopuhe liittyy kasvoja suojelevan selityksen antamiseen (kyvyttömyys toimia pyydetyllä tavalla ja syyttömyys siihen). Sen voidaan silti kiintymyssuhdeteoreettisesta näkökulmasta nähdä kumpuavan myös lapsen toiveikkaasta sisäisestä työskentelymallista ja ilmentävän 5–7-vuotiailla kiintymyskäyttäytymisen *merkkikäyttäytymis* -muotoa, jonka tarkoitus on saada vanhempi tulemaan lapsen luokse (ks. Luku 8.2.2.). Lapsen voi nähdä pyrkivän tasapainottamaan motivaatiotaan leikkiä (uuden oppiminen, exploration) sen kanssa, että hänellä on motivaatio olla vanhemman läheisyydessä ja huomion kohteena (turvallisuus) (ks. Luku 8.1.2. Kuva 16). Lapsi todella kokee tarpeensa saada hoitajan huomiota pakottavana, jos hän kokee saaneensa sitä riittämättömästi (kiintymysjärjestelmän hyperaktivaatio). Lisäksi Rusasen (2010, 32) mukaan lapsen kiintymyskäyttäytyminen ilmenee lapsen ollessa väsynyt yleensä herkemmin ja vahvemmin. Sekä lego -tapauksessa että palapelitapauksessa oli ilta. Pakkopuhe saattaisi siis olla merkki lapsen tarpeesta turvasatamalle. Onkin huomionarvoista, että Arton isä ei suurimman osan aikaa ollut edes näköetäisyydellä Artosta, vaan hän oli seinän takana parvekkeella. Voisi olla, että jos isä olisi istunut vieressä katselemassa Arton leikkiä, sekin olisi Artolle riittänyt eikä isän olisi tarvinnut varsinaisesti osallistua leikkeihin. Myöskään Sallan äiti ei ollut juurikaan katsekontaktissa Sallaan, vaikka olikin

samassa huoneessa. Hän katsoi televisiota ja jätti vastaamatta Sallan pyyntöön katsoa Sallan palapeliä (Luvun 6.2.3.2. aineisto-otteen r. 10–11). Tilanne on hyvin voinut tuntua Sallasta siltä, ettei häntä olla kiinnostuneita ”pitämään silmällä”, vaikka ollaankin fyysisesti samassa tilassa. Vasta tämän jälkeen Salla pyysikin äitiään varsinaisesti osallistumaan palapelin tekemiseen ja yritti näin saada äidin läsnäolon vielä vahvemmin itselleen. Olisikohan Sallankin tapauksessa pelkkä aktiivinen silmällä pitäminen riittänyt hänelle?

Lego -tapauksen viimeisessä otteessa (ks. Luvun 6.2.1.8. aineisto-ote) Arto esitti, ettei isän kanssa laadittu sopimus (jos Arto käy pissalla niin isä tulee sen jälkeen leikkimään) ja sen täyttämättä jättäminen ole mikään peruste jäädä vaille isän leikkiseuraa. Hän kehitti aiempaa imperatiiviansa (r. 25 ”*TUU ITI johh.*”) vaativammaksi esittämällä *tosiasiana* sen, että isän on tultava leikkimään (r. 30 ”*e:i hutta hun pitää tulla.*”). Tästä ja muista Arton pakkopuheen muodoista tulee mieleen, että hän puhui ikään kuin hänen toivomuksensa olisi luonnon laki ja se, että hän haluaa isän tulevan kanssaan leikkimään, tarkoittaisi sitä, että todellisuudessa on sellainen kausaaliteetti, että isä väistämättä tulee hänen kanssaan leikkimään. Tämä tuo mieleen lapsen varhaisemman kehitysvaiheen ennen kolmanteen ikävuoteen mennessä tapahtuvaa ”psykologista syntymää”, kun lapsi ei vielä miellä toisia ihmisiä itsensä kaltaisiksi toimijoiksi, joilla on oma tahto samalla lailla kun itselläkin (Rusanen 2010, 25). On kuin isän riittämätön vastaaminen Arton kiintymyskäyttäytymiseen olisi regressoinut Arton maailmankuvaa (vrt. Kobak & Cole 1994, 270–271) takaisin siihen suuntaan, että hänen omasta tahdostaan kausaalideterministisesti määräytyy isän toiminta (vrt. Hoefler 2010).

Kun isä ei kuitenkaan toiminut odotetulla tavalla, Arto alkoi itkeä ja selittää äidille, että isä ei olisi leikkinyt hänen kanssaan ollenkaan. Näin Arto sekoitti keskenään sen, mitä hän koki kaipaavansa, ja sen, mitä käsitteellisellä tasolla oli tapahtunut. Artolle ei ollut väliä, että isän lyhyt osallistuminen Arton leikkeihin aiheuttaa sen, että ”isä ei leikkinyt kanssani”, ei enää ole paikkansapitävä väite. Hän kaipasi isältä enemmän huomiota kuin mitä isä antoi, joten kun isä väitti jo leikkineensä Arton kanssa, niin Arto täyttymättömän tarpeensa pohjalta vastasi, että ”ei leikkinyt”:

Hetken päästä Sankari alkaa itkuseksi. Isä sanoo äidille, että hän leikki jo Sankarin kanssa ja Sankari itkuisesti sanoo, ettei leikkinyt. Äiti istuu Sankarin kanssa olohuoneen lattialle, lelujen viereen. Äiti ja Sankari keskustelevat Isoveljen tulevasta koripallopelistä ja jokin saa Sankarin äksyilemään. Sankari alkaa leikkimään ja Äiti sanoo, että hän käy ensin suihkussa, ja sitten tulee katsomaan Sankarin leikkejä. Äiti kysyy onko Sankari väsynyt. Sankari sanoo ettei ole, ja Äiti toteaa, että sitten ei pitäisi olla kättäytenkään. Isä menee yksin tietokoneelle lukemaan Iltalehden uutisia. Äiti menee suihkuun, ja

Sankari jää yksin leikkimään. Sankari huutaa Äitiä, ja huutaa, että ei löydä "yhtä juttua". Äiti tulee hetken päästä kysymään mikä on hukassa. Äiti kysyy onko kylmä, ja laittaa sitten parvekkeenoven kiinni, ja alkaa etsimään legolaatikosta hukassa olevaa osaa. Tovin päästä Sankari kysyy kävikö Äiti jo suihkussa, ja Äiti sanoo ettei ehtinyt, kun Sankari huusi hänet takaisin. Äiti menee suihkuun. (...) Sankari huutaa: *"äiti mä tarviin sun apua"*, ja Äiti vastaa hetken päästä, että Sankarin olisi itse pärjättävä, kun Äiti on laittamassa nyt pyykkejä. Sankari vielä käskee Äitiä tulemaan, mutta Äiti ei vastaa. (Ote tiivistelmästä.)

Kun Arto ei saanut isää kanssaan leikkimään, hän alkoi itkeä. Itkemisestä seurasi se, että äiti tuli hänen viereensä. Kun Arto jäi jälleen yksin, hän pyysi äidiltä apua legopalikan löytämiseen, ja äiti palasi. Kun hän jäi seuraavan kerran yksin, hän huusi: *"äiti mä tarviin sun apua!"*, mutta tällä kertaa äiti vastasi, ettei pyykkien ripustelun vuoksi ehdi nyt apuun. Seuraavassa luvussa pohdin, mitä avun tarvitsemisesta puhuminen voisi kiintymyssuhdeteorian näkökulmasta merkitä.

10.3.2. Avuttomuus diskurssi-identiteetistä minäkuvaksi

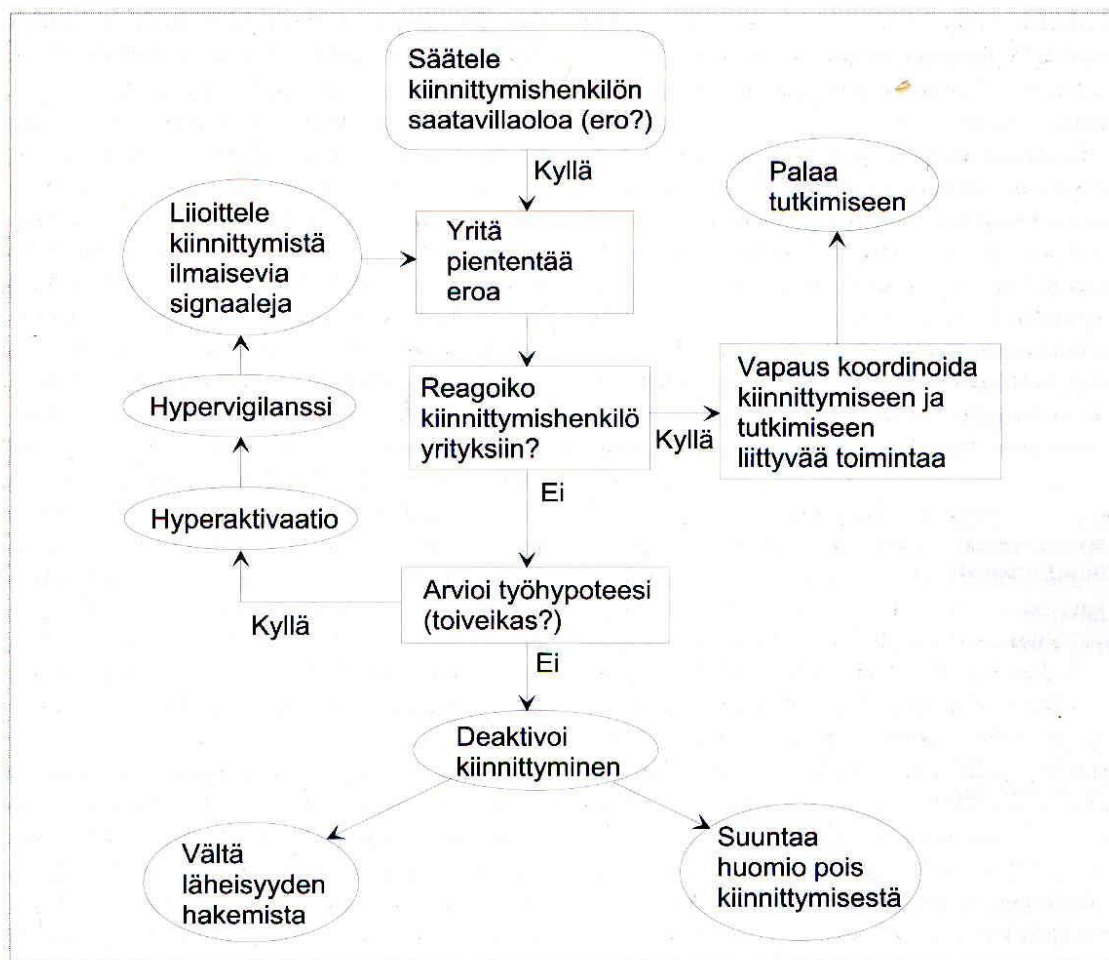
Arto kävi läpi hyvin monenlaisia eri keinoja yrittäessään saada vanhempaansa kanssaan lattialle legojen pariin. Salla, joka oli Artoa pari vuotta vanhempi, vetosi muun muassa sellaiseen tasavertaisuuden periaatteeseen, että koska vanhempi oli hänen veljensäkin urheilutreenejä katselemassa, niin sitten hänenkin treenejä on jonkun jäätävä katsomaan. Puhetta oppiessaan lapset alkavatkin ilmentää kiintymyskäyttäytymistä myös sanojen tasolla (ks. Ainsworth 1993, 33–34).

Lapselle on stressaavaa se, että aikuisen käytös ei ole hänelle ennakoitavissa. Takertuvan kiintymyssuhdetyylin yksi piirre on lapsen näkökulmasta vanhemman epäjohdonmukainen käytös (Trees 2006, 168 sit. Smith & Pederson 1988). Epäjohdonmukaisuus tarkoittaa ennakoimattomissa olevaa käytöstä suhteessa ajan ja huomion pyyntöihin (Campbell & Marshall 2011, 919). Lapsi kaipaa ennakoitavuutta, koska aivan niin kuin kaikissa muissakin systeemeissä, myös lapsi–vanhempi tai laajemminkin lapsi–maailma -systeemeissä ennakoitavuus on luottamuksen ja turvallisuuden välttämätön ehto (ks. Luku 8.1.2. ja Luku 8.2.1.).

Takertuvaan kiintymyssuhdetyyliin liittyvässä vanhempi-lapsi -suhteessa ennakoitavuutta ei kuitenkaan ole riittävästi lapselle tarjolla silloin, kun hän hakee vanhemman huomiota (Campbell & Marshall 2011, 919). Mutta jos olisi olemassa joitakin ikään kuin tilanteelle annettavia ”kehyksiä”, joita käyttämällä lapsi voisi lisätä vanhemman käytöksen ennakoitavuutta, eikö tällaisten kehysten virittäminen olisi lapselle eduksi? Arton ja Sallan tapauksesta käy ilmi, että tällaisia kehyksiä on olemassa. Niitä ovat muun muassa Arton edellisen luvun aineisto-otteesta itkullaan virittämä *hätä*

ja erityisesti luvussa 6.2.1.2. Arton kannalta tehokkaasti toiminut *avun tarvitseminen* (ks. myös Luku 6.2.1.6. ja Luku 6.2.3.3.). *Hätä* sisältää aina myös *avun tarvitsemisen* ja on siten tätä kattavampi. Lapset eivät ilmaise aikuiselle olevansa hädässä ilman, että samalla vähintäänkin implisiittisesti ilmaisisivat tarvitsevänsä apua.

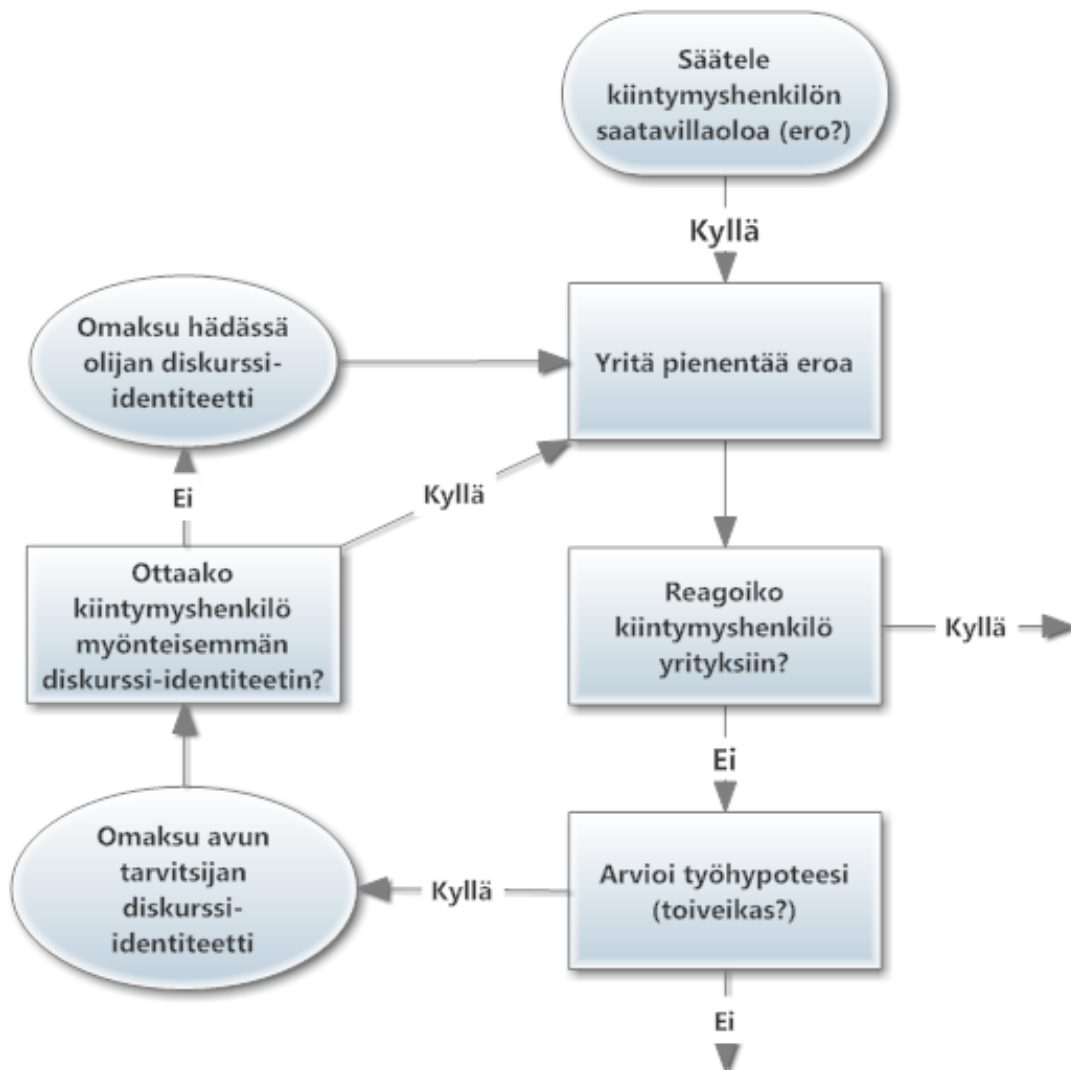
Ehkä lapset siis voivat joskus esittää tarvitsevänsä apua, vaikka eivät oikeasti tarvitsekaan (ainakaan siihen nimenomaiseen asiaan, johon he apua pyytävät), jotta he saisivat huomiota *per se*. Lisäksi he ehkä voivat joskus ilmaista hätää, vaikka heillä ei ”oikeasti” olisikaan mitään hätää (tai ainakaan juuri sitä hätää, mitä he ilmaisevat), mutta he kaipaaisivat huomiota *per se*. Hautamäki (2000, 7) esittää kiintymyssuhdetyylien muotoutumisen taustalla olevaa jatkuvaa lapsessa tapahtuvaa prosessia seuraavalla, jo kertaalleen esitetyllä kaaviolla:

Kuvio 1 Säätelyteoreettinen kiinnittymisteorioiden erittely (Kobak & Cole 1994, 274).

Kuva 25 Kobakin ja Colen malli Hautamäen (2000, 7) esittämänä.

Esitän, että tämän mallin pohjalta voidaan muodostaa diskursiivinen malli takertuvan kiintymyssuhdetyylin mukaisesta vuorovaikutusstrategiasta, jonka mukaan lapset voivat toimia opittuaan puhumaan ja ymmärtämään jonkin verran myös vuorovaikutuskumppaninsa toiveita ja tavoitteita (vrt. Luku 8.1.2.; vrt. Ainsworth 1993, 33–34; vrt. Kobak & Cole 1994, 267–270):

Kuva 26 Esitykseni takertuvan kiintymyssuhdetyylin syntyyn vaikuttavasta diskursiivisesta kehästä (vrt. Hautamäki 2000, 7 sit. Kobak & Cole 1994, 274)

Mallin mukaan lapsi ensin kokeilisi lievemmästä *avun tarvitsijan* diskurssi-identiteetistä vuorovaikuttamista keinona saada kiintymyskäyttäytymiselleen toivomaansa vastakaikua. Jos kiintymyshenkilö ei kuitenkaan vastaisi tähän näyttämällä merkkejä siitä, että hän vahvistaa omalla diskurssi-identiteetin valinnallaan lapsen *avun tarvitsija* -diskurssi-identiteettiä (ottaa myönteisemmän diskurssi-identiteetin), niin lapsi omaksuu *hädässä olijan* -diskurssi-identiteetin, joka sisältää

kaiken sen velvoittavuuden vastata lapsen aloitteisiin, mitä ”avun tarvitsijakin”, mutta on vielä sitä painavampi.

Vanhempi voisi kuitenkin huomata, jos lapsi vain *esittää* apua tarvitsevaa tai hädässä olevaa. Ehkä lapsi siis oppii tuntemaan avun tarvitsevuutensa ja hätänsä täysin todellisena, jotta ne *viritettyt kehykset* todella toimisivat vanhemman käytöksen ennustettavuuden lisäämisessä. Tässä kohtaa on kuitenkin huomautettava, että kiintymyssuhdeteorian mukaanhan se, ettei lapsi ole varma hoitajansa saatavuudesta toisaalta myös *on* lapselle eräänlainen hätä.

Kiintymyskäyttäytymisen tehtävä on tuottaa tilanne, jossa vanhempi ja lapsi ovat lähellä toisiaan ja vanhempi vähintäänkin ”pitää lasta silmällä” ellei jopa ole kohdistanut tähän huomiotaan kokonaan (Bretherton 1994, 450). Kiintymyskäyttäytyminen on ihmislasten synnynnäinen taipumus, joka on kehittynyt muinaisissa olosuhteissa, jotka eroavat nykyperheiden olosuhteista merkittävästi. (Ks. Luku 8.1.2.) Paleoantropologien arvioiden mukaan, nykyisen kaltainen ihminen homo sapiens on ollut olemassa jo noin 200000 vuotta (Parc & Allaby 2013). Toisin sanoen kiintymysjärjestelmämme on kehittynyt toimimaan sellaisissa ympäristöissä, joissa ei ole ollut turvallisia omakotitaloalueita eikä edes yhteiskuntaa. Silloin oli vain ihmislaumoja, jotka elivät samoilla alueilla petoeläinten kanssa. Näissä ympäristöissä lapsen hengissä selviytymisen kannalta on todella ollut tärkeää, että hän varmistaa aikuisen huomion kohdistuvan häneen riittävästi ja vähintäänkin niin, että aikuinen on häneen näköyhteydessä, ”pitää häntä silmällä” tai katselee hänen leikkejään. Pyrkimys olla aikuisen huomion kohteena on siis osa biologiapohjaista kiintymyskäyttäytymistä ja joskus sen tyydyttymättä jäämiseen liittyvät hädän tunteet ovat täysin ymmärrettäviä, sopivia ja järkevässä mittasuhteessa, kun vain ymmärtää sen ympäristön erilaisuuden, jota varten ne ovat kehittyneet (ks. Luku 8.1.2.).

Kasvaessa myös lapsen leikkimiseen vaikuttava kyky liikkua ja tutkia maailmaa (exploration) vahvistuu (Ainsworth 1993, 33–34). Motivaatio leikkiä joutuu usein kiintymyskäyttäytymisen kanssa ristiriitaan, mutta lapsi voi ratkaista ristiriidan keskittymällä leikkiinsä ja käymällä välillä vain ”tankkaamassa turvallisuutta” vanhemmaltaan eli turvasatamaltaan. Lapsi voi myös pyrkiä saamaan vanhempaansa mukaan leikkiinsä, saada tämän katselemaan leikkejään etäisyyden päästä tai vilkuilemaan leikkimistä vähän väliä. Kaikkeen tähän vaikuttaa se, miten lapsi on aikaisempien kokemustensa perusteella mallintanut vanhempansa ja itsensä välistä vuorovaikutusta sisäiseen

työskentelymalliinsa. Se, mitä näissä tilanteissa tapahtuu, vaikuttaa puolestaan siihen, mihin suuntaan työskentelymalli todennäköisimmin kehittyy tulevaisuudessa eli mitä kehityspolkua se kulkee (developmental pathway). (Kobak & Cole 1994, 273–274.)

Oli avun tarvitsevuus sitten ilmaistu pelkästään kiintymyskäyttäytymisen motivoimana tai sen ja tutkimismotivaation yhteensovittamisen vuoksi, se kuitenkin ilmaistaan vuorovaikutuksessa toisille ihmisille ja silloin se on osa osallistumiskehikon rakentamista. *Avun tarvitsemisen* kautta lapselle syntyy osallistumiskehikossa diskurssi-identiteetti *avun pyytäjistä*. Avun tarvitsemisen kääntöpuoli on tarvitsijan ”avuttomuus”. Apua pyytävästä henkilöstä on nimittäin pääteltävissä, ettei hän itse pärjää. Voisiko tämä liittyä takertuvan kiintymyssuhdetyylin omaavalla lapsella hänen sisäisen työskentelymallinsa itseään koskevan puolen negatiivisuuteen (ks. Luku 8)? Voisiko tämä selittää sitä mekanisme, jonka kautta lapsi oppii tuntemaan avun tarvitsevuutensa ja hätänsä todellisina ja näin varmistamaan että niin sanotut *viritetty kehukset* todella lisäävät vanhemman käytöksen ennustettavuutta?

Hypoteesini on, että usein omaksuttu diskurssi-identiteetti aiheuttaa diskurssi-identiteetin mukaisten ajatuksenjuoksujen helppoutta ja saatavilla oloa. Kohtelen tätä melkeinpä itsestänselvyytenä ja intuitiivisena totuutena, mutta myös neurologian alalla tunnettu Hebbin laki: ”neurons that fire together, wire together” (Shatz 1992, Hebb 1949) tukee tätä ajatusta. Leonard Berkowitzin (2012, 324–326) assosiaatioverkkomallin teorian voi myös ajatella esittävän samansuuntaista näkemystä, sillä sen mukaan muun muassa tunteet, ajatukset, muistot ja toiminta ovat kytköksissä toisiinsa ja ilmentyvät yhdessä. Selkein tuki hypoteesilleni tulee kuitenkin Lev Vygotskin ulkoa sisään -periaatteen kautta. Vygotski ajatteli puheen edeltävän ajattelua ja esitti, että lapsen egosentrinen puhe¹ kertoo välivaiheesta, jossa lapsi on vasta oppimassa puhumaan yksin päänsä sisällä eli ajattelemaan (Hänninen 2001, 94–95). Näin siis puhe tulee ajatteluksi. Alun perin vuorovaikutuksellinen asia (puhe) muuttuu sisäiseksi asiaksi (ajattelu).

Ehkä se, kun lapsi selittää vanhemmalleen tarvitsevansa apua, voisi usein toistuessaan aiheuttaa samanlaisen ulkoa sisään -periaatteen mukaisesti sen, että lapsi todella alkaa ajatella itseään avuttomana. Toisaalta, jos vanhempi aina tällaisissa tilanteissa tulisi lapsen avuksi, lapselle voisi

¹ Lapsen ääneen esittämää yksinpuhelia joka voi olla kuulijoille vaikeaa ymmärtää.

syntyä myös kyvykkyyden kokemus, onhan hän nimittäin kyennyt säätelemään vanhemman käytöstä. Avun pyytäjän diskurssi-identiteetin omaksumisen ehdotankin johtavan negatiiviseen minäkuvaan vain silloin, kun lapsi toistuvasti omaksuu sen keinona saada vanhemman huomiota silloin, kun hän kokee, ettei ole sitä riittävästi jo saanut. Näin lapselle voi siis tulla negatiivinen kuva omasta kyvykkyydestään siitä huolimatta, että hän on alun perin sanonut tarvitsevansa apua vain saadakseen vanhemmalta huomiota eikä hän todellisuudessa ole ollut ollenkaan niin avuton, kun on puheessaan antanut ymmärtää. Mielen toiminnassa tällaiset avun tarvitsijan diskurssi-identiteettiin kuuluvat lausumat ja lausumien tuottamisen tavat olisivat kuitenkin muuttuneet pikku hiljaa entistä helpommin saataviksi ja siksi ne ilmestyisivät nyt ajatuksina tietoisuuteen paljon herkemmin. Kun ne ilmestyvät tietoisuuteen ajatuksina, lapsi voi samaistua niihin samoin kuin kuka tahansa herkästi samaistuu omiin ajatuksiinsa. Ehkä yleisestikin on vähän niin, että meidän omat sanomisemme ikään kuin kaikuvat myöhemmin päämme sisällä, mutta koska ne ovat irti alkuperäisestä kontekstistaan, niin emme enää yhtä tarkasti näe niiden välineellisyyttä, vaan pidämme niitä omina näkemyksinämme – pidämme niitä ”itsenäimme”. Ehkä jossain määrin siis tulemme siksi, mitä puhumme, vaikka puheemme olisikin alun perin ollut vain keino saavuttaa jotain tiettyä päämäärää siinä nimenomaisessa tilanteessa, jossa puheemme tuotimme.

10.3.3. Jaksamattomuuden mallioppiminen

Osassa yksi näimme, kuinka Arton isä jaksamattomuuteen viittaavalla väsyneisyydellä selitteli ratkaisuaan lopettaa Arton kanssa leikkiminen:

```
1          (1) ((isä alkaa nousta seisomaan))
2 Arto : teh.
3          (0.7) ((isä nousee seisomaan))
4 Arto : ne on [töitä.
5 Isä :      [uhhhh (.) isi on niin väsyny.
6          (0.3) ((isä laahustaa keittiötä kohti))
7 Arto : (teen ni[ilin).
8 Isä :      [isi on jo niin vä[shy.
9 Arto :      [etto.
10         (0.6)
11 Isä : väshy.
```

Näimme myös, kuinka Sallan äiti puhui väsyneisyydestä, kun Salla pyysi häntä katsomaan palapeliään:

```
1Sal. : kato. ((äiti ei kohdistaa katsettaan Sallan palapeliin))
2Äiti : #oiivoivoi ku väsyttää, (.) mentäskö me iltapalalle.#
```

Kun Salla myöhemmin pyysi äitiä auttamaan palapelin tekemisessä, äiti jälleen puhui jaksamattomuudesta. Hän teki sen siinä kohdassa, kun oli odotuksenmukaista joko suostua Sallan pyyntöön tai selittää miksi kieltäytyy:

1Sal : *fauta m[ua.ɛ*
(...)

6Äiti : .h voi itkut mun pitäs mennä tuo keittiö °siivoomaa° (1.5) °mä en
7 jaksa°

Voisivatko kiintymyskäyttäytymisen torjumisen yhteydessä annetut *selitykset* olla takertuvan kiintymyssuhdetyylin kehityksen kannalta relevantteja? Luvussa 6.2.3.3. totesin, että kieltäytymisen selittäminen jaksamattomuudella on siinä mielessä melko toimivaa, että se jossain määrin täyttää kasvoja suojelevan selityksen kaikki kolme puolta. Se on kuitenkin vähän niin kuin pakkopuhe siinä, että se ei ole selitys, joka sisältäisi kovin monipuolisia ja yksityiskohtaisia perusteluja. Siinä mielessä se on toisaalta selityksenä myös aika helppo ja nopea keksiä sekä tuottaa erilaisissa tilanteissa. Siksi sen eri muodossa olevia versioita kenties käytetään paljon.

Voisivatko lapset panna merkille, kun vanhemmat heidän aikaansa ja huomiotansa pyydetessä selittelevät kieltäytymisiään jaksamattomuudella? Kiintymysjärjestelmän vuoksi nämä tilanteet ovat lapselle tärkeitä ja jo ensimmäisessä yksittäistapauksen analyysissä ilmeni, kuinka Arto (ks. Luku 6.2.1.) otti monia isän selittelyssä käyttämiä sanoja ja keinoja (”vähän leikkimisen” ajatus, ”sitten” - sana, kaverin käsite, ajan kohtuullisuuteen orientoituminen ja ”vaan aloittamisen” ajatus) ja käytti niitä myöhemmin itse omiin päämääriinsä. Tätä vuorovaikutuksellista keinoa kutsuin *kierrättämiseksi*. Tämän keinon käyttö vaati sitä, että Arto kiinnitti huomiota ja painoi muistiinsa isän käyttämät keinot. Myös Salla käytti kierrättämistä, kun hän ilmaisi, että hänen voimansa eivät riittäneet palapelin yhdessä pitämiseen juuri sen jälkeen, kun äiti oli jaksamattomuudella selitellyt sitä, miksi hän ei mene siivoamaan keittiötä (ks. Luku 6.2.3.3.).

Alfred Bandura esitteli sosiaalisen oppimisen teoriaansa¹ klassisessa bobo-nukke -kokeessa, joka osoitti lasten matkivan katselemaansa aikuisten käyttäytymistä. Teorian mukaan lapset erityisesti matkivat juuri vanhempiaan. (Messenger 2010, 79–80.) Teorian pääpiirteisiin kuuluu, että oppiminen on sosiaalinen prosessi, joka tapahtuu aina jossain kontekstissa. Palkkioiden ja rangaistusten kautta ehdollistuminen on kyllä osa oppimista, mutta se ei selitä sitä kokonaan.

¹ Myöhemmin Bandura alkoi käyttää teoriasta nimeä sosiaalis-kognitiivinen teoria (social cognitive theory) tehdäkseen selkeämpää eroa behavioristiseen oppimisteoriaan (Grusec 1992, 777).

Oppimista voi sen mukaan tapahtua myös silloin, kun lapsi havainnoi jotain toisen toimintaa sekä sitä, mitä tästä toiminnasta hänelle seuraa. Havaintojen pohjalta voi sitten tehdä johtopäätöksiä siitä, mitä tehtävää havainnoitu toiminta suoritti. Ihminen ei Banduran teoriassa ole passiivinen tiedon vastaanottaja, vaan kognitiot, ympäristö ja käyttäytyminen vaikuttavat toinen toisiinsa. (Grusec 1992, 781.) Banduran mukaan havaitsemalla oppiminen (observational learning) on ensisijainen oppimisen muoto ja siihen vaaditaan neljä tekijää:

- 1) Havainnoijan on kiinnitettävä huomiota malliopittaviin tapahtumiin. Tähän vaikuttavat muun muassa mallin (ihmisen jonka toimintaa havaitaan) vaikutusvalta, viehättävyys ja kiinnostavuus.
- 2) Havainnoitu informaatio täytyy säilöä representoimalla se muistiin kuvina tai sanoina.
- 3) Muistiin painettu symbolinen informaatio täytyy muuntaa toiminnoiksi, jotka muistuttavat alkuperäistä mallin toimintaa. Joissain tapauksissa tämä on vaikeampaa ja joissain helpompaa. Esimerkiksi hienomotoriikkaa vaativan taitoluistelun kohdalla se onnistuu pienemmällä todennäköisyydellä.
- 4) Havaitsemalla oppimiseen täytyy olla ihmisellä motivaatiota. Tulee olla riittävä kannustin (incentive) myös havainnoimalla muistiin tallennetun toiminnan todelliseen suorittamiseen. (Grusec 1992, 781–782.)

Jos lapset panevat merkille sen, miten vanhemmat selittelevät kieltäytymisiään, voivat lapset mallioppimisen kautta saada tämän selittelyn (ruumiillisine ilmaisuine kaikkineen) omaan repertuaariinsa.

Tutkiessaan keskustelunanalyttisesti sosialisaaion vuorovaikutuksellista luonnetta, Pontecorvo ja kumppanit (2001, 343) kertovat, kuinka viime vuosituhannen vaihteessa alettiin lisääntyvässä määrin psykologian, sosiolingvistiikan ja lingvistisen antropologian parissa tutkia sosiaalista ja sosialisoivaa toimintaa naturalistisessa kontekstissa. Uusi liikehdintä on saanut paljon voimaa venäläisestä psykologiasta ja he nimeävät keskeisiksi inspiraation lähteikseen Vygotskin teorian *lähikehityksen vyöhykkeestä* sekä Leontjevin käsitykset *toiminnasta*. Olennaista näiden vaikutteiden hyödyllisyydessä on heistä se, että ne ”esittävät korkeampien psykologisten toimintojen kehittyvän sosiaalisissa käytännöissä ja näiden käytäntöjen seurauksena” (Pontecorvo ym. 2001, 343, oma käännös). Pontecorvo ja kumppanit jatkavat, että ”arkisten sosialisaaioniökäytänteiden havainnointi on johtanut tutkijat hylkäämään metaforan oppimisesta sisäistämisenä ja esittämään teoretisointeja, jotka painottavat oppimiskokemusten tilanteista luonnetta ja kaikkien tilanteeseen osallistuvien siihen antamaa panosta” (Pontecorvo ym. 2001, 343, oma käännös).

Sisäistämällä tarkoitetaan äskeisessä sitaatissa sellaista oppimista, joka ehdottaa hyvin vahvaa vanhemman ja lapsen roolien erilaisuutta sosialisatiotilanteessa. Pontecorvo ja kumppanit näyttävät artikkelissaan esimerkkejä siitä, kuinka lapset toimivat aktiivisina osallistujina omassa sosialisatiossaan ja kuinka arkitodellisuus näyttää sosialisatian suhteen vähemmän hierarkkiselta ja yksisuuntaiselta kuin aikaisemmat mallit ovat antaneet ymmärtää. Myös Arton kierrättäessä isän käyttämiä vuorovaikutuskeinoja oppimistilanne oli siinä mielessä melko vähän hierarkkinen, että Arto tosiaan hyödynsi keinoja oman motivaationsa mukaan eikä orientoitunut niihin isän ehdottamalla tavalla. Korkeampien psykologisten toimintojen kehittyminen arjen vuorovaikutuksessa ja oppimiskokemusten tilanteinen luonne voivat selittää myös sitä, kuinka lapsi oppii vuorovaikutuksen tapoja, joilla saa vanhemmalta sitä, mitä hän kaipaa. Voisiko tämäkin olla osa takertuvan kiintymyssuhdetyylin muodostumista? Jospa lapsi samaan tapaan kuin aiemmin esitellyn *avun tarvitsemisen* kohdalla sisäistäisi myös *jaksamattomuuden* osaksi minäkuvaansa, vaikka se ehkä alussa olisikin ollut vain matkittu selittelyn keino. Takertuvan kiintymyssuhdetyylin syntyä jaksamattomuuden mallioppimisella selittävä hypoteesini on:

- 1) *Lapsi voi havainnoida millä keinolla vanhempi kieltäytyy lapsen pyynnöstä yhdessä olemiseen.*
 - a. *Lapsen kiintymysjärjestelmä tekee näistä tilanteista sellaisia, joihin lapsi kiinnittää huomiota.*
- 2) *Kieltäytymisen selittelemistä tapahtuu useimmin niissä vanhempi-lapsi -suhteissa, joissa lapselle kehittyy takertuva kiintymyssuhdetyyli. Tämä johtuu siitä, että lapsen huomion tarpeisiin puutteellinen vastaaminen on yksi takertuvan kiintymyssuhdetyylin tärkein aiheuttaja (ks. Trees 2006, 168 sit. Smith & Pederson 1988; ks. myös Esbjörn, Bender, Reinholdt-Dunne, Munck & Ollendick 2012, 130).¹*
- 3) *Kieltäytymistä selitellään usein jaksamattomuudella/väsymyksellä².*
 - a. *Lapsi huomaa jaksamattomuuteen vetoamisen seurauksena usein olevan sen, ettei vanhemman tarvitse tehdä, mitä hän ei halua³.*

¹ Niissä vanhempi-lapsi -suhteissa joissa on turvallinen kiintymyssuhdetyyli kieltäydytään vähemmän, ja niissä, joissa on välttelevä tyyli pyydetään vähemmän (ks. Luku 10, Kobakin ja Colen kaavio).

² On huomionarvoista, että mikäli hypoteesini on totta niin jaksamattomuudella selittelyä harrastetaan vielä poikkeuksellisen paljon niissä perheissä, joissa vanhemmalla itsellään on takertuva kiintymyssuhdetyyli. Ensisijaisen hoitajan kiintymyssuhdetyylin on todettu yleensä siirtyvän lapselle. Hypoteesini saattaisi selittää yhtä ylisukupolvisen siirtymisen mekanismeita takertuvan kiintymyssuhdetyylin kohdalla.

³ Osittain johtuen siitä, että jaksamattomuudella selittely on niin toimiva tapa kieltäytyä, koska se sisältää kaikki kolme kasvoja uhkaamattoman selittelyn puolta (kyvyttömyys, syyttömyys, yksityiset olosuhteet) (ks. Luku 4.3.4.2.; Luku 6.2.6.3.; Tainio 1995b, 102).

- i. Lapsi päättelee jaksamattomuuteen vetoamisen olevan hyvä keino.*
- 4) *Lapsi käyttää havaitsemalla oppimaansa jaksamattomuudella selittelyä silloin, kun on itse sellaisessa tilanteessa, jossa ei halua tehdä sitä, mitä hänelle ehdotetaan.*
- a. Kun jaksamattomuudella selittäminen toimii, lapsi oppii käyttämään sitä lisää, koska ikään kuin saa sen avulla ”palkkioita” (behavioristinen oppiminen).*
- 5) *Perhesysteemissä, jossa vanhemmat ovat selittäneet jaksamattomuudella kieltäytymisiään, myös lapsen jaksamattomuudella selittelyt todennäköisemmin tuottavat lapsen niillä tavoitteleman tuloksen, sillä selitys on jo jossain määrin perheessä tunnustettu järkeenkäypäksi.*
- a. Tällaisessa perheessä lapsi voi entistä enemmän oppia selittelemään jaksamattomuudella, koska se toimii paremmin kuin muissa perheissä.*
- 6) *Mitä enemmän lapsi käyttää jaksamattomuudella selittelyä sosiaalisissa tilanteissa, sitä suuremmalla todennäköisyydellä jaksamattomuuteen liittyvät itsemäärittelyt tulevat hänen tietoisuuteensa myös ajatuksina.*
- a. Jaksamattomuuden ajatusten ilmetessä tietoisuuteen lapsi herkästi samaistuu niihin niin kuin kuka tahansa herkästi samaistuu ajatuksiinsa.*
- 7) *Lapsen käsitys itsestään muuttuu jaksamattomuutta sisältävien ajatusten myötä negatiivisempaan suuntaan ja hän tarvitsee enemmän ulkoista vahvistamista uskoakseen olevansa hyvä ja kyvykäs.*
- a. Kun lapsen minäkuva on kyvyttömämpi, hän päättelee tarvitsevansa enemmän muita ihmisiä selviytyäkseen. Koska hänen työhypoteesinsa toisilta saadun tuen suhteen on vielä toiveikas (ks. Luku 10 Kobakin ja Colen malli), seuraa tästä suurempi takertuminen toisiin ihmisiin.*

11. POHDINTA

Antoiko kiintymyssuhdeteoreettinen tarkastelu hyödyllisellä tavalla uutta näkökulmaa vai oliko se vain spekulatiota, jonka suhde aineistoon ja etnometodologiseen osioon jäi heikoksi? Mielestäni olen osoittanut, että laadullisellakin otteella voi tehdä kiintymyssuhdeteoreettista tutkimusta, sillä niiden aiempien kvantitatiivisten tutkimusten sisällöt, joita tässäkin olen siteerannut ovat mahdollista antamieni aineisto-otteiden avulla kuvitella ja ymmärtää elävämmiin. Lisäksi ne ovat siinä mielessä parempia, että keksittyihin, muisteltuihin tai tiivistäen kuvailtuihin esimerkkeihin verrattuna ne ovat hyvin tarkkoja otteita vanhemman ja lapsen todellisesta vuorovaikutuksesta heidän oikeassa arjessaan. Olen myös esittänyt hypoteesin siitä, miten osallistumiskehikossa otetut

avun tarvitsijan ja *hädässä olijan* diskurssi-identiteetit voisivat toistuessaan selittää takertuvan kiintymyssuhdetyylin syntyä. Keskustelussa käytetyt diskurssi-identiteetit voisivat vaikuttaa sisäisen työskentelymallin muodostumiseen niin, että vuorovaikutuksessa tuotettu ja kuultu puhe siirtyisi ulkoa sisään -periaatteen mukaisesti ajatteluksi, johon samaistumisen kautta alun perin vuorovaikutuksellista tehtävää toteuttaneet keskustelun keinot päätyisivät osaksi ihmisen persoonaa. Samantapainen mekanismi voisi vaikuttaa muidenkin kiintymyssuhdetyylien muodostumisessa.

Yksi asia, joka minua jäi askarruttamaan kehittämässäni mallissa takertuvan kiintymyssuhdetyylin diskursiivisesta muodostumisesta, on ”teeskennellyn” avun tarpeen merkitys suhteessa ”todelliseen” avun tarpeeseen. Oletetaan hetkeksi, että mallini pitäisi paikkansa. Tällöin olisi hyvin mielenkiintoista tietää, mitä tapahtuu, jos lapsi usein pyytää vanhempaansa auttamaan, mutta kaikki hänen avunpyyntönsä liittyvät vain siihen, että hän todella tarvitsee jonkun asian kanssa apua. Jos hän ei ole ilmaissut avun tarvetta vain saadakseen kiintymyskohteen aikaa ja huomiota, johtavako toistuvat avun tarvitsijan diskurssi-identiteetin ottamiset silloin yhtä lailla negatiiviseen minäkuvaan? Olettaisin, että ne silloinkin muuttavat minäkuvaa negatiivisemmaksi, mutta eivät yhtä paljon eivätkä samalla tavalla, kun niissä tapauksissa, joissa lapsi pyytää apua vaikka oikeasti selviäisi itsekin. Vaihtoehtoista vain jälkimmäinen on vuorovaikutuskeino, joka on kehitetty kiintymyskohteen huomion saamiseksi *per se*. Pystyäkseen käyttämään avun tarvitsijan diskurssi-identiteettiä toimivana keinona saada kiintymyskohteen huomiota on lapsen pystyttävä käyttämään sitä laajasti erilaisissa tilanteissa. Se ei siis silloin voi olla lapsen todellisten kykyjen ja lapsen kohtaamien haasteiden suhteesta objektiivisesti riippuvainen. Lapsen on toisin sanoen harjoiteltava luovaa ja yleistä avuttomuutta, jotta hän voi missä tahansa tilanteessa, jossa kokee kiintymyskohteelta saadun huomion olevan riittämätöntä, virittää avun tarvitsijan diskurssi-identiteetin niiden semioottisten kenttien avulla, jotka kulloisessakin tilanteessa ovat saatavilla. Voisiko olla, että erityisesti juuri se, että lapsi käyttäytyy *ikään kuin* ei kykenisi johonkin, johon hän todellisuudessa kuitenkin kykenisi, yleistyisi pikku hiljaa sellaiseksi lapselle ominaiseksi asenteeksi ja negatiiviseksi minäkuvaksi, joka takertuvassa kiintymyssuhdetyylissä on tyypillistä? Hän alkaisi itsekin uskoa olevansa kykenemätön moneen sellaiseen asiaan, johon oikeasti kykenisi.

Lopuksi esitin hypoteesin siitä, kuinka myös vanhemman vuorovaikutuksessa käyttämä *jaksamattomuudella selittämisen* keino voisi olla lapsen takertuvan kiintymyssuhdetyylin rakennuspalikkana. Lapsi voisi mallioppia vanhemman käyttämän jaksamattomuudella selittämisen ja, kun

hän käyttäisi itse samaa keinoa, hänen minäkuvansa alkaisi sisältää jaksamattomuutta ja sitä myötä myös kyvyttömyyttä. Molemmissa hypoteeseissani olennaista on se, että niissä tilanteissa, joissa lapsi pyytää vanhemmalta tämän aikaa ja huomiota, on usein kyse siitä, että lapsen kiintymysjärjestelmä on aktivoitunut (ks. Kobak & Cole 1994, 273). Varsinkin toisen hypoteesini kannalta on tärkeää ymmärtää, että kiintymysjärjestelmän aktivoituminen tekee tilanteesta lapselle hyvin merkittävän ja aikuisen toiminta on lapselle silloin erityisen tärkeää (Rusanen 2011, 35–37; Ks. Luku 8.1.2.). Tästä syystä tilanne on hedelmällistä maaperää mallioppimisen tapahtumiselle (ks. Grusec 1992, 781–782).

Teemoittelulla ensisijaisesti vain kontekstualisoin keskustelunanalyttistä tutkimustani. Se kuitenkin antoi vihjeitä siitä, että lapset tekevät paljon monenlaisia aloitteita liittyen pelaamiseen, mutta pelaamiseen liittyvät aloitteet eivät ole sellaisia, jotka synnyttäisivät vanhemman ja lapsen kestävästä yhteistoimintaa. Ne eivät koskaan esimerkiksi olleet lähtölaukauksena lapsen ja vanhemman yhteiselle oppimistuokiolle, kun taas television tai jonkin muun asian yhteydessä esitetyt tiedonkyselyt saivat poikkeuksetta vanhemmalta vastauksen. Tutkielmani teemoitteluosuudessa tietokonepelit ja konsolipelit eivät juurikaan näyttäneet tuovan vanhempia ja lapsia yhteisen tekemisen äärelle. Ne pikemminkin kavensivat kohtaamisen mahdollisuutta, sillä pelaamiseen liittyvissä aloitteissaan lapsi tarjosi vanhemmalle suppeita rooleja lähinnä palvelusten tekijänä (esim. kääntää englanninkielistä tekstiä tai laittaa seuraava peli päälle) tai passiivisena katsojana (vrt. Piirainen-Marsh & Tainio 2009). Katsojan roolia tosin tarjottiin vanhemmalle silloinkin, kun lapsi pyysi häntä katsomaan leikkejään tai piirustuksiaan, mutta on muistettava, että tällainen leikin tai piirustuksen näyttäminen vanhemmalle on tyystin erilainen tilanne. Ei-elektronisten leikkien eteneminen on nimittäin täysin riippuvainen lapsen fyysisestä toiminnasta. Leikki ei etene itsestään ja vaadi lapsen jatkuvaa orientaatiota onnistuakseen, vaan lapsi itse toteuttaa leikkiä siinä rytmissä ja määrässä, mihin hän on milläkin hetkellä valmis. Legolaiva ei siis itsestään saa uutta mastoa sillä välin, kun lapsi hetkeksi katsoo muualle. Lapsi voi siis ei-elektronisia leikkejä esitellessään katsoa vanhempaansa silmiin ja jutella tämän kanssa niin, ettei vanhemman kanssa vuorovaikuttaminen hankaloita leikissä onnistumista. Elektroniset pelit taas etenevät itsestään ja vaativat lapsen tarkkaavaista mukana olemista ettei lapsi epäonnistuisi pelissä. Tämän vuoksi lapsella on ei-elektronisia leikkejä vanhemmalle esitellessään vähemmän keskenään kilpailevia huomionkohteita, joten vuorovaikutukselle vanhemman kanssa voisi luonnollisesti ajatella olevan laajemmat mahdollisuudet.

Selvimmän lapsi haki vanhemmalta pelaamiseen liittyvää osallistumista tavoilla, joita nimitin *pyynnöksi valita peliin liittyviä asioita lapsen puolesta*. Kun lapsi pyysi vanhempaa valitsemaan, mitä hän pelaa, millä kielellä hän pelaa tai minkä auton valitsee autopelissä, ei lapsi yhdessäkään tapauksessa kuitenkaan saanut aivan hakemaansa vastausta. Toisaalta monet esiintymät, joissa vanhempi osallistui tällaiseen päätöksentekoon, päätyivät luokkaan *uudelleen pyytäminen*. Tämän luokan muodostamisen avulla tutkin, mitä asioita lapset pyytävät uudelleen sen jälkeen kun ovat jo kerran sitä pyytäneet mutteivät ilmeisesti ole saaneet tyydyttävää vastausta. Kaksi teemaa olivat vahvasti tässä luokassa esillä: pelaaminen ja leikki.

Leikkiin liittyvät uudelleen pyytämisen aloitteet tulivat suurimmaksi osaksi samasta tapauksesta, jota seuraavaksi tutkin myös keskusteluanalyttisellä yksittäistapauksen analyysillä. Siinä Arto pyysi monta kertaa isää leikkimään kanssaan legoilla. Toisen pyynnöstä kieltäytymisen selittely kyvyttömyydellä on tyypillistä – se on huomattu aiemminkin. Tutkielmassani olen kuitenkin näyttänyt, kuinka tällainen selittely voi toimia lasten kanssa hyvin eri tavalla, kuin aikuisten. Arto ei ollenkaan hyväksynyt isän selitystä lopettaa leikkiminen väsymyksen vuoksi vaan väitti suoralta kädeltä, ettei isä *ole* väsynyt, vaikka niin sanookin. Aikuisten maailmassa keskustelukumppanin väsymystilaa tuskin näin kyseenalaistettaisiin, koska väsymys on toisen ihmisen sisäinen psykofyysinen tila ja siten hänen oma yksityinen olosuhteensa. Viisivuotiaalle Artolle se ei aiheuttanut mitään vaikeuksia. Pynnön toistuva esittäminen sen jälkeen, kun toinen on jo kieltäytynyt, on myös jotain, jota aikuisten välisessä vuorovaikutuksessa tuskin samoin tapahtuu. Sekä ensimmäisen yksittäistapauksen Arto että kolmannen tapauksen Salla paneutuivat molemmat vanhemman seura hakiessaan pitkään suostutteluun ikään kuin ”mankumiseen” ja saivat vanhemmaltaan sen seurauksena myös narkästyneitä vastauksia (ks. Luvun 6.2.1.7. aineisto-otteen r. 6 ”Älä hei ny viitti nyt °siinä°.” ja Luvun 6.2.3.2. otteesta r. 4 ”[>Hei.<”). Arto jatkoi pyytämistä pitkään senkin jälkeen, kun isä oli jo lopettanut leikkimisen väsymykseen vedoten, ja huomasimme, kuinka usein Arto pyytäessään ikään kuin *kierrätti* isän aiemmin käyttämiä ilmaisuja ja käsitteitä omiin tarkoituksiinsa. Arto kierrätti myös isän vuorovaikutuksessa käyttämiä *keinoja*¹ (device) soveltaen niitä uuteen yhteyteen ja oman tarkoituksensa palvelukseen. Kutsuin tätä menettelyä vuorovaikutuksellisen *metakeinon* (meta-device) käyttämiseksi, sillä toisen käyttämän keinon kierrättäminen on keino, jolla vuorovaikutuksessa tehdään jotain, mutta se on metatason keino, sillä

¹ kuten *ajan kohtuullisuuteen* vetoamisen keino ja jonkun asian *vain aloittamisen* keino välineinä lykätä pyyntöön suostumista.

se on keinojen käyttämisen keino. Myös Salla jatkoi pyytämistä vielä senkin jälkeen, kun äiti oli jo selitellyt kieltäytymistään tekemättömillä kotitöillä ja väsymyksellä. Lopulta Sallan äiti alkoikin soittaa puhelimella miehelleen eikä enää vastannut Sallan aloitteisiin.

Uuden viihde-elektroniikan vaaroista on jo kattavasti tutkimusta (ks. Paavonen ym. 2011). Monissa tutkimuksissa on esimerkiksi television tai pelien väkivaltaisten mediasisältöjen todettu olevan haitallisia niin lapsille, kuin aikuisillekin (mas. 1566). Tutkimuksessani osoitin, että medialaitteet voivat vaikuttaa lapseen myös välillisesti. Vanhemman käyttämän *medialaitteen tahmeus* voi tuoda hankaluutta kasvokkaisen vuorovaikutuksen alkuun ja kulkuun. Tämä voi tapahtua riippumatta siitä, olisiko vanhempi periaatteessa halukas osallistumaan kasvokkaiseen vuorovaikutukseen vai ei. Esittelin joitain hypoteeseja tahmeuden selitykseksi, mutta pääasiallinen sanomani on, että sen henkilön näkökulmasta, joka yrittää keskustella tahmeaa medialaitetta käyttävän ihmisen kanssa, laitteen läsnäolo hankaloittaa kasvokkaista vuorovaikutusta. Toissijaista on hänelle se, mikä on tahmeuden syy.

Voidaan myös kysyä, olisiko tahmeasta medialaitteesta mahdollista aiheutua takaisinkytkennän kautta perheen vuorovaikutusta rappeuttava kierre? Kun tahmeat medialaitteet tekevät perheenjäsenten välisestä vuorovaikutuksesta epäselvyyden vuoksi epämieluisampaa niin medialaitteiden kanssa tapahtuva vuorovaikutus voisi näyttää suhteessa taas aiempaa miellyttävämmältä. Näin medialaitteet voisivat saada entistä suuremman osan perheenjäsenten huomiosta itselleen. Tämä taas vaikeuttaisi, laitteiden tahmeuden kautta, kodissa tapahtuvaa ihmisten välistä vuorovaikutusta entisestään, joka taas johtaisi siihen, että medialaitteiden kanssa vuorovaikuttaminen näyttäytyisi vieläkin varteenotettavampana vaihtoehtona: ”kun ei juttelusta tuu kerran mitään, niin mennään sitten vaikka tietokoneelle”.

Vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus on ratkaisevaa lapsen kehityksen kannalta, joten medialaitteiden sille asettamat haasteet ovat tärkeä aihe. Kyse on myös intersubjektivisuudesta eikä pelkästään yksilön kykynä vaan jonain, joka rakentuu kontekstuaalisen konfiguraation kautta ajassa ja yhteistoimintana toisen ihmisen kanssa vuoro vuorolta (Pontecorvo ym. 2001, 346). Laadullisen tutkimuksen avulla ei pystytä sanomaan, kuinka *suurista riskeistä* on kyse, mutta uskon, että monet lukijat voivat ainakin tahmean medialaitteen käsitteen kohdalla tunnistaa sitä niin paljon jokapäiväisessä elämässään, ettei ilmiön laajasta *olemassaolosta* ole epäilystä. Aineistoa läpi

käydessä mieleen nousi eräs uhkakuva. Toisin kuin 12-vuotiailla vauvoilla ei ole ollenkaan kärsivällisyyttä. He odottavat haluunsa vastattavan heti. He eivät kuitenkaan pääse nousemaan ylös ja koputtelemaan äitiään olkapäähän silloin, kun haluavat äidin aikaa ja huomiota. Vanhemman vastaamisen nopeus tällaisissa tilanteissa, on yksi tekijä vauvan ja äidin turvallisen kiintymyssuhteen muodostumisessa (ks. Luku 8.2.4). Missä määrin ja kuinka yleisesti tahmeat medialaitteet hidastavat vanhempien reagoitua itkevään vauvaan? Voisiko tahmea mediaalaitte olla kehityspsykologinen riskitekijä? Ehkä tulevaisuudessa voisi määrällisesti tutkia medialaitteiden vaikutuksia tällaisiin kodin vuorovaikutustilanteisiin, naturalistisesta aineistosta, jotta mahdollisia riskejä kyettäisiin arvioimaan.

Silloin, kun lapsi pyytää vanhemman aikaa ja huomiota eikä vanhempi ole halukas antamaan sitä, voi vanhempi ottaa taskustaan matkapuhelimen ja selitellä osallistumatta jättämistään kännykän hänelle tarjoamalla resursseilla. Kännykkä on vanhemmalle aina saatavilla oleva *takaovi* jos hän haluaa ikään kuin asettautua ”pois lapsen saatavilta”. Kun vanhempi puhuu puhelimeen, on lapsella kasvanut kynnyks keskeyttää¹, sillä vanhemmalla on menossa reaaliaikainen keskustelu jonkun toisen henkilön kanssa. Artikkelissaan mobiililaitteista erityislaatuisena kontekstuaalisena konfiguraationa Arminen ja Weilenmann tiivistävät muun muassa Lingin ja Geserin ajattelua, jonka mukaan: ”mobiiliviestintä sallii ihmisten paeta välittömiä tilanteitaan joidenkin toisessa paikassa olevien samanhenkisten ihmisten kanssa vuorovaikuttamiseen. Itsekeskeisten verkostojen vahvistuminen voi johtaa yhteismaan ongelmaan, jossa vuorovaikutus tapahtuu vain ’sisäpiirin’ kanssa. Yhteisöllisyyden nousun mobiiliviestinnän avulla on täten esitetty sisältävän vaaran balkanisoidusta maailmasta, jossa samanhenkisten tyrannia on valloillaan” (Arminen & Weilenmann 2009, 1906, viittaa Ling 2004; Geser 2004, oma käännös).

Arminen ja Weilenmann myös pohtivat interaktiivisen median mahdollisuutta fasilitoida yhteisyyttä, mutta tutkielmani analyysit liittyvät enemmän Lingin ja Gesererin ajatuksiin, ja nostavat esille sitä mahdollisuutta, että vanhemmat voivat käyttää matkapuhelimia paetakseen joko aktiivisista tai potentiaalisista välittömän ympäristönsä vuorovaikutustilanteista keskustellakseen jonkun aikuisen kanssa, joka vähintäänkin ikänsä vuoksi on enemmän samanhenkinen. Tämä voi eriyttää aikuisten ja lasten valtakuntia toisistaan eli aiheuttaa niin sanottua balkanisaatiota. Se, missä

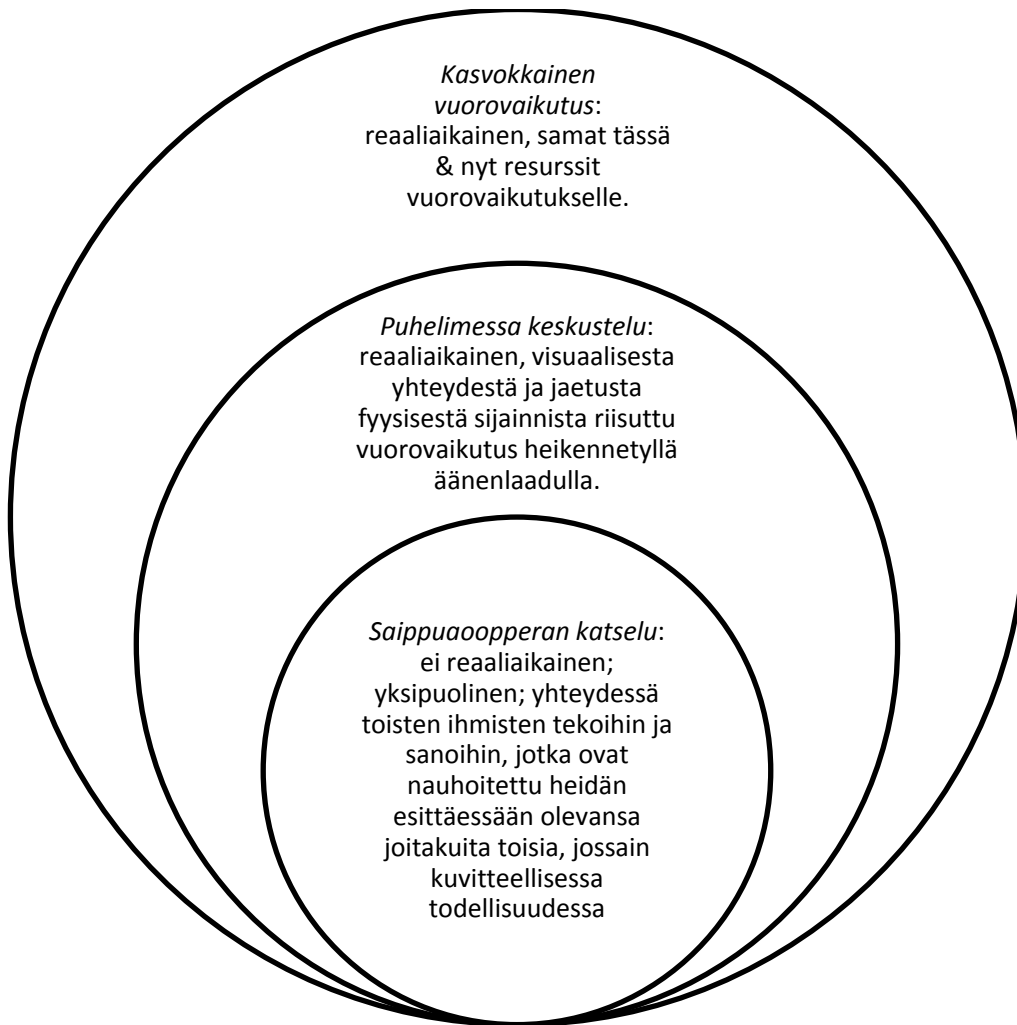
¹ Tästä esimerkkinä näimme Sallan pikaisen ja alistuvan luopumisen pyrkimyksestään, kun hän oli yrittänyt saada äitiään osallistumaan luvun 6.2.3.3. aineisto -otteen riveillä 24–31.

määrin ja milloin tätä mahdollisuutta käytetään, vaihtelee varmasti perheen mukaan, mutta jo pelkästään tämän mahdollisuuden jatkuva läsnä oleminen – jatkuvasti mukana ja päällä oleva matkapuhelin – on väistämättä jollain tavalla vaikuttanut kaikkiin perheisiin.

Aina taskuissa olevat älypuhelimet takaavat vanhemmalle joka tilanteessa pikaisesti saatavilla olevan vaihtoehdon orientoitua kodin tässä ja nyt tapahtuvan elämän sijasta johonkin kodin ulkopuoliseen maailmaan. En kuitenkaan usko, että tahmean medialaitteen ilmiö tai medialaite takaavana -ilmiö, liittyvät pelkästään vanhempien ja lasten väliseen vuorovaikutukseen tai pelkästään matkapuhelimeen. Viime aikoina nähty kehitys kohti kaikenkattavaa medialaitetta ei tästä näkökulmasta ole välttämättä pelkästään positiivinen asia. Aina mukana oleva älypuhelinakin *monipuolisempi* laite olisi todennäköisesti myös sitä *tahmeampi* laite ja se tarjoaisi monipuolisempien käyttötapojensa vuoksi myös enemmän selityksiä, joiden avulla voi vetäytyä pois toisten käytettävistä.

Sallan äidin orientaation muutoksen kokonaan tässä ja nyt tapahtuvasta kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta puhelimesta puhumisen kautta saippuaoopperan katselemiseen voisi nähdä muodostavan toisen ihmisen kanssa yhdessäolemisen ääripää ja välimuodon (ks. Kuva 27). Tässä ja nyt -vuorovaikutuksen ensisijaisuutta korostavat myös Berger ja Luckmann:

”Elän jokapäiväisen elämän todellisuudessa yhdessä toisten yksilöiden kanssa. Millä tavalla koen heidät elämismaailmassani? Tässäkin kokemuksessa on mahdollista erottaa toisistaan lukuisia tasoja. Perustavimman kokemuksen toisista ihmisistä saan ollessani kasvotusten heidän kanssaan. Tämä on sosiaalisen vuorovaikutuksen perustyyppi, ja kaikki muut tapaukset ovat sen johdannaisia. Kun olen kasvokkain toisen kanssa, koen hänet elävässä nyky hetkessä. Tiedän myös, että toinen kokee minut samassa elävässä nykyhetkessä. Minun ”tässä ja nyt” -koordinaattini asettuvat lomittain hänen vastaavien koordinaattiansa kanssa. Niin kauan kuin olemme kasvotusten, ilmaisumme ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Näen toisen hymyilevän, reagoivan otsani rypistymiseen lakkaamalla hymyilemästä ja jatkavan hymyilyään itseni jälleen hymyillessä. Jokainen ilmeemme suuntautuu toinen toisillemme, ja tämä ilmausten vastavuoroisuus on kummankin samanaikaisesti koettavissa. Tämä merkitsee sitä, että ollessamme kasvokkain koen toisen subjektiviteetin kaikessa ilmausten rikkaudessaan. (...) yksikään toinen sosiaalisen vuorovaikutuksen muoto ei kykene tuottamaan vastaavaa määrää subjektiviteetin ilmauksia. Ollessamme kasvotusten toisen subjektiviteetti on korostuneesti ”lähellä”, mutta kaikki muut vuorovaikutusmuodot ovat tavalla tai toisella ”etäisiä”. Kasvokkain koettuna toinen on täysin todellinen.” (Berger & Luckmann 2003, 39–40.)

Kuva 27 Hierarkkinen jäsenys yhdessäolemisen erilaisista tasoista (oma)

Kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa yhdessäolemisessä tapahtuvalla kohtaamisella on suurimmat edellytykset olla *todellisempi* siinä mielessä, että ihmisen todellisuus rakentuu jokaisen tässä ja nyt hetken aistihavaintojen kollaasina¹ ja, mitä enemmän näistä aistihavainnoista sekä niiden lajeista on jaettavissa toisen ihmisen kanssa² vuorovaikutuksellisesti relevantteina, sitä enemmän ihmisten todellisuuksilla johdonmukaisesti on mahdollista *kohdata*. Sitä enemmän on nimittäin aluetta, jossa kohtaaminen on mahdollista. Toisessa ääripäässä tässä ja nyt todellisuuksien kohtaamisen mahdollisuudet ovat riisuttuja esimerkiksi visuaalisen yhteyden puuttumisen vuoksi tai sen vuoksi ettei vuorovaikutus ole reaaliaikaista. Tästä jäsenyksestä voisi helposti tehdä myös kattavamman lisäämällä siihen esimerkiksi kaksi erilaista sosiaalisen median, kuten Facebookin, käyttötapaa:

¹ Vrt. fenomenalismi, yogacara -filosofia ja fenomenologia.

² Muodostaen ainakin puheen, ilmeiden, kehon asennon, eleiden, kosketusten ja lähiympäristössä olevien muiden potentiaalisten semioottisten kenttien vapaat ja yhtäläiset käyttömahdollisuudet.

- *Facebookin chat*: lähes reaaliaikainen yhden semioottisen kentän kautta tapahtuva yhteys
- *Facebookin profiilien selaus*: ei reaaliaikainen, yksipuolinen, todellisten ihmisten eri aikoina tuottamien tekojen ja sanojen havainnointia ilman, että he tietävät siitä tai vastaavat takaisin

Mielestäni medialaitteista koskevassa keskustelussa on olennaista se ihmiskuva, joka taustalla vaikuttaa. Jos ihminen nähdään ensisijaisesti vapaasta tahdostaan toimivana ”oman onnensa seppänä” niin kuin individualistisissa kulttuureissa on usein tapana, on vaikea nähdä medialaitteiden määrän ja monipuolisuuden lisääntymisen merkitsevän mitään muuta, kuin ihmisten kasvavina mahdollisuuksina toteuttaa vapauttaan. Jos ihminen kuitenkin nähdään olentona, jonka itse-sääätelyenergia on vain rajallinen (Muraven, Baumaister & Tice 1999; Muraven & Baumaister 2000), lisääntyvät mahdollisuudet ja valinnanvapaus eivät aina ole positiivinen asia. Koska ihmiskuva kuitenkin vaikuttaa siihen, mitä tutkitaan ja millä tavalla, uskon, että keskustelu medialaitteista ja viihde-elektroniikasta tarvitsisi empiiristen tutkimusten lisäksi liittämään entistä vahvemmin perus-tavaan teoreettiseen keskusteluun ja myös filosofiseen pohdintaan. Miksi ihmiset esimerkiksi ylipäänsä haluavat katsella televisiota? Miksi ihmiset puhuvat puhelimitse? Miksi ihmiset viettävät aikaa Facebookissa? Mitä tarkoittaa olla yhteydessä toiseen ihmiseen? Miksi ihmiset haluavat, tai eivät halua tätä yhteyttä kasvokkain – *tässä ja nyt*? Miksi he haluavat, tai eivät halua sitä ikään kuin *kavennettuna versiona*, jonkin laitteen välityksellä? Muun muassa näihin kysymyksiin tulisi etsiä vastauksia – muutenkin kuin kyselytutkimuksilla.

Uutta teknologiaa on aina pelätty. Painokoneen, radion ja television, on niidenkin aikanaan povattu aiheuttavan yhteiskunnan rappiota. Kuitenkin kehittyneiden maiden ihmisillä menee nyt monessa mielessä paremmin, kuin koskaan aikaisemmin. Mutta mikä on se kohtaamisen laatu, jonka koemme ympäristömme ja toisten ihmisten kanssa? Sartre sanoi ”helvetti on toiset ihmiset”, mutta ilman toisten ihmisten hoivaa ja työtä ei kukaan olisi tässä. Luulemme, että ainakin ajatuksemme ovat omiamme, mutta millä me edes ajattelisimme, jos toiset eivät ennen meitä olisivat keksineet sanoja ja jos he eivät meidän synnyttyämme olisivat niitä meille opettaneet? Todellisuudessa *olemme rakentuneet* toisista ihmisistä. Tähän myös juutalainen filosofi Martin Buber viittasi ehdottaessaan, että ihmiselämän merkityksellisyys tulee *suhteista* (Buber 1993). Samoin kuin buddhalaisuudessa myös Buberin ajattelussa vain nähdessään ettei itse ole erillinen toisesta – oli tämä toinen sitten toinen ihminen, puu tai vaikkapa sinitaivas – voi ihminen löytää elämästään merkityksen.

12. EPILOGI

Tutkimuskysymykseni kehittyminen oli pitkä prosessi. Jälkisanoina haluan kertoa niistä ideoista, joita sain aineistoa katsellessani ja joista monia hetken aikaa harkitsin tutkimukseni aiheeksi. Näitä voivat toiset vapaasti hyödyntää omissa tutkimuskysymyksissään ja lisäksi niistä käyvät ilmi myös ne tiedot, joita en valinnut tutkimuksessani kulkeaksi. Työskennellessäni tutkimusavustajana kirjasin projektin videomateriaalia katsellessani mieleen nousseita ideoita, kysymyksiä ja kiinnostavalta tuntuvia havaintoja vihkoon, joka lopulta täyttyi mitä erilaisimmista pohdintoista. Meinasin käyttää kiintymyssuhdeteoriaa kaksi vuotta aiemmin kandidaatin tutkielmassani, joten se oli minulle jo valmiiksi tuttu, kun työsuhteeni alkaessa aloin innostua siitä lisää projektimme johtajan Anja Riitta Lahikaisen vaikutuksesta. Tästä syystä ensimmäinen kysymykseni oli sellainen, jonka vastaus olisi pyrkinyt ikään kuin luokittelemaan lasten reaktioita turvallisesti ja turvattomasti kiintyneille lapsille tyypillisiin tapoihin. Tätä kysymystä muotoillessani en ollut vielä edes alkanut katsoa videoaineistoa: Käyttäessään televisiota tai videopeliä, jos lapsi pelästyy; hakeeko hän turvaa aikuiselta vai ei?

Jo katsellessani videoita ensimmäisestä perheestä, tuli ideoita lisää. Siinä lasten kanssa keskusteltiin vain vähän ja lyhyesti. Televisiossa pyörivät piirretyt koko päivän ja lapset katselivat niitä paljon mutta eivät näyttäneet keskittyvän mihinkään kovin pitkään. Silloin heräsi kysymys:

- Olisiko kasvokkaisen vuorovaikutuksen määrä keskeinen tekijä lapsen keskittymiskyvyn kehityksessä?
 - TV:tä katsellessa lapsen huomio saa harhailla ilman, että kukaan ohjaa häntä palauttamaan sitä keskittymisen kohteeseensa (tv-ohjelman seuraamiseen)
 - Jos huomio harhailee kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa (oli kyseessä sitten lapsi tai aikuinen), vuorovaikutustilanteen toinen osapuoli voi huomata sen ja ohjata huomion takaisin keskittymisen kohteeseen (eli vuorovaikutuskumppanin kuuntelemiseen) esimerkiksi sanomalla: *"Hei! Kuunteletko sä?"*

Koska tiedetään, että keskittymiskyky ei tule pelkästään geneeistä vaan se myös kehittyy harjoittelemalla, ja etteivät asiat tuota juurikaan iloa ellei niihin keskity (pelkkä tiedostaminenkin on nimittäin hetkellistä keskittymistä), uskoin keksineeni yhden mekanismin, jolla kasvokkaista vuorovaikutusta ajallisesti syrjäyttävä liiallinen tv:n katselu vähentää lasten hyvinvointia.

Seuraavaksi panin merkille, kuinka joissakin tilanteissa vanhempien käyttäytyminen selvästi kertoi siitä, mitä he ymmärsivät tutkimuksella tavoiteltavan. Innostuin eräiden veljesten pelivuoroihin liittyvää juonittelua ja vilpillisyyttä seurattessani siitä, että tietokonepelien pelaamista pohdittaisiin riippuvuus -näkökulmasta. Ihailin joidenkin vanhempien tapaa tukea toinen toisiaan jokaisessa

käskyssä, jonka he lapsilleen antoivat, ja päivittelin, kuinka toisissa perheissä ollaan niin vähän yhdessä, vaikka asutaan saman katon alla. Yritin havaintojeni perusteella hahmotella joitain ytimekkäitä dikotomioita hyvinvoivasta perheestä:

- Vanhemmat antavat periksi toisilleen – eivät anna periksi lapsilleen.
- Vanhemmat antavat hellyyttä silloin, kun lapsi sitä pyytää – eivät vaadi lasta antamaan hellyyttä silloin, kun vain vanhemmat sitä haluavat.
 - He eivät esimerkiksi vaadi lasta tulemaan halaamaan heitä, mutta ottavat lapsen heti vastaan, kun lapsi ilmaisee haluavansa halaukseen.
- Vanhemmilla on enemmän valtaa siinä, milloin ja miten arjen tehtäviä tehdään – lapsilla on enemmän valtaa siinä, milloin ja miten halataan ja kosketetaan.

Sitten huomasin joissakin perheissä sisaruksen onnistuneesti tukevan vanhempaa lapsen komentamisessa, kiinnostuin vanhempien reaktioista lapsen esille nostamaan harvinaisen poikkeukselliseen tai häiritsevään puheenaiheeseen, huomasin, etteivät ainakaan viisivuotiaat lapset näytä matkivan tv-ohjelmista juurikaan niiden ideoita, aatteita, ajatuksia, puheiden sisältöjä, juonikuvioita, ohjelmien ”sanomaa” tai moraalista opetusta, vaan he matkivat ruumiinliikkeitä ja äänensävyjä. Huomioin, kuinka toisissa perheissä pienikin lapsi otettiin mukaan kotitöihin, ja toisissa lasta hätisteltiin pois tieltä kotitöitä tehdessä. Ajattelin, olisiko John Gottmanin arkijärkinen *bid for connection*¹ -käsite hedelmällisesti sovellettavissa tähän aineistoon (ks. esim. Gottman, Gottman & DeClaire 2006, 236–239). Ihailin erään vanhemman kykyä huomioida samaan aikaan kolmen eri lapsen huomionpyyntöjä niin vaivattoman näköisesti ja iloisesti, vaikka toiset vanhemmat eivät useinkaan näyttäneet vastaavan edes yhden lapsen huomionpyyntöihin. Huomioin, kuinka lapset monesti pysyivät huomiota ensin vähemmän voimakkaasti ja sitten myöhemmin eksplisiittisemmin. Minusta alkoi tuntua siltä, että lapset todella tarvitsevat paljon huomiota eivätkä he hae sitä turhamaisuuttaan ja itsekeskeisyyttään vaan, se on heillä aivan oikea tarve. Lasten tarvitseman huomion määrä näytti olevan paljon suurempi, kuin olin aiemmin luullut, ja aloin ajatella, että kaksi

¹ John Gottman on tunnettu parisuhteiden havaintopohjaisesta tutkimuksesta. Hän nimittää huomionpyyntöjä hyvin laajasti *pyynnöiksi yhteydessä olemiseen* (bid for connection). Hänen mukaansa tällaisiin pyyntöihin vastaaminen on olennaista suhteen kehityksen kannalta. Pyyntö voi olla sanallinen tai sanaton, näyttävä ja helposti huomattava, taikka hyvin pieni, nopea ja huomattavissa ainoastaan, jos on tarkkaavainen. Pyyntöön voi vastata kolmella tavalla:

- 1) kääntymällä kohti (turning toward), pyytäjälle annetaan positiivisesti se huomio mitä hän haki. Esim. ”Kato mitä mä tein → Oho, onpa hieno”
- 2) kääntymällä pois (turning away), vastaaja jättää pyynnön huomiotta. Esim. ”Kato mitä mä tein → [ei vastausta]”
- 3) kääntymällä vastaan (turning against), vastaaja käyttäytyy hyökkäävästi ja ikään kuin ilmaistee, ettei häneltä olisi saanut edes pyytää huomiota. Esim. ”Kato mitä mä tein → Mee nyt muualle siitä” (ks. esim. Gottman, Gottman & DeClaire 2006, 236–239)

silloin tällöin kuulemaani fraasia ovat hyviä esimerkkejä ymmärtämättömästä asenteesta lapsia kohtaan:

- 1) ”Se vaan kerjää huomiota” (kiukuttelulla)
- 2) ”Kun siihen ei kiinnitä huomiota se lopettaa”

Aloin ajatella, että erityisesti pienillä lapsilla kiukuttelu onkin yksi itkun muoto, ja surin sitä, kuinka yhdessä perheessä lapsen kiukuttelusta suututtiin niin kovasti. Tuli mieleeni, kuinka stoalaisuuden mukaan suuttuminen jollekin tarkoittaa, että pidämme tätä moraalisenä toimijana. Huomasin joidenkin vanhempien antavan paljon positiivista palautetta lapselle silloin, kun lapsi osoitti kiinnostusta aiheeseen, joka vanhempaa itseäänkin kiinnosti (esim. jääkiekko), mutta jättävän lapsen huomiotta silloin, kun lapsi selitti aiheesta, joka kiinnosti häntä itseään muttei vanhempaa.

Tutkimusryhmämme vanhempien kollegoiden keskustelunanalyttiset ja diskurssianalyttiset näkökulmat innostivat minua ja siksi kiinnostuin, kun huomasin joissain perheissä olevan oma-laatuista vuorovaikutuskulttuureita. Jokin lyhyt sana, joka ei ollut mitään tunnettua kieltä, saattoi kantaa sellaista merkitystä ja suorittaa sellaisen funktion, jotka eivät olisi mitenkään voineet avautua perheen ulkopuolisille henkilöille muuta kuin koko tapahtumaketjun huolellisella tarkastelulla. Vihkooni kertyvät kirjaukset kuitenkin käsittelivät edelleen suurimmaksi osaksi tavalla tai toisella huomion tai läsnä olon pyytämistä. Milloin niitä toiselta haetaan? Huomasin, että jos joku ei saa huomiota silloin, kun hän sitä pyytää, ei hänkään ehkä anna huomiota silloin, kun häneltä sitä pyydetään. Erään aikuisen tv-ohjelman alulle saama mielipiteiden kerronta sai minut miettimään, kuinka toisen kehuminen onkin välillä piilotettua itsensä korostamista. Sitten pohdin, kuinka vaikeaa on mitata medioitumista kyselylomakkeilla. Nykyään on niin paljon erilaisia laitteita, joilla voi esimerkiksi pelata tai mennä internetiin ja sen lisäksi tehdä jotain aivan muuta, kuten esimerkiksi soittaa tai katsella tv:tä. Eri medialaitteiden luokittelu on haastavaa. Jos televisiolla pääsee Wii -konsolin kautta internetiin, niin onko sieltä Youtuben käyttäminen tv:n katselua, tietokoneen käyttöä vai pelikoneen käyttöä? Lasketaanko lapsella olevan pelikonsoli omassa huoneessaan, jos hänellä on käsikonsoli, jota hän käyttää milloin missäkin? Kirjasin ylös kohtia, joissa mielestäni näkyy 12-vuotiaiden asenteita tietokoneenkäyttöön ja minäkuvaan liittyen sekä pohdin niitä Leon Festingerin (1954) sosiaalisen vertailun teorian valossa. He tuottivat itsestään positiivista määrittelyä vertaamalla nykyistä itseään *aikaisempaan itseän*, joka vielä käytti paljon tietokonetta. He

esittivät ikään kuin kasvaneensa siitä ulos. Samalla heidän asennoitumisensa tietokoneen käyttöön jonain, joka ei ole ihmiselle kunniaksi, paljastui.

Sain monia muitakin, enemmän tai vähemmän jäsentyneitä ideoita, mutta halusin kuitenkin tehdä tutkielmani jostain selkeästä ja sopivan kokoisesta aiheesta. Ajattelin siis ottaa aiheeksi jonkin havaitsemani pienehkön ilmiön, jota sitten tutkisin keskustelunanalyysiä käyttäen. Perheenjäsenen välinen toistensa matkiminen tuntui sopivalta aiheelta. Olin huomannut, kuinka jotkut vanhemmat ärsyyntyneen oloisesti joskus imitoivat lastaan toistamalla lapsen sanomat sanat muunnetulla äänellä lapsen jälkeen. Joskus imitointia käyttivät myös perheen nuoret. Ajattelin keskustelunanalyysillä kuvata minkälaisena vuorovaikutustekona tällaista toisen imitointia voidaan käyttää. Se olisikin ollut melko suoraviivaisesti toteutettava tutkimus. Aivan työsuhteeni loppuaikoina sain kuitenkin projektin kokouksessa idean kokeilla tutkielmassani keskustelunanalyysin ja kiintymyssuhdeteorian jonkinlaista yhdessä käyttämistä. Alustava ajatukseni oli valita jokin kiintymyssuhdeteoreettisesti relevantti ilmiö ja tutkia sitä keskustelunanalyysillä pohtien tuloksia molempien perinteiden valossa. Kysyin vanhemmilta kollegoilta, olisiko tällainen heidän mielestä mahdollista projektimme aineistolla, ja kun sain kannustavia vastauksia, oli graduni idea alullaan. Myöhemmin ymmärsin, että keskustelunanalyysin on tultava ensin ja kiintymyssuhdeteoreettista pohdintaa on mahdollista tehdä tuloksista, mikäli sillä on niihin annettavaa, mutta etnometodologinen tutkimus on aloitettava ikään kuin puhtaalta pöydältä ilman minkään teorian tuomia ennakko-oletuksia.

Lopuksi haluan vielä kertoa niistä tilanteista, jotka tutkimusta tehdessä herättivät minussa voimakkaita tunteita. Koska pyrkimyksenä oli saada aineistoa tavallisista suomalaisista perheistä, on ymmärrettävää, etten mitään äärimmäisen järkyttävää videoilta nähnyt. Tähän vaikuttaa vielä se, että oletettavasti ne perheet, joissa lapsia usein pahoinpidellään, eivät halua, että heidän kotiinsa asennetaan videokameraa. Yhdessä perheessä tunnelma oli kuitenkin sellainen, että se sai välillä kylmät väreet kulkemaan pitkin selkäpiitä. Siinä huudettiin usein hyvin aggressiivisesti. Oli paljon nahistelua ja jotkut perheenjäsenet vaikuttivat melko säikyiltä ja selvästi pitivät toisiinsa fyysistä etäisyyttä.

Toisella kertaa vahva tunne tuli, kun eräs vauva jäi välillä yksin itkemään niin pitkäksi aikaa, että hän vaikutti ikään kuin ”itkevän itsensä loppuun”. Vauva keräsi hetken voimia, ennen kuin aloitti itkemisen uudelleen. Sen näkeminen toi paljon surua. Kerran taas lähdemateriaalia lukiessani

aineistosta mieleeni noussut muistikuva toi voimattomuuden sävyttämän surun. Luin, kuinka väkivaltaa kohdannut lapsi saattaa kavahtaa ja vetäytyä, kun vanhempi vaikkapa ojentaa kätensä silittääkseen lasta. Muistin sitten, että juuri tällaiseen kiinnitin yhdessä perheessä huomiota. Suruni oli turhautunutta, koska tämä ei ollut ensimmäinen perhe, jossa näin *vihjeitä* siitä, että perheissä voisi olla ongelmia, mutta en pystynyt mitenkään auttamaan.

Käytin kokemiani tunteita motivoimaan itseäni työskentelyyn. Halusin antaa siihen kaikkeni, koska ajattelin, että paras tapa, jolla nyt voin edistää perheiden hyvinvointia, on tehdä tutkimusavustajani työni hyvin. Toivoin, että se auttaisi tutkimusprojektia tuottamaan sellaista tutkimusta, joka jonain päivänä voisi edes välillisesti auttaa perheitä voimaan paremmin. En voisi auttaa niitä perheitä, joita katselin videolta, mutta toivon voivani välillisesti auttaa joitakin muita. Se olisi mielestäni yhtä arvokasta. Lisäksi nämä kokemukset kasvattivat tietoisuuttani perheiden kärsimyksestä, ja se puolestaan sai minut hakemaan kesätöihin lastensuojelulaitokseen. Siellä työskennellessäni näin konkreettisesti ja päivittäin, kuinka työni auttaa perheitä heidän vastoinkäymistensä kanssa.

13. LÄHTEET

- AINSWORTH, M.; BLEHAR, M.; WATERS, E. & WALL, S. (1978): *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange Situation*. Hillsdale NJ: Erlbaum.
- AINSWORTH, M. (1993): Attachment and other affectional bonds across the life cycle. Teoksessa C. Parkes; J. Stevenson-Hinde & P. Marris (toim.): *Attachment Across the Life Cycle*. Florence: Routledge, 33–51.
- ALASUUTARI, P. (1994): *Laadullinen tutkimus*. Toinen uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- ARMINEN, I. (2005): *Institutional Interaction. Studies of Talk at Work*. Hampshire: Ashgate Publishing Ltd.
- ARMINEN, I. & WEILENMANN, A. (2009): Mobile presence and intimacy – Reshaping social actions in mobile contextual configuration. *Journal of Pragmatics* 41:10, 1905–1923.
- ARON, E. (2013): *Erytisherkkä ihminen*. Suomentanut Sini Linteri. Helsinki: Nemo.
- Englanninkielinen alkuteos *The Highly Sensitive Person: How to Thrive When the World Overwhelms You* 1999.
- ARONSSON, K. & CEKAITE, A. (2011). Activity contracts and directives in everyday family politics. *Discourse & Society* 22:2, 137–154.
- BARTHOLOMEW, K. (1997): Adult attachment processes: Individual and couple perspectives. *British Journal of Medical Psychology* 70:3, 249–263.
- BECK, M. & ARNOLD, J. (2009): Gendered time use at home: an ethnographic examination of leisure time in middle-class families. *Leisure Studies* 28:2, 121–142.
- BENOIT, D. & PARKER, K (1994): Stability and Transmission of Attachment Across Three Generations. *Child Development* 65:5, 1444–1456.
- BERGER, P. & LUCKMANN, T. (2003): *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkielma*. Neljäs painos. Suomentanut Vesa Raiskila. Tampere: Vastapaino. Englanninkielinen alkuteos *The Social Construction of Reality* 1966.
- BOCK, J. & HORNSBY, M. (1981): The development of directives: how children ask and tell. *Journal of Child Language* 8:1, 151–163.
- BOWLBY, J. (1958): The Nature of the Child's Tie to His Mother. *International Journal of Psychoanalysis* 39: 350–373.
- BOWLBY, J. (1969): *Attachment and Loss. Vol. 1: Attachment*. Lontoo: Hogarth Press.
- BRETHERTON, I. (1994): The Origins of Attachment Theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. Uudelleen painettu teoksessa R. Parke, P. Ornstein, J. Reiser & C. Zahn-Waxler (toim.)

- (1994): *A century of developmental psychology*. Washington: American Psychological Association, 431–471. Alun perin julkaistu 1992 *Developmental Psychology* 28:5, 759–775.
- BRETHERTON, I.; RIDGEWAY, D. & CASSIDY, J. (1990): Assessing Internal Working Models of the Attachment Relationship: An Attachment Story Completion Task for 3-Year-Olds. Teoksessa M. Greenberg; D. Cicchetti & M. Cummings (toim.): *Attachment in the Preschool Years: Theory, Research, and Intervention*. Chicago: University of Chicago Press, 273–803.
- BUBER, M (1993): *Minä ja sinä*. Suomentanut Jukka Pietilä. Helsinki: WSOY. Saksankielinen alkuteos *Ich und Du* 1923.
- CAMPBELL, L. & MARSHALL, T. (2011): Anxious Attachment and Relationship Processes: An Interactionist Perspective. *Journal Of Personality* 79:6, 917–947.
- CAMPOS, B.; GRAESCH, A.; REPETTI, R.; BRADBURY T. & OCHS, E. (2009): Opportunity for interaction? A naturalistic observation study of dual-earner families after work and school. *Journal of Family Psychology* 23:6, 798–807.
- CBS NEWS; VERRENGIA, J. (2005): Uutisartikkeli internet -sivulla. *American Family Life in Flux*. <http://www.cbsnews.com/news/american-family-life-in-flux/> (Viitattu 19.3.2014).
- CEKAITE, A, (2010): Shepherding the child: embodied directive sequences in parent-child interactions. *Text & Talk* 30:1, 1–25.
- CELF CENTER ON EVERYDAY LIVES OF FAMILIES (tekijä tuntematon, julkaisuvuosi tuntematon a): Internet -sivu. *Publications*. <http://www.celf.ucla.edu/pages/publications.php> (Viitattu 19.3.2014).
- CELF CENTER ON EVERYDAY LIVES OF FAMILIES (tekijä tuntematon, julkaisuvuosi tuntematon b): Internet -sivu. *CELF in the News*. <http://www.celf.ucla.edu/pages/news.php> (Viitattu 19.3.2014).
- CHILDS, C. (2012): Directing and requesting: two interactive uses of the mental state terms want and need. *Text & Talk* 32:6, 727–749.
- COLMAN, A. (2008a): “grammar”. Internet -artikkeli teoksessa: *A Dictionary of Psychology*. Oxford University Press. <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199534067.001.0001/acref-9780199534067-e-3587> (Viitattu 12.4.2013)
- COLMAN, A. (2008b): "mental model". Internet -artikkeli teoksessa: *A Dictionary of Psychology*. Oxford University Press.

- <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199534067.001.0001/acref-9780199534067-e-4983> (Viitattu 29.3.2013).
- COLMAN, A. (2008c): "prosody". Internet -artikkeli teoksessa: *A Dictionary of Psychology*. Oxford University Press.
<http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199534067.001.0001/acref-9780199534067-e-6727> (Viitattu 12.4.2013).
- CRAVEN, A. & POTTER, J. (2010): Directives: Entitlement and contingency in action. *Discourse Studies* 12:4, 419–442.
- DAMASIO, A. (1994): *Descartes' Error: Emotion, Reason, and the Human Brain*. New York: Putnam.
- DIMBLEBY, R. (1998). *More than words : An introduction to communication*. Florence: Routledge.
- DREW, P. (1995): Conversation analysis. Artikkeliteoksessa Smith, J.; Harré, R. & Langenhove, L. (toim.): *Rethinking methods in psychology*. Lontoo: SAGE, 65–80.
- ERVIN-TRIPP S.; GUO J. & LAMPERT M. (1990): Politeness and persuasion in children's control acts. *Journal of Pragmatics* 14:2, 307–331.
- ESBJØRN, B., BENDER, P., REINHOLDT-DUNNE, M., MUNCK, L., & OLLENDICK, T. (2012): The Development of Anxiety Disorders: Considering the Contributions of Attachment and Emotion Regulation. *Clinical Child & Family Psychology Review* 15:2, 129–143.
- ESKOLA, A. (1982): *Vuorovaikutus, muutos, merkitys: sosiaalipsykologian perusteiden kriittinen tarkastelu*. Helsinki: Tammi.
- FASULO, A.; LOYD, H. & PADIGLIONE, V. (2007): Children's socialization into cleaning practices: a cross-cultural perspective. *Discourse & Society* 18:1, 11–33.
- FESTINGER, L. (1954): A theory of social comparison processes. *Human relations* 7:2, 117–140.
- FITZPATRICK, M. (2004): Family Communication Patterns Theory: Observations on Its Development and Application, *Journal of Family Communication* 4:3-4, 167–179.
- FLYKT, M. (2013): Vanhemman kiintymyssuhteen ja mentalisaatiokyvyn merkitys varhaisessa vuorovaikutuksessa. Tampereen yliopiston psykologian aineopintojen kurssi. *Kehitys- ja ikäkausipsykologia II*. Luento ja luennon kalvot 29.10.2013.
- FOK_IT (2014, tekijä toimii nimimerkillä Fok_it): Fok_it 7.3.2014. *Helsingin Sanomien Nyt -liitteen internet sivu*. <http://nyt.fi/fokit/s1305795861731> (Viitattu 8.6.2014).

- FORRESTER, M. (2008): The emergence of self-repair: A case study of one child during the early preschool years. *Research on Language and Social Interaction* 41:1, 99–128.
- FRANCIS, D. & HESTER, S. (2004): *Invitation to Ethnomethodology: Language, Society and Interaction*. Lontoo: SAGE.
- FREEDMAN, J. & FRASER, S. (1966). Compliance without pressure: The foot-in-the-door technique. *Journal of Personality and Social Psychology* 4:2, 195–202.
- FÖRSTER, R. (2013): Micro-Sociology on the Rise: The Changing Sociological Field in the 1960s and the Case of Conversation Analysis. *The American Sociologist* 44:2, 198–216.
- GOODWIN, C. (2000): Action and embodiment within situated human interaction. *Journal of Pragmatics* 32:10, 1489—1522.
- GOODWIN, C. (2007): Participation, stance and affect in the organization of activities. *Discourse & Society* 18:1, 53–73.
- GOODWIN, M. (2005): Interaction, language Practice, and the construction of the social universe. *Calidoscopio* 3:3, 184–195.
- GOODWIN, M. (2006): Participation, affect, and trajectory in family directive/response sequences. *Text and Talk* 26:4-5, 515–544.
- GOODWIN, M. (2007): Occasioned knowledge exploration in family interaction. *Discourse & Society* 18:1, 93–110.
- GOODWIN, M. & GOODWIN C. (2000): Emotion within Situated Activity. Teoksessa A. Duranti (toim.): *Linguistic Anthropology: A Reader*. Malden: Blackwell, 239–257.
- GOODWIN M. & CEKAITE A. (2012): Calibration in directive/response sequences in family interaction. *Journal of Pragmatics* 46:1, 122–138.
- GOODWIN, M.; CEKAITE, A. & GOODWIN, C. (2012): Emotion as Stance. Teoksessa A. Peräkylä & M. Sorjonen (toim.): *Emotion in Interaction*. Oxford: Oxford University Press, 16–41.
- GOTTMAN, J. M.; GOTTMAN J. S. & DECLAIRE J. (2006): *10 Lessons to Transform Your Marriage: America's Love Lab Experts Share Their Strategies for Strengthening Your Relationship*. New York: Three Rivers Press.
- GRUSEC J. (1992): Social Learning Theory and Developmental Psychology: The Legacies of Robert Sears and Albert Bandura. *Developmental Psychology* 28:5, 776–786.

- GUERRERO, L. (2008): Attachment Theory: A Communication Perspective. Teroksessa L. Baxter & D. Braithwaite (toim.): *Engaging Theories in Interpersonal Communication*. Lontoo: Sage, 295–309.
- GUILLEM, S. (2009): Argumentation, metadiscourse and social cognition: organizing knowledge in political communication. *Discourse & Society* 20:6, 727–746.
- HAAKANA, M. (2001): Laughter as a patient's resource: Dealing with delicate aspects of medical interaction. *Text* 21:1-2, 187–219.
- HAAKANA, M. (2010). Laughter and smiling: Notes on co-occurrences. *Journal Of Pragmatics* 42:6, 1499–1512.
- HAIDT, J. (2001): The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review* 108:4, 814–834.
- HAKULINEN, A. (1995a): Johdanto teokseen L. Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 13–17.
- HAKULINEN, A. (1995b): Vuorottelujäsennys. Teoksessa: L. Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 32–55.
- HAKULINEN, A.; VILKUNA, M.; KORHONEN, R.; KOIVISTO, V.; HEINONEN, T. & ALHO, I. (2004): Lausuma ja vuoro. Teoksessa Hakulinen et al. (2004): *Iso suomen kielioppi*. SKS:n toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Julkaistu internetissä: http://kaino.kotus.fi/www/kielioppi/pdf/kotisivu-lausuma_uus.pdf (Viitattu 12.4.2013).
- HARLOW, H. (1958): The Nature of Love. *American Psychologist* 13:12, 673–685.
- HAUTAMÄKI, A. (2000): Kiinnittymisteoria: Teoria yksilön kiinnittymisestä tärkeisiin toisiin ihmisiin, kiinnittymisen merkityksestä kehitykselle ja kiinnittymisen katkoksista. *Psykologia* 35:1, 4–29.
- HEBB, D. (1949): *The Organization of Behavior*. New York: Wiley & Sons.
- HEPBURN, A & POTTER, J. (2011): Designing the Recipient: Managing Advice Resistance in Institutional Settings. *Social Psychology Quarterly* 74:2, 216–241.
- HERITAGE, J. (1996): *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Suomentanut Anssi Peräkylä. Helsinki: Gaudeamus. Englanninkielinen alkuteos Garfinkel and Ethnomethodology 1984.
- HERITAGE, J. (2002): The Limits of Questioning: Negative Interrogatives and Hostile Question Content. *Journal of Pragmatics* 34:10-11, 1427–1446.

- HESSE, E. (2008): The Adult Attachment Interview: Protocol, method of analysis, and empirical studies. Teoksessa J. Cassidy & P. Shaver (toim.): *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*. Toinen painos. New York: Guilford Press, 552–598.
- HOEFER, C (2010): "Causal Determinism". Internet -artikkeli teoksessa Zalta, E. (toim.): *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* <http://plato.stanford.edu/archives/spr2010/entries/determinism-causal/> (Viitattu 24.4.2014).
- HOKODA, A. & FINCHAM, F. (1995): Origins of children's helpless and mastery achievement patterns in the family. *Journal of Educational Psychology* 87:3, 375–385.
- HYUNJEONG, S.; YOUNG-JOO, P.; HOSIHN, R. & GYEONG-AE, S. (2008): Maternal sensitivity: a concept analysis. *Journal Of Advanced Nursing* 64:3, 304–314.
- HÄNNINEN, V. (2001): Lev Semjonovitš Vygotski: Tietoisuuden kulttuurihistoriallinen kehitys. Teoksessa V. Hänninen; J. Partanen & O. Ylijoki (toim.): *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjii*. Tampere: Vastapaino, 79–104.
- IJZENDOORN, M. & KROONENBERG, P. (1990): Cross-cultural consistency of coding the strange situation. *Infant Behavior and Development* 13:4, 469–485.
- JAMES, SHARON (1978): Effect of listener age and situation on the politeness of children's directives. *Journal of Psycholinguistic Research* 7:4, 307–317.
- JONES, E. & HARRIS, V. (1967): The attribution of attitudes. *Journal of Experimental Social Psychology* 3:1, 1–24.
- JUHILA, K (2012): Poikkeavan kategorian jäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen. Teoksessa: A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.): *Kategoriat, kulttuuri & morali: Johdatus kategoria-aalyysiin*. Tampere: Vastapaino, 175–225.
- JUHILA, K.; JOKINEN, A. & SUONINEN, E. (2012): Kategoria-analyysin juuret. Teoksessa: A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.): *Kategoriat, kulttuuri & morali: Johdatus kategoria-aalyysiin*. Tampere: Vastapaino, 17–43.
- KALLIO, A. & RUUSUVUORI, J. (2011): Kertojan katse tarinankerronnassa. Teoksessa P. Haddington & L. Kääntä (toim.): *Kieli, keho ja vuorovaikutus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 65–89.
- KLEIN, W.; GRAESCH, A. & IZQUIERDO, C. (2009): Children and chores: A mixed-methods study of children's household work in Los Angeles families. *Anthropology of Work Review* 30:3, 98–109.

- KOBAK, R. & COLE, H. (1994). Attachment and meta-monitoring: Implications for adolescent autonomy and psychopathology. Teoksessa D. Cicchetti & S. Toth (toim.): *Rochester symposium on developmental psychopathology, Vol.5. Disorders and dysfunctions of the self*. New York: University of Rochester, 267–297.
- KOCHANASKA, G. & KUCZYNSKI, L. (1991): Maternal Autonomy Granting: Predictors of Normal and Depressed Mothers' Compliance and Noncompliance with the Requests of Five-Year-Olds. *Child Development* 62: 1449–1459.
- KOTIMAISTEN KIELTEN TUTKIMUSKESKUS (2005a): ”deiktinen”. Internet -artikkeli teoksessa R. Korhonen & M. Vilkuna (koonneet): *Sananselityksiä: Ison suomen kieliopin termejä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 1*. Terminologiaa teoksesta Hakulinen et al. (2004): *Iso suomen kielioppi*. SKS:n toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. http://kaino.kotus.fi/cgi-bin/julk1/termit.cgi?h_id=dCHEHCCFJ (Viitattu 16.4.2013).
- KOTIMAISTEN KIELTEN TUTKIMUSKESKUS (2005b): ”finiittiverbi”. Internet -artikkeli teoksessa R. Korhonen & M. Vilkuna (koonneet): *Sananselityksiä: Ison suomen kieliopin termejä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 1*. Terminologiaa teoksesta Hakulinen et al. (2004): *Iso suomen kielioppi*. SKS:n toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. http://kaino.kotus.fi/cgi-bin/julk1/termit.cgi?h_id=fCHEHHIDF (Viitattu 16.4.2013).
- KOTIMAISTEN KIELTEN TUTKIMUSKESKUS (2005c): ”lausuma”. Internet -artikkeli teoksessa R. Korhonen & M. Vilkuna (koonneet): *Sananselityksiä: Ison suomen kieliopin termejä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 1*. Terminologiaa teoksesta Hakulinen et al. (2004): *Iso suomen kielioppi*. SKS:n toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. http://kaino.kotus.fi/cgi-bin/julk1/termit.cgi?h_id=lBCGIBFJI (Viitattu 12.4.2013).
- KOTIMAISTEN KIELTEN TUTKIMUSKESKUS (2005d): ”vuoron rakenneyksikkö”. Internet -artikkeli teoksessa R. Korhonen & M. Vilkuna (koonneet): *Sananselityksiä: Ison suomen kieliopin termejä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 1*. Terminologiaa teoksesta Hakulinen et al. (2004): *Iso suomen kielioppi*. SKS:n toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. http://kaino.kotus.fi/cgi-bin/julk1/termit.cgi?h_id=vCHDEBCIC (Viitattu 12.4.2013).

- KREMER-SADLIK, T.; IZQUIERDO, C. & FATIGANTE, M. (2010): Making meaning of everyday practices: Parents' attitudes toward children's extra-curricular activities in the United States and in Italy. *Anthropology of Education Quarterly* 4:1, 35–54.
- KREMER-SADLIK, T. & KIM, J. (2007): Lessons from sports: Children's socialization to values through family interaction during sports activities. *Discourse & Society* 18:1, 35–52.
- KROONENBERG, P. & IJZENDOORN M. (1987): Exploring Children's Behavior in the Strange Situation. Teoksessa L. Tavecchio & M. IJzendoorn (toim.): *Attachment in Social Networks: Contributions to the Bowlby-Ainsworth attachment theory*. Amsterdam: Elsevier, 379–425.
- KURKI J. (2013): *Lapsi ja yhteiskunta: Lacanin Antigone ja hylätyt lapset*. Esitelmä Lacan -seminaarissa Tampereen yliopistolla 13.4.2012.
- KÖHLER, A. (2007): *Repair in the Context of Theater Rehearsals: A Conversation Analytic Approach*. Opinnäytetyö.
http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fopus.kobv.de%2Fubp%2Fvolltexte%2F2011%2F5407%2Fpdf%2Fkoehler_staatsexamen.pdf&ei=OAWHU-WQN4Wp4gTsz4CIAQ&usg=AFQjCNG1G2ve7vDD4xjovTiWIGTtKxEPjg&sig2=6P1IHL-1ArMRcfPeUyO76A&bvm=bv.67720277,d.bGE&cad=rja (Viitattu 29.5.2014).
- LAFORST, M. (2002): Scenes of family life: complaining in everyday conversation. *Journal of Pragmatics* 34:10-11, 1595–1620.
- LAHIKAINEN, A. (2012): *Sosiaalitieteellinen lapsi- ja perhetutkimus tänään*. Professori Anja Riitta Lahikaisen jäähyväisluento 30.8.2012. Tampereen yliopisto.
- LEVÄNEN, M. & SILVÉN, M. (2000): Ennustaako äidin kiintymyssuhde vanhemmuuden laatua? *Psykologia* 35:1, 58–70.
- MANDELBAUM, J. (2008): Conversation Analysis Theory: A Descriptive Approach to Interpersonal Communication. Teoksessa L. Baxter & D. Braithwaite (toim.): *Engaging Theories in Interpersonal Communication*. Lontoo: Sage, 175–189.
- MANTERE, E. (toistaiseksi julkaisematon): Kirjoitus Media, perheen vuorovaikutus ja lasten hyvinvointi -projektin aineiston käsittelystä.
- MARKOVA, K. (julkaisuvuosi tuntematon): *Kiintymyssuhdeteoria aikuisrakkauden teoreettisena perustana*. Artikkelit Väestöliiton internetsivuilla.
<http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/parisuhdetietoa->

ammattilaisille/tietoa_parisuhdeammattilaisille/pariterapian_teorioita/kiintymyssuhdeteoria/kiintymyssuhdeteoria_aikuisrakka/ (Viitattu 16.10.2012)

MATTHEWS, P. (2007): 'Transition Relevance Place'. Teoksessa: *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Oxford University Press. <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199202720.001.0001/acref-9780199202720-e-3470> (Viitattu 7.4.2014).

MESSENGER, D. (2010): *Children, Media and Culture*. Maidenhead: Open University Press.

MURAVEN, M. & BAUMEISTER, R. (2000): Self-regulation and depletion of limited resources: Does self-control resemble a muscle? *Psychological Bulletin* 126:2, 247–259.

MURAVEN, M.; BAUMEISTER, R. & TICE, D. (1999): Longitudinal Improvement of Self-Regulation Through Practice: Building Self-Control Strength Through Repeated Exercise. *Journal of Social Psychology* 139:4, 446–457.

MÄLKIÄ, T. (2013): "Yuk, there is rice in this" Children's complainings about food at dinner and parents' responses. Esitelmä vuoden 2013 Sosiaalipsykologian päivillä Tampereen yliopistossa.

MÄLKIÄ, T. (toistaiseksi julkaisematon): Kirjoitus Media, perheen vuorovaikutus ja lasten hyvinvointi -projektin aineiston keruusta.

OCHS, E. & KREMER-SADLIK, T. (2007): Introduction: morality as family practice. Esipuhe lehden erikoisnumeroon. *Discourse Society* 18:1, 5–10.

OCHS, E. & IZQUIERDO, C. (2009): Responsibility in childhood: Three developmental trajectories. *Ethos* 37:4, 391–413.

OCHS, E. & KREMER-SADLIK, T. (2013): Johdanto teoksessa E. Ochs & T. Kremer-Sadlik (toim.): *Fast-Forward Family: Home, Work, And Relationships in Minddle-Class America*. Berkeley: University of California press, 1–12.

OCHS, E. & SHOHET, M. (2006): The cultural structuring of mealtime socialization. Teoksessa R. Larson, A. Wiley & K. Branscomb (toim.): *Family Mealtime as a Context of Development and Socialization, New Directions in Child and Adolescent Development Series*. San Francisco: Jossey-Bass, 35–50.

OMRON (tekijä tuntematon, julkaisuvuosi tuntematon): Berner Oy:n internetsivu. *Omron aktiivisuus- ja askelmittarit*. <http://www.omaomron.fi/tuotteet?ryhma=OMRON+aktiivisuus+ja+askelmittarit&r=60> (Viitattu 29.3.2013).

- OXFORD DICTIONARIES (2010a): "communication". *Oxford Dictionaries*. Oxford University Press. <http://oxforddictionaries.com/definition/english/communication?q=communication> (Viitattu 20.3.2013).
- OXFORD DICTIONARIES (2010b): "sensitive". *Oxford Dictionaries*. Oxford University Press. <http://oxforddictionaries.com/definition/english/sensitive> (Viitattu 01.2.2013).
- OXFORD DICTIONARIES (2010c): "tentative". *Oxford Dictionaries*. Oxford University Press. <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/tentative> (Viitattu 26.4.2014).
- OXFORD DICTIONARY OF ENGLISH (2010): "grammar". Internet -artikkeli teoksessa A. Stevenson (toim.): *Oxford Dictionary of English*. Oxford University Press. http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199571123.001.0001/m_en_gb0345540 (Viitattu 12.4.2013)
- OXFORD ENGLISH DICTIONARY (2012): "leisure, n.". *OED Online*. Oxford University Press. <http://www.oed.com/view/Entry/107171?rkey=7uaRLh&result=1> (Viitattu 5.3.2013)
- OXFORD ENGLISH DICTIONARY (2014): "phylogenesis, n.". *OED Online*. Oxford University Press. <http://www.oed.com/view/Entry/143083> (Viitattu 4.3.2014).
- PAAVONEN, J.; ROINE, M.; KORHONEN, P.; VALKONEN, S.; PENNONEN, M.; PARTANEN, J. & LAHIKAINEN, A. (2011): Media ja lasten hyvinvointi. *Duodecim* 127:15, 1563–1570.
- PARK, C., & ALLABY, M. (2013): Homo sapiens. Internet -tietosanakirjassa: *Dictionary of Environment and Conservation*. Oxford University Press. <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199641666.001.0001/acref-9780199641666-e-3767> (Viitattu 28.4.2014).
- PAUGH, A. (2008): Language socialization in working families. Artikkeliteoksessa P. Duff & N. Hornberger (toim.): *Encyclopedia of Language and Education, Volume 8: Language Socialization*. New York: Springer, 101–113.
- PAUGH, A. & IZQUIERDO, C. (2009): Why is this a battle every night?: Negotiating food and eating in American dinnertime interaction. *Journal of Linguistic Anthropology* 19:2, 185–204.
- PERÄKYLÄ, A. (1995): Institutionaalinen keskustelu. Teoksessa: L. Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 177–203.
- PERÄKYLÄ, A. (1996): Suomalaisen laitoksen esipuhe. Suomentajan esipuhe teokseen: Heritage, John (1996): *Harold Garfinkel ja etnometodologia*. Helsinki: Gaudeamus, 9–12.
- PERÄKYLÄ, A. (2009): Mieli sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. *Sosiologia* 46:5, 251–268.

- PIIRAINEN-MARSH, A. & TAINIO, L. (2009): Other-Repetition as a Resource for Participation in the Activity of Playing a Video Game. *The Modern Language Journal* 93:2, 153–169.
- PONTECORVO, C.; FASULO, A. & STERPONI, L. (2001): Mutual Apprentices: The Making of Parenthood and Childhood in Family Dinner Conversations. *Human Development* 44:6, 340–361.
- POTTER, J. (2006): Naturalistic Data. Teoksessa V. Jupp (toim.): *The SAGE Dictionary of Social Research Methods*. <http://srmo.sagepub.com/view/the-sage-dictionary-of-social-research-methods/SAGE.xml> Lontoo: SAGE, 192–194.
- PUNAMÄKI R. & HAUTAMÄKI, A. (2000): Lapsesta aikuiseksi – moninaisten kehityspolkujen kautta. Pääkirjoitus. *Psykologia* 35:1, 2–3.
- RAUDASKOSKI, S. (2009): *Tool and Machine. The Affordances of the Mobile Phone*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- RICHTERS, E.; WATERS, E., & VAUGHN, E. (1988): Empirical classification of infant-mother relationships from interactive behavior and crying during reunion. *Child Development* 59:2, 512–522.
- ROUTARINNE, S. (1995): Kertomuksen rakentaminen. Teoksessa: L. Tainio (toim.): *Keskustelunanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 138–155.
- RUSANEN, E. (2011): *Hoiva, kiintymys ja lapsen kehitys*. Helsinki: Finn Lectura.
- RUUSUVUORI, J. (2001): Harvey Sacks: Arkielämän metodit ja keskustelunanalyysi. Teoksessa V. Hänninen; J. Partanen & O. Ylijoki (toim.): *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjiä*. Tampere: Vastapaino, 383–405.
- SAARANEN-KAUPPINEN, A. & PUUSNIEKKA, A. (2006): *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston verkkojulkaisu. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> (Viitattu 6.4.2014).
- SACKS, H.; SCHEGLOFF, E. & JEFFERSON, G. (1974): A Simplest Systematics For the organization of Turn-Taking for Conversation. *Language* 50: 696–735.
- SANAKIRJA.ORG (julkaisuvuosi tuntematon): ”leisure”. *Wikisanakirja*. <http://www.sanakirja.org/search.php?q=leisure&l=3&l2=17> (Viitattu 5.3.2013).
- SCHAFFER, H. (2006): *Key Concepts in Developmental Psychology*. Lontoo: SAGE.
- SCHEGLOFF, E. (1980): Preliminaries to preliminaries: ‘can I ask you a question’. *Sociological Inquiry*. Vol 50, 104–152.

- SCHEGLOFF, E. (1988): On an actual virtual servo-mechanism for guessing bad news: a single case conjecture. *Social Problems*, Vol 32, 442–457.
- SEPPÄNEN, E. (1995a): Vuorovaikutus paperilla. Teoksessa: L. Tainio (toim.): *Keskustelunalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 18–31.
- SEPPÄNEN, E. (1995b): Osallistumiskehikko. Teoksessa: L. Tainio (toim.): *Keskustelunalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 156–176.
- SHATZ, C. (1992): The developing brain. *Scientific American* 267:3, 60–67.
- SHPANCER, N. (2013): Shoes, Marshmallows and Dogs: Mental Health 101, Part 2. Internet -artikkeli *Psychology Today* -lehden sivustolla. <http://www.psychologytoday.com/blog/insight-therapy/201303/shoes-marshmallows-and-dogs-mental-health-101-part-2> (Viitattu 25.4.2014).
- SIEGLER, R.; DELOACHE, J. & EISENBERG, N. (2006): *How Children Delevop*. Toinen painos. New York: Worth.
- SINKKONEN, J. & KALLAND, M. (2003): Johdanto: Ihminen tarvitsee toisten läheisyyttä ja turvaa. Teoksessa J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.): *Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen*. Helsinki: WSOY, 7–12.
- SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ (2009): *Muistilista eettisten toimikuntien jäsenille ja tutkijoille*. Lääketieteellisen tutkimuksen jaoston tiedote valtakunnallisen sosiaali- ja terveysalan eettisen neuvottelukunnan ETENE:n kotisivuilla. Uudistettu painos. <http://www.etene.org/tukija/dokumentit/TUKIJAn-muistilista-170409.pdf> (Viitattu 14.12.2009.)
- SORJONEN, M. (1995): Korjausjäsenitys. Teoksessa: L. Tainio (toim.): *Keskustelunalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 111–137.
- SPEKMAN, N. & ROTH, F. (1985): Preschool children's comprehension and production of directive forms. *Journal of Psycholinguistic Research* 14:3, 331–349.
- STEVENS, R. (1998): Trimodal Theory as a Model for Interrelating Perspectives in Psychology. Teoksessa: R. Sapsford; A. Still; M. Wetherell; D. Miell & R. Stevens (toim.): *Theory and Social Psychology*. Lontoo: Sage, 75–83.
- SULLIVAN, M. D. (1999): Does psychiatry need the husserlian detour? *Journal of Consciousness Studies* 6:2-3, 296–299.
- SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS INTERNATIONAL (tekijä tuntematon, 2004): What is an utterance? Internet -artikkeli LinguaLinks Library -sanakirjan sivustolla. Artikkelin perustuu

- teoksiin: M. Aronoff & J. Rees-Miller (toim.) (2001): *The handbook of linguistics*. Blackwell Handbooks in Linguistics. Oxford: Blackwell, 157–168; D. Crystal (1991): *A dictionary of linguistics and phonetics*. Kolmas painos. Cambridge: Basil Blackwell, 405; D. Crystal (1985): *A dictionary of linguistics and phonetics*. Toinen painos. New York: Basil Blackwell, 332 ja M. Pei & F. Gaynor (1954): *A dictionary of linguistics*. New York: Philosophical Library, 225.
- SUMNER, M. (2006). Qualitative research. Teoksessa V. Jupp (toim.): *The SAGE Dictionary of Social Research Methods*. Lontoo: SAGE. <http://srmo.sagepub.com/view/the-sage-dictionary-of-social-research-methods/SAGE.xml> (Viitattu 10.4.2013).
- SUONINEN, E. (2000): Tanssilajit ja -tyylit asiakkaan kohtaamisessa. Teoksessa: A. Jokinen & E. Suoninen (toim.): *Auttamistyö keskusteluna: Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta*. Tampere: Vastapaino, 67–104.
- SUONINEN, E. (2001): Harold Garfinkel: Etnometodologia ja sosiaaliset järkeilytavat. Teoksessa V. Hänninen; J. Partanen & O. Ylijoki (toim.): *Sosiaalipsykologian suunnannäyttäjii*. Tampere: Vastapaino, 365–382.
- TAINIO, L. (1995a): Alkusanat. Teoksessa: L. Tainio (toim.): *Keskusteluanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 9–11.
- TAINIO, L. (1995b): Preferenssijäsennys. Teoksessa: L. Tainio (toim.): *Keskusteluanalyysin perusteet*. Tampere: Vastapaino, 93–110.
- TIME MAGAZINE; WALLIS, C. (2006): Uutisartikkeli internet -sivulla. *genM: The Multitasking Generation*. <http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,1174696,00.html> (Viitattu 19.3.2014).
- TREES, A. (2006): Attachment theory: The reciprocal relationship between family communication and attachment patterns. Teoksessa D. Braithwaite & L. Baxter (toim.): *Engaging theories in family communication: Multiple perspectives*. Thousand Oaks: SAGE, 165–181.
- TVERSKY, A. & KAHNEMAN D. (1973): Availability: A heuristic for judging frequency and probability. *Cognitive Psychology* 5:1, 207–233.
- TUTKIMUSEETTINEN NEUVOTTELUKUNTA (2009): *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- UCLA NEWSROOM; SULLIVAN, M. (2012): Trouble in paradise: UCLA book enumerates challenges faced by middle-class L.A. families. *UCLA Newsroom*. Internet -sivu.

<http://newsroom.ucla.edu/portal/ucla/trouble-in-paradise-new-ucla-book.aspx> (Viitattu 19.3.2014)

- VICKARYOUS, M. & HALL, B. (2006): Human cell type diversity, evolution, development, and classification with special reference to cells derived from the neural crest. *Biological Reviews* 81:3, 425–455.
- WATERS, E. & BEAUCHAINE, T. (2003): Are there really patterns of attachment? Comment on Fraley and Spieker (2003). *Developmental Psychology* 39:3, 417–422.
- WINGARD, L. (2006): Parents' inquiries about homework: The first mention. *Discourse & Society* 26:4/5, 573–596.
- WINGARD, L. (2007): Constructing time and prioritizing activities in parent–child Interaction. *Discourse & Society* 18:1, 75–91.
- WINGARD, L. & FORSBERG, L. (2009): Parent involvement in children's homework in American and Swedish dual-earner families. *Journal of Pragmatics* 41:8, 1576–1595.